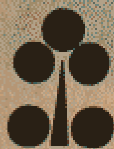
BIBLIOTECA PENTRU TOȚI COPIII

COPILĂRIA

Maxim Gorki

Coperta colecției :
DONE STAN
Copertă și ilustrații
GYÖRGY MIHAIL

COPILĂRIA

Maxim Gorki

EDITURA ION CREANGĂ — BUCUREŞTI, 1988

Textul prezentei ediţii este reprodus după
volumul : M. Gorki „Copilăria", ESPLA – 1960.
Traducerea aparţine lui Cezar Petrescu.

М. ГОРЬКИЙ
СОБРАНИЕ СОЧИНЕНИЙ
В ТРИДЦАТИ ТОМАХ
ТОМ 13
ГОСУДАРСТВЕННОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
МОСКВА 1951

CUVINT ÎNAINTE

Printre oamenii mari care au spus ceva nou lumii, ca Edison, de pildă, în lumea științei, au existat și mulți scriitori de mărimea întîi, care n-au avut, propriu-zis, o copilărie, primii ani ai vieții lor derulîndu-se sub semnul sărăciei, al mizeriei și al unor umilințe greu de închipuit. Acești scriitori — Maxim Gorki, Charles Dickens, Jack London, Panait Istrati, Mark Twain și atîția alții — fiind înzestrați cu o voință extraordinară de a străpunge întunericul și de a ieși la lumină, de a-i ajuta pe alții să se ridice și să trăiască o viață demnă, au lăsat o urmă neștearsă pe acest pămînt.

Întreaga existență a acestor oameni a fost consacrată studiului vieții, al oamenilor, al cărților, ei considerînd CARTEA ca fiind „cea mai complicată și cea mai măreață minune dintre minunile create de omenire în calea ei spre fericire", după cum s-a exprimat Maxim Gorki.

Trăind într-o constelație istorică zbuciumată (1868—1936), Gorki a absorbit în sine acest tumult și l-a transformat în opere nemuritoare.

Fiind frustrat de adevărata copilărie, Maxim Gorki a fost nevoit să muncească din greu — schimbîndu-și profesiile, una mai umilitoare ca cealaltă, ca să agonisească cîteva copeici amare, pentru o bucată de pîine și mai amară — și în primele clipe ale trezirii conștiinței sale s-a întrebat : Ce este omul ? pentru ce suferă ? spre ce năzuiește ? care este rostul lui pe pămînt ? care sînt relațiile lui cu lumea din jur ? de ce se simte atît de singur ? de ce este atît de încolțit ? care-i credința sau necredința lui ? care-i sensul vieții lui ? care-i calea pe care să meargă ? unde-i adevărul ? dar dreptatea ? etc.

Frămîntîndu-și mereu cugetul cu astfel de întrebări, Gorki a început să le caute răspunsuri. Aceste întrebări și răspunsuri constituie esența însăși a operei sale.

Începîndu-și drumul literar cu legende, cîntece și povestiri, Gorki pune aceleași probleme, în formă alegorică sau simbolică, lăsînd să se strecoare, la tot pasul, răspunsurile sale, care sună ca niște maxime : „Nu zbori cînd scris ți-e tîrîș să luneci !" conchide Gorki, descriind încercarea Șarpelui de a se avînta în tării și de a afla „ce-i cerul". Din înfruntarea între un zburător — Șoimul, cel însetat de lumină și libertate, și un tîrîtor — Șarpele, Gorki creează un poem de o neasemuită frumusețe, un imn închinat păsării mîndre.

Gorki celebrează efortul eroic al omului de a găsi adevărul, de a-și realiza, printr-un act de voință, împlinirea sa ca ființă omenească. Legenda despre viteazul Danko, cel care și-a smuls din piept inima încărcată de o mare iubire față de oameni, pentru a le lumina calea, este punctată mereu de reflecții : „Cînd unui om îi plac faptele vitejești, el le va săvîrși totdeauna, ori de cîte ori va avea prilejul. În viață, întîlnești la tot pasul asemenea prilej. Oamenii care nu-l găsesc sînt trîndavi ori lași, sau nu înțeleg viața, pentru că, dacă ar înțelege-o, fiecare ar dori să-și lase urma ca să se vadă pe unde a trecut. Atunci viața n-ar mai înghiți atîția oameni după care nu rămîne nici o urmă".

Veșnic chinuit de întrebări, Gorki n-a trăit niciodată sentimentul totalei împliniri, iar prin cele 30 de volume masive pe care le-a lăsat posterității transpare traiectoria sinuoasă a căutărilor de adevăruri ultime, de împliniri totale.

Biografia lui Maxim Gorki este un zguduitor tablou al realității sociale a Rusiei din pragul secolului al XX-lea. În trilogia autobiografică — Copilăria, La stăpîni, Universitățile mele — se conturează marile întrebări generate de atmosfera convulsivă în care a crescut și s-a maturizat Aleoșa Peșkov (adevăratul nume al lui Maxim Gorki), se configurează dialogurile pe care eroul și autorul în același timp le poartă cu sine însuși, cu oamenii, cu lumea întreagă ; se distinge strădania viitorului scriitor de a se defini în raport cu lumea, de a-și afla forțele, de a-și întrezări viitorul.

O copilărie frustrată din pricina nedreptăţii şi umilinţei alimentează efortul scriitorului de a-şi retrăi copilăria, încălzită de sentimente ce i-au fost cîndva refuzate şi luminată de un zîmbet trist al unui înţelept.

Întreprinzînd o mare aventură în trecut — atît în propria sa viaţă, cît şi în cea a poporului său — Gorki se întreabă pentru ce reînvie şi imortalizează ticăloşiile pe care le-a cunoscut, şi tot el răspunde : „...deoarece ele-s un adevăr adînc înrădăcinat, care n-a fost stîrpit nici pînă în ziua de astăzi", şi pentru că „prin stratul acesta răzbate totuşi biruitor elementul viu, sănătos şi creator şi, o dată cu el, cresc bunătatea şi omenia ce trezesc nădejdea în renaşterea noastră la o viaţă omenească".

Aventura retrospectivă pe care scriitorul o întreprinde este o aventură a cunoaşterii : toate confruntările lui Aleoşa cu realitatea sînt pentru el un prilej de a descoperi adevărul vieţii care, de cele mai multe ori, era cumplit de amar. „Cînd mă gîndesc la copilăria mea, scrie Maxim Gorki, mă asemuiesc cu un stup de albine în care tot soiul de oameni şterşi au adus întruna, ca albinele, mierea cunoştinţelor şi gîndurilor lor despre viaţă, îmbogăţindu-mi sufletul, fiecare cu ce se învrednicea."

Micul Aleoşa respinge cu înverşunare orice ticăloşie, orice minciună, dar soarbe, pînă la ultima picătură, frumosul în toate formele lui de manifestare. Acest omenesc strigăt al forţelor vii dintr-însul îi înlesneşte alegerea, întru prietenie, a celor mai frumoşi oameni întîlniţi în cale. De-a lungul celor trei povestiri autobiografice, în jurul lui Aleoşa Peşkov vor gravita oameni cu suflete mari, care vor intui în „copilul nimănui" tumultul lăuntric şi o extraordinară emanaţie de vitalitate şi-i vor oferi sprijin pentru formarea şi afirmarea personalităţii lui.

Bunica Akulina Ivanovna este omul căruia Gorki îi datorează dragostea sa pentru frumos, pentru cîntecele şi legendele poporului rus şi o mare dragoste şi înţelegere pentru oameni şi pentru natura patriei.

Devenind conştient de timpuriu de tot ce se petrece în jur, Aleoşa îşi va pune mereu întrebarea : „De ce ?" Această întrebare îl va obseda şi-l va însoţi pe maidanele pe care le va colinda pentru a strînge oase de vită, cîrpe, hîrtii, cuie, spre a le vinde apoi cu cîteva copeici ; Aleoşa o va pune atunci cînd bunicul îi va

spune : „Ei, Lexei, nu eşti medalie să te port la gît. Du-te şi tu de-ţi găseşte un stăpîn...“ ; el o va pune în prăvălia de încălţăminte unde va fi vînzător, în atelierele de iconari şi tîmplari, la brutărie, pe vapor, cînd va fi spălător de vase. Aleoşa o va rosti şi atunci cînd vine la Kazan, sperînd că va putea să se înscrie la universitate...

Lovit de viaţă, aruncat de colo-colo, Aleoşa Peşkov va păstra neîntinată marea sa dragoste faţă de oameni, încrederea în viaţă, tăria şi frumuseţea sufletească. Iar cînd, scriitor cu renume fiind, îi va citi lui Lev Tolstoi capitolele din Copilăria, *acesta va remarca uimit : „E de mirare că ţi-ai păstrat omenia, ai rămas bun, deşi puteai să devii rău. Eşti tare, şi e bine să fii aşa“.*

Această forţă sufletească, precum şi bunătatea ca şi capacitatea de a rezista în faţa vicisitudinilor vieţii este într-adevăr un act eroic pe care Gorki însuşi l-a înţeles ca atare şi l-a întrupat în eroii săi dragi.

GALINA MAIEVSCHI

Fiului meu
închin
această carte

I

ÎN ODAIA STRÎMTĂ şi întunecată, lîngă fereastră, tata zace pe podea îmbrăcat în alb şi parcă nespus de lung. E desculţ şi degetele de la picioare i-s răşchirate în chip ciudat, iar cele de la mîinile care m-au mîngîiat odinioară, aşezate acum cu smerenie pe piept, sînt şi ele chircite. Ochii întotdeauna veseli îi sînt acoperiţi cu doi bănuţi de aramă ; chipul plin de bunătate e acum întunecat şi rînjetul care nu i se potriveşte defel mă înfricoşază.

Numai în cămaşă şi cu o fustă roşie pe ea, mama stă în genunchi şi piaptănă părul lung şi moale al tatii, dîndu-l peste cap cu un pieptene negru, cu care îmi plăcea să retez cojile de harbuz ; o aud mormăind tot timpul vorbe neînţelese, cu un glas gros şi răguşit ; din ochii cenuşii şi umflaţi, care parcă i se topesc, îi picură stropi mari de lacrimi.

Stau lîngă bunica ; dînsa mă ţine de mînă. Bunica e o femeie rotundă, cu capul mare, cu ochi enormi şi cu nasul borcănat şi caraghios ; e toată neagră, dolofană şi plină de farmec. Boceşte şi dînsa, laolaltă şi la fel cu mama, cutremurîndu-se toată, însă plînsul ei e parcă altfel. Mă trage şi mă împinge către tata, dar eu mă simt stînjenit, mi-e frică şi de aceea nu mă las urnit din loc, ci mă ascund la spatele ei.

Nu mai văzusem pînă atunci oameni mari plîngînd şi nu înţelegeam cuvintele pe care mi le tot spunea bunica :

— Ia-ţi rămas bun de la taică-tu. N-ai să-l mai vezi, s-a prăpădit, sărăcuţul de el ! A murit cu zile...

Fusesem greu bolnav şi abia mă sculasem din pat. Îmi amintesc foarte bine că, în tot timpul bolii, tata făcea tot soiul de ghiduşii, căutînd să mă înveselească, pînă cînd într-o zi a dispărut deodată, pe neaşteptate, iar în locul lui s-a ivit bunica ; mi s-a părut o fiinţă stranie.

— De unde vii tu ? am întrebat-o.

— Din sus, de la Nijni, mi-a răspuns ea. Da' n-am venit pe jos, măi ciocîrlie ! Am venit cu vaporul, că pe apă nu se umblă cu piciorul.

Vorbe de rîs şi de neînţeles pentru mine. În casa noastră, la catul de sus, locuiau nişte persani bărboşi, cu obrazul boit, iar în

subsol un calmuc bătrîn, cu fața gălbejită, care făcea negoț cu piei de oaie. Să te urci sus pe scară și de-acolo să vii în jos călare pe parmaclîc, chit c-ai să cazi și ai să te rostogolești uneori de-a berbeleacul, la astea mă pricepeam eu bine. Dar ce rost avea în treaba asta apa ? Aici era buba. Mi se părea lucru de rîs și nu mă puteam dumeri.

— Da' de ce-mi zici ciocîrlie ?

— Fiindcă faci gălăgie, îmi răspunse bunica, rîzînd.

Bunica vorbea dulce, cu blîndețe și avea haz. Mă împrietenisem cu dînsa din ziua cînd am văzut-o. Acum aș fi voit să mă scoată cît mai degrabă din odaia asta.

Starea mamei mă copleșea, lacrimile și bocetele ei îmi stîrneau un simțămînt de neliniște. Pentru întîia oară se înfățișa astfel — ea, care întotdeauna se dovedea aspră la fire și scumpă la vorbă. Era mare, curată, îngrijită, ca un cal bine întreținut ; avea trupul zdravăn și mîini grozav de vînjoase. Acum fața i se umflase hîd, era zbîrlită toată, iar îmbrăcămintea de pe dînsa era toată sfîșiată. Părul, pe care de obicei îl purta pieptănat frumos, ca o căciulă mare și luminoasă, acum parte îi curgea pe umărul gol și-i dădea în ochi, parte rămăsese împletit într-o coadă care, mișcîndu-se încoace și încolo, atingea fața adormită a tatii. Mă aflam de atîta vreme în odaie și mama nu-și ridicase nici măcar o singură dată ochii la mine. Îl pieptăna pe tata și-l bocea întruna, înecîndu-se în lacrimi.

Niște bărbați îmbrăcați în negru și un vardist își băgară capul pe ușă. Vardistul răcni cu mînie :

— Ridicați-l mai repede !

Un șal negru, agățat la fereastră, se umfla întruna ca pînza unei bărci. Tata mă plimbase o dată cu o barcă cu pînze. Începuse să tune, așa, din senin ; tata mă strînse între genunchi și, izbucnind în rîs, îmi strigă :

— Nu-i nimic, Luka ! Nu te speria !

Deodată mama se smuci cu greu de la pămînt, dar în clipa următoare se prăbuși iarăși, răsturnîndu-se pe spate și părul i se împrăștie pe podele. Fața palidă, cu ochii închiși, i se învineți ; rînji arătîndu-și dinții ca și tata și spuse cu glas înspăimîntător :

— Închideți ușa ! Dați-l afară pe Alexei !

Bunica mă dădu la o parte și se repezi la ușă, strigînd :

— Nu vă fie frică, dragii mei. Pentru Dumnezeu ! Lăsați-o în pace și plecați de-aici. Fie-vă milă, oameni buni. Nu-i holeră, au apucat-o durerile facerii.

M-am ascuns într-un ungher întunecat, după o ladă, de unde mă uitam la mama care se tăvălea pe jos, gemea și scrîșnea din dinți, în timp ce bunica se tot învîrtea în jurul ei, vorbindu-i cu blîndețe și cu voie bună :

— În numele tatălui şi fiului !... Rabdă, Variuşa !... Ocroteşte-o, Maică Precistă !...

Mă cuprinsese groaza ; mama şi bunica se zvîrcoleau, se frămîntau pe duşumele acolo, în preajma tatii, îl atingeau, gemeau şi ţipau, iar el zăcea nemişcat şi parcă rîdea. Zvîrcolirile astea pe duşumele ţinură îndelungă vreme ; cînd şi cînd, mama se ridica în picioare şi se prăbuşea iar înapoi. În cele din urmă bunica se rostogoli pe uşă afară, ca o minge mare, neagră şi moale. Deodată auzii în întuneric un scîncet de copil.

— Ei, slavă ţie Doamne ! spuse bunica. Un băiat !

Şi aprinse o lumînare.

Pesemne că eu adormisem în ungherul meu, fiindcă nu-mi mai aduc aminte de nimic altceva.

A doua imagine care mi s-a întipărit în minte este un colţ pustiu de cimitir, într-o zi cu ploaie. Stam pe un dîmb de pămînt cleios şi alunecos şi mă uitam în groapa în care fusese coborît sicriul tatii. În apa din fundul gropii se vedeau nişte broaşte ; două şi săriseră pe capacul galben al sicriului.

Ne aflam lîngă groapă — eu, bunica, vardistul, leoarcă de ploaie, şi doi bărbaţi încruntaţi cu nişte lopeţi în mînă. Ploaia caldă se cernea peste noi toţi, în stropi mici ca nişte mărgele mărunţele.

— Umpleţi groapa, spuse vardistul, trăgîndu-se deoparte.

Bunica începu să plîngă, ascunzîndu-şi faţa într-un colţ al broboadei. Cei doi bărbaţi se aplecară şi începură cu grabă să arunce lopeţi de pămînt în groapă. Apa din fundul gropii plescăi, broaştele săriră de pe sicriu şi, aruncîndu-se pe pereţi, prinseră să se caţăre, dar bulgării care cădeau întruna le prăvăleau înapoi, la fund.

— Hai, Leonea, du-te de aici, îmi zise bunica, punîndu-mi mîna pe umăr.

Eu însă voiam să mai rămîn şi m-am smucit din mîna ei.

— Vezi cum eşti, Doamne ! se văita bunica, fără să-mi pot da seama dacă se jeluia de mine sau împotriva lui Dumnezeu.

Bunica rămase îndelung lîngă groapă, tăcută şi cu capul plecat. Groapa se umpluse de pămînt pînă la gură, dar bunica nici gînd să plece de acolo.

Groparii bătuciră pămîntul cu dosul lopeţii. Deodată se stîrni un vînt care alungă ploaia. Bunica mă luă de mînă şi porni cu mine, prin mulţimea de cruci înnegrite, spre biserică, pînă unde aveam de mers o bună bucată de drum.

— Da' tu de ce nu plîngi ? mă întrebă ea, după ce ieşirăm din cimitir. Să fi plîns şi tu...

— Nu-mi vine a plînge ! i-am răspuns.

— Ei, dacă nu-ţi vine, nu plînge ! spuse ea încetişor.

Toate astea mi se păreau lucruri ciudate ; plîngeam rar, numai cînd mă umilea cineva, şi niciodată de durere. Tata rîdea de mine cînd mă vedea plîngînd, iar mama striga la mine supărată :

— Nu te mai scînci atîta !

După aceea am plecat cu trăsura acasă, pe o stradă largă, tare murdară, printre case roşii şi mohorîte, înşirate de-o parte şi de alta.

— Da' broaştele n-au să iasă afară, bunicuţă ? am întrebat-o eu pe drum.

— Nu, nu mai ies, mă lămuri bunica. Dumnezeu cu ele !

Nici taică-meu, nici maică-mea nu rosteau aşa de des şi cu atîta familiaritate numele lui Dumnezeu.

Cîteva zile mai tîrziu călătoream împreună cu mama şi bunica într-o cabină mică pe un vapor. Maxim, frăţiorul meu care abia se născuse şi murise, zăcea acum pe masa din colţ, înfăşurat într-o pînză albă legată cu o panglică roşie.

Căţărat pe nişte lăzi şi boccele, mă uitam afară prin gemuleţul rotund şi bulbucat ca un ochi de cal. De cealaltă parte a geamului ud, curgea fără contenire o apă tulbure şi înspumată. De cîte ori apa ajungea pînă la geam şi-l spăla, fără să vreau săream pe podea.

— Nu te teme, îmi spunea bunica, săltîndu-mă uşor cu mîinile ei moi şi aşezîndu-mă iar pe mormanul de boccele.

Deasupra apei plutea o învăluire de pîclă cenuşie şi jilavă. Undeva, departe, se ivea cînd şi cînd malul întunecat, dar se mistuia îndată în valuri de ceaţă. Toate în jurul nostru se cutremurau. Numai mama, cu mîinile împreunate după ceafă, rezemată de peretele cabinei, stătea neclintită ; încremenită parcă, cu faţa întunecată şi ochii strîns închişi, tăcea întruna, ca şi cînd ar fi fost alta decît cea pe care o ştiam eu. Nu mai recunoşteam nici chiar rochia pe care o purta.

Bunica îi spunea întruna, încetişor :

— Varia, ia ceva în gură. Cît de cît. Ei, iei ?

Mama nu răspundea nimic, nu făcea nici o mişcare.

Cu mine bunica vorbea în şoaptă, dar cu mama ceva mai tare, cu sfială, foarte puţin şi cu băgare de seamă. Mi se părea că se cam teme de dînsa. Îmi dădeam seama de asta şi mă simţeam şi mai aproape de bunica.

— Saratov ! strigă deodată mama, tare şi cu mînie în glas. Unde-i marinarul ?

Iacă, pînă şi vorbele mamei mi se păreau ciudate şi de neînţeles. Saratov, marinar ?

Un om cărunt şi lat în spate, purtînd nişte haine albastre, intră în cabină. Omul adusese cu el o lădiţă. Bunica i-o luă din

mîini, culcă într-însa trupul fratelui meu şi, purtînd cutia pe braţele întinse, dădu să iasă pe uşă. Fiind însă grasă, nu putea trece decît pieziş pe uşa îngustă a cabinei, aşa că rămase în faţa ei, stînjenită şi caraghioasă, neştiind ce să facă.

— Ei, şi tu, mămucă ! zise mama şi, luîndu-i sicriaşul din mîini, porniră amîndouă nu ştiu unde ; eu rămăsei în cabină, uitîndu-mă întruna la omul îmbrăcat în albastru.

— Ce-i, ţi s-a dus frăţiorul ? întrebă el, plecîndu-se către mine.

— Da' tu cine eşti ?

— Marinar.

— Da' Saratov cine-i ?

— Un oraş. Iacătă-l colo ! Uită-te pe ferestruică şi ai să-l vezi.

Dincolo de geam pămîntul se mişca, negru, retezat parcă, şi fumega învăluit în ceaţă, aidoma unei felii mari de pîine.

— Unde s-a dus bunica ?

— Să-şi îngroape nepotul.

— Şi-l îngroapă în pămînt ?

— Da' unde crezi ? Fireşte că-n pămînt.

I-am istorisit atunci marinarului cum au fost îngropate de vii, odată cu tata, nişte broaşte. Marinarul m-a luat în braţe, m-a strîns tare la piept şi m-a sărutat.

— Ehei, măi frăţioare, nu-nţelegi încă nimica ! zise el. De broaşte să nu-ţi pară rău. Lasă-le în plata Domnului. Dacă e vorba să-ţi fie milă de cineva, apăi de maică-ta să-ţi fie. Vezi bine cum a doborît-o durerea.

Deasupra capetelor noastre se auzea vuind şi urlînd. Acum ştiam că aşa face vaporul şi nu m-am mai speriat. Marinarul mă lăsă repede din braţe pe podea şi se năpusti afară, spunînd :

— Trebuie să fug.

Îmi venea să fug şi eu. Am ieşit dinaintea uşii. Pe culoarul îngust şi întunecos nu era ţipenie de om. La o oarecare depărtare de uşă luceau alămurile treptelor unei scări. M-am uitat în sus pe scară şi am zărit nişte oameni ducînd în mîini desagi şi boccele. Se vedea bine că plecau cu toţii de pe vapor. Asta însemna că trebuie să plec şi eu.

Cînd însă, prins în mulţime, am ajuns la copastia vaporului, în faţa schelei care ducea la ţărm, toţi începură să strige :

— Al cui îi băiatul ?... Al cui eşti tu, măi ?

— Nu ştiu.

M-au îmbrîncit multă vreme încoace şi încolo, m-au scuturat şi m-au ispitit care mai de care cu întrebările.

În sfîrşit, se ivi şi marinarul cel cărunt care, luîndu-mă de mînă, spuse către ceilalţi :

— Băiatul ăsta e cu cei din Astrahan, care-s în cabină.

Mă luă pe sus, mă duse într-o fugă în cabină, mă așeză pe boccele și ieși, amenințîndu-mă cu degetul :

— Las' că-ți arăt eu ție !

Încetul cu încetul vuietul de deasupra se potoli. Vaporul nu se mai cutremura și nu mai juca pe apă. În fața ferestruicii nu mai vedeam decît un fel de perete umed. În cabină se întunecase, aerul era înăbușitor, iar boccelele parcă se umflaseră și mă strîngeau între ele, toate erau cum nu se putea mai rău.

Mă gîndeam să nu mă fi părăsit pentru totdeauna, lăsîndu-mă singur pe vaporul pustiu.

Mă apropiai de ușă. Nu puteam să apuc mînerul de alamă și ușa nu se deschidea. Am luat o sticlă cu lapte și am izbit din răsputeri în mîner ; sticla s-a spart, iar laptele m-a împroșcat pe picioare și mi-a curs în cizme.

Amărît că nu izbutisem, m-am culcat pe boccele, am început să plîng încetișor și, plîngînd, am adormit.

Cînd m-am trezit, vaporul începuse iarăși să joace pe apă și să se cutremure, iar ochiul de geam al cabinei ardea ca soarele. Bunica ședea alături de mine ; se pieptăna, încruntîndu-și fruntea și tot mormăind nu știu ce. Bunica avea un păr cum nu mai văzusem ; era negru, cu răsfrîngeri albăstrii, des și lung de-i acoperea umerii, pieptul și genunchii, ajungînd pînă-n podea. Cu o mînă îl ridica de pe podea și-l ținea sus cîntărindu-l parcă, în timp ce cu cealaltă de-abia putea să răzbată cu un pieptene de lemn cu dinții rari, în șuvițele lui împînzite. Buzele i se schimonoseau, ochii negri îi scînteiau de furie și fața înecată în valurile dese de păr era parcă mai mică și caraghioasă.

În dimineața aceea, bunica mi s-a părut rea. Cînd însă am rugat-o să-mi spună de ce avea părul așa de lung, ea mi-a răspuns cu aceeași voce blîndă și duioasă din ajun :

— Pesemne că Dumnezeu mi l-a dat ca o pedeapsă, că tare mă mai chinui pînă-l pieptăn. În tinerețe mă făleam cu coama asta, da' acu, la bătrînețe, e un blestem... Tu mai dormi ! Îi încă devreme. Abia s-a trezit soarele din somn...

— Nu mai vreau să dorm.

— Ei, dacă nu vrei, nu dormi, se învoi numaidecît bunica, împletindu-și mai departe coada și trăgînd cu ochiul la canapeaua pe care dormea mama cu fața în sus și trupul întins ca o coardă. Ia spune, ce-ai făcut aseară, de-ai spart sticla cu lapte ? Dar vorbește încetișor.

Cînd vorbea, bunica rostea cuvintele într-un fel anume, de parcă le-ar fi cîntat. Cuvintele ei semănau cu niște flori, așa erau de blajine, colorate și însorite, și mi se întipăreau ușor în minte. Cînd zîmbea, pupilele ei întunecate ca vișina coaptă se făceau mai mari și o lumină negrăit de plăcută se aprindea în ele ; zîmbetul

îi dezvăluia dinții albi și puternici, iar pielea mată a obrazului, în ciuda atîtor zbîrcituri, părea tînără și luminoasă. Frumusețea asta i-o strica însă tare nasul puhav, gros, cu nările umflate și cu vîrful roșu. Bunica trăgea tabac pe nas dintr-o tabacheră neagră, încrustată în argint. Deși toată făptura ei avea ceva întunecat, într-însa ardea nestinsă o lumină plină de căldură și de voioșie — i-o descopereai în privire. Avea umerii aduși, ba era chiar gheboșată și peste măsură de grasă, dar se mișca cu ușurință și îndemînare, ca o mîță uriașă, și pe deasupra mai avea și moliciunea acestei blînde vietăți.

Înainte de a se ivi în viața mea, parcă dormisem învăluit în întuneric ; dar cum s-a arătat dînsa, m-am trezit, am ieșit la lumină și, deodată, toate din jurul meu au prins a se lega într-un fir neîntrerupt, a se împleti într-o horbotă de toate culorile ; de cum am văzut-o, bunica mi-a fost dragă și toată viața avea să rămînă ființa cea mai apropiată de inima mea, cea mai înțelegătoare și prietena cea mai scumpă ; dragostea ei mărinimoasă pentru toată lumea din jur mi-a îmbogățit sufletul și mi-a dat puterea și tăria să înfrunt greutățile vieții.

Acum patruzeci de ani, vapoarele mergeau încă tare încet, încît călătoria noastră pînă la Nijni-Novgorod dură vreme îndelungată. Mi-au rămas întipărite în minte zilele acelea — cele dintîi în care am sorbit din belșug frumusețile naturii.

Vremea se făcuse iarăși frumoasă. De dimineață pînă seara, alături de bunica, îmi petreceam timpul pe punte, sub cerul senin, între malurile Volgăi cusute cu fir de mătase și stropite cu aurul toamnei. Vaporul roșu-aprins urca din greu în susul apei, fără grabă, bătînd alene și zgomotos cu zbaturile apa cenușiu-albastră și trăgînd după el, legat la capătul unui odgon lung, un șlep cenușiu ca o urechelniță uriașă. Soarele plutea lin deasupra Volgăi și la răstimpuri toată priveliștea din jurul nostru părea alta, toate se schimbau. Dealurile verzi erau parcă faldurile largi ale veșmîntului bogat pe care îl purta pămîntul, orașele și satele de pe maluri erau aidoma cu cele tăiate în turtă dulce, iar frunzele aurii ale toamnei pluteau pe apă.

— Uită-te ce frumusețe ! se minuna bunica, trecînd întruna de la un bord la celălalt. Fața îi strălucea toată, iar ochii parcă i se măreau de bucurie.

Tot privind la malurile fluviului, uita adesea că mă aflu lîngă dînsa ; rămînea neclintită lîngă balustradă, cu mîinile la piept, zîmbind tăcută, cu ochii umeziți. O trăgeam de fusta neagră, înflorată ; atunci bunica tresărea :

— Ha ? Parcă dorm și visez !

— Da' de ce plîngi ?

— De bucurie, drăguţă, de bătrîneţe, spunea bunica, zîmbind. Iacă-mă-s bătrînă. Am trecut peste şaizeci de primăveri şi de toamne. Care va să zică, mi-am trăit traiul.

Bunica trăgea o ţîră de tabac pe nas şi începea să-mi spună o poveste cu haiduci buni la suflet, cu sfinţi, cu dihănii de tot felul şi cu draci.

Bunica spunea poveştile molcom, cu glas tainic, cu faţa aplecată către mine, uitîndu-se cu pupilele ei mărite drept în ochii mei, de parcă ar fi vrut să reverse asupră-mi cine ştie ce vrajă care să-mi înalţe sufletul. Vorbea de parcă ar fi cîntat, şi pe măsură ce se înşira povestea, vorbele sunau tot mai frumos în gura ei. Era o desfătare să o asculţi. Ascultînd, o rugam din cînd în cînd :

— Mai spune, bunicuţă !

— Şi uite ce s-a mai întîmplat : spiriduşului cel bătrîn îi intrase o aşchie de baros într-o labă. Stătea pe prispa vetrei, se legăna şi se văicărea întruna : „Văleu, şoriceilor, taare mă doare... Văleu, şoriceilor, nu mai pot..."

Povestind, bunica îşi apuca piciorul cu amîndouă mîinile, îl legăna de parcă l-ar fi cîntărit şi atît de poznaş îşi schimonosea faţa, încît puteai crede că o durea cu adevărat.

În jurul ei se strînseseră cîţiva marinari bărboşi, cu chipuri prietenoase, care ascultau, rîdeau, o lăudau şi se rugau şi ei de dînsa :

— Ei, bunicuţă, ia mai spune-ne ceva.

Apoi ne-au poftit :

— Haideţi să mîncaţi cu noi.

La cină marinarii au cinstit-o cu votcă pe bunica, iar mie mi-au dat pepene galben şi verde.

Toate astea s-au făcut pe ascuns, fiindcă pe vapor umbla un om care nu îngăduia să mănînce lumea fructe : cum le vedea, le lua şi le zvîrlea în apă.

Omul acesta purta o uniformă ca de vardist, cu nasturi de alamă la tunică, şi era întotdeauna băut. Lumea se ferea de el.

Mama ieşea foarte rar pe punte şi, cînd venea, nu stătea cu noi. Tăcea întruna. Toată făptura ei puternică şi neînduplecată îmi răsare şi astăzi în amintire aşa cum era atunci — înaltă, mlădioasă, cu faţa întunecată, parcă încremenită, cu cununa grea a părului ei bălai împletit în cozi aduse pe creştet. O am şi acum parcă în faţă, aievea, într-o învăluire de ceaţă sau într-un nor străveziu, prin care privesc departe, drept înainte, ochii ei neprietenoşi şi cenuşii, tot aşa de mari ca şi ai bunicii.

Odată i-a spus răstit bunicii :

— Rîd oamenii de dumneata, mămucă !

— Treaba lor ! răspunse bunica voioasă. Las' să rîdă ! Să le fie de bine !

Îmi aduc aminte de bucuria copilărească a bunicii cînd s-a ivit în zare Nijni-Novgorodul. Mă trăgea de mînă, mă împingea spre copastie şi striga :

— Ia te uită ! Ia te uită, ce frumuseţe ! Iacătă şi Novgorodul meu drag ! Oraşul lui Dumnezeu ! Ia priveşte la biserici : parcă plutesc în văzduh !

Şi o ruga pe mama, cu lacrimi în ochi :

— Variuşa, ia te uită şi tu ! Vrei ? L-ăi fi uitat poate. Bucură-te !

Mama zîmbea trist.

Cum se opri vaporul în faţa frumosului oraş, în mijlocul rîului plin de vase îngrămădite unele în altele şi acoperit de sutele de catarge ascuţite, ca un arici zbîrlit, se apropie de bord o barcă mare, plină de oameni. Traseră barca cu căngile alături de schela care fusese coborîtă şi cei din barcă se urcară unul după altul pe schelă. În fruntea lor păşea cu grabă un bătrînel uscăţiv, îmbrăcat cu o haină neagră, lungă, cu o bărbuţă roşie ca de aur, cu nasul ca un plisc de pasăre şi cu nişte ochi mici, verzi.

— Tăicuţule ! îi strigă mama cu glasul ei gros, aplecîndu-se către dînsul, mai-mai să-l doboare.

El o apucă de cap şi începu s-o mîngîie repede pe obraz cu mîinile lui mici şi roşii, în timp ce ţipa de-ţi spărgea urechile :

— Ce-i cu tine, prostuţo ? Aha-ha ! Iacătă-vă... Ehei, vai de capul vos-tru !...

Bunica se învîrtea ca o sfîrlează printre oamenii aceştia, sărutîndu-i de-a valma, cum apuca. Apoi mă împinse către ei, turuind pe nerăsuflate :

— Hai mai repede ! Uite, acesta-i unchiu-tău Mihailo, şi acesta-i Iakov... Asta-i mătuşa Natalia. Aceştia doi îs verii tăi, pe amîndoi îi cheamă Saşa. Uite-o şi pe vară-ta Katerina. Asta-i neamul nostru tot. Vezi cîţi sîntem ?

Bunicul a întrebat-o :

— Ei, eşti sănătoasă, maică ?

Şi s-au sărutat de trei ori.

Apoi bunicul mă trase deoparte dintre neamurile care se înghesuiau în jurul meu, îmi puse mîna pe cap şi mă întrebă :

— Da' tu cine eşti ?

— Eu îs din Astrahan, din cabină...

— Ce spune ? o întrebă el pe mama şi, fără să mai aştepte un răspuns, mă dădu la o parte zicînd : Umerii obrajilor îs leiţi ai lui taică-său. Ei, să coborîm în barcă.

Am ieşit la ţărm şi am pornit-o cu toţii la deal, pe un drum pietruit cu boacne de rîu care urca între două taluzuri înalte, acoperite cu iarbă veştedă, strivită în picioare.

Bunicul şi mama mergeau înaintea tuturor. Bunicul, care nu ajungea nici la umărul mamei, păşea mărunt şi iute ; mama parcă zbura prin aer şi se uita la el de sus în jos. În urma lor veneau tăcuţi unchii mei — Mihailo, oacheş, cu părul lins, uscăţiv ca şi bunicul, şi Iakov, cu părul bălai, cîrlionţat. Cîteva femei grăsane, îmbrăcate în rochii pestriţe, şi vreo şase copii, toţi mai mari decît mine şi toţi cuminţi. Eu mergeam cu bunica şi cu mătuşa Natalia, o femeie mărunţică, gălbejită, cu ochi albaştri şi cu pîntec enorm. Mătuşa Natalia se oprea întruna şi şoptea gîfîind :

— Văleu, nu mai pot !

— De ce te-o mai fi cărat şi pe tine ? bombăni bunica supărată. Oameni fără minte, neamul ăsta al nostru !

Mie nu-mi plăcea nici unul din ei, nici cei vîrstnici, nici copiii. Mă simţeam străin între ei şi mi se părea că pînă şi bunica, odată ajunsă aici, parcă se întunecase şi se îndepărtase de mine.

Nu-mi plăcea, mai cu seamă, bunicul. De cum l-am văzut, am simţit în el un duşman şi-am început să-l privesc cu deosebită luare-aminte, cu nelinişte şi curiozitate în acelaşi timp.

Am ajuns în sfîrşit sus, pe deal ; în capătul străzii, sprijinindu-se pe taluzul din dreapta, se afla o casă, îndesată, dată cu vopsea trandafirie-murdară, cu acoperişul scund, înfundat ca o pălărie pe ochi şi cu nişte ferestre ieşite în afară de parcă se holbau la noi. Din uliţă casa mi se păru mare, dar înăuntru, în odăiţele mici şi întunecoase, era strîmtoare. Ca pe un vapor gata să tragă la ţărm, oamenii încruntaţi umblau forfota de colo pînă colo, iar copiii, ca un stol de vrăbii hoaţe, dădeau buzna pretutindeni, şi peste tot locul se simţea un miros pătrunzător, nou pentru mine.

Am ieşit în curte. Nici curtea nu-mi plăcu. Era plină toată cu cîrpe uriaşe, ude, atîrnate la uscat, şi cu nişte ciubere cu un fel de apă îngroşată cu tot soiul de culori, în care erau puse alte cîrpe. Într-o cocioabă scundă, pe jumătate dărăpănată, ce se afla într-un colţ al curţii, ardea într-un cotlon un foc cu flăcări mari, sub nişte cazane în care clocotea şi bolborosea nu ştiu ce. Un om, pe care nu-l puteam zări, rostea cu glas tare nişte cuvinte ciudate:

— Santal — fucsină — vitriol...

II

ASTFEL ÎNCEPU PENTRU mine o viaţă nespus de ciudată, plină de mişcare şi de culoare, o viaţă care se scurgea cu o iuţeală uimitoare. Îmi aduc aminte de timpurile acelea ca de o istorie năprasnică, frumos povestită de un geniu bun, dar cumplit de

lucid. Acum, cînd retrăiesc trecutul, se întîmplă cîteodată că nici mie nu-mi vine a crede că toate s-au petrecut întocmai și aș vrea să pot dezminți multe și să pot trece peste atîtea și atîtea din mult prea multele cruzimi ale acelei vieți întunecate „a neamului ăsta al nostru fără de minte".

Dar adevărul stă mai presus decît mila și, la urma urmei, nu de mine e vorba aici, ci de cercul strîmt și înăbușitor, plin de înfiorătoare impresii, în care a trăit și mai trăiește încă și azi rusul de rînd.

În casa bunicului stăpînea pîcla mistuitoare a vrajbei unuia împotriva celuilalt, a vrajbei fiecăruia împotriva tuturor — vrajbă care îi otrăvea pe cei vîrstnici și în care se încleștau cu înverșunare pînă și copiii. Din cele ce mi-a povestit bunica, mai tîrziu, am aflat că întîmplarea a făcut ca mama să sosească taman în zilele cînd frații ei tăbărîseră pe capul bunicului, cerîndu-i să le împartă averea. Întoarcerea neașteptată a mamei îi răscolise și îi stîrnise mai puternic în dorința lor de a-și lua fiecare partea cuvenită. Se temeau ca mama să nu-și ceară zestrea care îi fusese hotărîtă și pe care bunicul i-o oprise fiindcă se măritase „după capul ei", împotriva voinței lui. Amîndoi unchii mei socoteau că zestrea mamei trebuia s-o împartă între dînșii. Pe lîngă asta, se certau de mult și cu îndîrjire, care din ei să deschidă atelier în oraș și care în mahalaua Kunavino, de cealaltă parte a Okăi.

Curînd după sosirea noastră, pe cînd ședeam la masă în bucătărie, izbucni iarăși o ceartă. Unchii mei săriră deodată în picioare, se aplecară peste masă și, vociferînd, zbierau la bunicul, arătîndu-și colții și tremurînd de mînie ca niște javre, în vreme ce bunicul, roș la față, bătea cu lingura în masă și trîmbița cu glas răsunător, ca de cocoș :

— Am să vă zvîrl în drum. Să vă duceți să cerșiți !

Cu fața schimonosită de durere, bunica îi spunea :

— Taică, dă-le tot. Dă-le, și-ai să ai pace !

— Tacă-ți gura ! Le ții hangul, răcni bunicul, fulgerînd-o cu privirea.

Te minunai cum un omuleț așa de mic putea să țipe așa de tare, de-ți spărgea urechile.

Mama s-a sculat de la masă și, întorcîndu-le spatele, s-a îndreptat încet spre fereastră.

Deodată unchiu Mihailo îl lovi pe frate-său cu dosul palmei peste obraz. Acesta slobozi un răcnet, îl prinse ca într-un clește și amîndoi se rostogoliră pe podele, unde începură a se tăvăli gîfîind, icnind, suduindu-se.

Copiii izbucniră în plîns. Mătușa Natalia, care era îngreunată, țipa ca apucată și mama o luă în brațe și o tîrî afară. Dădaca Evghenia, o femeie voioasă și ciupită de vărsat, alungă copiii din

bucătărie. Scaunele începură să zboare prin aer. Calfa din atelier, un flăcău spătos, poreclit Ţigănuş, sări şi el şi-l încălecă pe unchiu Mihail, în timp ce meşterul Grigori Ivanovici, un om bărbos şi pleşuv, cu ochelari negri, îi legă liniştit mîinile lui unchiu-meu cu un şervet.

Unchiu-meu îşi lungea gîtul, îşi freca barba neagră, răruţă, de podele, horcăia de te apuca groaza, iar bunicul, tot alergînd în jurul mesei, se tînguia în gura mare :

— Şi mai ziceţi că sînteţi fraţi ! De-un sînge ! Vai de ca-a-pul vostru !...

Eu mă speriasem de cum începuse cearta şi mă căţărasem pe cuptor, de unde priveam cu uimire şi groază cum bunica, turnînd apă dintr-un ibric de alamă, spăla sîngele de pe faţa stîlcită a lui unchiu Iakov. Unchiu Iakov plîngea, bătea din picioare, pe cînd bunica spunea cu glasul înăbuşit :

— Blestemaţilor ! Veniţi-vă odată în fire, neam de sălbatici !

Bunicul îşi trase pe umăr cămaşa sfîşiată, răcnind la bunica :

— Da' ce, zgripţuroaico, fiarele astea nu le-ai zămislit tu ?

După ce a plecat unchiu Iakov, bunica se apropie de colţul unde erau icoanele şi începu să se tînguie, de ţi se rupea inima nu alta.

— Maică precistă, născătoare de Dumnezeu, Dă-le minte copiilor mei !

Bunicul care se aşezase alături de dînsa se uita la masa pe care toate erau răsturnate şi deşertate, spunînd încetişor :

— Vezi, maică, fii cu ochii pe ei. Că de, mai ştii ? Să nu-i facă felul Varvarei...

— Da' mai tacă-ţi gura ! Ferească-ne Dumnezeu ! Scoate cămaşa să ţi-o cîrpesc.

Grăind astfel, bunica i-a luat capul în mîini şi l-a sărutat pe frunte, iar bunicul, mărunţel alături de dînsa, şi-a înfundat obrazul în umărul ei.

— Cum văd eu, maică, o să trebuie să facem împărţeala.

— O să trebuie, taică. O să trebuie neapărat.

Au mai stat de vorbă îndelungă vreme, la început în bună înţelegere ; dar nu trecu mult şi bunicul începu să hîrşîie cu picioarele pe duşumea ca un cocoş gata să sară la bătaie şi prinse a o ameninţa pe bunica cu degetul, spunîndu-i destul de tare :

— Las' că ştiu eu cine-mi eşti ! Ţii la dînşii mai mult ca la fată. Mişka ăsta al tău e un făţarnic, iar Iaşka — un viclean. Au să-mi beie toată averea şi-au să facă praf şi pulbere din...

Nu ştiu cum m-am învîrtit pe cuptor c-am dat jos fierul de călcat, care a căzut întîi pe prichiciul vetrei şi de acolo a nimerit în căldarea cu lături. Bunicul a sărit ca fript pe prichiciul cuptorului, m-a înşfăcat şi m-a dat jos, uitîndu-se la mine parcă atunci mă vedea întîia dată.

— Cine te-a urcat pe cuptor ! Mă-ta ?
— M-am urcat singur.
— Minţi !
— Nu mint. Singur m-am urcat. De frică.
Bunicul m-a împins la o parte, dîndu-mi o palmă peste frunte, dar nu prea tare.
— Leit taică-său. Ian cară-te de-aici.
Eram bucuros că puteam s-o şterg din bucătărie.

Îmi dădeam bine seama că bunicul mă urmărea peste tot locul cu ochii lui verzi, deştepţi şi ageri, şi mă temeam cumplit de el. Îmi aduc aminte că în fiece clipă căutam să mă ascund de privirea ochilor ăstora care mă ardeau. Bunicul mi se părea un om rău, căruia îi plăcea cînd vorbea cu oamenii să-i ia în zeflemea şi să-i înjosească, numai ca să-i zădărască şi să-i înfurie.

— Ehei, vai de ca-a-pul vos-tru, spunea el adesea, şi felul cum tărăgăna vorba mă apăsa şi mă înfricoşa.

Spre seară, cînd venea vremea să bea ceai şi cînd lăsau lucrul, bunicul cu unchii mei şi cu lucrătorii treceau cu toţii din atelier în bucătărie. Osteniţi, cu mîinile mînjite de băcan şi arse de vitriol, cu părul legat cu nişte cordele înguste, semănau toţi cu sfinţii de pe icoanele înnegrite din ungherul bucătăriei. În ceasul acela plin de primejdii, bunicul se aşeza în faţa mea şi stătea de vorbă cu mine mai mult decît cu ceilalţi nepoţi, stîrnindu-le prin asta pizma împotriva mea. Bunicul avea trupul bine cumpănit, strujit parcă la strung, şi toate trăsăturile feţei îi erau ascuţite. Jiletca lui groasă de atlaz, veche şi ponosită, era împodobită cu cusături de mătase, cămaşa de stambă era mototolită, pantalonii erau împodobiţi la genunchi cu petice mari, dar cu toate acestea bunicul părea îmbrăcat mai curat şi frumos decît feciorii lui, care purtau surtuce, plastroane şi legători de mătase la gît.

Cîteva zile după sosirea noastră, bunicul hotărî că se cuvine să învăţ rugăciunile. Ceilalţi copii erau mai mărişori decît mine şi învăţau carte cu psaltul bisericii Adormirii, ale cărei turle aurite le vedeam de la fereastra casei noastre.

Eu începui a învăţa rugăciunile cu mătuşa Natalia cea molcomă şi sperioasă, cu feţişoara ca de copil şi cu ochii aşa de străvezii, încît mi se părea că printr-înşii poţi vedea ce i se petrecea în fundul capului.

Îmi plăcea să mă uit îndelung în ochii mătuşi-mi Natalia, fără să clipesc ori să-mi mut privirea în altă parte, în timp ce dînsa şi-i micşora, mişca încet din cap şi mă ruga cu glas scăzut, aproape în şoaptă :

— Hai, te rog, spune : „Tatăl nostru, carele eşti în ceruri..."

De se întîmpla să o întreb : „Ce-nseamnă, «carele ești» ?“ se uita în jur cu teamă și mă povățuia :

— Nu mai întreba, că atuncea-i mai rău. Zi numai după mine : „Tatăl nostru...“ Ei, spui ?

Asta mă tulbura : de ce o fi mai rău să întrebi ? Cuvintele „carele ești“ dobîndiră în mintea mea un înțeles tainic și înadins le poceam în toate felurile :

„Este care, care le cară...“

Biata mătușă-mea era albă ca varul la față și parcă se topea ca ceara, dar, răbdătoare, mă îndrepta întruna cu o voce istovită care se frîngea necontenit :

— Spune după mine lămurit, așa cum auzi : „carele ești...“

Dar nici ea, nici vorbele ei nu erau deloc lămurite. Asta mă scotea din fire și mă împiedica să țin minte rugăciunea.

Într-o bună zi, bunicul mă întrebă :

— Ei, Aleoșka, ce-ai făcut tu pe ziua de azi ? Nu-i așa că te-ai jucat ? Asta o văd eu bine după cucuiul din frunte. Nu-i nevoie de cine știe ce înțelepciune ca să-ți faci un cucui. Da' ia să văd eu, „Tatăl nostru“ l-ai învățat ?

Mătușa îi spuse în șoaptă :

— Tare greu mai ține minte.

Bunicul zîmbi, înălțînd sprîncenele-i roșcate.

— Dacă-i așa, trebuie să-i tragem o scărmăneală bună.

După un răstimp mă întrebă iar :

— Taică-tău te scărmăna cîteodată ?

N-am înțeles ce voia să spună și am tăcut. I-a răspuns mama :

— Nu, Maxim nu-l bătea și nu mă lăsa nici pe mine să-l bat.

— Păi de ce ?

— Spunea că nu faci nimic cu bătaia.

— Maxim ăsta a fost un prost în toate privințele. Iartă-mă, Doamne, că vă vorbesc așa de un mort, grăi bunicul răspicat și cu mînie în glas.

Pe mine cuvintele lui mă necăjiră, iar el băgă de seamă.

— Ce ? Te-ai bosumflat ? Ia te uită !

Și, trecîndu-și palma peste părul roșcat-argintiu, adăugă :

— Sîmbătă am să-l croiesc pe Sașka cu nuiaua, pentru treaba ceea cu degetarul.

— Cum să-l croiești ? întrebai eu.

Toți au pufnit în rîs, iar bunicul mi-a spus :

— Așteaptă și-ai să vezi...

M-am vîrît într-un ungher și-am început să mă gîndesc : să croiești înseamnă să tai hainele date la vopsit. Iar să scarmeni și să bați este pesemne același lucru. Știam că erau bătuți caii, cîinii, mîțele, iar la Astrahan vardiștii îi băteau pe persani, lu-

cru pe care-l văzusem cu ochii mei. Nu văzusem însă niciodată bătîndu-se copiii.

Unchii mei își mai atingeau uneori copiii cu cîte o palmă sau cu un pumn după ceafă. Copiii frecau locul unde îi ustura, fără a se sinchisi prea mult. Adesea îi întrebam :

— Doare ?

Iar ei, făcînd pe vitejii, îmi dădeau întotdeauna același răspuns :

— Nu, nici atîtica !

Istoria cu degetarul, care stîrnise mare vîlvă, o cunoșteam. Într-o seară, în răstimpul dintre ceai și cină, cînd, ca de obicei, unchii mei și cu maistrul coseau la un loc bucățile de stofă vopsită, prinzînd de ele etichete de carton, unchiu Mihail, vrînd să-și rîdă de maistrul Grigori care era aproape orb, îi spuse lui nepotu-său Sașa, un băiețel de vreo nouă ani, să înfierbînte la lumînare degetarul maistrului. Sașa apucă degetarul cu mucarnița, îl înfierbîntă strașnic, îl puse pe furiș la îndemîna maistrului și se ascunse pe cuptor. Bunicul care intrase tocmai atunci se așeză și el la lucru și dădu să apuce degetarul încins.

Îmi mai aduc și acu aminte că, dînd fuga în bucătărie la larma care se stîrnise, l-am văzut pe bunic ținîndu-se cu degetele fripte de ureche, țopăind caraghios și urlînd :

— Care din voi a făcut isprava asta, bașibuzucilor ?

Unchiu Mihail, aplecat peste masă, împingea de zor degetarul cu degetul și tot sufla într-însul ; maistrul cosea mai departe liniștit, ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat, și numai umbrele jucau pe chelia lui imensă. Unchiu Iakov, care venise în goană îndată ce se stîrnise larma, se trăsese după colțul cuptorului și rîdea în barbă, iar bunica dădea pe răzătoare niște cartofi cruzi.

— Treaba asta a făcut-o Sașka lui Iakov, grăi deodată unchiu Mihail.

— Minți ! răcni Iakov, sărind de după cuptor.

Din ungherul unde se pitise, odrasla lui plîngea și țipa :

— Nu-l crede, tăicuțule ! El m-a învățat.

Unchiu Iakov și unchiu Mihail începură să se înjure. Bunicul, care între timp se liniștise, și-a pus la deget terci de cartofi rași și a plecat fără să spună o vorbă, luîndu-mă cu el.

Toți își dădeau cu părerea că de vină era unchiu Mihail.

Firește că la cină l-am întrebat pe bunic dacă are să-i tragă o scărmăneală.

— Da, așa s-ar cuveni, mormăi el și mă măsură, privindu-mă chiorîș.

Unchiu Mihail, care auzise întrebarea mea, a bătut cu pumnul în masă și a răcnit la mama :

— Varvara, păzește-ți țîncul să-și ție gura, că de nu, să știi că-i sfărîm scăfîrlia.

Mama i-a răspuns :

— Încearcă numai şi-l atinge...

Toţi tăcură.

Mama se pricepea să le-o taie scurt oamenilor, în cîteva cuvinte care îi arunca parcă în lături şi pe loc le lua piuitul.

Îmi dădeam seama că toţi se temeau de mama şi că pînă şi bunicul vorbea cu dînsa parcă nu aşa de aspru şi oarecum altfel decît cu ceilalţi. Din pricina asta eram tare bucuros şi mă făleam plin de mîndrie faţă de verii mei :

— Mama îi cea mai tare dintre toţi.

Iar ei nu cutezau nici măcar să crîcnească.

Ceea ce s-a întîmplat însă în sîmbăta următoare mi-a zdruncinat părerea ce o aveam despre atotputernicia mamei.

Pînă în sîmbăta aceea izbutisem să fac şi eu o poznă.

Îmi plăcea foarte mult uşurinţa cu care cei din vopsitorie schimbau culoarea ţesăturilor : luau, de pildă, o bucată de stofă galbenă, o muiau într-o apă neagră şi o scoteau albastră-închis, sau cum ziceau ei „indigo", ori cufundau o bucată de stofă cenuşie într-o apă roşiatică şi ea se făcea roşie — adică „bordo". Mare scofală n-o fi fost, însă era greu de înţeles.

Îmi veni şi mie gustul să vopsesc şi i-am spus-o lui Saşa al lui unchiu Iakov, băiat serios, care ţinea totdeauna să fie pe placul celor mari ; era prietenos faţă de toţi şi gata să servească oricînd şi pe oricine. Era lăudat de toţi cei mari pentru ascultarea şi agerimea lui, numai bunicul se uita strîmb la el şi spunea :

— Mare linguşitor !

Saşa era plăpînd, negricios la faţă, cu ochii bulbucaţi ca de rac ; vorbea cu glas stins, însă repezit, înghiţind cuvintele, şi se uita totdeauna în jurul lui cu o privire tainică de parcă sta s-o rupă la fugă şi să se ascundă. Pupilele căprui, de obicei nemişcate, în clipele de nelinişte îi zvîcneau cu albul ochilor cu tot.

Mie Saşa nu-mi plăcea. Îmi plăcea însă foarte mult celălalt Saşa, al lui unchiu Mihail, un băieţel aşezat, cu ochii trişti şi cu zîmbetul plin de bunătate, care se ţinea întotdeauna mai deoparte şi semăna foarte mult cu maică-sa, blajina mătuşă Natalia. Avea dinţi urîţi, ieşiţi în fară, şi pe deasupra cei de sus îi crescuseră şi pe două rînduri, iar el găsea într-asta prilej de joacă ; nici una, nici două, îşi vîra degetele în gură, încercînd să-i clatine pe cei din faţă, şi lăsa supus pe oricine avea poftă să i-i pipăie. Nimic altceva nu mă atrăgea către dînsul. În casa bunicului, plină de lume, lui Saşa îi plăcea să trăiască singuratic, ascuns în umbra ungherelor, iar serile se ducea şi se aşeza la fereastră. Era plăcut să stai tăcut alături de el, să stai la fereastră, strîns lipit de dînsul, să nu scoţi o vorbă, chiar şi cîte un ceas încheiat, uitîndu-te cum se vînturau ciorile neastîmpărate în amurg pe cerul purpuriu, în

jurul cupolelor aurite, în formă de cepe, ale bisericii Adormirii ; să stai şi să urmăreşti stolul avîntîndu-se în înalt, de unde cobora acoperind dintr-o dată cerul, strîngîndu-se ca într-o plasă neagră, mistuindu-se apoi cine ştie unde şi lăsînd în urmă bolta pustie. Te uitai aşa la toate acestea, nu-ţi venea să vorbeşti de nimic şi simţeai că ţi se umple pieptul de o tristeţe nostalgică.

Celălalt Saşa, al unchiului Iakov, vorbea însă despre tot felul de lucruri, le spunea pe toate după şartul lor, întocmai ca oamenii mari. Aflînd că voiam să-mi însuşesc meseria de vopsitor, m-a sfătuit să iau din dulap faţa de masă albă pe care o aşternea bunica în zilele de sărbătoare şi să o vopsesc în albastru.

— Pe alb vopseaua se prinde mai uşor. Ţi-o spun ca unul care mă pricep ! zise el foarte serios.

Am scos din dulap o faţă de masă grea şi am dat fuga în curte. Dar abia apucasem să vîr un colţ al feţei de masă în cazanul cu „indigo", că Ţigănuş se şi repezi la mine, nu ştiu de unde, mi-o smulse din mîini şi, apucîndu-se să o stoarcă cu labele lui late, strigă către văru-meu care stătea la pîndă în uşa tindei, să vadă şi el ce fac eu.

— Cheam-o repede pe bunica !

Apoi, clătinîndu-şi capul negru şi zbîrlit în semn că-i de rău, îmi zise :

— Lasă c-ai să vezi tu ce ai să capeţi pentru asta !

Bunica a venit într-un suflet, a început să geamă, ba chiar să plîngă şi m-a ocărît cu nişte vorbe caraghioase.

— Mă permeacule [1], măi urecheatule ! S-ar cuveni să-ţi trag o buşeală, să curgă peticele din tine.

Apoi începu să se roage de Ţigănuş :

— Ia seama, Vanea, să nu-i spui nimic bunicului. Oi cerca să cocoloşesc într-un fel treaba asta. Nu se ştie, poate că tot izbutesc.

Vanea, care taman îşi ştergea mîinile ude pe pestelca lui mînjită cu toate culorile, îi spuse bunicii îngrijorat :

— Ce zor am să-i spun ? Nu-i spun. Da-l vezi mata pe Saşutka ? Numai el să nu pîrască.

— Las' că lui o să-i dau un gologan, i-a răspuns bunica şi mă luă cu dînsa în casă.

Sîmbătă, înainte de vecernie, m-au chemat în bucătărie ; era linişte şi întuneric. Mi-aduc aminte că uşile care dădeau în tindă şi în odăi erau bine închise, iar de afară, unde se lăsase pîcla serii de toamnă, se auzea şopotul ploii. Pe laviţa largă din faţa gurii întunecate a cuptorului şedea Ţigănuş, supărat şi schimbat la faţă, de parcă era altul. Bunicul sta în colţul unde era balia şi alegea dintr-o căldare cu apă, una cîte una, nişte nuiele lungi, le măsura

[1] Din Perm de unde era, de loc, tatăl lui Alexei (n. t.).

să fie deopotrivă, le punea laolaltă și le scutura prin aer de șuierau, iar după aceea le așeza deoparte. Bunica era undeva în umbră, trăgea tabac pe nas de se auzea cît colo și bodogănea :

— Și se mai bucură... că-lă-ul !...

Sașa al lui unchiu Iakov ședea pe un scaun în mijlocul bucătăriei, se freca cu pumnul la ochi și se milogea ca un cerșetor bătrîn, cu un glas care nu-i semăna :

— Pentru numele lui Cristos, iartă-mă...

În dosul scaunului, stăteau umăr la umăr, ca înlemniți, un băiat și o fetiță, copiii unchiului Mihail.

— După ce te-oi bate, te iert, spuse bunicul, trecînd prin pumnul strîns o nuia lungă și udă. Ei, ia dă jos pantalonii...

Bunicul vorbea liniștit de tot și nici sunetul glasului său, nici scîrțîitul scaunului pe care se foia băiatul, nici hîrșîitul picioarelor bunicii — nimic nu tulbura tăcerea de moarte care domnea în bucătăria întunecată, cu tavanul jos și afumat.

Sașa s-a ridicat, și-a descheiat pantalonii, i-a lăsat în jos pînă la genunchi și, ținîndu-i cu mîinile, ghebosat și poticnindu-se la fiece pas, se apropie de laviță. Nu-mi era la îndemînă să-l văd în starea asta și am simțit că încep să-mi tremure și mie picioarele.

Dar și mai rău m-am simțit cînd l-am văzut lungindu-se supus pe laviță, cu fața în jos, în vreme ce Vanka îl lega de laviță cu un ștergar larg, trecut pe sub subsuori și peste gît, iar după aceea, aplecîndu-se deasupra lui, îi înșfăcă picioarele mai sus de glezne cu mîinile lui negre.

— Lexei ! m-a strigat bunicul. Vină mai aproape ! Ce, n-auzi ?! Uită-te să vezi și tu ce e bătaia... Una !

Fără să ridice mîna prea sus, bunicul îl plesni cu nuiaua peste trupul gol. Sașa țipă ascuțit.

— Nu minți, zise bunicul. Asta n-avea cum să te doară. Uite asta, asta da, o să te doară mai tărișor.

Și cînd lovi iar, pe trup se aprinse și se umflă numaidecît o vîrcă roșie, iar văru-meu începu să urle prelung.

— Așa-i că nu-i dulce ? îl întrebă bunicul, în timp ce ridica mîna și o lăsa să cadă în tact. Nu-ți place ? Asta-i pentru degetar.

Cînd ridica mîna, o dată cu ea, tot pieptul mi se ridica în sus, iar cînd o lăsa să cadă, mi se părea că mă prăbușeam și eu. Sașa țipa înfiorător de subțire, de te apuca un fel de leșin la inimă.

— N-am să mai fa-ac ! N-am spus eu de fața de masă ?... Am spus-o...

Liniștit, parc-ar fi citit psaltirea, bunicul i-a răspuns :

— Faptul c-ai pîrît nu te scapă de pedeapsă. Mai întîi și-întîi, pentru că ai pîrît ți se cuvine o bătaie. Iaca, na și pentru fața de masă !

Deodată bunica se repezi la mine și mă strînse în brațe, strigînd :

— Pe Lexei nu te las să-l bați ! Nu-l dau, fiară !

Și prinse a izbi cu piciorul în ușă și a o chema pe mama :

— Varia, Varvara !

Bunicul se repezi la dînsa, o trînti jos, iar pe mine mă înșfăcă și mă duse pe sus la laviță. Mă zbăteam din răsputeri în mîinile lui, îl trăgeam de barba roșcată, ba l-am mușcat și de un deget. Bunicul răcnea ținîndu-mă încleștat și, pînă la urmă, tot izbuti să mă arunce pe laviță, zdrelindu-mi obrazul. Îmi aduc aminte și acum de strigătele lui sălbatice :

— Leagă-l ! Am să-l ucid !

Și acum mai văd fața albă a mamei și ochii ei enormi, holbați. Alerga întruna de colo-colo pe lîngă laviță și țipa cu glas răgușit :

— Lasă-l, tăicuțule... Nu-l bate !...

Bunicul m-a bătut pînă am leșinat. Timp de cîteva zile am zăcut cu fața în jos, într-un pat larg cu așternut cald, într-o odăiță cu o singură fereastră și cu o candelă roșie, veșnic aprinsă, dinaintea chivotului din colțul în care se aflau o sumedenie de icoane.

Zilele cît am bolit au fost cele mai însemnate din viața mea. Cred că în vremea aceasta m-am copt bine la minte și am început să simt o mulțime de lucruri pe care pînă atunci nici nu le bănuisem. De atunci am început să mă uit la oameni cu oarecare luare-aminte plină de neliniște și să simt cu o nemaipomenită ascuțime, de parcă mi s-ar fi jupuit pielița inimii, orice fel de umilință sau durere, a mea sau a celorlalți oameni.

Mai mult decît toate m-a uluit o ceartă dintre bunica și mama. Bunica s-a năpustit cu toată greutatea făpturii ei mătăhăloase, îmbrăcată în negru, asupra mamei și a îmbrîncit-o în ungherul cu icoanele, șuierînd printre dinți :

— De ce nu l-ai scos din mîinile lui ?

— Mă speriasem.

— Așa zdravănă cum ești ? Mai mare rușinea, Varvara ! Eu îs femeie bătrînă și tot nu mi-e frică. Să-ți fie rușine !

— Lasă-mă, mamă. Mi-e silă...

— Nu. Nu-ți iubești băiatul, nu ți-e milă de bietul orfan !

Mama i-a răspuns tare și cu durere în glas :

— De-acuma și eu îs orfană...

Apoi s-au așezat amîndouă pe sipetul din colț și s-au pus pe plîns.

Mama îi spunea bunicii :

— De n-ar fi fost Alexei aici, demult plecam ! Îmi luam lumea-n cap. Nu mai pot trăi în iadul ăsta, mamă ! Nu mai pot ! Nu mai am putere.

— Puica mamii ! Suflet din sufletul meu ! șopti bunica.

Mi-am dat seama că mama nu era chiar așa de tare, și ca toți ceilalți se temea și ea de bunic. Faptul că numai eu o împiedicam să plece din casa asta, unde nu era chip să trăiască, mă întrista cumplit. Curînd mama dispăru de-acasă. Plecase în ospeție nu știu unde.

Deodată, parc-ar fi țîșnit din tavan, se ivi în odăița mea bunicul. Se așeză pe pat și prinse a-mi pipăi capul cu niște mîini reci ca de gheață.

— Bună ziua, domnule... Ia nu mai fă pe supăratul și răspunde-mi. Ei ?

Tare îmi venea să-i dau una cu piciorul, dar nu mă puteam mișca de durere. Părul îi era parcă și mai roș ca înainte, capul i se clătina fără astîmpăr, iar ochii vioi căutau să vadă nu știu ce pe pereți. Scoase apoi din buzunar un chip de țap tăiat în turtă dulce, două roșcove din cele dulci ca mierea, un măr și un ciorchine de stafide, și mi le puse sub nas pe pernă.

— Ia te uită !... Ți-am adus niște zaharicale !

S-a aplecat asupră-mi, m-a sărutat pe frunte și a început să-mi vorbească, netezindu-mă încet pe cap cu mîna lui mică, aspră și mînjită de vopsea gălbuie. Vopseaua se vedea mai cu seamă pe unghiile care, arcuite în jos, erau ca niște gheare de pasăre.

— Ți-am tras o scărmăneală atuncea, frățioare, și am cam trecut măsura, dar prea m-ai scos și tu din sărite ! M-ai mușcat, m-ai zgîriat. Ei, și m-am înfuriat și eu. Nu-i nimic dacă ai suferit mai mult decît ți se cuvenea. Se trece pe răboj. Ia aminte : cînd te bate unul de-ai tăi, nu-i cu supărare, căci ți-e de învățătură. Pe un străin să nu-l lași să te bată. Da' mă rog, crezi poate că eu n-am mîncat bătaie ? Pe mine, Aleoșa, mă băteau cum n-ai să vezi tu nici în visul cel mai înspăimîntător. Și-atîta m-au năpăstuit, că-mi plîngea și Dumnezeu de milă. Ei și ce ? N-am ajuns om ? Eram orfan, feciorul unei biete cerșetoare, și totuși am ajuns să-mi fac un loc în lume ; sînt staroste de breaslă și am sub mîna mea oameni la lucru.

Bunicul și-a lipit de mine trupul uscățiv, dar bine legat, și-a început să-mi istorisească din vremea cînd era copil, cu cuvinte tari și grele, pe care le împletea cu ușurință și îndemînare.

Ochii verzi îi scăpărau, părul auriu i se zbîrlise, și-și îngroșa glasul, de obicei subțirel, trîmbițîndu-mi în obraz :

— Iacătă, tu ai venit aici cu vaporul cu aburi, pe cînd eu, în tinerețe, trăgeam din răsputeri șlepurile pe Volga în sus. Șlepul plutea pe apă, iar eu pășeam pe mal din zori și pînă în noapte, desculț, pe pietre ascuțite și prin surpături. Soarele îmi ardea ceafa, capul îmi clocotea ca un ceaun, și mă opinteam cocîrjîndu-mă, de-mi pîrîiau oasele. Mergeam și tot mergeam, și nu vedeam unde pun piciorul, căci mi-erau ochii împăienjeniți de su-

doarea care curgea şuvoi, şi plîngea sufletul în mine, iar lacrimile îmi lunecau pe obraz. Ehei, Aleoşa ! Tu n-ai de ce te văieta. Trăgeam, trăgeam întruna în ham pînă picam în bot şi asta era o fericire, fiindcă, de ţi se sleiau puterile şi cădeai, cel puţin te odihneai ; da' se mai întîmpla cîteodată să şi crăpi. Iac-aşa am trăit noi, sub ochii lui Dumnezeu şi ai domnului nostru Isus Cristos cel milostiv. Iacă aşa am măsurat eu de trei ori tot lungul maicii Volga, de la Simbirsk la Rîbinsk, de la Saratov şi pînă aici, ba şi de la Astrahan pînă la Makarieva, pe vremea iarmarocului. Asta face cu totul multe mii de verste. În anul al patrulea am făcut drumul ca vătaf, văzuse şi stăpînul c-aveam cap.

Tot vorbind aşa, bunicul creştea deodată în faţa mea, ca un nor, prefăcîndu-se, din bătrînelul mic şi uscăţiv, într-un voinic vînjos ca din poveste, care trăgea singur pe rîu în susul apei un şlep sur, uriaş...

Din cînd în cînd, bunicul sărea de pe pat şi începea să dea din mîini, ca să-mi arate cum păşesc vîrîţi în gurile de ham edecarii care trag şlepurile la edec, cum scot apa care se strînge pe fundul acestora, şi-mi cînta cu vocea lui joasă cîte un crîmpei de cîntec. Apoi, sprinten, ca în tinereţe, sărea iar pe pat. În timp ce mă uitam la el cu gura căscată, uimit de toată înfăţişarea lui, bunicul urma cu glas şi mai gros, şi mai tare :

— Eh, Aleoşa, dar şi în serile de vară, cînd făceam popas de hodină, la Jiguli sau aiurea, şi stăteam trîntiţi la poalele vreunui deal verde, în jurul focului unde fierbea caşa, să fi văzut tu atunci cum începea cîte un amărît de edecar să tragă cîte un cîntec, de-ţi mergea la inimă, nu alta ! Şi cînd intram în cor şi noi, artelul întreg, simţeai că-ţi trece un fior prin tot trupul din creştet pînă-n tălpi. Volga îşi mîna apele parcă mai repede şi deodată ţi se năzărea că se ridică în două picioare, aidoma cailor, şi se avîntă pînă-n nori. Pe loc se risipea tot amarul, cum se împrăştie colbu-n bătaia vîntului. Edecarii se luau cu cîntecul şi uitau de toate. Ba uneori se întîmpla că dădea şi caşa în foc. Atunci îl pocneau pe bucătar cu polonicul în cap, spunîndu-i : „Cîntă cît îţi place, da' treaba să nu ţi-o uiţi !"

Uneori uşa se deschidea şi cîte cineva îl chema afară. Eu însă îl rugam întruna :

— Nu pleca, bunelule.

Atunci bunicul zîmbea şi căuta să scape, spunînd :

— Aşteptaţi, că vin îndată.

Aşa mi-a tot povestit pînă tîrziu în amurg, iar cînd a plecat, după ce mi-a spus cu drag bună seara, mi-am dat seama că bunicul nu era nici rău, nici fioros. Aş fi vrut să pot uita, căci sufeream de-mi venea să plîng la gîndul că mă bătuse cu atîta neîndurare.

Această vizită a bunicului deschise larg uşa pentru toată lu-

mea și, de dimineață pînă seara, venea întruna cîte cineva; se așeza pe patul meu și căuta să-mi țină de urît cum putea mai bine. Îmi aduc aminte că nu eram totdeauna bucuros de asemenea vizite și uneori nici nu izbuteam măcar să mă mai iau cu vorba. Mai des decît toți ceilalți venea bunica; dînsa dormea în același pat cu mine. Însă cea mai vie amintire din zilele acelea mi-a lăsat-o Țigănuș, un zdrahon cu pieptul larg, cu un cap uriaș, tot numai cîrlionți. Țigănuș se ivi într-o seară în odaia mea, îmbrăcat ca de sărbătoare, cu o rubașcă de mătase aurie, cu pantaloni de catifea și cizme cu tureatca numai crețuri ca un burduf de armonică și cu scîrț. Părul îi lucea, ochii sașii îi sticleau veseli sub sprîncenele dese, ca și dinții albi sub dunga subțirică a mustăcioarei negre, tinerești, iar rubașca îi lucea și ea, răsfrîngînd luminița roșie și domoală a candelei veșnic aprinse.

— Uită-te și tu, îmi zise el, suflecîndu-și o mînecă și arătîndu-mi brațul gol pînă la cot, brăzdat de vîrci roșii. Vezi cît îs de umflate? Erau și mai rău, dar s-au mai alinat. Știi? Cînd l-a apucat furia pe bunic, am văzut că are să te deie gata și mi-am vîrît mîna dedesubt, poate c-o rupe varga, ca să trebuie să ia alta. În răstimpul acela, bunicuța sau maică-ta te-ar fi putut scoate de-acolo. Da' vezi că varga nu se rupea, fiindcă era udă și mlădioasă. Da' oricum, tot te-am scăpat de-o mulțime de lovituri. Îți dai seama de cîte? Eh, frățioare, eu îs pișicher...

Se mai uită o dată la brațul lui umflat și rîse cu rîsul lui blajin și mătăsos:

— Așa jale mi-era de tine, încît mi se pusese un nod în gît și simțeam că mă înăbuș. Mare belea! Și el te croia întruna!...

Țigănuș prinse a sforăi ca un cal, clătinînd din cap, și începu nu mai știu ce istorie în care era vorba de multe și de toate. Cu firea lui simplă, copilăroasă, Țigănuș mă cîștigă și, dintr-o dată, simții că-mi era aproape.

I-am spus că mi-e foarte drag, iar el mi-a răspuns cu o simplitate pe care după aceea n-aveam s-o uit niciodată:

— D-apoi și tu îmi ești drag. Dacă am suferit pentru tine, din dragoste am făcut-o. Crezi că pentru altul sufeream? Atîta rău!...

Și, pe cînd trăgea cu ochiul la ușă, începu să mă dăscălească:

— Cînd o fi să te mai bată vreodată cu varga, nu te mai împotrivi și nu-ți încorda trupul. Auzi? Altfel să știi că te doare îndoit. Lasă-ți trupul slobod, moale... ca piftia. Și nu te umfla. Suflă mai degrabă cît poți și țipă cît te ține gura. Îi mai bine așa. Vezi numai să-ți aduci aminte!

L-am întrebat:

— Da' ce crezi? M-o mai bate?

— Ba bine că nu, mi-a răspuns liniștit Țigănuș. Mai încape vorbă? O să te bată și încă destul de des.

— Da' pentru ce să mă bată?

— Las' că găseşte bunicul pentru ce...

Plin de grijă, Ţigănuş îi dădea înainte cu învăţăturile :

— De se-ntîmplă să te bată repezind nuiaua de sus în jos, atuncea stai liniştit şi moale. Dacă însă hîrşîie cu nuiaua pe piele, ca să ţi-o jupoaie, atunci dă-ţi trupul după nuia. Pricepi ? Ţi-e mai uşor aşa.

Apoi îmi făcu semn cu ochiul negru, saşiu, şi-mi zise :

— La treaba asta îs mai iscusit chiar decît subcomisarul. Din pielea mea, frăţioare, poţi face şi mănuşi.

Uitîndu-mă la faţa lui voioasă, mi-am adus aminte de poveştile bunicii cu ţareviciul Ivan şi cu Ivanuşka-cel-prost.

III

CÎND M-AM ÎNSĂNĂTOŞIT mi-am dat seama că Ţigănuş avea în casă o situaţie deosebită faţă de toţi ceilalţi. Bunicul nu ţipa la el prea des şi cu atîta mînie ca la feciorii lui, iar cînd se întîmpla ca Ţigănuş să nu fie pe aproape, închidea ochii pe jumătate şi dădea din cap, zicînd :

— Ivanka e dat naibii. Are mîini de aur. Ţineţi minte ce vă spun eu : din băiatul ăsta are să iasă ceva !

Unchii mei se purtau şi ei frumos cu Ţigănuş ; îi arătau prietenie, nu făceau niciodată „glume" pe seama lui, ca pe socoteala meşterului Grigori, căruia nu era seară să nu-i facă fel de fel de şotii umilitoare şi răutăcioase, încingînd în foc mînerul foarfecelui, înfigîndu-i în fundul scaunului un cui cu vîrful în sus sau punîndu-i la îndemînă fîşii de stofă de toate culorile, abia aduse de la vopsit, pe care meşterul, cu vederea lui slăbită, le împreuna şi le cosea laolaltă ; bineînţeles că pentru asemenea treabă bunicul îl lua pe loc la ceartă.

Într-o zi, cînd meşterul dormea după-amiază pe laviţa din bucătărie, l-au vopsit cu fucsină pe obraz, şi multă vreme după aceea a umblat cu faţa astfel boită, stîrnind rîsul. Din cadrul bărbii lui sure te priveau sticlele rotunde ale ochelarilor, sub care spînzura jalnic un nas lung şi roşu, care semăna cu o limbă.

Unchii mei născoceau fără istov în fiece zi alte pozne, dar meşterul le îndura pe toate în tăcere, sau cel mult mormăind molcom şi, înainte de a pune mîna pe fierul de călcat, pe foarfece, pe cleşte sau pe degetar, îşi scuipa bine de tot în degete. Îşi făcuse din asta un obicei, aşa că pînă şi la masă, cînd voia să apuce cuţitul sau furculiţa, îşi scuipa mai întîi în degete, stîrnind rîsul copiilor. Cînd se întîmpla să-l doară ceva, pe faţa lui mare se iveau cute care se încreţeau ca nişte unde, îi înălţau sprîncenele, se urcau într-un fel ciudat pe frunte şi se pierdeau pe scăfîrlia pleşuvă.

Nu-mi aduc aminte cum privea bunicul aceste petreceri ale feciorilor săi, bunica însă îi amenința cu pumnul și le striga :

— Haini mai sînteți, nerușinaților !

Dar și de Țigănuș vorbeau unchii mei cu răutate și în batjocură, zicînd că nici o treabă n-o făcea ca lumea și că era leneș și hoț, numai că nu i-o spuneau niciodată în față.

Am întrebat-o pe bunica pentru ce se purtau astfel față de dînsul.

Ca totdeauna, bunica m-a lămurit cu voie bună și pe-nțelesul meu :

— Păi să vezi, și unul și celălalt vor să-l ia pe Vaniușa, cînd își va avea fieștecare atelierul său, și de aceea îl înjură amîndoi, chipurile fiindcă ar lucra prost. Să știi însă că mint. Mint din viclenie. Afară de asta, se tem că Vaniușa n-o să vrea să vină la dînșii, rămînînd mai degrabă cu bunicu-tău, care, cu toanele lui, s-ar putea prea bine să mai facă un atelier, cu Ivanka. Iar unchilor tăi nu le-ar prea veni la socoteală treaba asta. Pricepi ?

Bunica rîse ușor și urmă :

— Rîd și curcile de vicleșugurile lor. Ehei ! Da' bunicu-tău înțelege toate sforăriile lor și-i întărîtă pe amîndoi, și pe Iașa, și pe Mișa. „Iaca, am să-i cumpăr lui Ivan, zice, o țidulă de scutire, ca să nu-l ia la oaste, că doar am și eu nevoie de dînsul !“ Iar ei se înfurie, fiindcă nu le vine la socoteală una ca asta. Apoi, și de bani le pare rău, că de ! o țidulă ca aceea costă cam scump.

Acum trăiam iarăși în preajma bunicii, ca pe vapor, și în fiecare seară, înainte de-a adormi, îmi spunea povești sau întîmplări din viața ei, care erau întocmai ca un basm. Cît despre afacerile familiei, împărțirea averii între copii sau cumpărarea de către bunic a unei case noi, bunica vorbea zîmbind de parcă n-ar fi privit-o defel, ca și cînd ar fi fost o vecină oarecare, iar nu a doua ființă în casă, socotind după gradul de rudenie.

De la dînsa am aflat că Țigănuș era un copil părăsit, pe care-l găsise pe banca din poartă pe o noapte ploioasă, într-o primăvară timpurie.

— Zăcea înfășurat într-un șorț, povestea bunica îngîndurată și cu glas de taină. Abia-abia mai scîncea, de înghețat ce era.

— Bunicuță, de ce își părăsesc unii oameni copiii ?

— Păi se-ntîmplă că mamei copilului nu-i vine laptele, și n-are cu ce-l hrăni. Și află că, iacătă, în cutare loc s-a născut nu demult un copil care a murit ; și atunci îl duce pe-al ei acolo și-l pune în loc.

După ce tăcu o clipă, se scărpină în cap, oftă și cu ochii în tavan urmă :

— Vezi, Aleoșa, de toate astea numai sărăcia e de vină. Sărăcia asta îi așa de cruntă cîteodată, că nici nu pot să-ți spun !

Ş-apoi gura lumii zice că o fată nemăritată nu se cade să aibă copil, căci de ! se face de ruşine. Bunicu-tău voia să se ducă să-l dea pe Vaniuşka în seama poliţiei, dar eu am stăruit să-l luăm noi, că ni-l trimisese Dumnezeu în locul copiilor care ne muriseră. Eu am avut optsprezece copii. Dacă trăiau toţi, umpleam o uliţă, optsprezece case. Ca să vezi : eu m-am măritat la paisprezece ani, şi la cincisprezece am şi născut. Se vede treaba că i-a plăcut Domnului sînge din sîngele meu şi de aceea mi-a luat copilaşii, ca să-i facă îngeri. Mi se umplea inima de jale, da' mă şi bucuram.

Cum şedea pe marginea patului, mătăhăloasă la trup, numai în cămaşă şi cu părul răsfirat pe umeri, semăna cu ursoaica pe care cu cîteva zile mai înainte o adusese în curte un pădurar din Sergaci şi o văzusem şi eu. Bunica îşi făcea semnul crucii pe pieptul ei curat şi alb ca zăpada, rîdea încetinel, dusă pe gînduri, şi spunea legănîndu-se :

— Pe cei buni mi i-a luat, iar pe cei răi mi i-a lăsat. Mult m-am mai bucurat de Ivanka, fiindcă tare vă mai iubesc eu pe voi, măi copilaşi ! L-am luat, l-am botezat şi uite că trăieşte şi-i sănătos. La început îi ziceam Cărăbuş, că bîzîia întruna, taman ca un cărăbuş. Se tîra de-a buşilea prin toată casa şi bîzîia, şi nu mai isprăvea. Vezi să-ţi fie drag Ţigănuş, că are suflet bun.

Îmi era drag Ivan şi uneori rămîneam plin de uimire în faţa lui, fără să pot scoate o vorbă.

Sîmbăta, după ce le trăgea cîte o bătaie tuturor copiilor care greşiseră peste săptămînă, bunicul pleca la biserică, la vecernie. Atunci începea în bucătărie o viaţă cum nu se putea mai veselă. Ţigănuş prindea după cuptor nişte gîndaci negri, le făcea cît ai clipi hamuri de aţă, tăia cu foarfecele, din hîrtie, o sanie şi, pe masa galbenă, curat răzuită, începeau să alerge patru telegari negri ca pana corbului. Ivan conducea această alergare de cai cu o aşchie subţirică şi striga tare, cu glas piţigăiat :

— Au plecat după arhiereu !

După asta, mai prindea un gîndac, îi lipea în spate o hîrtiuţă şi-l mîna după sanie, zicînd :

— Au uitat sacul. Iacă, un călugăr goneşte să li-l ducă.

După aceea lega picioarele gîndacului cu o aţă. Gîndacul se tîra, împleticindu-se şi lovindu-se întruna cu capul de masă, iar Vanka ţipa, bătînd din palme :

— Iaca şi paracliserul ! A ieşit de la crîşmă şi se duce la vecernie.

Ţigănuş ne mai arăta şi nişte şoricei, care, la comanda lui, se ridicau în două lăbuţe şi mergeau tîrîndu-şi codiţele lungi şi clipind ghiduş din ochişorii vioi şi strălucitori ca nişte mărgele negre. De şoarecii aceştia avea mare grijă, îi purta în sîn, îi hră-

nea cu bucățele de zahăr pe care le scotea din gură, îi săruta și spunea cu deplină încredințare :

— Șoarecele e o vietate deșteaptă, blîndă. Duhul casei iubește șoarecii. Pe cine îl hrănește, îi ocrotește.

Țigănuș știa să facă tot felul de scamatorii, cu cărți de joc, cu bani, și urla mai tare decît toți ceilalți copii, de care mai că nu se deosebea. Odată, copiii jucînd cărți cu el, l-au lăsat de cîteva ori la rînd popa-prostul ; Țigănuș s-a întristat foarte, s-a bosumflat și n-a mai vrut să joace. Apoi a venit să mi se plîngă, smîrcîind din nas :

— Știu prea bine că se-nțeleseseră între ei. Întruna își făceau cu ochiul și-și treceau cărțile pe sub masă. Asta-i joc ? Dacă-i vorba pe înșelate, apăi mă pricep și eu...

Țigănuș avea nouăsprezece ani și era mai înalt decît noi tuspatru laolaltă.

Mai cu osebire îmi aduc aminte cum se înfățișa el în zi de sărbătoare. Îndată ce plecau în ospeție bunicul și unchiu Mihail, se și ivea în bucătărie unchiu Iakov, cu părul lui creț, zbîrlit, și cu chitara în mînă, iar bunica punea de ceai și întindea o masă cu gustări din belșug și cu votcă, pe care o turna dintr-un clondir verde cu flori roșii, încrustate cu dibăcie în fundul sticlei. Țigănuș, îmbrăcat de sărbătoare, se învîrtea ca o sfîrlează ; meșterul intra, pășind șoldiș, iar sticlele ochelarilor îi scînteiau în toată clipa. Apoi venea dădaca Evghenia, cu fața roșie ciupită de vărsat, cu ochi vicleni și glas de trombon, pîntecoasă ca un poloboc. Cîteodată venea și paracliserul cel pletos de la biserica Adormirii și încă vreo cîțiva necunoscuți unsuroși, băloși, ca știuca și ca mihalțul.

Toți beau și mîncau vîrtos, icnind din străfundul măruntaielor. Nouă, copiilor, ne dădeau acadele și cîte un păhărel de vișinată dulce, și, încetul cu încetul, se încingea o veselie strașnică, dar nespus de ciudată.

Unchiu Iakov își acorda cu drag chitara, după care avea întotdeauna aceeași vorbă :

— Ei, acuma încep.

Își scutura cîrlionții și se pleca asupra chitarei, lungindu-și gîtul ca un gînsac. Fața lui rotundă și nepăsătoare devenea visătoare, iar ochii, vioi și jucăuși, îi pluteau parcă într-o învăluire de negură. Pișca ușor strunele și începea cu foc cîte un cîntec care te zgîndărea la inimă.

Cîntecul lui te silea să-l ascuți într-o tăcere încordată. Era o melodie care se revărsa năvalnic, de undeva de departe, ca un pîrîu, străbătea prin podele și pereți, îți răscolea sufletul, și te podidea o tristețe ciudată și apăsătoare, care te umplea de neliniște. Sub vraja acestei muzici te cuprindea mila de toată lumea

și de tine însuți. Și cei mari păreau deopotrivă cu cei mici ; toți rămîneau pe gînduri, neclintiți, ținîndu-și răsuflarea.

Mai încordat ca toți asculta Sașa, băiatul unchiului Mihail. Își întindea întruna gîtul spre unchiul Iakov și se uita țintă la chitară, în timp ce din gura căscată îi curgeau bale pe bărbie. Uneori i se întîmpla să uite de toate, încît aluneca de pe scaun și rămînea pe podea nemișcat, sprijinit în mîini, cu ochii holbați și ațintiți.

Toți înmărmureau ca vrăjiți. Numai samovarul își urma zumzetul lui, fără a ne împiedica să ascultăm mai departe tînguiosul cîntec al chitarei. Cînd și cînd cineva bătea ușurel în unul din cele două gemulețe pătrate care priveau în întunericul nopții de toamnă. Pe masă două lumînări de seu își legănau flăcările gălbui, lungi și ascuțite ca niște sulițe.

Cîntînd, unchiu Iakov ajungea treptat într-un fel de înțepenire a trupului. Cu fălcile încleștate, părea că a căzut într-un somn adînc și numai mîinile lui își duceau mai departe viața lor, deosebită.

Degetele mîinii drepte tremurau abia simțit, arcuite asupra chitarei înnegrite, care semăna cu o pasăre ce se zbate, fîlfîind din aripi ; în același timp degetele mîinii stîngi alergau cu o nemaipomenită repeziciune pe gîtul instrumentului.

După ce se îmbăta, unchiu Iakov cînta totdeauna printre dinți, cu o voce șuierătoare și neplăcută, un cîntec care nu se mai sfîrșea.

Un cotei de-aș fi cumva,
Toată vremea aș urla.
Of ! Că tare mi-i urît !
Rău de tot îs amărît !
O măicuță-n drum coboară,
S-a lăsat pe gard o cioară.
Of ! Că tare mi-i urît !
Greieri cîntă sub cuptor,
Și foiesc gîndaci de zor.
Of ! Că tare mi-i urît !
Zdrențe-un calic zbicește,
Alt calic le șterpelește.
Of ! Că tare mi-i urît !
Rău de tot îs amărît !

Nu-mi plăcea cîntecul acesta și, cînd unchiu-meu ajungea la viersul în care era vorba de cei doi cerșetori, nu mai puteam îndura atîta tristețe și izbucneam în hohot de plîns.

Țigănuș asculta cîntecele cu aceeași luare-aminte ca și toți ceilalți, își înfunda mîinile în claia de păr negru, își pironea ochii într-un colț al odăii și fornăia. I se întîmpla uneori să răbufnească, tînguindu-se :

— Ehei, de-aş avea eu glas, ce-aş mai cînta, Dumnezeule doamne !

Bunica ofta şi zicea :

— Destul, Iaşa. Prea ne sfîşii inima ! Iar tu, Vaniatka, n-ai face rău să joci oleacă...

Nu-i împlineau totdeauna dorinţa pe loc. Dar se întîmpla uneori ca muzicantul să-şi pună dintr-o dată palma pe strune şi apoi, strîngînd mîna pumn, să lepede dintr-o smucitură pe podea ceva nevăzut, iar apoi să strige voiniceşte :

— De ajuns cu jalea şi cu dorul. Hai, Vanka ! Dă-i drumul !

După ce-şi trecea mîinile prin păr şi-şi trăgea în jos cămaşa galbenă, Ţigănuş păşea către mijlocul bucătăriei, umblînd cu băgare de seamă, de parcă ar fi călcat pe ace. Obrajii oacheşi i se înroşeau şi spunea cu sfială :

— Iakov Vasilici, zi-i, rogu-te, mai repejor.

Chitara începea să zăngăne sălbatic, călcîiele lui Ţigănuş prindeau să bată duşumelele de parcă ar fi căzut o grindină deasă, pe masă şi în dulap farfurăria şi oalele clănţăneau, iar în mijlocul bucătăriei Ţigănuş ardea ca o văpaie, plutea ca un şoim, cu braţele desfăcute ca două aripi întinse, şi juca de nu i se mai vedeau picioarele. Apoi chiuia, se lăsa pe vine şi prindea a se învîrti ca un lăstun de aur, luminîndu-i pe toţi cei din jur cu luciul mătăsos al cămăşii, care flutura şi unduia fără contenire, de parcă ardea şi se topea.

Ţigănuş juca întruna, fără istov, ca şi cînd ar fi uitat de toate cele. Părea că de s-ar fi deschis uşa, ar fi pornit-o jucînd aşa pe stradă, prin oraş, şi s-ar fi tot dus unde-ar fi văzut cu ochii.

— Taie de-a curmezişul ! îi striga unchiul Iakov, bătînd cu piciorul.

Şuiera apoi subţirel şi, cu glas sfîşietor, arunca o cimilitură :

Hei ! De nu mi-era de-opinci,
Zău lăsam nevastă, ţînci.

Cînd şi cînd cei de la masă, răpiţi în acest vîrtej, chiuiau şi ei şi scoteau ţipete uşoare de parcă îi frigea cu ceva ; meşterul cel bărbos se bătea cu palma pe chelie şi bodogănea nu ştiu ce. Într-o seară, se aplecă spre mine şi, potopindu-mi umărul cu barba lui mătăsoasă, îmi spuse în şoaptă la ureche, ca şi cum ar fi vorbit în taină unui om de seama lui :

— Să fi fost aici, Lexei Maximîci, taică-tău, ce pui de joc i-ar mai fi tras ! Vesel bărbat era — şi tare bun la suflet. Îţi mai aduci aminte de el ?

— Nu.

— Ehei ! Să-i fi văzut cum jucau, el şi cu bunica... Ia stăi puţin !

Se ridică în picioare ; înalt şi slab cum era, semăna cu un sfînt. Se plecă în faţa bunicii şi începu s-o roage cu un glas neobişnuit de gros :

— Akulina Ivanovna, fă-mi, rogu-te, plăcerea şi joacă şi dumneata o dată, aşa cum jucai pe vremuri cu Maxim Savvateici, zău aşa ! De hatîrul meu !

— Ce te-a apucat, Grigori Ivanîci ? zise bunica, rîzînd şi zgribulindu-se. Ce să mai joc eu ? Vrei să mă fac de rîsul lumii ?...

Dar toţi începură s-o roage şi, deodată, bunica se ridică tinereşte, îşi netezi fusta cu palmele, se îndreptă din şale, îşi dădu pe spate capul greoi şi porni prin bucătărie, strigînd :

— Dacă îţi rîde, să vă fie de bine ! N-aveţi decît ! Hai, Iaşa dă-i drumul.

Unchiu-meu tresări din tot trupul, se întinse şi, mijind ochii, începu să cînte domol. Ţigănuş se opri o clipă, sări în sus, apoi prinse a juca pe vine în jurul bunicii care, cu braţele desfăcute în lături, cu sprîncenele ridicate şi ochii pierduţi undeva, departe, luneca lin de parc-ar fi plutit în văzduh. În clipa aceea bunica îmi păru caraghioasă şi pufnii de rîs. Meşterul mă mustră cu degetul şi cei mari se uitară supăraţi la mine.

— Ia nu mai bocăni aşa, Ivane, zise meşterul, zîmbind.

Ţigănuş îl ascultă numaidecît, sări la o parte şi se aşeză pe prag, iar dădaca Evghenia îşi umflă guşa şi începu să cînte cu glasul ei gros şi plăcut :

De luni pînă sîmbăta,
Îi dă zor cu igliţa ;
Rău de tot se istoveşte,
Abia dacă mai trăieşte.

Bunica parcă nu juca, ci povestea ceva. Iat-o venind spre noi agale, legănîndu-se îngîndurată şi rotindu-şi privirea pe sub braţele întinse. Tot trupul ei mare se clătina descumpănit, iar picioarele pipăiau încetişor calea. Apoi se oprea, speriată parcă de ceva ; faţa îi tresărea, se încrunta, dar numaidecît se lumina într-un zîmbet plin de bunătate şi de prietenie. Deodată se dădu la o parte ca şi cînd ar fi vrut să facă loc cuiva şi, trăgîndu-l parcă de mînă după dînsa, îşi plecă fruntea şi se opri ascultînd muzica, zîmbind tot mai voios. Pe neaşteptate se smuci din loc şi începu să se învîrtă prinsă parcă într-un vîrtej ; părea mai înaltă, mai zveltă, şi nu-ţi mai puteai lua ochii de la dînsa ; era amarnic de frumoasă şi avea atîta farmec în acele clipe de întoarcere a tinereţii.

Iar dădaca Evghenia urla ca un trombon :

Iar duminicile toate
Joacă pînă-n miez de noapte
Nu se-ndură să mai plece...
Ce păcat că timpul trece !

Cînd isprăvi jocul, bunica se așeză la locul ei, lîngă samovar. Cu toții nu mai prididеau cu laudele, iar ea, potrivindu-și părul, le spuse :

— Ei, ajunge ! N-ați văzut dănțuitoare adevărate ! La noi, în Balahino, era o fată — nu mai știu a cui era și cum îi zicea — care cînd juca, unii plîngeau de bucurie. Era o sărbătoare s-o vezi jucînd. Uitai de toate. Ce-o mai pizmuiam, eu, păcătoasa de mine !

— Cîntăreții și dănțuitorii sînt cei mai de seamă oameni din lumea asta, zise cu gravitate dădaca Evghenia și începu să cînte un cîntec cu împăratul David. Unchiu-meu Iakov își petrecu brațele pe după umerii lui Țigănuș și îi spuse :

— Tu ar trebui să joci prin ceainării. Ar înnebuni oamenii, nu alta.

— Aș fi vrut mai degrabă să știu să cînt. Dacă mi-ar fi dat Dumnezeu glas, aș fi cîntat zece ani în șir, apoi puteam să mă și călugăresc, că nu-mi mai păsa !

Beau cu toții votcă, dar cel mai zdravăn bea Grigori... Bunica îi turna pahar după pahar și-i tot atrăgea luarea-aminte :

— Ia seama, Grișa, ai să orbești de tot !...

Iar el îi răspundea tacticos :

— Și dacă am să orbesc ? Nu mai am nevoie de ochi. Tot ce-am vrut să văd... am văzut.

Grigori bea, dar nu se îmbăta. Prindea doar tot mai mult chef de vorbă. Mie îmi vorbea mai întotdeauna de tata :

— Tare bun la suflet mai era, măi cîrlane, Maxim Savvateici...

Bunica ofta și încuviința din cap :

— Da-da. Pîinea lui Dumnezeu, nu alta !...

Toate acestea îmi păreau deosebit de interesante, mă țineau într-o încordare fără răgaz, și o tristețe domoală, copleșitoare, îmi îneca sufletul. Tristețea și bucuria trăiau în oamenii aceștia laolaltă, aproape nedespărțite, urmînd una alteia cu o repeziciune pe care n-o puteai prinde, nici înțelege.

Într-o seară, unchiu Iakov, cu toate că nu se îmbătase prea tare, începu să-și sfîșie cămașa de pe el, să-și smulgă părul din cap și mustăcioara argintie și rară, să se tragă de nas și de buza de jos care îi atîrna.

— Ce-i asta ? Ce-i ? urla el, plîngînd în hohote. La ce toate astea ?

Se plesnea cu palma peste obraz, peste frunte, se bătea cu pumnul în piept :

— Sînt un ticălos, o lepădătură, un suflet zdrobit.

Grigori răcnea :

— Aha-ha ! Iacătă, vedeți ?

Bunica, oarecum ametită și dînsa, căuta să-și liniștească feciorul, prinzîndu-i mîinile între ale ei :

— Destul, Iașa ! Știe el Dumnezeu ce să ne învețe !

Cînd o ametea puțin băutura, bunica era mai bună ca de obicei. Ochii ei negri zîmbeau, învăluindu-i pe toți ceilalți într-o lumină care-ți încălzea sufletul. Își făcea vînt cu batista ca să-și mai răcorească fața aprinsă și spunea cu glasul ei cîntat :

— Doamne, Dumnezeule, tare bine e pe lume. Uitați-vă și voi ce frumoase-s toate !

Acesta îi era strigătul inimii, lozinca întregii sale vieți.

Eram tare uimit de lacrimile și strigătele unchiului meu, știind că de felul lui era un om cu totul nepăsător în fața vieții. Am întrebat-o pe bunica ce-o fi avînd de plînge, de suduie și se lovește astfel.

— Toate-ai vrea să le știi ! îmi răspunse de data asta în silă, împotriva obiceiului ei. Mai așteaptă, că prea de timpuriu vrei să-ți vîri nasul în asemenea treburi.

Asta îmi stîrni și mai mult curiozitatea. M-am dus în atelier și m-am ținut de capul lui Ivan, doar-doar oi afla ceva, însă nici de la el n-am putut scoate nimic. Rîdea numai pe înfundate, trăgea cu coada ochiului către meșter și pînă la urmă mă îmbrînci afară, strigînd :

— Ia dă-mi pace și cară-te de-aici, că acuma te bag în cazan și-ți trag o vopsea1ă !

Meșterul stătea în fața cuptorului jos și scund, cu trei cazane zidite unul lîngă altul, și amesteca vopseaua cu o lopățică lungă și neagră ; apoi scotea lopățica și cerceta picăturile colorate care se prelingeau de pe capătul ei. Focul ardea tare, cu putere, răsfrîngîndu-se pe poala șorțului lui de piele, pestriț ca odăjdiile preoțești. În cazane bolborosea apa vopsită și un nor de aburi gros și înecăcios se trăgea către ușă, iar afară vîntul spulbera omătul de pe pămînt.

Meșterul se uită la mine pe sub ochelari cu niște ochi tulburi și înroșiți și-i spuse răstit lui Ivan :

— Adu lemne ! Nu vezi că nu mai sînt ?

Cînd Țigănuș dete fuga în curte, Grigori se așeză pe un sac plin cu băcan și mă chemă la dînsul :

— Ia vină-ncoace.

Mă săltă pe genunchi și, lipindu-și barba caldă și moale de obrazul meu, începu a-mi istorisi niște întîmplări care mi-au rămas întipărite în minte :

— Iaca, unchiu-tău şi-a chinuit nevasta şi a ucis-o în bătăi. Da' acuma îl mustră cugetul. Pricepi ? Tu să-ţi dai seama de toate astea, că altfel are să fie vai de tine în viaţă !

Cu moş Grigori mă simţeam la largul meu, de parcă eram cu bunica. Însă mă cuprindea şi teama, fiindcă mi se părea că prin ochelarii lui vede tot ce se petrece în mine.

— Vrei poate să cunoşti cum a ucis-o ? mă întrebă el domol. Uite cum : se culca alături de dînsa, îi trăgea plapuma peste cap şi-i căra la ghionţi, şi-o buşea ! Şi pentru ce ? Poate că nici el singur nu ştia.

Fără să ia seama la Ivan, care se întorsese cu un braţ de lemne şi se cinchise dinaintea focului, încălzindu-şi mîinile, meşterul urmă cu glas adînc :

— O fi bătut-o poate de ciudă că era mai bună ca el. Că să vezi, frăţioare : Kaşirinilor nu le plac oamenii buni şi-i pizmuiesc, nu se împacă defel cu ei şi caută să-i stîrpească ! Întreab-o pe bunică-ta cum i-au amărît zilele lui taică-tău, pînă l-au dat gata. Are să-ţi spună dînsa toate, că nu-i place şi nu suferă minciuna. Cu toate că bea şi trage tabac, bunică-ta e o sfîntă, o femeie cu frica lui Dumnezeu. Tu vezi să te ţii de dînsa...

Maistrul mă dădu la o parte. Am ieşit în curte speriat şi abătut. În tindă mă ajunse din urmă Vaniuşa ; mă apucă de cap şi-mi şopti la ureche :

— Să nu te temi de el, că-i om bun. Cînd vorbeşte cu tine, vezi să te uiţi drept în ochii lui. Aşa-i place.

Toate acestea erau lucruri ciudate şi mă tulburau. Nu cunoşteam altă viaţă, dar îmi aduceam nedesluşit aminte că părinţii mei nu trăiseră aşa. Vorbeau altfel şi altfel se veseleau, erau totdeauna împreună, unul lîngă altul. Serile şedeau adesea la fereastră pînă tîrziu, rîzînd întruna şi cîntînd cu glas tare. Lumea se aduna în stradă şi se uita la ei. Feţele oamenilor, ridicate în sus spre fereastra noastră, mi se păreau caraghioase şi-mi aduceau aminte de farfuriile murdare în care au rămas urme de mîncare. Aici, la bunicul, rar se întîmpla să rîdă careva, şi chiar cînd rîdea nu totdeauna înţelegeai ce anume îi stîrnise rîsul. Adesea răcneau unul la altul, se ameninţau şi şuşoteau tainic prin unghere. Noi, copiii, stăteam liniştiţi. Nimeni nu ne băga în seamă, de parcă am fi fost lipiţi de pămînt, cum se lipeşte colbul după ploaie. Mă simţeam străin în casa asta şi toată viaţa de aici mă întărîta întruna, făcîndu-mă să mă uit cu bănuială la oricine şi să fiu cu ochii-n patru la toate cele.

Prietenia mea cu Ivan se făcea tot mai strînsă. Bunica trebăluia prin casă din zori şi pînă noaptea tîrziu, iar eu mă învîrteam cît era ziulica de mare în jurul lui Ţigănuş. Cînd mă bătea bunicul, Ţigănuş îşi strecura mîna sub vergi, iar a doua zi îmi arăta degetele umflate, văicărindu-se :

— Nu, asta n-are nici un rost. Pe tine nu te ușurez cu nimic, iar eu uite cu ce mă aleg. De-acu încolo, nu mă mai amestec, să știu de bine că te ia naiba !

Data următoare însă își lua iar porția de suferință fără nici un folos.

— Parcă spuneai că nu te mai amesteci ?

— Așa am spus, dar tot mi-am vîrît mîna... Nici nu mi-am dat seama...

Puțin după aceea, am aflat despre Țigănuș un lucru care mi-a sporit și mai mult interesul și dragostea față de el.

În fiecare vineri Țigănuș înhăma la o sanie largă pe Șarap, murgul drag al bunicii, mare năzdrăvan și iubitor de zahăr. Țigănuș își punea un cojoc scurt pîn' la genunchi, își îndesa în cap o căciulă mare, se încingea cu un brîu verde și pleca la piață, după cumpărături. Uneori se întîmpla să lipsească multă vreme. Ai casei erau îngrijorați, se duceau întruna la fereastră, suflau în geam ca să se topească florile de gheață și se uitau în stradă.

— Nu vine ?

— Nu.

Mai neliniștită decît toți era bunica.

— Of, Doamne ! le spunea ea feciorilor și bunicului. Din pricina voastră au să se prăpădească și băiatul, și calul. Cum de nu vi-e rușine, ticăloșilor ? Nu vă ajunge cît aveți ? Neam de oameni fără minte și lacomi ! Las' că vă pedepsește el, Dumnezeu.

Bunicul mormăia încruntat :

— Bine-bine. N-o să-l mai trimitem...

Cîteodată se-ntîmpla ca Țigănuș să se-ntoarcă abia la amiază. Cum sosea, amîndoi unchii mei și bunicul ieșeau repede în curte, iar în urma lor, trăgînd de zor tabac pe nas, venea bunica, mătăhăloasă ca o ursoaică și, nu știu din ce pricină, întotdeauna la vremea aceea cam neîndemînatică. După ei dădeau buzna copiii și, în toiul voioșiei tuturor, începea descărcatul saniei plină de purcei, de păsări tăiate, pește și de hălci de carne de tot soiul.

— Ai cumpărat tot ce ți-am spus ? îl întreba bunicul pe Țigănuș, cercetînd aprig cu coada ochiului încărcătura saniei.

— Tot, răspundea Ivan, care țopăia prin curte și căuta să-și încălzească mîinile, lovindu-le una de alta de se auzea pocnetul mănușilor cu un deget.

— Nu mai pocni mănușile, că mă costă destule parale. Ceva rest ai adus ?

— Nu.

Bunicul se rotea în jurul saniei și spunea încet :

— Parcă iar ai adus cam prea mult. Ia spune, nu cumva le-ai luat cu hapca ? Să nu te prind că faci așa ceva !...

Grăind astfel, își încrețea obrazul și pleca grăbit.

Unchii mei se repezeau voioşi la sanie, cîntăreau în mînă păsările, peştele, măruntaiele de gîscă, picioarele de viţel, hălcile uriaşe de carne ; şuierau a mirare şi lăudau marfa cu mare larmă.

— Phiii ! Da' bine ai mai ales !

Cel mai încîntat era unchiu Mihail. Uscăţiv, leit taică-său, însă mai înalt şi cu faţa neagră ca tăciunele, ţopăia în jurul saniei lui de parcă era pe arcuri, mirosea fiece lucru cu nasul lui ca un plisc de ciocănitoare, plescăia din limbă cu poftă, îşi îngusta de plăcere ochii neastîmpăraţi şi, vîrîndu-şi mîinile îngheţate în mîneci, îl tot descosea pe Ţigănuş :

— Cîte parale ţi-a dat tata ?

— Cinci ruble.

— Păi, aici e marfă de cincisprezece. Cît ai cheltuit ?

— Patru şi o grivnă.

— Va să zică ţi-au mai rămas nouă grivne în buzunar. Vezi cum se fac banii, Iakove ?

Unchiul Iakov care, în ciuda gerului, era numai în cămaşă, rîdea înfundat şi se uita, clipind mărunt, la cerul albastru şi îngheţat.

— Măi, Vanka, ai putea să ne cinsteşti pe fiecare cu cîte o jumătate de votcă, spunea el.

Bunica deshăma calul.

— Ce-i, mînzule ? Ce-i, puişorule ? Îţi vine a zburda ? Zburdă dacă ai poftă ! Zburdă, făptura lui Dumnezeu !

Calul uriaş îşi flutura coama deasă, o apuca pe bunica de umăr cu dinţii lui albi, îi smulgea broboada de mătase din cap, se uita la ea cu ochi plini de veselie şi, scuturînd promoroaca de pe gene, necheza uşurel.

— Vrei pîine ?

Şi bunica îi vîra între dinţi un codru de pîine presărat cu sare, îşi ridica şorţul pînă sub botul calului ca pe o traistă şi îngîndurată se uita la el cum mînca.

Ţigănuş zburda şi el ca un mînz în jurul bunicii.

— De-ai şti, bunicuţă, ce bun şi ce deştept e calul !

— Piei din ochii mei ! Nu te mai linguşi ! striga bunica la el, bătînd din picior. Ştii bine că nu-mi eşti drag cînd vii de la piaţă.

Bunica mă lămuri că Ţigănuş, cînd se ducea la piaţă, mai mult fura decît cumpăra.

— Bunicu-tău îi dă cinci ruble. Iar el cumpără de trei şi fură de zece, îmi spuse bunica scîrbită. S-a dedulcit la furtişag, şolticul ! A încercat o dată şi n-a păţit nimica. Acasă toţi au rîs şi l-au lăudat pentru asemenea ispravă, iar el de-atunci s-a nărăvit şi fură mereu. Bunicu-tău, în tinereţea lui, a îndurat destulă sărăcie şi amărăciune, şi acu, la bătrîneţe, l-a cuprins lăcomia. I-s

mai dragi banii decît copiii lui. Cînd îi cade ceva la mînă, nu mai poate de bucurie. Cît despre Mihailo și Iakov...

Și dînd a lehamite din mînă, bunica tăcu o vreme ; apoi, uitîndu-se în tabachera deschisă, bodogăni :

— Leonea, drăguță, aicea-s ițele tare încurcate, ca o horbotă împletită de-o babă chioară. Cine naiba să le mai descurce ? Te pomenești că într-o zi l-or prinde pe Ivanka furînd și l-or ucide în bătaie.

Se opri o clipă, apoi urmă cu glasul scăzut :

— Ehei, băiețaș ! Legi sînt ele multe, da' dreptate nu-i nicăieri.

A doua zi am început să-l rog pe Țigănuș să se lase de furat.

— Au să te ucidă în bătaie...

— N-ajung ei să pună mîna pe mine : fug ! Eu îs sprinten și calu-i și el iute de picior, zise Țigănuș, zîmbind batjocoritor, dar numaidecît se încruntă și urmă cu mîhnire în glas : Știu și eu că nu se cade să furi și că-i treabă primejdioasă. Da' o fac așa, de urît. Și nici bani nu strîng, fiindcă unchii tăi în timpul săptămînii mi-i scot unul cîte unul. Da' n-au decît ! De sătul, îs sătul, iar de bani nu-mi pare rău.

Deodată mă ridică în brațe și mă scutură încetișor.

— Ești slăbuț și ușurel, dar oasele ți-s tari. Ai să fii om zdravăn. Știi una ? Ar fi bine să înveți să cînți din chitară. Zău așa ! Roagă-te de unchiu Iakov. Păcat că ești încă mic. Da, mic, dar dat dracului. Așa-i că nu ți-e drag bunicul ?

— Nu știu.

— Eu, afară de bunica, să nu-i văd pe Kașirini. Îndrăgească-i dracu pe toți.

— Da' pe mine ?

— Apoi tu nu ești Kașirin, tu ești Peșkov. Ești de alt sînge, din alt neam...

Deodată mă strînse tare în brațe și-mi spuse aproape gemînd :

— Ehei, Doamne ! Să fi avut și eu un glas frumos, înnebuneam lumea ! Ei, acum du-te că am treabă.

Îmi dădu drumul jos, își vîrî în gură un pumn de țintișoare și se apucă să întindă pe-o scîndură mare, pătrată, o bucată de stofă neagră, udă, prinzînd-o în ținte pe margini.

Nu tîrzie vreme, Țigănuș se prăpădi.

Lucrurile s-au întîmplat așa : în curte, lîngă poartă, rezemată de gard, era o cruce mare de stejar, mai groasă și mai noduroasă la capătul de jos. Crucea asta se afla acolo de multă vreme. O văzusem de cum am sosit, numai că pe-atunci era mai nouă și mai galbenă. Dar, stînd toată toamna în ploaie, se înnegrise de tot. Crucea avea un iz amărui, de argăseală, și nu era de nici un folos în curtea aceea, strîmtă și murdară.

Unchiu Iakov, care o cumpărase ca s-o așeze la mormîntul nevestii-si, făcuse jurămînt s-o ducă în spinare pînă la cimitir în ziua parastasului de un an.

Ziua aceea se nimeri într-o sîmbătă pe la începutul iernii. Era ger și vîntul spulbera zăpada de pe acoperișuri. Toți ai casei ieșiră în curte ; bunicul și bunica, împreună cu ceilalți trei nepoți, plecaseră mai devreme la cimitir, la parastas. Pe mine mă lăsaseră acasă, drept pedeapsă pentru nu mai știu ce păcate.

Amîndoi unchii mei, îmbrăcați la fel, cu niște cojoace negre, scurte, săltară crucea, punînd fieștecare umărul sub cîte un braț al ei. Grigori și încă un om — nu știu cine o fi fost — ridicară cu greu capătul cel gros al crucii și-l așezară pe spinarea lată a lui Țigănuș, care, văzînd că se clatină, își rășchiră picioarele.

— Poți s-o duci ? îl întrebă meșterul Grigori.

— Nu știu. Are să-mi vină cam greu...

Unchiu Mihail răcni cu furie :

— Deschide poarta, drac chior !

Iar unchiu Iakov sări și el cu gura :

— Rușine să-ți fie, Vanka ! Păi tu ești mai tare decît noi doi laolaltă.

În timp ce deschidea poarta, moș Grigori îl sfătuia pe Ivan cu asprime :

— Ia seama să nu-ți frîngi șalele, ridicînd peste măsură. Ei, acu duceți-vă cu Dumnezeu !

— Chelbos bătrîn ! îi strigă unchiu Mihail din uliță.

Cei rămași acasă începură a vorbi tare și a rîde, bucuroși, pare-se, că se ridicase în sfîrșit crucea din curte.

Luîndu-mă de mînă, Grigori Ivanovici mă duse în atelier, unde-mi spuse :

— Astăzi, bunicu-tău are parcă o căutătură mai blîndă. Poate că nu te-o mai bate.

În atelier mă așeză pe-un morman de lînă pregătită pentru vopsit și, după ce mă înveli cu grijă pînă peste umeri, adulmecînd aburii care se ridicau din cazane, îmi spuse îngîndurat :

— Eu, drăguță, îl cunosc pe bunicu-tău de treizeci și șapte de ani. L-am urmărit de cînd a început afacerea asta și mă uit la el ș-acuma cînd îi pe cale s-o sfîrșească. Înainte vreme eram buni prieteni. Afacerea asta am pus-o la cale și am pornit-o împreună. Bunicu-tău îi deștept. Iacă, a rămas singur stăpîn pe atelier, pe cînd eu n-am știut să mă descurc. Să știi însă că Dumnezeu îi mai deștept ca noi toți. E de ajuns numai să zîmbească și omul cel mai deștept se prostește pe loc. Tu nu poți încă înțelege de ce oamenii spun anumite lucruri și de ce le fac, cu toate că s-ar cuveni să pricepi și tu totul. Grea îi viața de orfan. Taică-

tău, Maxim Savvateici, era un om şi jumătate. El toate le înţelegea şi de aceea nu-l iubea bunică-tău şi nu voia să ştie de dînsul...

Ascultam cu plăcere vorba blajină a lui moş Grigori, privind cum juca în vatră focul roş-auriu şi cum se înălţau din cazane nori de aburi albicioşi, lăsîndu-se apoi ca o chiciură vineţie pe acoperişul dărăpănat, prin crăpăturile căruia se zăreau fîşii de cer albastru. Vîntul se mai domolise ; de undeva se ivi o rază de soare şi toată curtea era parcă presărată cu pulbere de sticlă ; în stradă se auzea scîrţîitul săniilor ; fumul albăstrui se ridica unduind din hogeacurile caselor şi umbre uşoare lunecau pe omăt, spunînd parcă şi ele o anume poveste.

Înalt, ciolănos, bărbos, cu urechile mari şi cu capul pleşuv, meşterul Grigori semăna cu un vrăjitor bun. În timp ce amesteca vopseaua care clocotea în cazane, mă dăscălea întruna :

— Tu să te uiţi la fieştecare, drept în ochi. Pînă şi cîinele care se repede la tine, dacă i te uiţi drept în ochi, îţi dă pace...

Ochelarii grei îi tăiau adînc rădăcina nasului, al cărui vîrf vînăt era umflat şi semăna cu al bunicii.

— Ia stai ! spuse el deodată, trăgînd cu urechea. Închise apoi cu piciorul portiţa vetrei şi se repezi afară.

Am fugit şi eu după dînsul.

În mijlocul bucătăriei, întins pe podea, zăcea Ţigănuş cu faţa în sus. Prin fereastră pătrundeau două fîşii mari de lumină care i se aşterneau una pe cap şi pe piept, cealaltă pe picioare. Fruntea avea o lucire ciudată. Sprîncenele îi erau ridicate tare, iar ochii încrucişaţi cătau ţintă în tavanul întunecat ; buzele vinete îi zîvcneau, mustind clăbuci trandafirii. Din colţurile gurii i se prelingeau şuviţe de sînge pe obraji, pe gît, şi de acolo pe podea. De sub spinare sîngele curgea şiroaie. Picioarele răşchirate zăceau groaie şi se vedea bine că pantalonii largi trebuie să fi fost uzi, de vreme ce se lipiseră tare de scîndurile curate ale duşumelei, frecate cu nisip şi lucind lună. Şuviţe de sînge roşu-învăpăiat tăiau fîşiile de lumină şi se prelingeau spre prag.

Ţigănuş zăcea nemişcat. Numai degetele mîinilor, întinse de-a lungul trupului, se zgîrceau hîrşîind podeaua cu unghiile însîngerate care luceau în soare.

Dădaca Evghenia, cinchită alături, încerca să-i vîre în mînă o lumînărică ; cum însă Ivan nu putea s-o ţină, lumînarea cădea mereu şi flăcăruica se stingea în sînge. Dădaca o ridica, o ştergea cu capătul şorţului şi iar încerca să i-o vîre între degetele care nu-şi mai găseau astîmpăr. În bucătărie pluteau şoapte care se legănau în aer şi mă împingeau ca o învăluire de vînt din pragul uşii unde mă oprisem, însă eu mă ţineam bine de scoaba cleampei.

— S-a poticnit, spunea cu glas stins unchiu Iakov, care tresărea întruna şi-şi tot sucea capul. Fața îi era pămîntie, boțită şi clipea mărunt din ochii spălăciți.

— A căzut şi crucea l-a lovit în spinare şi l-a zdrobit. Cît pe ce să ne betejească şi pe noi ; noroc c-am azvîrlit-o la timp de pe umeri.

— Voi l-ați strivit ! zise moş Grigori cu glas înfundat.

— Eh, cum adică noi ?

— Voi !

Sîngele curgea fără contenire şi se strînsese băltoacă lîngă prag ; băltoaca se înnegrise şi parcă se umfla. O spumă trandafirie se scurgea din gura lui Țigănuş. Gemea ca prin vis, se topea şi trupul i se turtea, de parcă ar fi vrut să se facă una cu duşumeaua, să intre în pămînt.

— Mihailo a încălecat şi a pornit în goană la biserică, după tata, şopti unchiu Iakov, iar eu l-am urcat degrabă într-o trăsură şi l-am adus acasă... Bine că nu m-am băgat eu să țin capătul crucii, că uite ce pățeam...

Dădaca încerca întruna să-i vîre lui Țigănuş lumînărica între degetele mîinii, pe care picurau laolaltă stropi de ceară şi lacrimi.

Moş Grigori strigă răstit :

— Lipeşte-i-o, nătîngo, la cap, pe podea.

— Că bine zici...

— Scoate-i căciula !

Dădaca îi scoase căciula din cap şi ceafa lui Ivan lovi înăbuşit podeaua. Acuma capul îi era întors într-o parte şi sîngele îi curgea mai tare, însă numai dintr-un colț al gurii. Şi asta ținu îngrozitor de mult. La început mă aşteptam ca Țigănuş, după ce s-o odihni îndeajuns, să se ridice, să se aşeze pe duşumea şi, scuipînd, să spună :

— U-uf !... Da' tare-i cald !...

Aşa făcea duminicile, cînd se trezea din somnul de după-amiază. Dar acum Țigănuş nu se mai scula şi se topea întruna. Soarele scăpătase în asfințit, fîşiile luminoase se scuturaseră şi cădeau numai pe pric̆hiciul ferestrei. Țigănuş se întunecase la față, nu mai mişca din degete şi nu mai avea nici spume la gură. Trei lumînări aprinse îşi legănau flăcările aurii, una în dreptul creştetului şi două în dreptul urechilor, luminîndu-i părul ciufulit, care bătea în albăstriu de negru ce era ; pete galbene îi tremurau pe obrazul negricios, luminînd vîrful nasului ascuțit şi buzele trandafirii.

Dădaca, stînd în genunchi la capul lui, plîngea şi-l bocea :

— Dragul meu... şoimul meu.

Eram speriat şi tremuram de frig. M-am vîrît sub masă şi m-am ghemuit acolo. Apoi, dădură buzna în bucătărie bunicul,

greoi în şuba lui de şop, bunica, îmbrăcată într-un palton cu guler de blană, unchiu Mihail, copiii şi o mulţime de oameni străini.

Bunicul îşi aruncă blana pe duşumea şi prinse a urla :

— Ticăloşilor ! Aţi băgat în mormînt mîndreţea asta de flăcău ! Pînă în cinci ani, nu i-ai mai fi găsit pereche s-o fi plătit cu aur...

Din pricina hainelor strînse grămadă pe podea, nu mai puteam să-l văd pe Ivan ; am ieşit din ascunzătoarea mea şi am nimerit între picioarele bunicului. Bunicul mă îmbrînci la o parte şi nu contenea să-i ameninţe pe unchii mei cu pumnul lui mic şi roşu :

— Lupilor !

Apoi se lăsă pe o laviţă sprijinindu-se în mîini, sughiţă în sec înăbuşindu-şi plînsul şi izbucni cu glas dogit :

— Ştiu eu bine că vă stătea în gît... Ehei, Vaniuşicika... Prostuţule. Ce ne mai facem acu ? Ce facem ? Taman cînd m-am şubrezit şi eu ! Ce zici, maică ? De cîţiva ani Domnul şi-a întors faţa de la noi. Ce zici ?

Întinsă pe podele, bunica pipăia faţa, capul şi pieptul lui Ivan, îi sufla în ochi, îi lua mîinile şi i le frămînta între ale ei, pînă ce răsturnă toate luminările. Apoi se ridică cu greu şi rămase un timp ca împietrită, în rochia ei de mătase neagră, lucioasă, cu faţa întunecată, cu ochii înfricoşător holbaţi şi spuse în şoaptă :

— Afară, blestemaţilor !

Toţi ieşiră din bucătărie ; nu rămase decît bunicul.

...Pe Ţigănuş l-au îngropat pe tăcute, fără nici un alai.

IV

CULCAT ÎN PATUL LARG şi înfăşurat de patru ori în plapuma groasă ca într-un sul, o aud pe bunica făcîndu-şi rugăciunea. Stă în genunchi la piciorul patului. Ţine o mînă la piept, iar cu cealaltă îşi face cînd şi cînd, încet, semnul crucii...

Afară-i ger de crapă pietrele. Lumina verzuie a lunii pătrunde prin geamurile zugrăvite cu flori de gheaţă, încît faţa blajină a bunicii, cu nasul ei mare, se vede acum desluşit, iar în ochii negri i se aprind scîntei care lucesc ca licuricii. Horboţica de mătase care-i acoperă părul e şi ea lucioasă de parc-ar fi bătută în alamă. Rochia neagră foşneşte întruna, învăluindu-i umerii şi desfăşurîndu-se greoaie pe podea.

După ce-şi sfîrşeşte rugăciunea, bunica se dezbracă în tăcere, îşi păturește cu grijă lucrurile pe lada din colţ şi se apropie de pat ; eu mă fac că dorm dus.

— Măi, hoţule, tu te prefaci. Văd eu că nu dormi, îmi spune dînsa încetişor. Nu-i aşa că nu dormi, sufleţelul mamii ? Hai, dă-mi şi mie un colţ de plapumă.

Mă bucur dinainte de plăcerea care ştiu că mă aşteaptă şi nu mă pot stăpîni să nu zîmbesc cînd o aud mormăind :

— Aha ! Rîzi de bunică-ta cea bătrînă ?

Apucînd plapuma de-un capăt, bunica trage cu atîta putere şi îndemînare că mă pomenesc aruncat în sus, mă învîrtesc de cîteva ori în aer şi cad înapoi pe salteaua moale, de puf. Bunica rîde cu hohote.

— Ce-i mă, pintenogule ? Nu cumva ai înghiţit un ţînţar ?

Uneori se întîmpla să se roage din cale-afară de mult ; atunci adormeam de-a binelea şi n-o mai auzeam cînd se culca.

Fiecare din aceste lungi rugăciuni încheie o zi plină de amărăciuni, de certuri şi de bătăi. Şi, într-adevăr, face să le asculţi. Bunica îi înşiră lui Dumnezeu, amănunţit, toate cîte se întîmplă în casă. Lăsîndu-se cu toată povara trupului în genunchi, ca o imensă movilă, ea spune în şoaptă, la început foarte repede, ceva nelămurit, apoi prinde să mormăie din ce în ce mai tare :

— Doamne, tu ştii singur că tot omul vrea să ducă o viaţă cît mai bună. Iaca, eu socot că s-ar cuveni mai degrabă ca Mihailo, fecioru-meu mai mare, să rămînă în oraş. Tare se simte obijduit că trebuie să treacă dincolo, peste apă. Acolo-i alt pămînt şi nu-l cunoaşte. Şi nici nu se ştie cum o să-i meargă. Da' vezi că bătrînul ţine mai mult la celălalt, la Iakov. Apăi, drept e să nu-ţi iubeşti deopotrivă copiii ? E tare îndărătnic moşneagul. Bine-ai face, Doamne, să-i mai aşezi minţile.

Îşi ridică apoi ochii mari şi scînteietori către icoanele întunecate şi-i dă lui Dumnezeu un sfat :

— Trimite-i, Doamne, un vis bun, ca să înţeleagă cum să-şi împartă averea între copii.

Bunica îşi face semnul crucii şi bate mătănii, lovindu-se cu fruntea ei mare de podea ; apoi se îndreaptă din şale şi stăruie mai departe :

— Mare bucurie i-ai face Varvarei să-ţi întorci oleacă faţa zîmbitoare către dînsa. Cu ce te-a mîniat ? Cu ce-i mai păcătoasă ca altele ? Ce-o mai fi şi asta ? Femeie tînără, zdravănă şi să trăiască cu inima amărîtă ! Ai grijă, Doamne, şi de Grigori, că o duce tot mai greu cu ochii. De-o orbi, nu-i rămîne alta de făcut decît să cerşească din poartă-n poartă. Apoi asta nu-i bine. Toată vlaga şi-a irosit-o în slujba bătrînului. Da' ce, parcă bătrînul are să-l ajute ? Of, Doamne, Dumnezeule !...

Bunica tace îndelung, într-o adîncă supunere, cu capul şi mîinile lăsate în jos, de parc-ar fi încremenit în această stare, ori ar fi căzut în somn greu.

— Ce-o mai fi rămas ? se întreabă dînsa cu glas tare, ştiind că n-a isprăvit încă şi încruntînd din sprîncene : Mîntuieşte, Doamne, pe toţi creştinii, şi pe mine iartă-mă, că-s o femeie fără minte şi păcătoasă. Ştii Tu bine că nu cu rea voinţă păcătuiesc, ci de nătîngă ce sînt.

Şi, mulţumită, bunica oftează din adînc şi urmează cu blîndeţe :

— Că toate le ştii, părinte ceresc. Toate ţi-s cunoscute !

Dumnezeul acesta al bunicii îmi plăcea tare mult şi întruna mă rugam de dînsa :

— Mai povesteşte-mi despre Dumnezeu, bunicuţă.

Despre Dumnezeu bunica vorbea într-un fel deosebit, foarte încet, lungind cuvintele într-un chip ciudat, cu ochii închişi şi, cum şedea aşa, se ridica să-şi pună o basma pe cap, se aşeza din nou şi, odată pornită pe vorbă, vorbea mult, pînă ce mă fura somnul.

— Dumnezeu şade în mijlocul luncii raiului, pe tronul lui de peruzea înălţat pe un dîmb, sub nişte tei de argint care înfloresc tot anul. În rai nu-i nici toamnă, nici iarnă, iar florile niciodată nu se veştejesc, ci înfloresc tot anul, spre bucuria celor drepţi. În jurul lui Dumnezeu zboară puzderie de îngeri, ca o ninsoare de fulgi deşi sau un roi de albine. Aidoma unor porumbei albi coboară din cer pe pămînt şi după aceea se ridică înapoi acolo, sus, ducînd lui Dumnezeu ştire de tot ce au aflat despre noi, oamenii. Fieştecare îşi are îngerul lui, şi tu, şi eu, şi bunicul, fiindcă Dumnezeu îi deopotrivă pentru toţi. Iacă, îngerul tău vine, bunăoară, şi-i spune lui Dumnezeu : „Doamne, ştii că Lexei a scos limba la bunicu-său ?" Iar Dumnezeu dă poruncă : „Ei, să-i tragă atunci bătrînul o bătaie bună !" Uite aşa răsplăteşte Domnul pe fieştecare după a lui vrednicie, pe unii lovindu-i cu amaruri, pe alţii cu bucurii. Şi aşa de bine le cîntăreşte Dumnezeu pe toate şi mi ţi-i judecă pe oameni, că îngerii se veselesc, fîlfîie din aripi şi cîntă : „Slavă ţie, Doamne, Slavă ţie !" Iar Dumnezeu, drăguţul de el, numai că zîmbeşte la dînşii ca şi cum le-ar spune : „Bine-bine ! Ajunge !"

Bunica zîmbeşte şi ea şi dă din cap.

— Şi ai văzut tu toate astea, bunicuţo ?

— De văzut n-am văzut, da' ştiu, răspunde bunica îngîndurată.

Cînd vorbea de Dumnezeu, de rai şi îngeri, bunica se făcea mică şi sfioasă, faţa îi întinerea şi din ochii umezi izvora o lumină nespus de caldă. Luam în mînă cozile ei grele şi mătăsoase, ca de atlaz, mi le înfăşuram în jurul gîtului şi stăteam aşa, ne-

mişcat, ascultînd cu încordare poveştile de care nu mă mai săturam.

— Omului nu i-e dat să vadă fața lui Dumnezeu, fiindcă îi ia vederea. Numai sfinții pot să i-o vadă. Dar îngeri să ştii că am văzut ; îngerii ți se arată cînd eşti cu sufletul curat. Odată m-am dus la biserică de cu vreme, înainte să înceapă utrenia, şi numai că văd doi îngeri umblînd prin altar. Erau străvezii că vedeai prin ei ca printr-o pîclă uşoară. Şi în jurul lor răspîndeau o învăluire ca de lumină şi aveau nişte aripi ca horbota de mătase subțire şi le ajungeau aripile pînă-n podele. Şi umblau îngerii aceia în jurul pristolului şi-i dădeau ajutor părintelui Ilia, bătrînul, să se roage lui Dumnezeu. Părintele îşi ridicase mîinile neputincioase către Dumnezeu, ca să se roage, iar îngerii îi sprijineau coatele, Părintele era bătrîn de tot, pierduse şi vederea şi se-mpiedica în toate cele. Puțin după aceea s-a milostivit Dumnezeu de dînsul şi l-a adunat de pe pămînt. Cînd am văzut atuncea îngerii, am încremenit de bucurie, mi s-a strîns inima şi am început a plînge. Doamne, ce bine era ! Of, Leonka, drăguțul meu, sufletelule ! Bine-i totdeauna la Dumnezeu, şi în cer, şi pe pămînt. Tare bine !...

— Da' parcă la noi e bine ?...

Bunica îşi făcu semnul crucii şi-mi răspunse :

— Slavă Sfintei Născătoare ! Totu-i bine...

Acum nu mai înțelegeam ce-mi spunea bunica. Mi-era greu să recunosc că în casă la noi toate erau bune, cînd noi o duceam din ce în ce mai rău.

Odată, trecînd prin fața uşii odăii lui unchiu Mihail, am văzut-o pe mătuşa Natalia, îmbrăcată toată în alb, cu mîinile la piept, umblînd de colo pînă colo şi rugîndu-se întruna destul de tare şi cu groază în glas :

— Strînge-mă, Doamne ! Ia-mă de aici !...

Rugăciunea asta o înțelegeam prea bine, cum îl înțelegeam şi pe moş Grigori, cînd îl auzeam bodogănind :

— Dacă oi orbi, am s-o pornesc prin lume cu cerşitul şi tot are să-mi fie mai bine decît aici...

Aş fi vrut să orbească mai degrabă. L-aş fi rugat să mă ia cu dînsul să-l duc de mînă, şi aşa am fi pornit amîndoi în lume la cerşit. De altfel, i-am şi spus-o. Meşterul a rîs în barbă şi mi-a răspuns :

— Bine ! Lasă, o să mergem împreună... Iar eu am să bat darabana în tot oraşul : ăsta-i nepotul de fiică al lui Vasili Kaşirin, starostele breslei vopsitorilor. Ce are să mai rîdă lumea !...

Adesea am văzut sub ochii stinşi ai mătuşii Natalia vînătăi, iar pe fața-i gălbejită buzele umflate. Şi am întrebat-o atunci pe bunica :

— Da' ce, bunică, o bate unchiul ? Bunica a oftat şi mi-a răspuns :

— O bate, afurisitul, pe ascuns... Bunicul nu-i dă voie s-o bată, ş-atuncea el o bate noaptea. Tare-i rău unchiu-tău, iar dînsa-i ca o treanţă.

Şi, însufleţindu-se, îmi povestea mai departe :

— Ehei, acuma bărbaţii nu-şi mai bat muierile ca pe vremuri. Îţi dă una peste gură, peste urechi, te mai trage oleacă de cozi. Da' înainte vreme te snopea cu ceasurile. Pe mine m-a bătut bunicu-tău odată, într-un paşte, chiar în ziua întîia, de cînd am ieşit de la slujba mare şi pînă seara. Mă bătea, ostenea şi, după ce se mai hodinea, pornea iar să mă bată. Şi cu hăţurile m-a bătut, şi cu ce vrei.

— Şi de ce te-a bătut, bunică ?

— Nu mai ţin minte. Mi-a mai tras o dată o bătaie soră cu moartea şi vreme de cinci zile nu mi-a dat nici de mîncare. Abia de-am scăpat cu viaţă. Altă dată...

Ascultînd-o, amuţeam de uimire, fiindcă bunica era de două ori cît bunicul şi nu-mi prea venea a crede c-ar fi putut s-o doboare cu una, cu două.

— E mai tare el ca tine ?

— Mai tare n-o fi, da-i mai mare. Şi-apoi, mi-e bărbat. De purtarea lui faţă de mine, are să deie socoteală lui Dumnezeu. Eu. însă trebuie să rabd...

Mă interesa şi-mi plăcea s-o privesc pe bunica în zilele cînd ştergea praful de pe icoane şi curăţa îmbrăcămintea de argint. Erau icoane scumpe, cu podoabe de argint bătute în mărgăritare de nestemate. Bunica le lua în mînă una cîte una, se uita la ele zîmbind şi spunea cu duioşie :

— Scumpă fetişoară !...

Şi, după ce-şi făcea cruce, săruta icoana.

— Tare-i prăfuită şi afumată !... Maică Precistă, izvor de nesecată bucurie ! Ia te uită şi tu, Leonea, sufleţelule ! Ce mai mîndreţe de zugrăveală ! Chipurile îs mici de tot, da' ce bine se vede fieştecare... Icoanei aisteia îi zice : „A celor douăsprezece sărbători", iar în mijloc se află Maica Domnului de la Feodorovsk, bună de nu se mai află. Iar acesteia îi zice : „Nu mă boci, maică, cînd m-or coborî în mormînt".

Cîteodată mi se părea că se joacă de-a icoanele, tot aşa de serioasă şi tot aşa de convinsă ca verişoara Katerina, cea ţicnită, cînd începea să se joace cu păpuşile.

Bunica văzuse adesea diavoli, fie cîte unul răzleţ, fie mai mulţi laolaltă.

— Într-o noapte din postul mare treceam pe lîngă casa lui Rudolf. Era o noapte luminoasă, cu lună. Deodată văz călare pe acoperiş, lîngă horn, un drac mare, negru şi miţos. Îşi pleca fruntea

încornorată peste horn, adulmecînd nu știu ce și fornăind. Adulmeca și da mereu din coada care hîrșcîia pe acoperiș. Am făcut semnul crucii asupra lui ș-am spus : „Piei, diavole !“ Iar dracul a chițcăit, s-a rostogolit de-a berbeleacul pînă jos și a pierit. Se vede că Rudolfii găteau tocmai atunci niscai friptură, iar necuratul adulmeca și se bucura...

Eu rîdeam, închipuindu-mi cum se rostogolea dracul de-a berbeleacul de pe acoperiș. Bunica rîdea și dînsa și spunea :

— Tare le mai plac diavolilor șotiile ! Parc-ar fi copii mici, nu alta. Odată spălam rufe în baie și mă apucase miezul nopții. Ei, să fi văzut cum s-a deschis fără veste ușa cuptorului și a început să toarne la drăcușori, care de care mai mărunțel. Erau și roși și verzi și negri, ca gîndacii. M-am repezit la ușă. Aș ! Unde era chip de ieșit ! M-am împotmolit în grămada de draci, care umpluseră baia, de nu te puteai întoarce. Și mi se împleteau printre picioare, mă apucau și mă zgîlțîiau. N-aveam cum să-mi fac măcar cruce. Erau păroși, moi și calzi, ca niște pisoi. Doar că umblau toți pe picioarele de dinapoi. Se învîrteau peste tot, se zbenguiau și rînjeau cu niște dințișori ca de șoarec. Aveau ochi verzi, cornițele abia le ieșiseră și stăteau ca niște cucuie, iar codițele bîrligate ca la purcei. Dumnezeule sfinte ! Am căzut leșinată. Cînd mi-am venit în fire, lumînarea abia mai ardea, apa se răcise în albie, iar rufele erau toate risipite pe jos. Of, am zis, duceți-vă pe pustii !...

Închid ochii și deodată văd cum dintre pietrele cenușii ale cuptorului se revarsă pe gură un potop de dihănii păroase de toate culorile, care umplu odăița băii, suflă în lumînare și se pun cu toții să-și scoată limba trandafirie la mine.

Asta mi se pare o poznă grozavă, dar în același timp mă cuprinde și frica. Bunica tace dînd din cap și apoi se stîrnește iar :

— Am mai dat o dată ochii cu afurisiții ceia de draci. Era într-o noapte viforoasă de iarnă. Treceam prin rîpa lui Diukov — știi, în locul acela unde Iakov și cu Mihailo au vrut să-l înece pe taică-tău într-o copcă de iaz. Îți aduci aminte că ți-am istorisit povestea asta. Îmi vedeam de drum. Cînd s-o iau la vale pe cărare, din fundul rîpei aud fluierături și chiote. Mă uit și văd venind în goană o troică trasă de niște cai negri, pe care îi mîna un drac puhav, cu o tichie roșie pe creștetul capului. Stătea parcă înfipt pe capră și mîna telegarii cu mîinile întinse, dar în loc de hățuri de piele ținea în mînă niște lanțuri. Drumul nu trecea prin rîpă, însă troica, învăluită într-un nor de zăpadă, zbura drept spre iaz. Sania era plină de draci care șuierau, urlau și-și fluturau tichiile. Am văzut trecînd așa prin fața mea șapte troici la rînd, de ziceai că-s pompierii. Caii, toți negri ca pana corbului, erau oameni, care căzuseră sub blestemul părinților lor. Oameni

de care se folosesc diavolii întru desfătarea lor, călărindu-i şi gonindu-i pe drumuri de noapte, cînd îşi au ei sărbătorile lor. Ce-am văzut eu atunci se vede treaba c-a fost o nuntă de draci.

Bunica vorbea simplu şi deplin pătrunsă de ceea ce spunea aşa că nu se putea să nu-i dai crezare.

Dar mai frumos decît orice era cînd începea bunica a spune stihurile despre Maica Domnului care bătea calea grea a pătimirilor noastre pămînteşti, rugîndu-se de crăiasa Engalîceova, căpetenia tîlharilor, să nu mai căznească şi să nu mai prade norodul rusesc. Ştia de asemenea stihurile despre Alexei, robul Domnului, şi acele despre ostaşul Ivan, povestea preaînţeleptei Vasilisa, a lui Popa Capră şi a Finului lui Dumnezeu. Mă cuprindea groaza cînd începea a-mi povesti despre starostiţa Marfa, despre Baba-Ustia, căpitan de tîlhari, despre Maria Egipteanca cea păcătoasă şi despre chinurile îndurate de maica unor hoţi de codru. Bunica ştia nenumărate basme, legende şi stihuri.

Bunica nu se temea nici de oameni, nici de bunicu şi nici de draci sau alte duhuri necurate, însă-i era groază de gîndacii negri, pe care îi simţea chiar şi la o mare depărtare. Uneori mă trezea noaptea şi-mi spunea în şoaptă :

— Aleoşa, drăguţule, ia vezi tu, că umblă colo un gîndac. Striveşte-l, pentru numele lui Cristos !...

Somnoros cum eram, aprindeam lumînarea şi mă tîram pe podele, căutînd să descopăr inamicul, lucru pe care nu-l izbuteam dintr-o dată, ba uneori nu-l izbuteam defel.

— Nu-i nici un gîndac, îi spuneam bunicii.

Bunica rămînea nemişcată, cu plapuma trasă peste cap şi mă ruga cu glas abia auzit :

— Ba este. Hai, rogu-te, caută-l ! I-aicea. Ştiu eu bine că-i aicea...

Bunica nu se înşela niciodată şi, ce-i drept, pînă la urmă tot dibuiam gîndacul undeva, departe de pat.

— L-ai ucis ? Ei, slavă Domnului ! Să trăieşti !

Îşi scotea plapuma din cap, ofta uşurată şi-mi zîmbea.

Dacă nu găseam gîndacul, nu putea să adoarmă. În liniştea mormîntală a nopţii, o simţeam tresărind la cel mai mic foşnet şi o auzeam cum îşi ţinea răsuflarea, ca apoi să şoptească :

— Acuma-i lîngă prag... s-a băgat sub ladă.

— Bunică, de ce te temi de gîndaci ?

Bunica îmi răspundea cu cap :

— Pentru că nu pricep ce cată gîndacii ăştia pe lume. Îs negri şi foiesc întruna. Dumnezeu a dat tuturor făpturilor sale un rost : cîinele-babei arată că-i casa umedă, ploşniţa că-s murdari pereţii, iar cînd îl umplu păduchii pe om îi semn că are să cadă bolnav.

Asta pricepe oricine. Dar gîndacii ce rost au ? Cine știe ce putere ascunsă trăiește într-înșii și pentru ce ne-au fost trimiși ?

Într-o seară, în timp ce bunica se lăsase în genunchi și stătea prietenește la sfat cu Dumnezeu, bunicul dădu pe neașteptate ușa de perete, intră în odaie și grăi răgușit :

— Ei, maică, să știi că ne oropsește Dumnezeu. Arde casa !

— Nu mai spune ! strigă bunica, sărind în sus de pe podea și, pășind apăsat, se repeziră amîndoi în odaia cea mare în care era întuneric beznă.

— Evghenia, scoate icoanele ! Natalie, îmbracă-ți copiii ! poruncea bunica cu glas tare și aspru.

Bunicu scîncea încetișor :

— Hî-hî-hî...

Am dat fuga în bucătărie. Fereastra care dădea către curte sclipea de parcă era de aur, iar pe podele jucau și lunecau pete galbene. Unchiu Iakov, desculț, se căznea să-și tragă cizmele, țopăia pe pete de parcă i-ar fi ars tălpile și țipa :

— Aha ! Să știi că Mișka a pus foc și-apoi a șters-o !

— Tacă-ți gura, cîine ! strigă la el bunica, îmbrîncindu-l așa de tare către ușă, că era cît pe ce să-l dea jos.

Prin florile de gheață de pe geamuri se vedea arzînd acoperișul atelierului și prin ușa deschisă se învălmășeau limbi mari de foc. Florile roșii ale pojarului înfloreau în noaptea liniștită, fără să fumege, numai deasupra lor, sus de tot, se legăna un nor întunecat care însă nu ascundea vederii Calea laptelui cu șuvoiul ei argintiu. Zăpada era roșie și zidurile caselor dimprejur se clătinau de parcă voiau să vină și ele în colțul încins al curții, unde se zbenguia focul zglobiu, umplînd cu roș crăpăturile largi din pereții atelierului și ieșind prin ele, aidoma unor cuie strîmbe și încinse. Pe acoperișul de șindrilă înnegrită și uscată fluturau cordele aurii și roșii, învăluindu-l repede în volbura lor. Printre ele se-nălța fumegînd trufaș hogeacul subțire de cărămidă arsă. Pîrîitul molcom și foșnetul mătăsos al focului băteau în geamuri. Focul se întețea tot mai tare. Atelierul se făcuse roș-încins, începînd să semene întru totul cu un iconostas de biserică, și te îmbia să te apropii, fără să i te poți împotrivi.

Mi-am pus în cap un cojoc greu, mi-am vîrît picioarele în niște cizme, nu știu ale cui, și m-am tîrît cu chiu cu vai pînă în tindă, iar de acolo în cerdac, unde am încremenit, orbit de pojarul viu, asurzit de răcnetele bunicului, ale lui Grigori, ale unchiului, de pîrîitul focului și speriat de ciudata purtare a bunicii. Bunica își aruncase în cap un sac gol, se înfășurase într-o cergă, pornise în goană de-a dreptul spre foc și se băgase în mijlocul flăcărilor, de unde o auzeam strigînd :

— Nătîngilor ! Ați uitat de vitriol. Are să sară totul în aer.

— Grigori, ţine-o! urla bunicul. Vai de mine! Se prăpădeşte!...

Dar bunica apucase să iasă din flăcări, gheboşată, fumegînd toată, scuturînd din cap şi ducînd în mîinile întinse o damigeană cu vitriol, care să tot fi avut o vadră.

— Scoate calul, taică, strigă cu glas răguşit bunica pe care o îneca tusea. Luaţi-mi cerga de pe umeri. Nu vedeţi că arde?

Grigori îi smulse din spate cerga fumegîndă, şi, încovoindu-se din şale, începu să arunce cu lopata pe uşa atelierului bulgări mari de zăpadă.

Unchiul Iakov ţopăia întruna în jurul lui, cu un topor în mînă, în vreme ce bunicul se ţinea după bunica, azvîrlind cu omăt într-însa. Bunica vîrî damigeana într-un troian, se repezi la poartă, o deschise şi, înclinîndu-se dinaintea oamenilor care veniseră în goană cum văzuseră focul, începu a se ruga de ei:

— Oameni buni, feriţi hambarul! Dacă o cuprinde focul hambarul şi şura de fîn, se aprinde casa şi se-ntinde pojarul şi la voi. Daţi jos acoperişul şi zvîrliţi fînul în grădină. Grigori, de ce îngrămădeşti omătul la pămînt? Zvîrle-l sus! Şi tu, Iakove, nu umbla ca aiurit. Împarte-le oamenilor topoare şi lopeţi... Ei, oameni buni, acu apucaţi-vă de treabă. Doamne ajută!

Înfăţişarea bunicii mă vrăjea tot aşa cum mă vrăjea şi focul. Înnegrită de fum şi luminată de flăcările care alergau parcă s-o cuprindă, bunica fugea ca nebună prin curte, vedea tot, era pretutindeni şi împărţea porunci tuturora.

Deodată ţîşni în curte Şarap şi se ridică în două picioare, trăgîndu-l după el pe bunic. O pală de foc izbi calul în ochii săi mari care sclipiră cu luciri roşii; calul începu să fornăie şi se propti în picioarele dinainte. Bunicul lepădă căpăstrul şi strigă către bunica:

— Ţine-l tu, maică!

Bunica se repezi la calul care se ridicase iar în două picioare şi se înfipse în faţa lui cu braţele în cruce. Calul necheză tînguitor şi se lăsă în pămînt către ea, uitîndu-se pieziş la foc.

— Nu te teme, măi, îi spuse bunica cu glasul ei gros şi-l apucă de căpăstru, mîngîindu-l pe grumaz. Cum crezi tu, şoricelule, că te-aş lăsa? Taman acu, la ananghie!...

Şoricelul, pe puţin de trei ori mai mare decît bunica, mergea supus în urma ei spre poartă, fornăind şi cu ochii la faţa ei roşie.

Dădaca Evghenia scosese din casă copiii înfofoliţi, care scînceau înăbuşit, şi strigă:

— Vasili Vasilici, Lexei nu-i nicăieri...

— Hai, du-te, du-te!... îi răspunse bunicul, făcîndu-i semn cu mîna să nu-i bată capul.

Eu mă ascunsei numaidecît sub scara cerdacului ca dădaca să nu deie de mine și să mă ducă de-acolo, laolaltă cu ceilalți copii.

Acoperișul atelierului se și prăbușise. Căpriorii subțiri se ridicau spre cer, fumegînd și lucind cu străluciri de aur. Înăuntrul clădirii izbucneau întruna vîjîind și trosnind vîrtejuri de flăcări verzi, albastre, roșii, care răbufneau în curte, spre oamenii îngrămădiți în jurul focului uriaș în care zvîrleau de zor zăpada cu lopețile. În mijlocul pîrjolului clocoteau furioase cazanele din care se ridicau nori groși de aburi și se amestecau cu fumul, în curte se răspîndiseră mirosuri ciudate care făceau să-ți lăcrimeze ochii. Am ieșit de sub cerdac ș-am nimerit sub picioarele bunicii.

— Piei de-aici ! strigă dînsa. Au să te calce. Pleacă !...

Un călăreț, purtînd pe cap un coif de alamă cu creastă, intră în goana calului în curte. Roibul împroșca stropi de spumă ; călărețul ridicase mîna în care ținea cravașa și urla amenințător :

— La o parte !

Apoi se auziră clopoței sunînd repede și cu voioșie. Totul era frumos, ca-n sărbători. Bunica mă îmbrînci spre cerdac :

— N-auzi ? Cu cine am vorbit eu ?... Pleacă odată !

Nu se putea să n-o ascult, mai cu seamă acuma. M-am întors în bucătărie și mi-am lipit fața de geam, însă de după grămada întunecată de oameni care se îmbulzeau nu era chip să mai văd focul, ci numai coifurile de alamă care scînteiau printre căciulile și șepcile negre.

Focul fu repede stins, înăbușit și răpus la pămînt. Poliția începu să împrăștie lumea, iar bunica veni în bucătărie.

— Cine-i acolo ? Tu ești ? Ți-e frică și nu poți dormi ? N-ai de ce te teme, că focul s-a stins...

Apoi se așeză alături de mine și un răstimp tăcu, legănîndu-se. Mă bucuram că se întorsese iar liniștea nopții și întunericul, dar îmi părea rău și după foc.

Bunicul intră, se opri în prag și zise :

— Tu ești, maică ?

— Ei ?

— Te-ai fript ?

— Nu-i nimica.

Bunicul trase un chibrit și flacăra albăstrie îi lumină o clipă fața de dihor, mînjită toată de funingine, căută pe masă o lumînare, o aprinse și se așeză încet alături de bunica.

— Ai face bine să te speli, îi spuse bunica, tot așa de mînjită de funingine ca și dînsul și mirosind iute, a fum.

Bunicul oftă :

— S-a milostivit Dumnezeu cu tine de ți-a dat atîta minte... Și, mîngîind-o pe umeri, adăugă rînjind : Chiar de ți-o dă numai pentru scurtă vreme, pentru un ceas, da' tot ți-o dă !...

Bunica zîmbi, vru să spună ceva, însă, cum îl văzu pe bunic încruntîndu-se, se răzgîndi şi tăcu.

— Trebuie să-i dau drumul lui Grigori. Din pricina lui a izbucnit focul, fiindcă nu ia seama la nimic. A muncit el cît a muncit, da' de-acu şi-a trăit veacul... Prostul de Iaşka stă în cerdac şi plînge... Ai face bine să te duci la dînsul.

Bunica se ridică şi ieşi, ţinînd o mînă în faţa obrazului şi suflînd în degete. Bunicul mă întrebă încetişor, fără să se uite la mine :

— Ai văzut focul de la început ? Ce zici de bunica ? Bătrînă, bătrînă, da'... Şi prin cîte n-a trecut, cît n-a fost ea de bătută de soartă, însă vezi... Ehei, vai de capul vostru !...

Bunicul se gheboşă de tot şi tăcu. După un răstimp se ridică, îndreptă cu degetele mucul luminării şi mă întrebă iarăşi :

— Ţi-a fost teamă ?

— Nu.

— Nici n-avea de ce să-ţi fie.

Apoi, furios, îşi smuci cămaşa de pe el, se duse în colţul unde era spălătorul şi din întuneric îl auzii bătînd cu piciorul în podea şi spunînd cu glas tare :

— Focu în sine i-un fleac. Însă păgubaşul trebuie bătut în piaţă cu cnutul, fiindcă-i prost, sau — mai ştii ? — poate şi hoţ. Dacă s-ar face aşa, n-ar mai fi focuri. Tu ce mai aştepţi acu ? Hai, du-te de te culcă.

Am plecat, însă în noaptea aceea n-am mai închis ochii. Numai ce mă vîrîsem iar în aşternut, cînd un urlet ca de fiară mă făcu să sar în picioare şi să mă reped din nou în bucătărie. În mijlocul bucătăriei sta bunicul despuiat de cămaşă şi cu sfeşnicul în mînă. Flacăra luminării tremura, iar bunicul hîrşcîia în loc cu picioarele şi întreba cu glas răguşit :

— Maică, Iakove, oare ce-o fi asta ?

M-am căţărat pe cuptor şi m-am cuibărit într-un colţ ; îndată începu iarăşi în casă o forfotă ca aceea din timpul focului. Un urlet sfîşietor, cu răbufniri egale şi din ce în ce mai tari, bătea ca un val tavanul şi pereţii. Bunicul şi unchiu Iakov, buimăciţi, alergau de colo pînă colo. Bunica ţipa la ei, gonindu-i nu ştiu unde. Grigori umplea plita, trîntind lemnele, turna apă în cazane, se foia prin bucătărie şi tot dădea din cap, cum fac cămilele din Astrahan.

— Aprinde întîi focul în cuptor, porunci bunica.

Grigori se repezi pe cuptor, după surcele, dădu de piciorul meu şi întrebă neliniştit :

— Cine-ai aici ? Ptiu ! M-ai speriat. Te vîri peste tot locul, taman unde nu-i nevoie de tine.

— Da' ce s-a întîmplat ?

— Naşte mătuşă-ta Natalia, răspunse el cu nepăsare şi sări jos.

Mi-am adus aminte că mama nu ţipase aşa, atunci cînd născuse.

După ce puse cazanele pe foc, Grigori se urcă iarăşi pe cuptor, se aşeză alături de mine şi scoase o lulea de lut ars ; mi-o arătă, spunîndu-mi :

— Iacătă, m-am apucat de fumat. Cică-i bun pentru ochi. Bunica m-a sfătuit să trag tabac pe nas, da' eu socot că tot mai bun îi fumatul...

Moş Grigori şedea pe marginea cuptorului cu picioarele spînzurînd şi se uita în jos la flăcăruia luminării. Urechile şi obrazul îi erau mînjite de funingine. Prin cămaşa ruptă într-o parte i se vedeau coastele largi ca nişte cercuri de butie. Dintr-o sticlă a ochelarilor, spartă, lipsea o jumătate, care căzuse din ramă. Prin gaura aceea mă privea ochiul umed şi roş ca o rană. Moş Grigori îşi umplu luleaua cu foi de tutun netăiate şi, ascultînd la gemetele lehuzei, mormăia cuvinte neînţelese, de parcă era beat :

— Bunica şi-a ars mîinile. Cum are să poată ea moşi acum ? O auzi pe mătuşă-ta cum geme ? Au uitat toţi de dînsa. Cum a izbucnit focul, au apucat-o durerile facerii, de spaimă. Vezi tu cît de greu vine un om pe lume ? Da' pe muieri tot nu le cinsteşte nimeni ! Tu vezi de ţine minte să cinsteşti muierile... adicăte mamele.

Moţăiam şi mă trezeam întruna din pricina forfotei, a uşilor trîntite şi a ţipetelor lui unchiu Mihail, care se îmbătase. Îmi veneau la ureche cuvinte ciudate :

— Trebuie deschise uşile împărăteşti...

— Daţi-i untdelemn din candelă cu rom şi funingine ; puneţi jumătate de pahar de untdelemn, jumătate de rom şi o lingură mare de funingine...

Unchiu Mihail tot stăruia, rugîndu-se :

— Lăsaţi-mă şi pe mine să mă uit...

Şedea jos pe podele cu picioarele desfăcute, scuipa drept înaintea lui şi bătea cu palma în duşumea. Pe cuptor se făcuse peste măsură de cald şi m-am coborît. Cînd să trec pe lîngă el, mă apucă de picior şi mă trase, de mă făcu să cad şi să mă lovesc la ceafă.

— Tîmpitule ! i-am spus.

Unchiu-meu sări în sus ca ars, mă înhăţă iarăşi şi începu să mă zgîlţîie, urlînd :

— Te dau cu capul de cuptor !

Îmi venii în fire în colţul de sub icoane din odaia mare, pe genunchii bunicului care, cu ochii în tavan, mă legăna şi bodogănea încetişor :

— Nu ni-i iertat nici unuia...

Deasupra capului bunicului ardea vioaie candela, pe masa din mijlocul odăii era aprinsă o lumînare, iar prin fereastra care se şi luminase privea ziua tulbure de iarnă.

Bunicul, aplecat peste mine, mă întrebă :

— Ce te doare ?

Toate mă dureau : capul mi-era jilav şi trupul greu, însă n-aveam nici un chef să-i spun asta bunicului. Toate din jurul meu erau nespus de ciudate. Aproape pe toate scaunele şedeau oameni pe care nu-i mai văzusem niciodată : un preot cu nişte odăjdii de culoarea liliacului, un bătrînel cărunt, cu ochelari, îmbrăcat milităreşte, şi încă mulţi alţii. Şedeau cu toţii nemişcaţi, parcă înlemniţi, aşteptînd ceva, şi trăgeau cu urechea la un plescăit de apă care venea de undeva, aproape de tot. Lîngă uşorul uşii stătea unchiu Iakov, drept ca lumînarea şi cu mîinile la spate. Bunicul îi spuse :

— Ia-l de-aici şi du-l să se culce.

Unchiu-meu îmi făcu semn cu degetul să vin după el şi o luă în vîrful picioarelor spre uşa care dădea în odaia bunicii. Cînd mă urcai în pat, îmi şopti :

— Mătuşă-ta Natalia a murit...

Asta nu mă miră deloc. Mătuşă-mea trăia de mult fără s-o vadă cineva, nu venea prin bucătărie şi nici măcar la masă.

— Da' bunica unde-i ?

— Acolo, îmi răspunse unchiu-meu, arătînd cu mîna spre odăile celelalte şi ieşi tot în vîrful picioarelor goale, aşa cum intrase.

Stăteam culcat în pat şi-mi plimbam ochii prin odaie. Pe ferestre se uitau în odaie nişte dihănii care îşi lipiseră de geamuri feţele păroase, crunte şi oarbe. În colţ, deasupra sunducului, atîrna rochia bunicii. Ştiam asta, însă acuma mi se părea că în rochie era ascunsă cine ştie ce fiinţă vie care mă pîndea. Mi-am vîrît capul sub pernă şi mă uitam numai cu un ochi către uşă. Îmi venea să sar din aşternut şi s-o şterg. Mi-era tare cald şi simţeam că mă îneca un miros greu şi pătrunzător care îmi aducea aminte de moartea lui Ţigănuş şi de şiroaiele de sînge care curgeau pe podele. Mi se părea că-mi creşte în cap sau în inimă nu ştiu ce boalfă şi tot ce văzusem în casa asta îmi luneca încet şi apăsător prin minte, ca un convoi de sănii greoaie, pe un drum de iarnă, şi mă zdrobeau.

Într-un tîrziu, uşa se deschise încet de tot şi în odaie se strecură bunica ; împinse uşa cu umărul, se rezemă de ea cu spatele şi, întinzînd mîinile către luminiţa albăstrie a candelei care ardea necontenit, prinse a se jeli încetişor, ca un copil.

— Vai de mînuşiţele mele ! Ta-are mă mai ustură !...

V

PRIMĂVARA, UNCHII MEI s-au despărţit. Iakov a rămas în oraş, Mihail s-a strămutat de cealaltă parte a rîului, iar bunicul şi-a cumpărat pe uliţa Polevaia o hardughie cu chiriaşi mulţi ; casa avea la rîndul de jos, clădit din piatră, o cîrciumă, în pod o odăiţă mică, foarte plăcută, şi jur împrejur o grădină care cobora într-o rîpă năpădită de tufişuri de lozii, dese ca peria.

— Ce mai de-a nuiele-s aici ! spuse bunicul şi-mi făcu cu ochiul a glumă, pe cînd cercetam grădina, păşind alături de dînsul pe cărările muiate de pe care abia se topise zăpada. În curînd am să te pun să înveţi carte, aşa c-o să ne prindă bine.

Toată casa era înţesată de chiriaşi, numai la catul de sus bunicul îşi opri o odaie mare pentru dînsul şi totodată pentru primit musafirii, iar bunica şi cu mine ne-am mutat în pod. Fereastra cămăruţei noastre dădea în stradă ; cînd mă aplecam peste prichiciul ferestruicii, puteam să văd seara şi în zilele de duminică cum ieşeau din cîrciumă oameni beţi, care o luau pe stradă urlînd, împleticindu-se şi căzînd. Cîteodată erau zvîrliţi în drum, ca nişte saci, însă ei se năpusteau iar în uşă. Uşa se izbea de perete, scîrţîia, scripetele care o închidea gemea şi începeau bătăile ; era cum nu se poate mai interesant să priveşti la toate astea de sus. Bunicul pleca de dimineaţă la atelierele feciorilor să-i ajute să-şi pună la cale treburile, de unde se întorcea acasă seara, obosit, abătut şi mînios.

Bunica gătea, cosea, săpa în grădina de zarzavat şi în livadă şi se învîrtea cît era ziulica de mare ca o sfîrlează uriaşă, mînată de un bici nevăzut, trăgea pe nas tabac, strănuta cu poftă şi, în vreme ce-şi ştergea faţa asudată, îmi spunea :

— Să le fie de bine tuturor celor buni, în vecii vecilor ! Ei, Aleoşa, sufleţelule, acuma trăim cel puţin şi noi mai liniştiţi. Slavă ţie, maică precistă, că toate s-au isprăvit cu bine !

Mie însă nu mi se părea deloc că trăim liniştiţi : din zori şi pînă noaptea tîrziu mulţimea de chiriaşi alerga ca nebună prin casă şi curte şi cît era ziua de mare veneau la bunica nişte vecine, toate grăbite, să se ducă nu ştiu unde, întîrziind veşnic, oftînd întruna, pregătindu-se să facă nu ştiu ce şi chemînd-o :

— Akulina Ivanovna !...

Akulina Ivanovna le zîmbea tuturora cu aceeaşi blîndeţe şi era bună şi plină de griji faţă de toţi, îşi îndesa cu degetul cel gros tabacul în nări, îşi ştergea tacticoasă nasul şi degetul cu o basma roşie cu pătrăţele şi spunea, de pildă :

— Cucoană, împotriva păduchilor nu-i alt leac decît îmbăiatul mai des şi feredeul cu aburi de mintă, însă dacă-s păduchi laţi, atunci ia mata o lingură mare de untură de gîscă de cea mai curată, o linguriţă de sublimat, trei picături de argint viu, pune-le

toate într-o farfurie, freacă-le de şapte ori cu un ciub de faianţă şi unge cu alifia asta. Dacă amesteci cu o lingură de lemn sau de os, se pierde argintul viu. Nici lingura de alamă sau de argint nu-i bună, fiindcă strică amestecul.

Cîteodată cădea pe gînduri şi le sfătuia :

— Dumneata, maică, ai face bine să te duci la mănăstirea Peciora, la schivnicul Asafie, că eu nu ştiu să-ţi dau răspuns.

Bunica făcea pe moaşa, judeca zavistiile şi certurile de familie de prin vecini, doftoricea copiii, spunea pe dinafară „Visul Maicii Domnului", pentru ca femeile să-l poată învăţa şi ele, ca să le aducă noroc, şi le dădea tot felul de sfaturi în ale gospodăriei :

— Castravetele îţi spune el singur cînd să-l pui la murat. Să-l culegi numai cînd nu mai are iz de pămînt sau alte mirosuri străine. Cvasul trebuie să-l opăreşti, ca să se oţărască, atunci se înfurie şi începe să fiarbă şi mai tare. Cvasului nu-i place dulcele. Drege-l cu niscai stafide, iar zahăr să pui numai un vîrf de cuţit la o vadră. Laptele covăsit îl poţi face în tot felul : cum se face la Dunăre, sau în Spania, sau în Caucaz.

Toată ziua mă ţineam scai de bunica, oriunde se ducea, în grădină, în curte, pe la vecine, unde sta cu ceasurile, bea ceai şi povestea diferite întîmplări ; eram parcă lipit de dînsa şi nu-mi aduc aminte să fi avut ochi în timpul acela al vieţii mele pentru altcineva, decît pentru neastîmpărata şi nespus de buna mea bunică.

Din cînd în cînd se ivea în casă pentru scurtă vreme mama, mîndră şi severă ; îşi plimba peste tot locul privirea ochilor ei cenuşii şi reci ca soarele de iarnă, şi dispărea repede, fără să lase în urma ei vreo amintire.

Odată am întrebat-o pe bunica :

— Bunică, da' tu eşti vrăjitoare ?

— De unde ai mai născocit-o şi p-asta ? îmi zise bunica, zîmbind şi mă întrebă îngîndurată : Cum să fiu eu vrăjitoare ? Păi vrăjitoria îi ştiinţă grea. Iaca eu nu ştiu să citesc şi nici măcar buchile nu le cunosc. Uite, bună-tău e un cărturar. Da mie, nu mi-a dat Maica Domnului prea multă minte.

Şi iar îmi dezvăluia un crîmpei din viaţa ei.

— Şi eu am fost orfană. Maică-mea era singură şi pe deasupra beteagă. Cînd era ea fată, o băgase în sperieţi boierul ei. De frică s-a aruncat într-o noapte pe fereastră, şi-a rupt o coastă şi s-a betejit la umăr ; din pricina asta i s-a uscat dreapta, adică mîna de care are omul mai multă trebuinţă. Înainte, maica fusese mare meşteră la împletit horbote, de nu se mai afla alta. Ei, acum boierii nu mai aveau nevoie de dînsa şi i-au dat drumul să facă ce-o şti şi să trăiască cum o putea. Da' cum să se descurce făr-de-o mînă ? Şi atunci maica a pornit în lume să ceară de pomană.

Pe vremea aceea oamenii trăiau în belșug și erau mai milostivi ca astăzi — vestiții dulgheri din Balahino, toți oameni unul și unul, și tot așa și horbotăresele. Iarna și toamna cutreieram orașul cu mămuca, însă cum își avînta arhanghelul Gavril sabia, alungînd iarna, și îndată ce primăvara prindea a îmbrățișa pămîntul, pribegeam și noi încotro ne duceau ochii. Am fost și la Murom, și la Iurieveț, și pe Volga în sus, și pe Oka, cea cu apele molcome. Bine-i să umbli pe drumuri primăvara și vara ; pămîntu-i primitor și iarba moale cum îi catifeaua. Preasfînta născătoare de Dumnezeu a presărat cîmpul cu flori, ici să te tot bucuri, dincoace să-ți deschizi inima. Mămuca își mijea ochii albaștri și cînd începea să cînte cu glasul ei subțirel — n-avea glas puternic, dar era răsunător — toate din jur amuțeau s-o asculte și nimic nu se mai clintea. Era bine să trăiești din mila oamenilor. Cînd am împlinit nouă ani, mămuca începu a se rușina să mă mai ieie cu dînsa la cerșit ș-am rămas la Balahino. Mămuca bătea ulițele, umblînd din casă în casă, iar sărbătorile cerșea în pridvorul bisericilor. Eu stăteam acasă și învățam să împletesc horbote ; învățam de zor fiindcă voiam s-o ajut mai degrabă pe mămuca. Cînd se întîmpla să nu-mi iasă ceva ca lumea, izbucneam în hohote de plîns. Și ce crezi ? În doi ani și ceva am ajuns să împletesc așa de bine că mi s-a dus vestea în tot tîrgul. Cum avea cineva nevoie de lucru bun, venea la noi. Akulia, ia dă drumul ciocănelelor ! Iar eu mă bucuram de parcă era sărbătoare. Ce-i drept, nu era atîta meșteșugul meu, cît dăscălitul mămucăi. De lucrat cu o mînă nu putea lucra, însă de arătat îmi arăta. Și cine știe să arate face mai mult decît zece care lucrează. Ajunsesem tare mîndră de meșteșugul meu și i-am spus mămucăi : „De-acu, mămucă, să nu mai umbli prin lume, că de mîncare ți-oi da eu". Da' dînsa mi-a zis : „Vezi-ți de treabă ! Ce adun eu îi pentru zestrea ta". N-a trecut mult și s-a ivit bunicu-tău. Era un om așezat ; abia avea douăzeci și doi de ani și ajunsese vătaf de șlep. Maică-sa venise să mă vadă. Văzîndu-mă fată muncitoare și, pe deasupra, fiică de cerșetoare, și-a fi zis că aveam să stau smirnă dinaintea ei, ehe... Soacră-mea ținea o covrigărie, era o femeie haină la suflet, mai bine să nu mai vorbim de dînsa. Eh, Doamne, de ce să ne mai aducem aminte de cei răi ? Las' că-i vede Dumnezeu, ș-așa ; Dumnezeu îi vede, iar de iubit îi iubesc dracii !

Și începu să rîdă din toată inima ; nasul îi tremura caraghios de tot, iar ochii îngîndurați îi luceau, cuprinzîndu-mă în privirea lor mîngîioasă și vorbindu-mi despre toate cele, mult mai lămurit decît vorbele ei.

Îmi aduc aminte de-o seară liniștită — beam ceai cu bunica în odaia bunicului ; el era bolnav, ședea în pat în capul oaselor, fără cămașă pe el, cu umerii acoperiți de un ștergar lung cu care

îşi ştergea întruna sudoarea, răsuflînd greu şi horcăind. Ochii verzi îi erau tulburi, faţa i se umflase şi era roşie ca para focului, dar şi mai roşii îi erau urechile mici şi ascuţite. Mîna pe care o întindea după ceaşca de ceai îi tremura jalnic. Se făcuse blajin şi era parcă alt om.

— De ce nu-mi dai zahăr ? o întrebă el pe bunica, vorbind cu glas de copil răsfăţat.

— Ia şi bea cu miere. Îţi face mai bine.

Bunicul gemea, gîfîia, sorbea repede din ceaiul fierbinte şi vorbea întruna :

— Vezi de mă îngrijeşte, să nu mor.

— Nu te teme, că am eu grijă.

— Da-da. Dacă aş muri acuma, ar fi ca şi cînd nici n-aş fi trăit. Toate s-ar duce pe copcă.

— Stăi liniştit, omule, şi nu mai vorbi atîta.

Un răstimp bunicul tăcea închizîndu-şi ochii, plescăia din buzele-i vinete şi, deodată, parcă împuns de ceva, se scutura şi începea iar cu glas tare :

— Pe Iaşka şi Mişka s-ar cuveni să-i însurăm cît mai degrabă. Poate că nevestele şi copiii care vor veni să-i mai ţină în frîu. Tu ce zici ?

Şi începea să înşire pe toţi oamenii din tîrg care aveau fete de măritat. Bunica tăcea şi bea ceai, ceaşcă după ceaşcă ; eu stam la fereastră şi mă uitam la razele apusului care se învăpăiase deasupra oraşului şi la focul care ardea în geamurile caselor ; nu puteam să ies afară, fiindcă bunicul, din pricina nu mai ştiu cărei vini, nu-mi dădea voie să mă plimb în curte şi în grădină.

În grădină zburau cărăbuşi, bîzîind în jurul mestecenilor, un dogar bătea cercuri într-o curte din vecini şi undeva, aproape, cineva ascuţea nişte cuţite ; în rîpa de dincolo de zăplazul grădinii făceau larmă copiii care se jucau de-a v-aţi ascunselea prin tufişurile împînzite. Tare mă mai ispitea să ies şi eu afară ; tristeţea serii care se lăsa mi se revărsa în suflet.

Deodată, bunicul a scos de undeva o cărţulie nouă, a bătut-o de palmă, şi, înviorîndu-se, mă chemă la el :

— Ia vină-ncoace, măi, neprocopsitule ! Stai jos, calmucule. Uite, vezi tu buchea asta ? Asta-i : Az. Spune după mine : Az. Buche. Vedi. Ei, asta ce-i ?

— Buche.

— Ai nimerit-o. Da' asta ce-i ?

— Vedi.

— Ba nu. Îi Az. Acuma, uită-te mai departe. Aista-i Glagoli şi aista-i Dobru, Iest. Ce-i asta ?

— Dobru.

— Ai ghicit. Da' asta ?

— Glagoli.
— Bine. Da' asta ?
— Az.
Se amestecă şi bunica :
— Ai face mai bine, taică, să stai liniştit.
— Taci şi dă-mi pace ! Asta-mi face bine, că altfel mă doboară gîndurile. Dă-i drumu, Lexei.
Îmi trecu după gît braţul fierbinte şi jilav şi, ţinîndu-mi cartea sub nas, îmi arăta buchiile cu degetul, pe deasupra umărului. Bunicul mirosea a oţet, a sudoare şi a ceapă coaptă, încît eram gata să mă înăbuş, iar el se mînia şi-mi răcnea drept în ureche :
— *Zemlea... Liudi...*
Cuvintele mi-erau cunoscute, însă semnele slavoneşti nu se potriveau ; „Z“ de la Zemlea aducea cu un vierme, „G“ de la Glagoli cu meşterul Grigori care era adus de spate. „Ia“ semăna cu bunica şi cu mine, iar celelalte litere ale alfabetului aveau toate cîte ceva care-mi amintea de bunicul. Multă vreme mă mînă bunicul prin tainele alfabetului, întrebîndu-mă şi la rînd, şi pe sărite ; mă molipsise şi pe mine mînia lui aprinsă, asudasem şi eu, şi ţipam şi eu cît mă ţinea gura. Asta îl înveselea peste măsură pe bunic. Tuşea, ţinîndu-se de piept, mototolea filele cărţii şi spunea cu glas răguşit :
— Ia te uită, maică, la dînsul cum s-a oţărît ! Ce urli aşa, ciumă de Astrahan ?
— Mata ţipi...
Mă uitam cînd la unul, cînd la altul şi mă veseleam : bunica, cu coatele pe masă şi cu obrazul sprijinit în pumni, se uita şi ea la noi şi rîzînd încetişor spunea :
— Destul, v-aţi rupt pieptul urlînd.
Bunicul îmi lămuri cu glas prietenos :
— Eu strig fiindcă-s bolnav, da' tu de ce-i fi strigînd ? Şi, scuturîndu-şi capul leoarcă de sudoare, zise : Nicidecum n-avea dreptate răposata Natalia cînd spunea că băiatul n-are ţinere de minte ! Slavă domnului, are mai abitir ca un cal. Haide, cîrnule ! Dă-i drumul !...
După un răstimp mă îmbrînci în glumă de pe pat.
— Ei, ajunge. Ia-ţi cartea ! Dacă-mi spui mîine tot alfabetul fără greş, să ştii că-ţi dau un pitac...
Cînd vrusei să iau cartea, mă opri iarăşi cu mîna şi-mi spuse posomorît :
— Ehei, frăţioare, maică-ta te-a lepădat de la dînsa.
Bunica sări în sus :
— Văleau, taică ! Cum de poţi spune una ca asta ?
— N-aş fi spus-o, da' durerea mă imboldeşte s-o spun. O fată ca dînsa să se poticnească în aşa hal !

Bunicul mă dădu brusc la o parte :

— Haide, acuma du-te de te plimbă. Da' nu cumva să ieşi în uliţă. Te plimbi numai prin curte şi prin grădină.

Taman în grădină voiam şi eu să mă duc : cum mă arătam pe movilă, băieţii care se jucau în rîpă prindeau să arunce cu pietre în mine, iar eu le răspundeam cu plăcere.

— A venit Bîrr ! începeau să urle băieţii îndată ce mă zăreau şi prindeau a se înarma în grabă. Daţi în el !

Nu ştiam ce însemna „bîrr", aşa că porecla asta nu mă supăra deloc. Îmi plăcea însă să mă apăr singur împotriva atîtor băieţi şi să văd cum cad pietrele pe care le aruncam cu precizie, nimerind drept în ţintă şi silind vrăjmaşul să fugă şi să se ascundă în tufişuri. Bătăliile astea ale noastre erau purtate fără răutate şi se isprăveau totdeauna cu bine.

Învăţătura îmi era uşoară. Bunicul mă privea cu tot mai multă luare-aminte şi mă bătea din ce în ce mai rar, deşi, după mine, ar fi trebuit să mă bată mai des ca înainte : crescusem, mă făcusem mai obraznic şi treceam mult mai des peste poruncile şi sfaturile lui, dar el mă certa numai şi mă ameninţa doar cu degetul.

Mă gîndeam că, la drept vorbind, înainte vreme mă bătea cam pe degeaba şi, într-o bună zi, i-am şi spus-o. Auzind asta, bunicul îmi înălţă capul c-un ghiont uşor în bărbie, clipi din ochi şi-mi zise tărăgănat :

— Cu-um ?

Deodată porni a rîde sacadat şi urmă :

— D-apoi bine, măi ierelicule ! Cum poţi tu socoti de cîte ori trebuie sau nu să fii bătut ? Cine altul poate şti asta afară de mine ? Hai, cară-te din ochii mei !

Dar îndată mă şi apucă de umăr, mă privi în ochi şi mă-ntrebă :

— Tu cum eşti ? Şiret, sau cinstit ? Ia spune !

— Nu ştiu...

— Nu ştii ? Atuncea să-ţi spun eu : să fii şiret, c-aşa-i bine, pe cînd cinstea e soră cu prostia. Ai înţeles ? Numai oaia e fără vicleşug. Şi e proastă de bună ce-i. Să nu uiţi asta niciodată. Ş-acuma du-te de te plimbă.

Curînd am început să buchisesc din psaltire ; asta se întîmpla de obicei seara, după ceai, şi de fiecare dată trebuia să citesc cîte un psalm.

— Buchi-liudi-az-la-bla ; jive-te-ije-je-blaje ; Naş-er-bla-jen, spuneam eu, urmărind cu vărguţa buchiile de pe filă şi, ca să-mi mai treacă de urît, întrebam : N-ar fi poate unchiu Iakov bărbatul cel blajin ?

— Cînd te-oi pocni o dată peste ceafă, ai să-nţelegi pe loc cine-i blajin, se răstea la mine bunicul, supărat şi smîrcîind din

nas, însă eu simţeam că, dacă se supăra, era numai din obişnuinţă şi ca să păstreze buna rînduială.

Şi aproape niciodată nu se întîmpla să mă înşel. Nu trecea o clipă şi bunicul, uitînd de bună seamă de mine, începea să mormăie :

— M-da. După cîntec şi ison el îi regele David, da' după fapte e mai degrabă Abessalom cel veninos. A făcut cîntece şi era tare iscusit la vorbă, da, dacă-i să vorbim drept, era un măscărici. Ehehei ! „Ş-a mers jucîndu-şi vesel picioarele..." Păi, departe poţi ajunge mergînd aşa ? Iaca, asta-aş vrea să ştiu eu : departe ?

Mă opream din citit şi mă uitam la faţa lui încruntată şi îngrijorată ; clipea mărunt şi privea ţintă peste capul meu, undeva într-un punct ; ochii îi licăreau cu tristeţe şi căldură şi ştiam de mai înainte că în clipa aceea asprimea obişnuită a bunicului se topea. Pornea să bată darabana pe masă cu degetele lui subţiri, cu unghiile mînjite de vopsea şi lucioase, şi îşi juca sprîncenele aurii.

— Bunicule !

— Ei ?

— Spune-mi o poveste.

— Tu mai bine citeşte, leneşule, îmi răspundea bunicul bodogănind şi frecîndu-şi ochii cu degetele, ca şi cînd atunci s-ar fi sculat din somn. Mă tem că mai degrabă îţi plac poveştile decît psaltirea.

Eu aveam o bănuială că şi lui tot poveştile îi plăceau mai mult. Psaltirea o ştia mai toată pe dinafară ; după un jurămînt pe care şi-l făcuse, citea în fiecare seară înainte de culcare cîte un tropar cu glas tare, aşa cum citesc psalţii ceaslovul la biserică.

Eu, însă, începeam să-l rog cu stăruinţă şi bătrînul se tot muia, pînă ce-mi făcea pe plac.

— Fie ! Căci, oricum, psaltirea o s-o ai totdeauna, pe cînd eu, n-o mai trece mult ş-am să mă mă-nfăţişez la judecata Celui de sus...

Şi, stînd înfundat în jilţul cel vechi cu cusături de lînă pe spetează, bunicul se lăsa în toată voia pe spătar, îşi dădea capul pe spate şi, cu ochii în tavan, cu gîndul dus, prindea a istorisi despre timpuri de mult trecute şi despre taică-său.

— Într-o noapte au venit la Balahino nişte tîlhari să-l prade pe negustorul Zaev. Tatăl bunicului a dat fuga în clopotniţă, să tragă clopotele a primejdie, însă tîlharii l-au ajuns din urmă, l-au spintecat cu săbiile şi l-au zvîrlit jos din clopotniţă.

Eram pe atunci mic de tot, aşa că isprava asta nici n-am văzut-o, nici nu-mi aduc aminte de dînsa ; eu ţin minte numai de la franţuji încoace, din anul opt sute doisprezece, cînd taman împlinisem şi eu doisprezece ani. Au fost aduşi atunci la Balahino vreo treizeci de prinşi, franţuji, toţi nişte oameni mărunţei şi sfrijiţi, îmbrăcaţi care cu ce apucase, mai rău decît cerşetorii ;

tremurau de frig, ba unii dintr-înşii, care erau degeraţi, abia se ţineau pe picioare. Mujicii ar fi vrut să-i ucidă în bătaie, însă soldaţii care-i păzeau nu i-au lăsat, iar garnizoana le-a luat apărarea, gonind pe mujici şi împrăştiindu-i pe la casele lor. După asta, s-au liniştit şi s-au deprins unii cu alţii. Franţujii aceştia erau oameni foarte îndemînatici, pricepuţi la toate, ba chiar veseli ; cîntau întruna. Veneau cu troica boieri din Nijni ca să-i vadă, unii îi înjurau şi le arătau pumnul, ba se mai întîmpla să şi deie într-înşii. Alţii însă vorbeau prietenos cu ei, în limba lor, le dădeau bani şi tot felul de ţoale călduroase. Ba unul, un boier bătrîn, şi-a acoperit faţa cu palmele, a prins a plînge ş-a spus că de vină că s-au prăpădit franţujii era ticălosul de Bonaparte. Iaca, vezi tu, era rus, şi încă boier, da' i-a fost milă de oamenii aceştia străini... era bun la suflet.

Bunicul tăcea un răstimp, închidea ochii, îşi netezea părul cu palmele, apoi urma, trezind cu băgare de seamă trecutul :

— Era vreme de iarnă şi viscolea, trosneau izbele de ger. Franţujii dădeau fuga sub ferestrele noastre, la maică-mea, care cocea colaci de vînzare. Băteau în geam, strigau, săreau la uşă, cerînd colaci fierbinţi. Da' maică-mea nu-i lăsa să intre în izbă, ci le dădea colacii pe geam. Franţujii apucau colacii, aşa fierbinţi cum erau, abia scoşi din cuptor, şi-i puneau în sîn, de-a dreptul pe piele, pe inimă. Cum de puteau răbda una ca asta, nu-nţeleg. Mulţi din ei au murit de frig, fiindcă în ţara lor îi cald şi oamenii nu-s obişnuiţi acolo cu gerul. La feredeul nostru din grădina de zarzavat stăteau doi, unul era ofiţer, iar celălalt vistavoiul lui, şi-l chema Miron. Ofiţerul înalt, slab — numai pielea şi osul — umbla cu un paltonaş de muiere pe el, care-i ajungea pîn' la genunchi. Era un om tare blînd şi-i cam plăcea să bea. Maică-mea făcea pe ascuns bere de vînzare, ofiţerul cumpăra bere de la dînsa, se îmbăta ş-atuncea cînta tot felul de cîntece. Învăţase limba noastră şi prinsese s-o rupă pe ruseşte : „Ţara voastră nu alb — este negru şi rău". Vorbea stricat, da' de înţeles, îl puteai înţelege. Ş-avea dreptate. Părţile de la miazănoapte ale ţării noastre sînt friguroase. Mai jos, pe Volga, îi mai cald, iar dincolo de Marea Caspică nu ninge niciodată. Asta-i de crezut, fiindcă nici în evanghelie, nici în vieţile sfinţilor, şi cu atît mai puţin în psaltire, nu se pomeneşte nicăieri de iarnă, iar Cristos tocmai prin locurile acelea a trăit... Iaca, isprăvim psaltirea şi m-oi apuca de citit cu tine evanghelia.

O bucată de vreme bunicul tăcea şi parcă moţăia ; sta aşa, mic şi bătăios, cu ochii încrucişaţi pierduţi pe fereastră şi cu gîndul cine ştie unde.

— Ei, şi mai departe ? îi aduceam aminte eu încetişor.

— Da, da, spunea bunicul tresărind, şi începea iar. Franţujii, care va să zică, sînt şi ei oameni, şi nu-s mai răi decît păcătoşii

de noi. Maicii mele îi spuneau *medama, medama*, adică pe limba lor, doamna mea, cucoana mea. Și cucoana asta căra în spinare de la dugheană saci de făină de cîte cinci puduri. Mama era tare, cum nu prea se întîmplă să fie femeile, și nu se sfia deloc să mă tragă de chică, chiar cînd ajunsesem să am douăzeci de ani, iar eu la douăzeci de ani eram un flăcău destul de zdravăn. Vistavoiul, Miron, era mare iubitor de cai ! Umbla prin curți și se ruga prin semne de oameni să-l lase și pe el să țesale un cal. La început oamenii se temeau nu cumva să le vatăme caii, din pricină că le era dușman, însă, de la o vreme, au început să-l cheme singuri : „Haide, Miroane, vină“. Miron zîmbea și venea cu capul plecat, ca un boulean. Miron ăsta era roșcovan la păr și la chip, cu nasul mare și buzele groase. Îngrijea foarte bine de cai și se pricepea să-i lecuiască, ca nimeni altul. Apoi s-a și făcut doftor de cai la Nijni, însă a înnebunit și pojarnicii de acolo l-au ucis în bătăi. Către primăvară ofițerul a început să bolească, iar în ziua de Sfîntul Nicolae, ăl de primăvară, s-a stins pe nesimțite. Ședea în feredeu la fereastra deschisă, cu gîndul dus, și așa a și murit, cu capul scos pe fereastră, afară. Mi-era jale de dînsul și am plîns pe ascuns, să nu mă vadă nimeni. Franțuzul fusese un om blînd. Mă ciupea de ureche și-mi vorbea cu duioșie despre lucruri din țara lor ; de înțeles nu înțelegeam ce spunea, însă mă simțeam bine lîngă el. Bunătatea nu-i din lucrurile care se pot cumpăra din piață. Se apucase chiar să mă învețe cîte-un cuvînt în limba lor. Maică-mea m-a oprit și m-a dus la popă, iar popa a poruncit să mă bată și s-a jăluit nu știu cui împotriva ofițerului. Pe atunci, măi frățioare, oamenii erau crescuți cu asprime. Tu n-ai avut să mai pătimești în privința asta. Au tras alții și pentru tine. Vezi de nu uita asta. Iacă, eu, de pildă, cîte am mai îndurat...

Se lăsase seara. În penumbra din odaie, bunicul părea neobișnuit de mare, iar ochii îi luceau ca la motani. Despre toate acestea vorbea încetișor, tihnit și dus pe gînduri. Cum începea însă să vorbească despre dînsul, se aprindea și atunci grăia repede și cu lăudăroșenie. Nu-mi plăcea deloc să-l aud vorbind de dînsul, și nu-mi plăceau veșnicele lui porunci :

— Ține minte asta ! Vezi să nu uiți asta !

Multe din cele ce-mi spunea bunicul aș fi vrut mai degrabă să le uit, dar și fără de poruncile bunicului ele mi se împlîntau cu sila în minte ca niște spini. Niciodată nu-mi povestea basme, ci numai întîmplări adevărate ; băgasem de seamă că nu-i plăcea deloc să fie întrebat și tocmai asta mă făcea să-l descos cu mai multă stăruință.

— Care-s mai buni : franțujii, sau rușii ?

— Păi de unde s-o știu eu ? Doar nu i-am văzut pe franțuji cum trăiesc la ei acasă, bodogănea supărat bunicul, apoi adăuga :

în vizuina lui şi dihoru-i bun.

— Da' ruşii-s buni ?

— De toate felurile. Pe vremea moşierilor erau mai buni, mai căliţi. Iacătă-i acu pe toţi slobozi, da' n-au nici pîine, nici sare. Boierii, ce-i drept, nu-s miloşi, însă au mai multă minte. N-ai putea spune despre toţi boierii acelaşi lucru, însă dacă dai de unul deschis la minte, ţi-e mai mare dragul să te uiţi la dînsul. Altul, însă, e boier da-i prost ca sacul ; ce vîri într-însul, aia duce. Multe secături sînt şi pe la noi ; te uiţi la unul — pare om ; da' cînd îl cercetezi mai de aproape vezi că-i găunos, miezu-i tot mîncat. Ar fi bine să ne dea şi nouă învăţătură, să ne ascută mintea, numai că nici tocilari ca lumea nu prea se află...

— Ruşii-s puternici ?

— Sînt şi puternici printre ei, da' nu stă totul în putere, ci-n îndemînare. Oricîtă putere ai avea, tot calu-i mai tare.

— Da' de ce-au pornit franţujii să lupte cu noi ?

— Ei, războaiele-s treabă împărătească. Noi nu putem s-o înţelegem.

Cînd însă l-am întrebat cine a fost Bonaparte, bunicul mi-a dat un răspuns pe care nu l-am uitat nici pînă în ziua de azi :

— Bonaparte a fost un om îndrăzneţ care a vrut să cucerească toată lumea, încît după aceea oamenii să trăiască cu toţii la fel şi să nu mai fie nici cinuri, nici boieri, oameni, şi-atîta. Numai numele să fie felurite, însă drepturile — aceleaşi pentru toţi, şi credinţa — una singură. De bună seamă asta e o prostie. Numai racii nu-i poţi deosebi între ei, însă peştii îşi au fieştecare soiul lor ; nisetrul nu-i tovarăş cu somnul, precum nici cega nu-i prietenă cu scrumbia. Bonaparţi de-aceştia au fost şi la noi : Razin Stepan Timofeevici, Pugaci Emelian Ivanov... Am să-ţi spun eu despre ei mai încolo...

Cîteodată bunicul se uita multă vreme la mine fără să scoată o vorbă, rotunjindu-şi ochii de parcă atunci mă vedea întîiaşi dată. Nu-mi plăcea să-l văd privindu-mă în felul acesta.

Dar niciodată nu mi-a vorbit bunicul nici de tata, nici de mama.

De multe ori, cînd bunicul sta de vorbă cu mine, se întîmpla să vină şi bunica ; se lăsa încet într-un ungher, rămînea acolo îndelungată vreme tăcută şi nevăzută, şi, deodată, învăluindu-ne în glasul ei dulce, întreba :

— Îţi mai aduci, taică, aminte ce frumos a fost cînd ne-am dus amîndoi de ne-am închinat la Murom ? În ce an să fi fost ?

Bunicul rămînea puţintel pe gînduri şi apoi răspundea tacticos :

— Nu ţi-aş putea spune întocmai cînd a fost, însă era înainte de holeră, în anul cînd îi prindeau prin păduri pe cei din Oloneţ.

— Aşa-i. Că chiar şi noi ne temeam de dînşii...

— Păi, vezi ?

Eu îl întrebam cine erau cei din Oloneţ şi pentru ce se ascundeau prin păduri, iar bunicul mă lămurea fără chef :

— Cei din Oloneţ erau nişte oameni fugiţi de la lucru din fabricile statului.

— Şi cum îi prindeau ?

— Ei, cum ? Cum se joacă băieţii între dînşii. Unii fug şi s-ascund — ceilalţi îi caută şi-i prind. Pe oamenii aceia cînd îi prindeau îi băteau cu vergile şi cu cnutul, apoi le rupeau nările şi-i înfierau în frunte cu fierul roş, ca să li se cunoască pedeapsa.

— Da' pentru ce ?

— Ca să-i cerceteze ; că vezi tu, astea-s treburi încurcate, şi cine-i vinovatul, ăl de fuge sau ăl de-l prinde pe fugar, asta n-o pricepem noi...

— Mai ţii minte, taică, începea iar bunica, atunci, după focul cel mare...

Bunicul, căruia îi plăcea ca toate lucrurile să fie precise, o întreba cu asprime :

— Focul cel mare, dar care din ele ?

Cufundaţi în trecutul lor, bătrînii uitau de mine. Glasul şi vorba lor înceată sunau aşa de armonios, încît păreau un cîntec, însă un cîntec trist — unde era vorba de molime, de focuri, de oameni schingiuiţi, de morţi năprasnice, de înşelăciuni făcute cu meşteşug, de smintiţi întru Domnul şi de boieri cîinoşi.

— Prin cîte n-am trecut şi cîte n-am văzut, mormăia încetişor bunicul.

— Da' ce, parc-am trăit rău ? spunea bunica. Ia adă-ţi aminte ce frumos era începutul acela de primăvară, cînd o născusem pe Varia !

— Asta a fost în patruzeci şi opt, cînd am pornit împotriva ungurilor. A doua zi după botez l-au şi luat la oaste pe cumătrul Tihon.

— Şi s-a prăpădit, săracul ! ofta bunica.

— Aşa-i. S-a prăpădit. Din anul acela a început să se reverse binecuvîntarea Domnului asupra casei noastre, ca apa peste plute. Ehei, Varvară...

— Lasă, taică ! Ajunge...

Bunicul se supăra şi se încrunta.

— De ce s-o las ? Oricum i-ai lua, copiii noştri tot au ieşit răi. Unde s-a risipit toată vlaga şi puterea noastră ? Noi doi ne-am gîndit să le strîngem toate bine, într-o coşercă, iar Domnul ne-a pus în mînă un ciur hîrbuit...

Bunicul scotea ţipete uşoare şi alerga prin odaie ca ars, gemea din greu, îşi suduia feciorii ş-o ameninţa pe bunica cu pumnul lui mic şi uscăţiv.

— Şi cine le cîntă în strună dracilor de copii ? Tu, zgripţuroaică.

De întărîtat şi de amărît ce era, începea să plîngă şi să urle, se băga în colţul cu icoanele şi se bătea cu pumnul în pieptu-i uscat, de răsuna :

— Doamne, oi fi eu mai păcătos ca alţii ? Pentru ce m-ai pedepsit aşa ?

Tremura din tot trupul, ochii umeziţi de lacrimi îi scînteiau în furia umilinţei.

Bunica şedea în întuneric, tăcea şi-şi făcea semnul crucii. Apoi se apropia încetişor de el, străduindu-se să-l liniştească :

— La ce te amărăşti aşa ? Ştie el Dumnezeu ce face ! Parcă feciorii altora-s mai buni decît ai noştri ? Peste tot, taică, îi la fel : zîzanii, certuri şi scandaluri. Nu eşti tu singurul. Toţi părinţii îşi spală păcatele în lacrimi.

Uneori vorbele bunicii îl potoleau ; atunci se trîntea obosit pe pat, nu mai scotea o vorbă, iar bunica şi cu mine ieşeam şi ne urcam în cămăruţa noastră din pod.

Însă o dată, cînd bunica se apropiase iar de el şi încerca să-l liniştească cu vorbe pline de blîndeţe, bunicul se întoarse repede şi o pocni din răsputeri cu pumnul în faţă. Bunica făcu un pas înapoi, se clătină, îşi duse mîna la gură, se stăpîni şi rosti încet şi liniştit :

— Prostule !

Apoi scuipă sîngele la picioarele lui. Bunicu gemu prelung de două ori, ridică amîndouă mîinile şi urlă :

— Piei de-aici, că te ucid !

— Prostule ! mai spuse o dată bunica, trăgîndu-se înapoi spre uşă.

Bunicul se repezi la dînsa, dar ea trecu pragul fără să se grăbească şi-i trînti uşa drept în nas.

— Hîrcă bătrînă ! spuse în urma ei cu glas şuierat bunicul, roş ca para focului, se apucă de uşor şi începu a-l zgrepţăna cu unghiile.

Şedeam pe prichiciul cuptorului, mai mult mort decît viu, şi nu-mi venea să cred ceea ce văzusem : era întîia dată în viaţa mea că bunicul dădea în bunica de faţă cu mine şi asta mă umplea de scîrbă şi mă apăsa nespus, deoarece mă făcea să văd într-însul o trăsătură cu care nu mă puteam împăca nici în ruptul capului ; simţeam că parcă mă strivise ceva. Bunicul, care tot mai ţinea mîna încleştată de uşor, se făcuse cenuşiu la faţă şi parcă se închircise. Deodată se dezlipi de uşor, veni în mijlocul odăii, se lăsă în genunchi şi, nemaiputîndu-se stăpîni, dădu să se prăvălească înainte, atinse chiar duşumeaua cu degetele, însă se îndreptă numaidecît şi începu să se bată cu pumnii în piept :

— Of, Doamne !...

Am lunecat ca pe gheață pe plăcile de teracotă încălzite și am împuns-o pe ușă afară ; sus, în odăița noastră din pod, bunica umbla de colo pînă colo și-și clătea gura.

— Bunicuță, te doare ? am întrebat-o.

Bunica se duse în colțul unde era căldarea cu zoaie, scuipă, și-mi răspunse liniștită :

— Nu prea. Dinții nu-s vătămați. Numai buza mi-a crăpat-o.

— Și pentru ce a făcut asta ?

Bunica se uită pe geam în uliță și-mi răspunse :

— Are și el necazurile lui. Îi vine greu, c-a îmbătrînit, toate îi merg anapoda... Da' tu culcă-te și nu te mai gîndi la asta.

Am mai întrebat-o ceva, însă ea începu să țipe la mine cu o asprime pe care nu i-o mai văzusem :

— Cui i-am spus eu să se culce ? Neascultătorule !

După aceea bunica s-a așezat la fereastră. Își sugea buza și scuipa întruna în batistă. Pe cînd mă dezbrăcam, mă uitam la dînsa : în cadrul albastru al ferestrei, deasupra capului ei negru, luceau stelele. În stradă era liniște, iar în odaie întuneric.

Cînd m-am culcat în pat, bunica s-a apropiat de mine, m-a mîngîiat încetișor pe cap și mi-a spus :

— Dormi liniștit, eu cobor la dînsul... Tu nu mă jeli prea tare, sufletelule. Las' c-oi fi avînd și eu partea mea de vină. Acu hai, dormi !

Bunica mă sărută și ieși. M-am simțit cuprins de o tristețe fără de margini, am sărit din patul larg, moale și cald, m-am dus la fereastră, m-am uitat în jos, în ulița pustie, și am încremenit acolo, răscolit de o cumplită amărăciune.

VI

IARĂȘI ÎNCEPURĂ NIȘTE întîmplări ca într-un vis de groază. Într-o seară, după ce am băut ceai în lege și ne-am așezat, bunicul și cu mine, să citim psaltirea, iar bunica se apucase să spele vasele, dădu buzna în odaie unchiu-meu Iakov, cu părul vîlvoi, care semăna, ca totdeauna, cu o mătură roasă. Fără să ne spună bună seara, își zvîrli șapca într-un colț și începu a da din mîini, tremurînd din tot trupul și vorbind pe nerăsuflate :

— Tataie, să știi că Mișka a căpiat de tot. Astăzi a luat masa la mine, s-a îmbătat și a început să-și facă de cap, întrecînd orice măsură : a stricat farfuriile, a rupt în bucăți o comandă — o rochie de lînă gata vopsită — a spart geamurile și ne-a înjurat pe mine și pe Grigori. Amenința că vine aici : „Am să-i smulg barba, zice, am să-l ucid". Luați seama...

Bunicul se sprijini cu mîinile de masă și se ridică domol, fața i se brăzdase și i se adunase toată în jurul nasului, ascuțindu-se ca o secure.

— Ai auzit, maică ? urlă el. Ce zici tu de asta ? Un fecior care vine să-l ucidă pe taică-său ! Ce vremuri ! Ce vremuri am ajuns, băieți !...

Începu să se plimbe prin odaie, îndreptîndu-se din umeri, se duse la ușă, puse cîrligul greu, îndesîndu-l în scoabă, și apoi îi spuse lui Iakov :

— Asta o faceți fiindcă vreți să puneți mîna pe zestrea Varvarei. Uite, asta am să vă dau.

Și vîrî sub nasul lui unchiu-meu pumnul strîns, cu degetul gros vîrît între cel mare și arătător. Unchiu-meu se simți numaidecît jignit și sări un pas îndărăt :

— Tataie, da' ce vină am eu în treaba asta ?

— Tu-u ? Las' că te cunosc eu bine și pe tine.

Bunica tăcea și strîngea grăbită ceștile în dulap.

— Păi eu am venit să vă apăr...

— Nu mai spune ! strigă bunicul cu batjocură în glas. Asta-i bună ! Mulțumesc, fiule ! Maică, ia dă-i tu ceva vulpoiului ăstuia, un vătrai sau fierul de călcat. Iar tu, Iakov Vasilici, cînd a intra frățîne-tău pe ușă, pocnește-mă la mir !...

Unchiu-meu își vîrî mîinile în buzunar și se trase într-un colț.

— Păi dacă nu mă credeți...

— Mai vrei să te și cred ? urla bunicul, bătînd cu piciorul în podea. Nu ! Pot să cred un cîine, un arici, o fiară... Da' pe tine... mai așteaptă ! Știu eu că tu l-ai îmbătat și tu l-ai învățat ce să facă ! Acuma ai ales în cine să dai : într-însul, sau în mine...

Bunica îmi șopti încetișor :

— Fugi sus și te uită pe geam. Cum îl vezi venind pe unchiu-tău Mihailo, coboară fuga și ne dă de veste. Hai, mișcă ! Mai repede !...

Oarecum speriat de năvala care ne amenința din partea acestui unchi scandalagiu, dar mîndru de însărcinarea pe care mi-o dăduse bunica, iată-mă la fereastră, cercetînd din ochi strada. Ulița largă e acoperită cu un strat gros de colb ; din stratul acesta de colb răsar ca niște umflături mari pietrele caldarîmului. La stînga ulița se prelungește pînă departe, taie o rîpă și iese tocmai în piața Ostrojnaia unde, adînc înfiptă în pămîntul argilos, se înalță clădirea cenușie a închisorii vechi, cu cele patru turle la colțuri. Clădirea asta are un fel de frumusețe a ei, tristă și impunătoare.

Spre dreapta, la vreo trei case de a noastră, se întinde Sennaia, o piață largă, înconjurată de cazărmile galbene ale batalioanelor de deținuți și de foișorul pompierilor, vopsit cenușiu, ca plumbul. În jurul foișorului, cu chioșcul de sus numai geamuri, se

învîrte santinela ca un cîine legat în lanț. Toată piața e brăzdată de rîpe, pe fundul uneia dintre ele se vede un strat de apă verzuie, iar ceva mai la dreapta se află Iazul lui Diukov, cu apa împuțită, în care, cum știu de la bunica, amîndoi unchii mei încercaseră să-l arunce pe tata într-o copcă de gheață. Aproape drept în fața ferestrei se află o ulicioară cu căsuțe de toate culorile, vîrîte una în alta, iar în fundul ulicioarei, biserica Trei Ierarhi, scundă și mătăhăloasă, de care parcă se reazemă ulicioara. Dacă te uiți drept în față vezi mulțimea acoperișurilor, care par niște bărci răsturnate cu fundul în sus, plutind pe valurile verzi ale livezilor.

Casele de pe ulița noastră, cu zidurile decolorate de soare, roase de viscolele atîtor ierni, spălate de nesfîrșitele ploi de toamnă și prăfuite de tot colbul străzilor, se înghesuie una în alta, cum se îmbulzesc cerșetorii la ușa pridvorului bisericii și, laolaltă cu mine, așteaptă și ele pe cineva, zgîindu-și bănuielnic geamurile. Oamenii-s puțini și se mișcă agale, ca gîndacii îngîndurați pe furca pe care se sprijină vatra cuptorului. Simt cuprinzîndu-mă o căldură înăbușitoare, și pe la nas îmi trece un miros puternic de plăcintă cu ceapă verde și cu morcovi, un miros pe care nu-l pot suferi și care stîrnește totdeauna în mine tristețea.

Sînt amărît, o amărăciune deosebită, aproape de nesuportat ; pieptul mi-e plin parcă cu plumb topit, care mă apasă pe dinăuntru și-mi umflă coșul pieptului cu coaste cu tot. Mă simt umflat ca un balon și, în cămăruța asta, cu tavanul ei jos ca un capac de sicriu, mi-i strîmt.

Iacătă-l și pe unchiu Mihailo ; s-a ivit în ulicioară de după colțul unei case cenușii și și-a tras șapca peste urechile pleoștite, care i-au rămas afară. Poartă un surtuc ponosit, cizme pînă la genunchi, prăfuite, își ține o mînă în buzunarul pantalonilor, vărgați, iar cu cealaltă își trage barba. Nu-i văd fața, dar toată făptura îl arată gata parcă să se năpustească din drum și să-și înfigă mîinile negre și păroase în casa bunicului. S-ar cădea să sar și să alerg jos, vestindu-i că vine, însă mi-e cu neputință să mă dezlipesc de la fereastră. Îl văd pe unchiu-meu cum trece ulița cu băgare de seamă, ca și cînd s-ar teme să nu-și prăfuiască cizmele cenușii, și-l aud apoi deschizînd ușa cîrciumii. Ușa scîrțîie, geamurile zăngănesc.

Alerg într-un suflet jos și bat la ușa bunicului.

— Cine-i acolo ? întreabă el cu glas aspru, fără să deschidă. Tu ești ? Ei ? A intrat în cîrciumă ? Bine. Du-te !

— Mi-e frică să stau singur în odăiță.

— Mai rabdă și tu.

Stau iarăși la fereastră. Prinde a se întuneca, colbul de pe uliță parcă s-a mai umflat, s-a mai adîncit și s-a înnegrit ; în

geamurile caselor se preling unsuroase petele gălbui ale luminilor care se aprind. De la casa din față vine zvon de cîntec și o mulțime de coarde răsună trist și frumos. Cîntă oamenii și la cîrciumă. Cînd se deschide ușa, răbufnește în uliță un glas obosit și spart ; știu că-i glasul lui Nikitușka, un cerșetor bătrîn și bărbos, cu un tăciune roș în locul ochiului drept și cu cel stîng lipit.

Se trîntește ușa și cîntecul se curmă, cum ai reteza ceva cu toporul.

Bunica îl pizmuia pe Nikitușka : cînd îl auzea cîntînd, ofta și spunea :

— Ia te uită ce noroc pe capul lui ! Ce mai de-a stihuri știe !

Cîteodată îl chema în curte. Nikitușka se așeza în cerdac, se sprijinea în toiag și începea să cînte, să povestească, iar bunica sta lîngă dînsul ascultîndu-l și-l lua întruna la rost :

— Ia stai. Da' ce ? Parcă Maica Domnului a fost și la Riazan ?

Cerșetorul îi răspundea cu glasu-i gros, ca și cînd nici n-ar încăpea îndoială :

— A fost peste tot, prin toate guberniile.

Pe stradă plutește, nevăzută, un fel de lîncezeală care-ți strînge pieptul, ți se lasă pe ochi și te-adoarme pe nesimțite. Ce bine ar fi de-ar veni acuma bunica, sau măcar bunicul. Ce fel de om o fi fost taică-meu ? Și de ce nu era el pe placul bunicului și-al unchilor mei, pe cînd bunica, moș Grigori și dădaca Evghenia vorbesc de el numai de bine ? Dar unde o fi acum mama ?

De la o vreme mă gîndesc tot mai des la mama ș-o pun în mijlocul tuturor basmelor și legendelor pe care le știu de la bunica. Faptul că mama nu vrea să trăiască laolaltă cu familia ei o ridică și mai mult în închipuirea mea. Cîteodată mi se pare că o văd într-un han de drumul mare, la niște haiduci care jefuiesc drumeții bogați și împart apoi prada săracilor. Se poate să stea și-n pădure, într-o peșteră, de bună seamă tot cu haiduci de treabă, cărora le gătește de mîncare și le apără aurul jefuit. Sau — mai știi ! — poate o fi cutreierînd lumea, ca să țină socoteala comorilor pămîntului, așa cum făcea crăiasa Engalîciova, care însoțea pe Maica Domnului, iar Maica Domnului se ruga de mama cum se ruga și de crăiasă :

În zadar ți-aduni în ladă
Aur și argint grămadă,
Căci, oricît te-ai strădui,
Sufletul tot gol ți-o fi.

Iar mama îi răspundea cu cuvintele crăiesei, căpetenia tîlharilor :

O! Fecioară preacurată!
Te îndură şi mă iartă!
Dacă prăd în lung şi-n lat,
Toate sînt pentru băiat.

Maica Domnului, bună la suflet ca şi bunica, o ierta şi-i spunea:

Mariuşkă, Mariuşkă,
Sînge negru, tătărăsc!
Ce-ai cu neamul creştinesc?
Pe-unde treci laşi numai jale!
Rogu-te, vezi-ţi de cale,
Calcă-i pe mordvini mai bine,
De calmuci iar te poţi ţine,
Bate stepa-ncolo-ncoace,
Dar pe ruşi să-i laşi în pace.

Mă lăsasem furat de vraja acestor basme, cînd deodată mă trezi forfota, larma de glasuri şi urletele care izbucniseră jos în tindă şi-n curte. Am scos capul pe ferestruică ş-am văzut pe bunicul, pe unchiu Iakov şi pe caraghiosul de Melian, un ceremiş [1], rîndaş la cîrciumarul de jos, care-l împingeau din poartă pe unchiu Mihail, străduindu-se să-l arunce înapoi, în uliţă. El se proptea în poartă, împotrivindu-se, în timp ce ceilalţi îl loveau peste mîini, îi cărau pumni în spate, în ceafă, şi-l izbeau cu picioarele, pînă ce zbură de-a berbeleacul în colbul din mijlocul uliţei. Apoi trîntiră portiţa şi se auzi zăngănind cîrligul şi zăvorul. Mai zbură peste poartă o şapcă boţită şi se făcu linişte.

După ce rămase cîteva clipe trîntit în mijlocul uliţei, unchiu Mihail se ridică zbîrlit şi cu hainele ferfeniţă, puse mîna pe-un bolovan şi-l izbi în poartă. Lovitura răsună prelung şi înfundat, ca şi cînd piatra ar fi nimerit într-o butie goală. Din cîrciumă ieşiră nişte oameni cu feţele întunecate, care strigau răguşit, urlau şi dădeau din mîini. La ferestrele caselor se iviră capete de oameni curioşi, uliţa se învioră şi prinse toată a rîde şi-a răcni. Toate acestea alcătuiau şi ele o poveste, curioasă în felul ei, care însă nu-mi plăcea şi mă înfricoşa.

Deodată, oamenii amuţiră, se mistuiră şi totul mi se şterse dinaintea ochilor.

...În prag, lîngă ladă, încovoiată şi nemişcată, şade bunica, ţinîndu-şi răsuflarea. Eu stau în faţa ei şi-o mîngîi pe obrajii calzi, moi şi umezi, dar bunica se vede că nici nu-şi dă seama că-s lîngă dînsa şi mormăie încruntată:

[1] *Ceremişi* — vechea denumire a populaţiei de origine finică.

— Doamne Dumnezeule, n-ar fi chip să dai cîtuşi de puţină minte mie şi feciorilor mei ? Îndură-te, Doamne...

Nu cred c-a stat bunicul în casa de pe strada Polevaia mai mult de un an, din primăvară pînă-n primăvara cealaltă, dar, chiar şi în timpul scurt cît a locuit dînsul acolo, se dusese vestea despre casa aceea. Nu era duminică să nu se adune băieţii în faţa porţii noastre şi să nu dea de ştire pe toată uliţa :

— Iar îi bătaie la Kaşirini.

De obicei, unchiu Mihailo se ivea îndată ce se însera şi, cît era noaptea de lungă, ţinea casa asediată, vîrînd groaza în chiriaşi. Cîteodată mai veneau cu unchiu-meu, ca să-i dea o mînă de ajutor, vreo doi-trei bătăuşi vestiţi din Kunavino ; se strecurau în grădină prin rîpa din fund şi, lăsînd frîu slobod închipuirii lor de oameni băuţi, îşi făceau de cap : smulgeau tufele de zmeură, de coacăze. O dată au dărîmat feredeul, stricînd tot ce se putea strica : laiţele, băncile, cazanele de apă, au desfăcut cuptorul, au scos scîndurile din podea şi au smuls uşa şi canatul.

Posomorît şi tăcut, bunicul stătea la fereastră, trăgînd cu urechea la truda oamenilor care îi risipeau bunul agonisit de dînsul. Bunica alerga nevăzută, undeva prin întunericul din curte, şi se tînguia gemînd :

— Mişa ! Ce te-ai apucat să faci, Mişa ?

Drept răspuns îi venea din grădină cîte o scîrbavnică înjurătură rusească, al cărei înţeles era se vede mult peste priceperea şi simţirea fiinţelor îndobitocite care o zvîrleau.

În asemenea împrejurări, nu era chip să mă ţin de bunica, iar fără dînsa mă cuprindea groaza. Coboram atunci la bunicul, care mă primea cu urlete răguşite :

— Piei, blestematule !

Mă întorc fuga în pod şi mă uit pe ferestruică în bezna curţii şi a grădinii, căutînd să n-o pierd din ochi pe bunica. De teamă să n-o ucidă, ţip întruna după dînsa. Bunica nu vine, însă beţivul de unchiu-meu, auzindu-mi glasul, începe s-o suduie cu ocări cumplite pe mama.

Într-o seară de acestea, se întîmplase ca bunicul să fie bolnav şi să zacă în pat. Îşi tot sucea în perne capul îmbrobodit cu un prosop şi se tînguia cu glas ascuţit :

— Iaca pentru ce-am trăit, am păcătuit şi-am adunat avere. Dacă nu mi-ar fi ruşine, aş chema poliţia şi m-aş duce mîine la guvernator. Da-mi crapă obrazul de ruşine ! Cum se poate ca un părinte să asmută poliţia pe copiii lui ? Ei, bătrîne, dacă-i aşa, alta nu-ţi rămîne : zaci şi-ndură.

Deodată însă se dădu jos din pat şi se îndreptă, clătinîndu-se, spre fereastră. Bunica îl apucă de mînă :

— Unde te duci, omule ? Unde te duci ?

— Aprinde lumina ! îi porunci bunicul, gîfîind și trăgînd cu greu aerul în piept.

După ce bunica aprinse luminarea, bunicul luă sfeșnicul în mînă, ținîndu-l dinainte cum ține soldatul pușca, și răcni către fereastră cu batjocură în glas :

— Mișka, tîlharule, cîine rîios și turbat ! Vii în puterea nopții...

În aceeași clipă geamul de sus al ferestrei se făcu țăndări, iar alături de masa lîngă care ședea bunica pică o jumătate de cărămidă.

— Nu m-a nimerit ! urlă bunicul.

Nu puteam deslusi bine dacă rîdea sau plîngea.

Bunica îl luă în brațe, așa cum mă lua pe mine, și-l duse înapoi, în pat, bolborosind speriată :

— Ce faci, ce faci ? Ferească-ne Dumnezeu ! Vrei să-l mănînce Siberia ? Nu vezi că e orb în furia lui ?

Bunicul dădea din picioare și plîngea fără lacrimi. Apoi spuse cu glas răgușit :

— N-are decît să mă ucidă !...

De afară se auzea cum răgeau, băteau din picioare și zgîriau zidul. Am luat cărămida de pe masă și m-am repezit la fereastră. Bunica mai avu timp să mă prindă, mă izbi într-un colț și șuieră :

— Fir-ai să fii, afurisitule...

Altă dată, unchiu-meu se înarmase cu un par gros și încerca să pătrundă din curte în tinda casei. Se urcase pe treptele cerdacului din dosul casei și se pregătea să spargă ușa. Îndărătul ușii îl aștepta bunicul, c-o bîtă în mînă, doi chiriași cu ciomegele și nevasta cîrciumarului, un zdrahon de femeie, cu un sucitor. În spatele lor se învîrtea bunica și se ruga de ei :

— Lăsați-mă să mă duc eu la el ! Lăsați-mă să-i spun numai o vorbă...

Bunicul ținea un picior înainte, ca mujicul înarmat cu un par ascuțit din vestitul tablou *Vînătoarea de urși*. Cînd bunica alerga la el, bunicul dădea într-însa pe înfundate, fie cu piciorul, fie cu cotul. Tuspatru stăteau pregătiți și fioroși la vedere, deasupra lor pîlpîia flacăra slabă a unui felinar, care le lumina capetele. Cocoțat pe scara care duce la cămăruța noastră, mă uitam la dînșii și tare aș mai fi vrut s-o iau pe bunica sus.

Unchiu-meu spărgea ușa cu stăruință și era pe cale să izbutească. Ușa începu să se zgîlțîie, balamaua de jos fusese scoasă din bîrnă și zăngănea, menind a rău. Cea de sus era cît pe ce să sară și ea. Glasul cu care bunicul le spunea nu știu ce tovarășilor săi zăngănea și el.

— Dați-i peste mînă, peste picioare, numai, mă rog vouă : nu-i dați la cap.

În zid, alături de ușă se afla o ferestruică, mică de tot, numai atîta cît să poți scoate capul afară. Unchiu-meu spărsese geamul, și cerceveaua, plină de cioburi, se căsca neagră ca un ochi scos.

Bunica se repezi la ferestruică și, fluturîndu-și afară mîna, prinse a striga :

— Mișa !... Pentru numele lui Cristos, pleacă ! Au să te schilodească. Pleacă !

Văzui ceva lat lunecînd pe lîngă ferestruică și căzînd pe mîna bunicii. Unchiu-meu o lovise cu parul. Bunica se lăsă jos, se răsturnă pe spate și abia mai avu vreme să strige :

— Miș-șaa... fugi !...

— Ce-i, maică ? urlă bunicul ca o fiară.

Ușa se izbi în lături și, în gaura neagră se năpusti unchiu-meu, însă îndată zbură din cerdac, de parcă ar fi aruncat cineva o lopată de noroi.

Cîrciumăreasa o duse pe bunica în odaia bunicului. Nu tîrzie vreme veni și bunicul întunecat la față și se apropie de pat.

— Osu-i întreg ?

— Vai, s-a frînt, pesemne ! spuse bunica, fără să deschidă ochii. Da' cu el ce-ați făcut ? Ce-ați făcut cu el ?

— Liniștește-te, îi strigă bunicul cu asprime. Mă crezi fiară ? L-am legat și acuma zace în sarai. L-am udat cu apă. Doamne, cît îi de-ndrăcit ! Cui naiba o fi semănînd ?

Bunica începu să geamă.

— Mai rabdă olecuță. Am trimis după o doftoroaie, să-ți pună osul la loc, zise bunicul, așezîndu-se lîngă bunica pe marginea patului. Au să ne pună capăt zilelor, maică, la amîndoi. Au să ne omoare cu zile !

— Dă-le tot...

— Dar Varvara ?

Au vorbit amîndoi multă vreme, bunica în șoaptă și cu glas rugător, bunicul, repezit, mînios.

După un timp se ivi o bătrînică gheboasă, cu gura pînă la urechi. Falca de jos îi tremura, gura-i era deschisă, ca la pești, iar peste buza de sus i se uita înăuntru nasul ascuțit. Ochii nu i se vedeau. Baba abia de-și mai tîra picioarele. Trăgea după ea pe podele o cîrjă și ținea în mînă o boccea în care zăngănea ceva.

Mie mi se păru că moartea venise s-o ia pe bunica. Am sărit la babă ș-am urlat cît ce-am putut de tare :

— Ieși afară !

Fără multe marafeturi, bunicul m-a înșfăcat și m-a dus pe sus, în odaia noastră din pod.

VII

NU MI-A TREBUIT PREA MULTĂ VREME ca să înţeleg că bunicul avea un Dumnezeu, iar bunica altul.

Se întîmpla că bunica, după ce se trezea, zăbovea mult în pat, îşi pieptăna îndelung părul nemaipomenit de frumos, clătina din cap şi, încleştîndu-şi dinţii, smulgea şuviţe întregi de fire negre, subţiri şi mătăsoase, şi ocăra în şoaptă, ca să nu mă trezească :

— Arde-te-ar focu !... Dare-ar chelbii în tine, caier blestemat !...

După ce-l descurca de bine de rău, îl împletea la repezeală în nişte cozi groase, se spăla în grabă, fîrcîind mînioasă, fără să ajungă să-şi lepede înciudarea de pe faţa ei mare, boţită încă de somn ; după aceea se lăsa în genunchi înaintea icoanelor şi abia atunci începea adevăratul spălat de dimineaţă, de pe urma căruia bunica ieşea cu totul împrospătată.

Îşi îndrepta spinarea încovoiată, îşi dădea capul pe spate, se uita cu drag la faţa rotundă a Maicii Domnului din Kazan, făcea cu multă rîvnă cruci largi şi mormăia cu înfocare şi destul de tărişor :

— Slăvită Născătoare de Dumnezeu. Maică Precistă, miluieşte-mă şi de ziua care începe acu...

Apoi se închina pînă la pămînt, îşi îndrepta încet spinarea şi şoptea tot mai duios şi mai fierbinte :

— Izvor de bucurie ! Frumuseţe fără de prihană ! Măr în floare !...

Mai în fiecare dimineaţă bunica găsea noi cuvinte de laudă şi din pricina asta îi ascultam totdeauna rugăciunea cu încordată luare-aminte.

— Inimioara mea cea curată, care eşti în ceruri, apărătoarea şi ocrotitoarea mea, soare de aur, Maică a Domnului, apără-mă de ispită, fă-mă să nu obijduiesc pe nimeni şi fă ca nici pe mine să nu mă obijduiască nimeni pe nedrept.

Cu un zîmbet în ochii-i negri şi întinerită, se închina din nou, purtîndu-şi domol braţul greu.

— Isuse Cristoase, fiul lui Dumnezeu, pentru numele maicii tale, îndură-te de mine, păcătoasa.

Rugăciunile bunicii erau totdeauna acatiste şi naive cîntece de slavă, izvorîte din adîncul inimii.

Dimineaţa nu se ruga prea mult ; trebuia să pună samovarul, fiindcă bunicul nu mai ţinea slujnică, şi dacă se întîmpla să nu fie gata ceaiul la vremea statornicită de el, începea a răcni cu furie şi nu mai isprăvea.

Cîteodată se deştepta înaintea bunicii şi atunci se urca la noi în pod, iar dacă o găsea rugîndu-se, stătea un răstimp şi-i asculta

șoaptele, strîmbînd cu dispreț din buzele subțiri și vinete. La ceai începea să bodogănească :

— Cît te-am învățat eu, cap de lemn, cum să te închini, și tu tot așa boscorodești, eretico, cum știi tu. Mă mir cum de te mai rabdă Dumnezeu !

— Las' că mă-nțelege ș-așa, răspundea cu încredințare bunica. Oricum i-aș vorbi, tot mă-nțelege.

— Of, nătîngă blestemată ! Vai de capul tău !...

Dumnezeul bunicii era toată ziua cu dînsa și ea le vorbea de dînsul pînă și dobitoacelor ; îmi dădeam seama că unui Dumnezeu cum era acel al bunicii i se supuneau de bunăvoie și smerite toate : și oamenii, și cîinii, și păsările, și albinele, și ierburile, iar lui îi erau totuna de dragi toate vietățile pămîntului și față de toate era deopotrivă de bun.

Într-o zi, motanul răsfățat al cîrciumăresei, o lighioană cu blana fumurie și ochii cu sclipiri de aur, șireată, lingușitoare și lacomă, pe care o îndrăgise toată curtea, prinsese în grădină un graur și-l adusese în casă. Bunica îi smulse din gură biata păsărică și începu să-l muștruluiască :

— Nu te temi de Dumnezeu, lighioană ?

Cîrciumăreasa și rîndașul din curte se stricau de rîs, însă bunica, furioasă, strigă la ei :

— Da' voi îți fi crezînd poate că dobitoacele nu știu de Dumnezeu ? Toate vietățile știu de el, măcar atîta cît știți și voi, hainilor.

Altă dată, înhămîndu-l pe Șarap, care se îngrășase din cale-afară și era trist, bunica îl întrebă :

— Ce-ai de ești așa de amărît, robul lui Dumnezeu ? Ai îmbătrînit ?...

Calul oftă și dădu din cap.

Și totuși bunica nu rostea numele lui Dumnezeu așa de des ca bunicul. Pe Dumnezeul bunicii îl înțelegeam, nu mă temeam de el și în fața lui nu-mi venea să mint, fiindcă m-aș fi rușinat. Dumnezeul bunicii trezea în mine o rușine pe care nu mi-o puteam învinge și de aceea pe bunica n-o mințeam niciodată.

Acestui Dumnezeu bun era cu neputință să-i ascunzi ceva și, după cîte știu, o asemenea dorință nu m-a încercat niciodată.

Într-o zi, cîrciumăreasa care se certa cu bunicul o înjură laolaltă cu dînsul și pe bunica, măcar că dînsa nici nu se amestecase în cearta lor, și nu numai că apucată de furie o înjură, dar mai și aruncă în ea c-un morcov.

— Ești o proastă, cucoană, îi spuse liniștită bunica.

Eu însă m-am supărat foc și m-am hotărît să mă răzbun pe ticăloasa de femeie.

Am chibzuit îndelung ce i-aş putea face femeii acesteia puhave şi roşcate, cu guşă şi cu ochii înfundaţi în grăsime, ca s-o usture bine.

Din cîte văzusem eu cu privire la certurile dintre chiriaşi, ştiam că, de cîte ori voiau să se răzbune, retezau cozile pisicilor, otrăveau cîinii, ucideau cocoşii şi găinile, se furişau noaptea în beciuri şi turnau gaz în putinile cu varză şi castraveţi muraţi sau scoteau cepul la butoaiele de cvas. Toate acestea, însă, nu-mi plăceau şi mă gîndeam ce anume răzbunare mai straşnică să născocesc, pe care s-o simtă.

Şi am găsit : am pîndit-o pe cîrciumăreasă pînă ce a coborît în pivniţă, am închis uşa după dînsa, încuind-o înăuntru, am ţopăit pe uşă de bucurie că mă răzbunasem, am zvîrlit cheia pe acoperiş şi-am fugit glonţ la bucătărie, unde bunica gătea de mîncare. Bunica n-a înţeles numaidecît pricina veseliei mele, iar cînd a înţeles-o, mi-a tras o bătaie unde trebuie, m-a dat afară şi m-a trimis pe acoperiş să caut cheia.

Uluit de felul cum primise bunica isprava mea, i-am adus cheia şi am fugit într-un colţ al curţii de unde mă uitam la dînsa cum i-a dat drumul cîrciumăresei şi cum au plecat apoi amîndouă alături prin curte, rîzînd prieteneşte.

— Las' că-ţi arăt eu ţie, mă ameninţă cîrciumăreasa cu pumnul ei dolofan, în timp ce faţa-i, cu ochii care nu se vedeau de grăsime, rîdea cu bunătate.

Bunica însă mă înşfăcă de guler, mă duse la bucătărie şi mă întrebă :

— Ia să-mi spui tu de ce-ai făcut isprava asta ?

— Fiindc-a dat în tine cu morcovul...

— Aşaa... Va să zică din pricina mea ai făcut-o ? Cînd te-oi lua, mangositule, şi te-oi băga sub cuptor la şoareci, ai să-ţi bagi minţile în cap. Halal apărător ! Te-ai îmbufnat ca o băşică gata să plesnească ? Iaca, acuşi te spun bunicului ş-are să jupuiască pielea de pe tine. Hai, cară-te sus şi vezi-ţi de învăţătura ta...

Toată ziua bunica n-a vorbit cu mine, iar seara, înainte de a-şi face rugăciunea, s-a aşezat pe pat şi mi-a spus, pe înţelesul meu, nişte vorbe pe care după aceea n-aveam să le mai uit.

— Leonea, sufleţelule, vîră-ţi asta în cap o dată pentru totdeauna : nu te amesteca în treburile celor mari. Pe oamenii mari i-a pus Dumnezeu la încercare şi s-au arătat ticăloşiţi. Pe cînd pe tine nu te-a încercat şi tu trebuie să trăieşti cu mintea ta de copil. Aşteaptă mai întîi pînă să-ţi atingă Domnul inima, ca să-ţi arate ce ai de făcut şi să te scoată la drumul tău. Ai înţeles ? A cui îi vina şi care o fi pricina, asta nu-i treaba ta. Dumnezeu îi acela care se cade să judece şi să pedepsească, iar nu noi.

Bunica tăcu, trase tabac pe nas, închise puţintel ochiul drept şi adăugă :

— Dacă vrei să știi, află că nici chiar Dumnezeu nu-i totdeauna în stare să-și deie seama a cui îi vina.

— Cum așa, bunicuță ? Da' parcă Dumnezeu nu știe tot ? o întrebai eu cu mirare.

Mîhnită, bunica îmi răspunse încetișor :

— Dacă le-ar ști Dumnezeu pe toate, multe din cele ce fac oamenii nu le-ar mai face. Nu încape îndoială că stă el, tătucul nostru, acolo sus în cer și se uită și se tot uită jos pe pămînt, la noi toți, da' i se întîmplă uneori să-l cuprindă mare jale ș-atuncea plînge cu hohote : „Oamenii mei dragi, oamenii mei ! Of, cum mi se rupe inima de mila voastră !“

Bunica începu și ea să plîngă și, fără să-și mai șteargă obrajii uzi, se duse în colțul icoanelor să se roage.

De atunci Dumnezeul ei mi-a fost și mai apropiat și mai drag.

Bunicul mă dăscălea și el și-mi spunea despre Dumnezeu c-ar fi o ființă care vede tot, știe tot și-i ajută pe oameni în toate treburile lor, însă de rugat nu se ruga la fel cu bunica.

Dimineața, înainte de a se duce în colțul icoanelor, se spăla pe îndelete, apoi se îmbrăca cu grijă, își pieptăna tacticos părul roșcovan, își netezea bărbuța, se uita în oglindă, își trăgea rubașca în jos, își îndrepta legătoarea neagră de la gît sub jiletcă și se apropia tiptil de icoane. Se așeza totdeauna în același loc, pe un anume ciot al uneia din scînduri, care semăna cu un ochi de cal, și stătea cam timp de o minută tăcut, cu capul plecat și cu mîinile de-a lungul trupului, asemenea unui soldat. Apoi se îndrepta, rămînea în picioare drept și subțire cum era și spunea cu glas solemn :

— În numele tatălui, al fiului și al sfîntului duh !

La auzul acestor cuvinte mi se părea că în odaie se lăsa o liniște deosebită și că pînă și muștele bîzîiau mai încet.

Bunicul stătea cu capul pe spate, sprîncenele îi erau zbîrlite, iar bărbuța aurie căta în sus. Își spunea rugăciunea ca o lecție, cu glas limpede, parcă s-ar fi pregătit să ceară socoteală cuiva :

— De prisos va fi venit judecătorul, căci faptele fiecăruia se vor da singure în vileag...

Bunicul se bătea ușor cu pumnul în piept și se ruga cu stăruință :

— De-am păcătuit, Doamne, am făcut-o numai față de tine. Nu căta, Doamne, la păcatele mele !...

Spunea crezul, apăsînd fiecare cuvînt ; piciorul drept îi tresărea ca și cum ar fi bătut cu el, neauzit, tactul rugăciunii. Se încorda și se întindea spre icoane, crescînd parcă și făcîndu-se tot mai subțire și mai uscățiv, și arăta tare curățel, îngrijit și tipicar.

— Tu, Născătoare care ai născut pe Tămăduitorul, tămăduiește-mi sufletul de patimile care mi s-au cuibărit în inimă. Ascultă-mi, Maică Precistă, plînsul sufletului și ajută-mă.

Și urla tare, cu lacrimi în ochii verzi :

— Socoate-mi credința și nu te uita, Doamne, la faptele mele, nici nu mă răsplăti pentru ele, după cum mi s-ar cuveni.

Aici, bunicul prindea a se închina tot mai des și mai repezit, dădea din cap de parcă împungea, iar glasul care i se făcea tot mai ascuțit îi era tăiat de sughițuri la răstimpuri egale. Mai tîrziu, cînd m-am dus la sinagogă, mi-am dat seama că bunicul se ruga ca evreii.

Samovarul zumzăia de mult pe masă ; în odaie plutea miros de plăcinte de secară cu brînză de vaci, atunci scoase din cuptor, și-mi era foame. Bunica, încruntată, cu ochii în podele, stătea sprijinită de ușorul ușii și ofta. Din grădină se uita pe fereastră soarele voios ; în copaci sclipeau mărgăritare de rouă și aerul de dimineață mirosea a mărar, a coacăze, a mere pîrguite, iar bunicul se închina întruna, se clătina și scîncea.

— Stinge, Doamne, din mine flacăra patimilor, căci sînt un cerșetor și un ticălos.

Știam pe dinafară toate rugăciunile bunicului, cele de dimineață, ca și cele de seară, și-l urmăream să văd dacă nu cumva avea să greșească sau să scape măcar un cuvînt.

Asta i se întîmpla foarte rar și-mi stîrnea de fiecare dată în suflet o bucurie răutăcioasă.

După ce-și isprăvea rugăciunea ne spunea, bunicii și mie :

— Bună dimineața.

Noi ne plecam în fața lui și, în sfîrșit, ne așezam la masă ; în clipa aceea îi spuneam :

— Ai uitat să spui : mulțumească-te.

— Nu zău ? mă întreba bunicul neîncrezător și neliniștit în același timp.

— Da. L-ai sărit. Trebuia să spui : mulțumească-te, Doamne, credința mea în tine, și nu-mi cerceta faptele... Ai uitat să spui mulțumească-te.

— Ei, poftim ! grăia bunicul, clipind vinovat din ochi.

După aceea avea el să găsească prilejul să mi-o plătească amarnic ; deocamdată însă mă bucuram să-l văd stînjenit.

Într-o zi, bunica îi spuse în glumă :

— Taică, s-o fi plictisit Dumnezeu tot ascultîndu-ți rugăciunea. De cînd te știu, tot același lucru i-l îndrugi...

— Cu-um ? Ce-ai spus ? îngînă el cu mînie. Ce tot boscorodești acolo ?

— Spun că de cînd te tot ascult rugîndu-te, n-am auzit să-i fi dăruit Domnului măcar o vorbuliță din inimă.

Bunicul se făcu stacojiu, începu să tremure şi, sărind de pe scaun, azvîrli cu o farfurioară în capul bunicii şi începu a zbiera piţigăiat, ca ferăstrăul cînd dă de-un ciot :

— Ieşi afară, hîrcă bătrînă !

Cînd îmi vorbea de puterea de nebiruit a lui Dumnezeu, bunicul nu uita niciodată să amintească mai cu seamă de cruzimea lui : Iaca, oamenii au păcătuit — şi le-a trimis potopul de i-a înecat ; nu s-au lăsat şi iarăşi au păcătuit — i-a trecut prin foc şi le-a dărîmat oraşele, iar în alte dăţi Dumnezeu i-a pedepsit, trimiţîndu-le pe cap foamete şi molime, şi totdeauna Dumnezeu atîrna deasupra omenirii ca un fel de sabie sau de harapnic.

— Cel ce nu ascultă de legile Domnului şi le nesocoteşte are să fie pedepsit cu chinuri şi cu moartea, îmi spunea bunicul şi bătea în masă cu degetele lui subţiri, încercînd să mă încredinţeze.

Îmi venea greu să cred în cruzimea lui Dumnezeu. Bănuiam mai degrabă că bunicul le născocea pe toate acestea ca să bage spaima în mine şi nu spaima de Dumnezeu, ci de dînsul, şi-l întrebam deschis :

— Asta mi-o spui ca să te ascult pe tine ?

Iar el îmi mărturisea tot aşa de deschis :

— Păi sigur, atîta ţi-ar mai trebui, să nu m-asculţi !

— Atuncea cum rămîne cu ce spune bunica ?

— Tu să n-o crezi pe proasta asta de babă, mă învăţa el cu asprime. Îi nătîngă şi şuie încă de pe vremea cînd era tînără şi nici carte nu ştie. Am să-i poruncesc eu să nu mai vorbească cu tine de lucruri de acestea aşa de mari. Ia spune-mi tu mai bine, cîte cinuri îngereşti sînt ?

Îi răspundeam şi apoi îl întrebam :

— Da' ce-s cinovnicii, bunicule ?

— Ţi-ai găsit şi tu ce să-ntrebi ! rîdea el cu şiretenie, întorcîndu-şi capul ca să nu-l văd : apoi molfăia din buze şi mormăia fără chef : Treaba asta nu-l priveşte pe Dumnezeu, asta-i treabă omenească. La drept vorbind, cinovnicii-s moartea legilor. Ei îs aceia care le vin de hac legilor.

— Bunicule, da' legile ce-s ?

— Legile ? Sînt nişte obiceiuri. Ochii ageri şi pătrunzători prinseră a-i sticli şi bătrînul, care se-nveselise şi căpătase chef de vorbă, începu să mă lămurească : Au trăit oamenii cît au trăit, pînă au căzut la o învoială ; au spus ei : obiceiul acesta-i cum nu se poate mai bun ; hai să-l statornicim şi să facem o pravilă, o lege, cum fac şi copiii înainte de-a începe joaca, înţelegîndu-se cum să se joace şi care să fie rînduiala jocului. Iacă, o înţelegere de acestea îi şi legea.

— Da' cum îi cu cinovincii, bunicule ?

— Cinovnicii-s un fel de berecheţi care vin şi strică toate legile.

— Şi de ce fac aşa ?

— Ei, asta n-o mai poţi tu înţelege, spuse el încruntîndu-se şi începu iarăşi să-mi dea învăţături : Peste toate cîte le fac oamenii, stă Dumnezeu. Una vor oamenii, alta vrea Dumnezeu. Tot ce fac oamenii nu-i temeinic. Suflă o dată Domnul — praf şi pulbere se alege din toate.

Aveam eu socotelile mele să aflu ce-i cu cinovnicii şi de aceea l-am întrebat iarăşi :

Îngerii sînt cinurile Domnului,
Cinovnicii — slugile dracului.

Bunicul îşi săltă bărbuţa cu palma, şi-o băgă în gură şi închise ochii ; obrajii i se cutremurau. Am înţeles că rîdea înfundat.

— Bine v-ar face dacă v-ar lega pe amîndoi, pe Iaşka şi pe tine, de cîte un picior şi v-ar da drumul pe gîrlă, spuse bunicul. El n-ar trebui să cînte cîntece de aceste şi nici tu să le asculţi. Ia, nişte glume păgîneşti, născocite de rascolnici şi de ieretici.

Bunicul rămase îngîndurat, se uită prin mine undeva în gol şi-mi spuse încet şi tărăgănat :

— Ehei ! Vai de capul-vos-tru !...

Chiar dacă-l punea pe Dumnezeu sus de tot, de unde trona amenintător peste oameni, asta nu-l împiedica nicidecum să-l amestece în toate treburile lui, cum făcea de altfel şi bunica — şi-l amesteca nu numai pe el, da' şi pe nenumăraţii lui sfinţi. Bunica părea că nici nu-i cunoaşte pe sfinţi, afară de sfinţii Nicolae, Gheorghe, Frol şi Lavr, care erau foarte buni şi foarte apropiaţi de oameni, umblau prin oraşe şi sate, se amestecau în viaţa oamenilor ş-aveau toate însuşirile omeneşti. Însă sfinţii bunicului erau toţi mucenici, care răsturnau idolii, se luau la harţă cu împăraţii romanilor, din care pricină erau canoniţi, arşi şi jupuiţi de vii.

Cîteodată bunicul visa treaz :

— Dacă mi-ar ajuta Dumnezeu să-mi vînd căsuţa asta măcar cu cinci sute de ruble cîştig, aş da să facă o liturghie pentru Sfîntul Nicolae.

Bunica rîdea şi-mi spunea :

— Prostul de bătrîn crede că are să-i vîndă Sfîntu Nicolae casa. Parcă Sfîntul n-ar avea altceva mai bun de făcut !...

Am păstrat multă vreme calendarele bunicului cu tot felul de însemnări făcute de mîna lui. Printre altele era una în dreptul zilei sfinţilor Ioachim şi Anna, cu slove drepte scrise cu cerneală roşietică, şi care glăsuia aşa : „Sfinţii milostivi, care m-au scos dintr-un bucluc“.

Îmi aduc şi astăzi aminte care anume fusese „buclucul“. În dorinţa lui de a-şi ajuta neprocopsiţii de feciori, bunicul se apucase

să dea bani cu camătă ; începuse, pe ascuns, să ia amaneturi. Cineva îl pîrîse şi într-o noapte ne-am trezit cu poliţia, venind să facă o percheziţie. A fost o zăpăceală nemaipomenită, dar pînă la urmă toate s-au isprăvit cu bine. Bunicul s-a rugat lui Dumnezeu pînă în zori, iar dimineaţa, de faţă cu mine, a scris însemnarea în calendar.

Seara, înaintea cinei, bunicul citea cu mine din psaltire, din ceaslov sau din cartea groasă a lui Efrem Sirianul, iar după ce isprăveam masa începea iar să se roage, şi multă vreme răsunau în liniştea serii vorbele lui triste şi pline de pocăinţă :

— Ce să-ţi pun înainte şi cu ce să te răsplătesc, împărate prea mărinimos şi nemuritor ? Apără-ne de toate gîndurile deşarte. Ocroteşte-ne de oamenii cei răi. Dăruieşte-ne, Doamne, lacrimi ca să plîngem şi ţinere de minte ca să nu uităm că nu sîntem fără de moarte...

Bunica ajunsese acum să spună destul de des :

— Vai, că tare obosită-s azi. Mă tem că m-oi culca fără să mai ajung să mă-nchin.

Bunicul mă ducea la biserică, sîmbetele la vecernie, iar în zilele de sărbătoare la liturghie. Ajunsesem să deosebesc cărui Dumnezeu îi erau îndreptate rugăciunile ce se făceau în biserică. Tot ce citea preotul şi dascălul era pentru Dumnezeul bunicului, iar psalţii cîntau totdeauna rugăciunile bunicii.

De bună seamă că tălmăcesc aici cam grosolan copilăreasca deosebire dintre cei doi Dumnezei care, ţin şi acuma minte, mă tulbura şi-mi împărţea inima în două ; ceea ce ştiu însă e că Dumnezeul bunicului mă înfricoşa şi îmi trezea un simţămînt neplăcut ! Era un Dumnezeu care nu iubea pe nimeni, îi urmărea pe toţi cu ochi aspri, îi iscodea şi vedea înainte de toate răutatea, urîţenia şi păcatele omului. Era limpede că n-avea încredere în oameni, aştepta întruna să-i vadă pocăindu-se şi-i plăcea să-i pedepsească.

Pe vremea aceea gîndurile şi sentimentele cu privire la Dumnezeu alcătuiau pentru mine cea mai de seamă hrană sufletească şi lucrul cel mai frumos din viaţă, pe cînd celelalte impresii care izvorau din realitate doar mă jigneau prin cruzimea şi murdăria lor, trezindu-mi scîrba şi mînia. Din toate cîte mă înconjurau, Dumnezeul bunicii, prietenul care arăta atîta dragoste pentru tot ce era viu, era pentru mine făptura cea mai bună şi cea mai luminoasă. Bineînţeles că nu se putea să nu mă frămînte şi întrebarea : cum de se făcea că bunicul nu-l vedea pe Dumnezeul cel bun ?

Bunicii nu mă lăsau să mă plimb pe uliţă, fiindcă strada mă surescita, mă îmbăta parcă şi totdeauna stîrnea tot felul de scandaluri şi de zarve. Tovarăşi n-aveam, căci copiii din vecini se purtau cu mine duşmănos. Nu-mi plăcea deloc cînd mă strigau

Kaşirin, dar ei, îndată ce şi-au dat seama de asta, zbierau cu şi mai mare îndîrjire :

— Uite c-a ieşit nepotul zgripţuroiului de Kaşirin.

— Pe el, băieţi !

Şi începea bătaia.

Eram neobişnuit de vînjos pentru anii mei şi sprinten la bătaie, lucru recunoscut pînă şi de duşmanii mei care mă atacau întotdeauna numai în grămadă. Din pricina asta ieşeam totdeauna bătut şi veneam de obicei acasă cu nasul turtit, cu buzele crăpate, cu vînătăi pe faţă şi cu hainele rupte şi pline de colb.

Bunica îmi ieşea înainte speriată şi mă căina :

— Ce-i, pintenogule, iar te-ai bătut ? Ce-nseamnă asta ? Apăi cînd te-oi lua eu la scărmănat...

Bunica îmi spăla faţa şi-mi punea pe vînătăi bureţi de apă dulce, pitaci de aramă sau oblojeli cu apă de plumb, muştruluindu-mă :

— Ce ai de te baţi întruna ? Acasă eşti cuminte, da' cum ieşi pe stradă îţi faci de cap. Neobrăzatule ! Iacă, c-am să-i spun bunicului să nu-ţi mai dea drumul pe uliţă...

Cînd îmi vedea bunicul vînătăile, nu mă ocăra niciodată, ci numai ofta şi mîrîia :

— Iar te-au decorat ? Ascultă, măi Anika-viteazule, m-auzi tu ?... Să nu te mai prind pe uliţă !

Cîtă vreme strada era liniştită, nu mă ispitea deloc ; îndată ce auzeam însă larma copiilor, cu toate opreliştile bunicului, o ştergeam din curte. Nu-mi păsa nici de vînătăi, nici de julituri, dar totdeauna mă scotea din fire cruzimea distracţiilor de pe uliţă, cruzime pe care o cunoşteam prea bine şi care ajungea pînă la turbare. Nu puteam vedea pe copii asmuţind cîinii şi cocoşii, chinuind pisicile, gonind caprele ovreilor şi bătîndu-şi joc de cerşetorii beţi şi de Igoşa cel sărac cu duhul, poreclit „Moartea-n buzunar".

Deşirat, uscăţiv şi parcă atunci ieşit dintr-o afumătoare, cu barba ţepoasă care-i creştea pe faţa osoasă şi ruginie, purtînd un cojoc greu, de oaie, Igoşka cutreiera uliţele gheboşat şi legănîndu-se în chip ciudat, se uita veşnic în pămînt, la picioare, şi nu scotea o vorbă. Faţa-i tuciurie cu ochii mici şi trişti trezea în mine un respect în care se amesteca şi teama. Mi se părea că omul era totdeauna cu gîndul la cine ştie ce treabă serioasă, că ar fi căutînd ceva şi că nu se cuvenea să-i tulbur liniştea.

Copiii se ţineau droaie după el şi-i zvîrleau cu pietre în spinarea cocîrjată. O bucată de vreme parcă nici nu-i vedea şi nu simţea pietrele care-l nimereau ; deodată însă se oprea, îşi sălta capul, dînd căciula miţoasă pe ceafă, apoi şi-o îndrepta cu mîinile

tremurătoare şi se uita în jurul lui, ca şi cînd atunci s-ar fi trezit din somn.

— Igoşa ! Moartea-n buzunar ! Unde ai pornit-o, Igoşa ? Ia vezi, n-ai cumva moartea prin vrun buzunar ?

Igoşka începea să-şi pipăie buzunarele, apoi se apleca repede la pămînt, apuca ce-i cădea sub mînă, o piatră, un căpeţel de lemn, un bulgăre de glod uscat, ridica cu neîndemînare mîna lungă şi mormăia o înjurătură. Înjura totdeauna cu aceleaşi trei cuvinte scîrbavnice. În privinţa înjurăturilor băieţii aveau un repertoriu neasemuit de bogat. Cîteodată Igoşka începea a-i fugări, şchiopătînd. Cojocul lung îl împiedica să alerge şi Igoşa cădea în genunchi şi se proptea în pămînt cu mîinile-i negre ca două cioturi uscate. Copiii zvîrleau într-însul cu pietre, nimerindu-l în spate şi în coaste, iar cei mai îndrăzneţi se apropiau de el în fugă, îi turnau în cap un pumn cu ţărînă şi săreau numaidecît în lături.

O altă figură a uliţei noastre care mă impresiona poate şi mai mult era meşterul Grigori Ivanovici, care orbise acum de tot. Înalt, cu înfăţişare plăcută, umbla tăcut după cerşit, dus de mînă de o bătrînică ştearsă ; bătrînica se oprea pe sub ferestre, se uita aiurea şi îngîna cu glas piţigăiat :

— Pentru numele lui Dumnezeu, daţi de pomană unui biet orb...

Grigori Ivanovici nu scotea o vorbă. Ochelarii negri erau aţintiţi drept în zidul casei, în fereastră sau în faţa trecătorului. Ţinea buzele strînse şi îşi netezea încetişor barba revărsată cu mîna pătrunsă de vopsea pînă sub piele. Îl vedeam întruna pe bătrîn, dar niciodată n-am auzit vreun sunet din buzele acelea strînse ; apăsătoarea tăcere a bătrînului mă chinuia. Era ceva care mă împiedica să mă apropii de el şi nici nu m-am apropiat vreodată. Cum însă îl vedeam de departe, alergam în casă şi-i spuneam bunicii :

— A ieşit moş Grigori pe uliţă.

— Nu zău ? grăia bunica cu nelinişte şi milă în glas. Uite, ţine asta şi du-te fuguţa de i-o dă.

Mă înfuriam şi mă împotriveam cu grosolănie. Atunci bunica ieşea singură la poartă şi stătea multă vreme de vorbă cu dînsul pe trotuar. Meşterul abia de scotea cîte un cuvînt; zîmbind uşor, şi-şi scutura barba.

Cîteodată bunica îl chema în bucătărie, îi dădea ceai şi mîncare. O dată s-a întîmplat să întrebe şi de mine. Bunica m-a strigat, dar eu am fugit şi m-am ascuns după o stivă de lemne. Mi-era cu neputinţă să m-apropii de el, simţeam faţă de dînsul o ruşine groaznică şi ştiam că şi bunicii îi era ruşine. O singură dată am vorbit cu dînsa despre moş Grigori ; după ce-l petrecuse dincolo

de poartă, se întorcea încet prin curte, cu capul în pămînt și plîngînd. M-am apropiat de ea ș-am apucat-o de mînă.

— De ce fugi de Grigori ? m-a întrebat ea încetișor. Doar îi om bun la suflet și-i ești drag...

— De ce nu-l ține bunicul ? am întrebat-o eu.

— Bunicu-tău ?

Bunica se opri din mers, mă strînse la piept și-mi spuse aproape șoptind aceste cuvinte profetice ;

— Ține minte ce-ți spun eu : are să ne pedepsească Dumnezeu pentru omul acesta. Amarnic are să ne mai pedepsească !...

Bunica n-a greșit : vreo zece ani după aceea, cînd bunica trecuse în liniștea de veci, bunicul, care își pierduse mințile, rătăcea pe străzile orașului, cerșind cu glas jalnic pe sub ferestre :

— Bucătari, dragii mei, faceți-vă pomană cu mine și dați-mi o bucățică de plăcintă. Ehei ! Vai de capul vos-tru...

Atîta-i mai rămăsese din ce fusese el odată, cuvintele acestea amare și tărăgănate, care-ți apăsau sufletul :

— Ehe ! Vai de capul vos-tru...

Afară de Igoșa și de Grigori Ivanovici mă mai întrista din cale-afară și mă făcea să fug din stradă dezmățata Voroniha. Uriașă, cu părul vîlvoi și totdeauna beată, Voroniha se ivea pe uliță în zilele de sărbătoare. Avea un fel de mers al ei, umblînd de parcă n-ar fi mișcat din picioare și nici n-ar fi atins pămîntul, plutea ca un nor și urla cîntece deșucheate. Cînd o vedeau de departe, toți trecătorii se ascundeau intrînd unde apucau, pe porțile caselor, în dugheni, dîndu-se după colț — încît apariția ei parcă mătura strada. Fața Voronihăi era mai mult vînătă, umflată ca o bășică, iar ochii cenușii și mari se zgîiau cumplit și plini de batjocură. Uneori plîngea cu hohote și urla :

— Unde-mi sînteți, copilașii mei dragi ?

O întrebam pe bunica :

— Bunică, ce-i cu femeia asta ?

— Nu-i treaba ta, îmi răspundea posomorîtă bunica.

Totuși într-o zi îmi spuse pe scurt povestea Voronihăi : femeia aceasta avusese un bărbat, pe un cinovnic căruia îi zicea Voronov. Acest Voronov avea poftă să treacă în alt cin, mai înalt, și-și vîndu nevasta nacealnicului său, care a dus-o nu știu unde și vreme de doi ani femeia n-a mai dat pe-acasă. Cînd s-a întors, copiii ei, un băiețel și o fetiță, muriseră, iar bărbatu-său, care jucase și pierduse la cărți niște bani de-ai statului, se afla undeva în pușcărie. De durere femeia s-a apucat să bea, să-și facă de cap și să se țină de scandaluri. Nu era seară de sărbătoare să n-o ia la poliție...

Hotărît lucru, acasă era mai bine decît pe uliţă ; mai cu osebire erau frumoase ceasurile de după-amiază cînd bunicul pleca la atelierul lui unchiu Iakov, iar bunica se aşeza la fereastră şi-mi spunea tot felul de basme şi de istorii care mă cucereau, sau îmi vorbea de tata.

Graurului pe care îl scosese din gura motanului bunica îi tăiase aripa ruptă, iar în locul piciorușului mîncat îi potrivise cu multă îndemînare unul de lemn. După ce pasărea se întremase, s-a pus de-a învăţat-o să vorbească. Se întîmpla uneori să stea în faţa coliviei şi cîte un ceas, sprijinită de uşorul ferestrei, ca o dihanie mătăhăloasă şi blajină, dăscălînd cu glas gros pasărea isteaţă şi neagră ca tăciunele :

— Hai, cere : gra-u-rul ca-şă vrea !

Graurul se uita pieziş la bunica, cu ochiul lui rotund şi vioi de umorist, bătea cu piciorușul de lemn în podeaua subţire a coliviei, întindea gîtul, fluiera ca bufniţa, cînta ca pupăza, imita chemarea cucului, mieuna ca mîţa, lătra ca un cîine, numai de vorbit ca oamenii nu putea vorbi.

— Haide, n-o mai fă pe nebunul, îi spunea bunica. Spune aşa : graurul caşă vrea !

Maimuţa cea neagră cu pene urla ceva asurzitor, care aducea pe departe cu ce-i spusese bunica, iar bătrîna rîdea cu voioşie şi-i dădea mei fiert din mînă, spunîndu-i :

— Las' că te ştiu eu pe tine, şmechere, prefăcutule ! Toate le poţi.

Şi, pînă la urmă, l-a învăţat pe graur să vorbească : peste un timp pasărea cerea destul de lămurit să i se dea caşă, iar cînd o zărea pe bunica, mai spunea ceva, care aducea cu : „Bu-aa ziu-aa".

La început colivia cu graurul atîrna în odaia bunicului, dar nu trecu mult şi bunicul izgoni graurul la noi în pod, deoarece pasărea se deprinsese să-l sîcîie întruna. În timpul cît bunicul îşi spunea răspicat rugăciunea, pasărea îşi scotea printre gratiile coliviei ciocul galben ca de ceară şi fluiera :

— Fiu-u-u-i, fiu-fiu, fîrr-r ! Fiu-fiu-u !

Asta i se păru jignitor bunicului. Într-una din zile se opri în mijlocul rugăciunii, bătu din picior şi răcni furios :

— Ia-ţi de-aici diavolul, că de nu îl omor.

În casa bunicului, se petreceau tot felul de întîmplări hazlii şi atrăgătoare ; cîteodată, însă, mă apuca o tristeţe căreia nu mă puteam împotrivi, simţeam curgîndu-mi plumb în vine şi mi se părea că trăiesc într-o groapă, adîncă şi întunecoasă, că-mi pierdeam vederea, auzul şi celelalte simţuri, eram orb şi pe jumătate mort...

VIII

PE NEAŞTEPTATE BUNICUL şi-a vîndut casa cîrciumarului şi şi-a cumpărat alta, pe uliţa Kanatnaia, uliţă liniştită, curată, nepietruită, de iarbă şi care dădea de-a dreptul în cîmp ; de-a lungul uliţei se înşirau căsuţe mici, vopsite în toate culorile.

Casa asta nouă era mai răsărită şi mai plăcută decît cealaltă ; faţada era dată cu un roş închis de zmeură coaptă, cald şi liniştitor, pe care apăreau luminoase obloanele albastre ale celor trei ferestre şi singura ferestruică zăbrelită a podului ; în stînga, acoperişul era umbrit de frunzişul verde şi des al unui ulm şi a cîtorva tei. În curte şi în grădină erau o mulţime de unghere plăcute, parcă anume făcute pentru jucat de-a v-aţi ascunselea. Deosebit de frumoasă era grădina, nu tocmai mare, dar deasă şi sălbatică ; într-un colţ al grădinii se afla feredeul, mic ca o jucărie ; în alt colţ era o groapă mare, destul de adîncă, năpădită de buruieni, printre care răsăreau capetele afumate ale bulumacilor groşi ai vechiului feredeu care arsese. Grădina se mărginea în stînga cu zidul grajdului polcovnicului Ovseannikov, iar în dreapta cu nişte acareturi ale casei unuia Betleng. În fund, gard în gard cu grădina, se afla gospodăria lăptăresei Petrovna, o femeie grasă, roşie la faţă, veşnic gălăgioasă ca un clopot ; căsuţa ei veche şi întunecoasă, îngropată în pămînt şi acoperită toată cu muşchi, privea blajin prin cele două ferestre ale ei către cîmpul brăzdat de şanţuri adînci, mărginit în dreapta de norul gros şi vînăt al pădurii. Pe cîmp alergau cît era ziulica de mare soldaţi, iar fulgerele albe ale baionetelor sclipeau în razele piezişe ale soarelui de toamnă.

Casa era ticsită toată de oameni pe care nu-i mai văzusem ; în jumătatea din faţă locuia un militar tătar cu o nevastă măruntică şi plinuţă ; de dimineaţă pînă seara femeia asta ţipa, rîdea, cînta dintr-o chitară cu gîtul împodobit cu o mulţime de panglici, Mai cu seamă îi plăcea să cînte cu glasul ei subţire şi răsunător un cîntec şăgalnic care suna aşa :

Singură dacă iubeşti,
Ţi se rupe inima.
Cată, poate tot găseşti,
Alt drăguţ ca să te vrea.
Decît ai sta şi ai boci,
Mai bine iarăşi ai iubi,
Dulce răsplată-i a iu-bii !...

Militarul, rotofei ca un balon, şedea la fereastră, îşi umfla obrazul vînăt, holba nişte ochi arămii plini de voioşie, pufăia

neîncetat din lulea și tușea într-un fel aparte, înfundat, ca un cîine.

— Chîm, chîm-chîm...

Într-o încăpere călduroasă de deasupra pivniței și a grajdului locuiau doi căruțași, moș Piotr, mărunțel și cărunt, cu nepotu-său Steopa, un flăcău mut, vînjos, curățel și cu o față care semăna cu o tavă de aramă roșie, și tătarul Valei, vistavoiul ofițerului, un lungan veșnic posomorît. Toți aceștia erau pentru mine oameni noi și-i prețuiam cu deosebire pentru necunoscutul pe care îl înfățișau.

Dar mai cu seamă mă atrăgea și mă interesa un om care ședea în gazdă la noi, poreclit „Bună treabă“, și ocupa în partea din dos a casei o odaie lungă, lîngă bucătărie, cu două ferestre, din care una dădea în curte și cealaltă în grădină.

Era un om sfrijit, adus din spate, avea fața albă cu o bărbuță neagră, împărțită în două, iar ochii priveau blînzi de după ochelari. Era de felul său tăcut și șters, și cînd îl pofteam la masă sau la ceai, răspundea totdeauna la fel :

— Bună treabă !

Bunica începu să-l cheme cu numele ăsta și nu numai în lipsa lui, ci și cînd era de față.

— Ia strigă-l, Leonka, pe „Bună treabă“ la ceai ! Sau : Da' dumneata „Bună treabă“, de ce mănînci așa de puțin ?

În odaia lui erau înghesuite peste tot, claie peste grămadă, niște lăzi și tomuri groase, tipărite cu litere laice pe care nu le cunoșteam ; peste tot stăteau sticle cu apă de felurite culori, bucăți de aramă și de fier și vergi de plumb. Îmbrăcat cu o haină de piele roasă și cu niște pantaloni cenușii cu pătrățele, mînjit tot de vopsea, zbîrlit, stîngaci și duhnind urît, se îndeletnicea de dimineață pînă seara cu topitul plumbului și cu cositoritul a tot soiul de lucruri de aramă, cîntărind întruna nu știu ce pe niște terezii mici : mugea, își frigea degetele și sufla repede în ele, se ducea întruna la peretele în care erau aninate niște schițe, se uita la ele, își scotea ochelarii, și-i ștergea și mirosea de aproape hîrtia, vîrîndu-și necontenit nasul subțire, drept și ciudat de alb. Uneori se oprea deodată în mijlocul odăii sau în fața uneia din ferestre și rămînea multă vreme locului ca împietrit, cu fața îndreptată în sus, cu ochii închiși, fără să scoată o vorbă.

Mă cățăram pe acoperișul magaziei, de unde îl urmăream din ochi, prin fereastra deschisă ; vedeam pe masă flacăra albastră a lămpii de spirt și silueta întunecată a lui „Bună treabă“ scriind ceva într-un caiet răvășit, în timp ce ochelarii îi luceau cu sclipiri sinilii de gheață. Îndeletnicirile vrăjitorești ale acestui om mă țineau ceasuri întregi pe acoperiș, chinuit de curiozitatea pe care mi-o stîrneau.

Cîteodată el stătea la fereastră ca într-o ramă, cu mîinile la spate, cu ochii ațintiți la acoperiș, părînd că nu mă vede, ceea ce mă jignea grozav. Apoi se repezea deodată la masă, se încovoia tare și începea să scotocească prin hîrtii.

Cred că dacă ar fi fost mai bogat și mai bine îmbrăcat, m-aș fi temut de el. „Bună treabă“ însă era sărac ; peste gulerul surtucului îi ieșea gulerul murdar și boțit al cămășii, pantalonii îi erau peticiți și plini de pete, iar în picioarele desculțe avea niște pantofi scîlciați. Purtarea plină de milă a bunicii față de cei săraci, și cea batjocoritoare a bunicului m-au făcut să mă încredințez pe nesimțite că săracii nu erau oameni primejdioși, de care ai avea să te temi.

În toată casa nimeni nu ținea la „Bună treabă“. Toți vorbeau de el cu batjocură. Vesela nevastă a militarului îl poreclise „Nas-de-tibișir“, moș Piotr zicea că-i spițer și vrăjitor, iar bunicul spunea de el că e farmazon și că face farmece diavolești.

— Bunică, cu ce se îndeletnicește „Bună treabă“ ? am întrebat-o eu.

Bunica îmi răspunse cu asprime :

— Asta nu te privește pe tine. Tu taci și vezi-ți de treabă.

Într-o zi mi-am luat inima în dinți, m-am apropiat de fereastră și, abia putîndu-mi ascunde tulburarea, l-am întrebat pe „Bună treabă“ :

— Ce faci acolo ?

„Bună treabă“ tresări, se uită la mine pe deasupra ochelarilor, îmi întinse mîna plină de răni și de urme de arsuri și-mi spuse :

— Săi înăuntru...

Faptul că, în loc să mă poftească să intru pe ușă, m-a tras pe fereastră, l-a ridicat și mai mult în ochii mei. „Bună treabă“ s-a așezat pe o ladă, iar pe mine m-a pus în fața lui, după care m-a dat la o parte, m-a tras iar spre el, pînă cînd, după o vreme, m-a întrebat încetișor :

— Dar tu de unde ești ?

Asta mi se păru curios de tot, fiindcă de patru ori pe zi ședeam la masă în bucătărie alături de el.

I-am răspuns :

— Îs nepotul celor de-aici.

— Aha ! Da, spuse el, privindu-și un deget și tăcu.

Asta mă făcu să socot de cuviință să-l lămuresc :

— Eu nu-s Kașirin, îs Peșkóv.

— Péșkov ? repetă el, accentuînd greșit. Bună treabă.

Apoi mă dădu la o parte, se ridică de pe ladă și-mi spuse :

— Ei, vezi numai să stai cuminte.

Am stat așa cuminte multă-multă vreme, uitîndu-mă cum pilea cu rașpila o bucată de aramă prinsă în menghină. Pilitura aurie cădea pe o foaie de carton pusă sub menghină. „Bună

treabă" o adună cu latul palmei într-o grămăjoară, o puse într-o ceaşcă, adăugă dintr-un borcănel un praf alb ca sarea, mai turnă deasupra ceva dintr-o sticlă întunecată şi ceea ce se afla în ceaşcă începu să fîsîie şi să fumege, răspîndind un miros înţepător care mă gîdila în nas ; am început să tuşesc şi scuturam din cap, iar el, vrăjitorul, mă întrebă plin de lăudăroşenie :

— Ce e ? Miroase urît ?

— Da.

— Păi vezi ? Asta-i foarte bine, frăţioare.

„Ian te uită cu ce se laudă", mi-am zis eu în gînd. Însă lui îi spusei cu asprime :

— Cum să fie bine, dacă pute ?

— Nu zău ? rosti el, făcîndu-mi cu ochiul. Asta, frăţioare, nu-i totdeauna aşa. Da', ia spune, tu joci arşice ?

— Oase, adică.

— Da, oase.

— Joc.

— N-ai vrea să-ţi torn într-unul nişte plumb ? O să ai un batag pe cinste.

— Vreau.

— Dacă-i aşa, du-te de adă-mi un arşic.

Apoi s-a apropiat de mine, ţinînd în mînă ceaşca fumegîndă, în care se uita numai cu un ochi, şi mi-a spus :

— Eu ţi-oi face arşicul cu plumb, dar tu în schimb să nu mai calci pe la mine. Te învoieşti ?

Asta mă jigni amarnic :

— Păi nici aşa nu mai pun piciorul aici !

Am plecat supărat în livadă unde trebăluia bunicul, gunoind merii la rădăcină ; era toamnă şi copacii începuseră de mult să se desfrunzească.

— Ia apucă-te de mai tunde şi tu zmeura, îmi spuse bunicul, dîndu-mi foarfecele.

L-am întrebat pe bunic :

— Spune-mi, ce face acolo „Bună treabă" ?

— Îmi strică odaia, asta face, îmi răspunse el supărat. Mi-a ars podelele, mi-a murdărit şi mi-a rupt tapetele. Am să-i spun să se mute.

— Bine-ai face, am încuviinţat eu şi m-am apucat să tund loazele uscate de zmeură.

Mă cam pripisem.

În serile ploioase, cînd bunicul pleca de-acasă, bunica aduna în bucătărie pe toţi chiriaşii, pe cei doi căruţaşi, pe vistavoi, adesea se mai înfiinţa şi Petrovna, veşnic vioaie, se întîmpla să mai vie şi chiriaşa noastră cea veselă, iar vîrît în ungherul lui de lîngă cuptor, nemişcat şi mut, se afla întotdeauna „Bună

treabă". Steopa mutul juca cărţi cu tătarul, iar Valei îl pocnea pe mut cu cărţile peste nasu-i turtit, spunîndu-i :

— Ah, şaitan [1].

Moş Piotr aducea un coltuc uriaş de pîine albă şi un borcan de lut cu dulceaţă de zmeură, bob şi bob, tăia pîinea în felii, pe care le ungea din gros cu dulceaţă şi, ţinînd în palmă feliile groase, le împărţea tuturor cu o plecăciune adîncă.

— Poftiţi, vă rog, şi luaţi, spunea el cu blîndeţe, iar cînd luai felia, se uita cu luare-aminte în palma-i negricioasă şi de vedea vreo picătură de dulceaţă o lingea cu limba.

Petrovna aducea o sticlă cu vişinată, iar cucoana cea veselă, nuci şi bomboane. Începea un chef în toată regula, spre cea mai mare plăcere a bunicii.

Puţină vreme după ce „Bună treabă" voise să mă mituiască, ca să nu mai vin pe la el, bunica făcu iar o sindrofie de felul acesta. Afară o burniţă de toamnă cernea de sus neîncetat, vîntul gemea şi copacii foşneau, zgrepţănînd zidurile cu crengile. În bucătărie era cald şi plăcut. Şedeau cu toţii unii lîngă alţii, erau cu toţii neobişnuit de liniştiţi şi de prietenoşi, iar bunica nu se lăsa mult rugată şi ne spunea la poveşti una mai frumoasă ca alta.

Bunica şedea pe marginea cuptorului, cu picioarele pe prichici, cu faţa aplecată spre oaspeţi şi luminată de flacăra unei lămpiţe de tinichea. Totdeauna cînd era bine dispusă se urca pe cuptor, spunînd :

— Îmi place să vorbesc de sus, că de sus parcă-mi vine mai bine.

Mă aşezam pe prichiciul lat, la picioarele ei şi aproape deasupra capului lui „Bună treabă". Bunica începu să spună o poveste frumoasă cu oşteanul Ivan şi pustnicul Miron. Vorbele pline de vigoare şi de suc curgeau lin şi măsurat :

Trăia pe lume-un voievod, Gordion cel hain.
Cu noaptea în suflet şi-n cuget venin,
Pe om schingiuia, adevărul ura,
Ca buha în scorburi, în rele trăia...
Mai mult ca pe alţii ura Gordion
Pe schimnicul-stareţ, bătrînul Miron,
Ce sta adevărului strajă mereu
Fiind lumii nădejde şi sprijin la greu
Chemă într-o zi Gordion pe Ivan —
Viteaza lui slugă şi aprig oştean :
— Ivanko, la drum te porneşte în zori,
Pe Miron, trufaşul bătrîn, să-l omori !

[1] Satana, drac (în limbile turcă, tătară şi alte limbi orientale) (n. t.).

Îi tai căpăţîna, de barbă-o apuci
Şi mie, în taină, apoi mi-o aduci
La cîini s-o arunc !... Şi-oşteanul viteaz
La drum o porni, tot gîndind cu necaz :
„Nu voi, nevoia mă-mpinge s-o fac...
Pesemne că Domnului asta-i pe plac.“
Sub poală ascunse el sabia grea,
La schimnic veni şi îi spuse aşa :
— Cinstite bătrîn, că te ţii sănătos
Te bucuri de-al cerului har ne-ndoios...
Surîse moşneagul, pe-oştean îl privi
Şi fără de grabă, cu tîlc, îi vorbi :
— Degeaba, Ivane, ascunzi cugetul tău
Căci toate le vede, din cer, Dumnezeu.
El răul şi binele-n plamă le ţine...
Ştiu gîndul cu care venit-ai la mine !
Ruşine îi fu lui Ivanko atunci
Să dea ascultare înaltei porunci...
Da' altfel nu poate, că viaţa-i în joc
Şi paloşul trase Ivanko pe loc.
— Voit-am, bătrîne, pe-ascuns să te-omor,
Că-n felul acesta mureai mai uşor.
Acum însă roagă-te Domnului Sfînt,
Iertare cerînd pentru-ntregul pămînt,
Iertare cerînd pentru noi amîndoi...
Şi capul tău, Miron, cădea-va apoi !
Bătrînul atunci, cu un zîmbet amar,
Se-aşează-n genunchi sub un pui de stejar,
Se-nclină puietul în faţa-i smerit
Şi zice bătrînul cu glas ostenit :
— Ivanko, prea mult ai să ai de-aşteptat,
Că mare-i, să ştii, omenescul păcat
Şi ruga e lungă din cale-afară...
Mai bine, oştene, pe loc mă omoară !
Se-ntunecă bravul oştean la obraz
Şi mîndru-i răspunde, cuprins de necaz :
— Eu vorba-mi nicicînd înapoi n-oi lua.
Pot chiar şi o mie de ani aştepta !
Smerita lui rugă şi-o-ncepe bătrînul.
Ea ţine cît ziua îşi poartă seninul
Şi-apoi de cu seară în zori sinilii...
O iarnă şi-o vară-au trecut prin cîmpii,
În goana lor anii încep să se-alunge,
Stejarul cu creştetu-n nouri ajunge,
Din ghinda-i un codru întreg a-ncolţit,
Dar ruga bătrînului n-are sfîrşit !

Aşa pînă-n ziua de azi stau cei doi :
Moşneagul se roagă mereu pentru noi,
Preasfîntului cere cerească dreptate,
Preasfintei Fecioare un sprijin în toate.
Iar bietul Ivan stă alături de el —
E pulbere paloşu-i greu de oţel,
Mîncată e platoşa lui de rugină,
Veşmîntu-i de mult risipit în ţărînă.
Stă gol, iarnă-vară, viteazul Ivan,
Uscat e de arşiţe trupu-i sărman,
Din sîngele-i viermii tot sug ne-ncetat,
Zărindu-l, chiar lupul se-ascunde speriat...
Il muşcă cu colţii-i de fier vijelia.
Dar ţeapăn şi veşnic, precum veşnicia,
Nu mişcă o mînă, o vorbă nu spune —
Pedeapsa pesemne i-i dată anume :
Poruncă primind de la domnu-i hain,
Piti fărdelegea sub cuget străin !
Iar stareţul încă şi azi se mai roagă.
Smeritele-i rugi pentru lumea întreagă
Pornesc către cer ca din inima noastră,
Precum curge rîul spre marea albastră !...

Îndată ce bunica începuse povestea, am şi băgat de seamă că „Bună treabă“ era neliniştit : îşi mişca mîinile în chip ciudat de parc-avea cîrcei, îşi scotea întruna ochelarii, îi flutura prin aer în ritmul cuvintelor ciudate ale bunicii, şi-i punea la loc, dădea din cap, îşi ducea mîinile la ochi, trecîndu-şi apoi apăsat degetele peste pleoape, şi-şi ştergea întruna fruntea şi obrajii cu o mişcare grăbită a palmei, ca şi cum ar fi curs şiroaie de sudoare de pe el. Cînd se întîmpla ca unul dintre ascultători să se mişte, să tuşească sau să hîrşie picioarele, chiriaşul bunicii şuiera cu asprime :

— Ss !

Îndată ce bunica tăcu, „Bună treabă“ se dezlănţui ca o furtună de la locul lui şi începu să se învîrtă, dînd din mîini într-un fel nefiresc şi bîiguind :

— Ştiţi, e chiar uimitor, trebuie pusă numaidecît pe hîrtie ! E ceva cum nu se poate mai adevărat, ceva de-al nostru...

Acum se vedea bine că plîngea, ochii îi erau plini de lacrimi, care izvorau şi de după pleoapele de sus, şi de după cele de jos, aşa că îi erau scăldaţi în lacrimi ; era ceva ciudat şi-ţi stîrnea mila. „Bună treabă“ alerga prin bucătărie ţopăind stîngaci şi caraghios şi-şi flutura înaintea nasului ochelarii pe care tot încerca să şi-i pună, fără să reuşească să-şi agaţe sîrmele după urechi. Moş Piotr se uita la dînsul şi zîmbea, ceilalţi tăceau stingheriţi, iar bunica îi vorbea repede :

— Mă rog, scri-o dacă vrei, nu-i nici un păcat în asta. Mai ştiu o mulţime din astea...

— Nu, eu tocmai pe asta vreau s-o scriu ! E atît de specific rusească, strigă „Bună treabă“ tulburat, şi deodată încremeni în mijlocul bucătăriei şi-ncepu să vorbească cu glas tare, în timp ce spinteca aerul cu dreapta, iar în cea stîngă îi tremurau ochelarii. Vorbi aşa multă vreme ţipînd mînios, bătînd cu piciorul în pămînt şi repetînd întruna aceleaşi cuvinte :

— Da-da, nu poţi trăi cu cugetul altuia.

Apoi amuţi deodată, de parcă şi-ar fi pierdut graiul, se uită la toţi şi ieşi încetişor, cu capul plecat, ca şi cînd s-ar fi simţit vinovat de ceva. Oamenii zîmbeau şi se uitau stingheriţi unii la alţii, bunica se trase mai în fund, pe sobă, de unde o auzeam oftînd din adîncul pieptului.

Petrovna îşi şterse cu palma buzele groase şi roşii şi întrebă :

— Nu s-o fi supărat ?

— Nu-u, răspunse moş Piotr. Aşa-i el...

Bunica coborî de pe cuptor şi, fără să scoată o vorbă, se apucă să pună cărbuni în samovar, iar moş Piotr spuse molcom :

— Aşa-s toţi domnii, cu hachiţe.

Valei bombăni morocănos :

— Holteii ăştia întotdeauna fac pe nebunii.

Toţi rîseră, iar moş Piotr spuse tărăgănat :

— Auzi, s-ajungă să şi plîngă ! Se vede c-a fost odată ceva de capul lui, da' acu...

M-am întristat ; simţeam ceva apăsător strîngîndu-mi inima. „Bună treabă“ mă uimise cu totul : nu puteam uita ochii lui scăldaţi în lacrimi şi mi-era milă de el.

În noaptea aceea, „Bună treabă“ n-a dormit acasă, iar a doua zi a venit abia după-masă, tăcut, cu straiele boţite şi vădit stingherit.

— Ieri am cam făcut tărăboi, îi spuse el bunicii cu glas vinovat, ca un copil. Nu cumva te-ai supărat ?

— De ce să mă supăr ?

— Că m-am băgat în vorbă.

— Păi n-ai jignit pe nimeni...

Simţeam că bunica se temea de el, nu i se uita în faţă şi vorbea prea încet, nu cum îi era obiceiul.

„Bună treabă“ se apropie de bunica şi-i spuse uimitor de simplu :

— Ştiţi, sînt groaznic de singur, n-am pe nimeni ! Taci cît taci, da' deodată simţi că începe să-ţi clocotească sufletul şi izbucneşte... Ş-atuncea îţi vine să vorbeşti pînă şi cu pietrele, cu copacii...

Bunica se dădu puţin la o parte.

— Ai face bine să te însori.

— Eh ! exclamă el încruntîndu-se şi plecă, dînd din mînă.

Bunica se încruntă, se uită în urma lui, trase tabac pe nas şi-mi porunci apoi cu asprime :

— Tu ia seama şi nu te prea învîrti în jurul lui ; Dumnezeu ştie ce hram o fi purtînd...

Eu însă m-am simţit iarăşi atras de „Bună treabă".

Văzusem cum i se schimbase şi i se trăsese faţa, cînd a spus că era „groaznic de singur" ; era în aceste cuvinte ceva care mă atinsese la inimă. M-am luat după el.

M-am uitat din curte pe fereastră, în odaia lui — odaia era goală şi semăna mai mult cu o cămară în care fuseseră aruncate în grabă şi-n neorînduială o mulţime de lucruri, tot aşa de ciudate şi de prisos ca şi stăpînul lor. M-am dus în grădină şi l-am văzut acolo, pe prăvălişul rîpei. Şedea ghemuit şi înghebosat pe un capăt de bîrnă arsă, cu mîinile înnodate după ceafă şi cu coatele sprijinite pe genunchi ; din bîrna îngropată în pămînt ieşea la iveală numai un capăt ars, care lucea între foile de pelin, brusturi şi urzici. Faptul că omul şedea aşa de chinuit mă apropia şi mai mult de el.

Trecu o bună bucată de vreme fără să bage de seamă că sînt acolo ; se uita undeva, pe lîngă mine, cu ochi orbi ca de bufniţă, apoi, din senin, mă întrebă, cu ciudă parcă :

— Ai venit după mine ?

— Nu.

— Atunci, ce cauţi aici ?

— Am venit aşa.

„Bună treabă" îşi scoase ochelarii, şi-i şterse cu o batistă, plină toată de pete roşii şi negre, şi-mi spuse :

— Hai, vină-ncoace !

Cînd mă aşezai alături de el, mă cuprinse strîns pe după umeri :

— Şezi aici. Stăm şi tăcem. Bine ? Uite ce-i... Eşti îndărătnic ?

— Sînt.

— Bună treabă.

Am stat aşa, tăcuţi, o bună bucată de vreme. Seara era liniştită, sfioasă, una din acele seri de vară tîrzie, cînd toate în jur sînt numai culoare, care păleşte şi se schimbă parcă văzînd cu ochii ; pămîntul şi-a irosit toate miresmele bogate ale verii şi nu mai păstrează decît un miros de umezeală rece, aerul este nespus de străveziu, iar pe cerul roşietic roiesc grăbite stoluri de stăncuţe, stîrnindu-ţi gînduri triste. Totu-i mut şi adormit. Fiecare zgomot — un fîlfîit de aripă de pasăre, un foşnet de frunză care

cade, orice sunet ți se pare puternic și te face să tresari cu teamă, dar îndată ce ai tresărit, încremenești iar în liniștea ce-a învăluit pămîntul și îți umple pieptul.

În asemenea clipe îți vin gînduri deosebit de curate și de ușoare, însă tot așa de firave și de străvezii ca și pînza de păianjen, încît nici nu le poți tălmăci în vorbe. Ele se aprind și se sting îndată, ca niște stele căzătoare, arzîndu-ți sufletul cu o tristețe nelămurită, mîngîindu-l, neliniștindu-l, făcîndu-l să clocotească, să se topească și să se închege, dobîndind forma și înfățișarea lui adevărată pentru toată viața.

Mă lipeam de șoldul cald al lui „Bună treabă" și ne uitam amîndoi printre crengile întunecate ale merilor la cerul învăpăiat, urmăream zborul inărițelor neastîmpărate, vedeam sticleții ciugulind din măciulii semințe acrișoare de ciulin și cum se desfășurau dinspre zarea cîmpului nori mițoși, vineți, cu marginile tivite cu roș, pe sub care treceau în zbor greoi stoluri de ciori spre cuiburile lor din copacii țintirimului. Toate erau frumoase, neasemuit mai de înțeles pentru mine decît oricînd și mai apropiat de sufletul meu...

Cînd și cînd omul de lîngă mine ofta din adîncul pieptului și mă întreba :

— Îi bine, frățioare ? Păi vezi ! Da' nu simți jilăveala, nu ți-e rece ?

Iar cînd cerul se învălui de-a binelea și întunericul plin de umezeală înecă și puhăvi toate din jur, îmi spuse :

— Ei, ajunge ! Haidem.

Lîngă portița grădinii se opri și-mi grăi cu glas scăzut :

— Bună bunică ai ! Ca pîinea caldă !

Apoi închise ochii și, zîmbind, recită încet dar foarte lămurit :

Pedeapsa pesemne i-i dată anume :
Poruncă primind de la domnu-i hain
Piti fărădelegea sub cuget străin !

— Tu, frățioare, vezi de ține bine minte asta.

Împingîndu-mă înainte, mă întrebă :

— Știi să scrii ?

— Nu.

— Apoi să-nveți. Iar cînd îi învăța, scrie ce-ai s-auzi de la bunica. Asta, frățioare, are să-ți prindă tare bine...

Ne-am împrietenit. Din ziua aceea veneam la „Bună treabă" cînd pofteam, mă așezam pe-o ladă acoperită cu niște cîrpe și mă uitam la el în voie cum topea plumbul, cum încingea niște

bucăţi de aramă, iar după ce le încingea, le ciocănea pe o nicovală cu un ciocan uşor cu coada frumoasă, prefăcîndu-le în foi, pe care le pilea cu raşpila şi cu tot soiul de pile, le freca cu şmirghel şi le tăia cu un ferăstrău cu pînza subţire ca un fir de aţă Apoi le cîntărea pe o balanţă de precizie, de alamă. Turna nişte lichide în ceşti albe şi groase, se uita cum fumegau şi umpleau odaia cu un miros usturător, se încrunta, răsfoia o carte groasă şi mormăia, mişcînd din buzele lui roşii, sau cînta încet, cu glas răguşit :

O, trandafir din Saron...

— Ce faci tu acolo ?

— Fac şi eu ceva, frăţioare...

— Da' ce anume ?

— Ai să vezi. Nu ştiu cum să-ţi spun ca să pricepi.

— Bunicul zice că oi fi făcînd poate bani falşi...

— Bunicul-tău ? Hm... spune prostii. Să ştii, frăţioare, că banii-s fleac...

— Da' fără ei cu ce să plăteşti pîinea ?

— Mda... Asta-i drept, frăţioare. Pîinea trebuie s-o plăteşti.

— Păi vezi ! Da' carnea ?

— Şi carnea...

Rîse încetişor şi nespus de plăcut, mă gîdilă după ureche ca pe-un căţel şi spuse :

— Cu tine nu-i chip s-o scot la capăt. Mă bagi în cofă, frăţioare. Hai mai bine să tăcem...

Cîteodată îşi lăsa treaba, se aşeza lîngă mine şi ne uitam amîndoi pe fereastră la burniţa care-şi cernea stropii pe acoperiş şi peste curtea năpădită de iarbă, la merii care-şi scuturau frunza. „Bună treabă“ era scump la vorbă, însă totdeauna spunea tocmai ceea ce trebuia. De cele mai multe ori, cînd voia să-mi îndrepte atenţia asupra vreunui lucru, mă împingea încetişor cu cotul şi-mi arăta ceva, făcîndu-mi cu ochiul.

Nu vedeam nimic deosebit în curte, dar din pricină că-mi dădea cu cotul şi-mi spunea două-trei vorbe, tot ce vedeam mi se părea de o negrăită însemnătate şi mi se întipărea adînc în minte. Uite o mîţă care trece fuga prin curte şi se opreşte în faţa unei băltoace de apă limpede, în care îşi vede imaginea răsfrîntă. Ridică lăbuţa moale, ca şi cînd ar vrea să-şi lovească chipul. „Bună treabă“ spune încetişor :

— Pisicile-s mîndre şi neîncrezătoare...

Mamai, cocoşul roşcat-auriu, îşi ia vînt şi zboară pe gardul grădinii, pe care se înţepeneşte, bate din aripi atît de tare că-i gata să cadă, se supără, îşi întinde gîtul şi începe să bombănească furios.

— E semeţ generalul, dar prea deştept nu-i...

Iată-l şi pe matahala de Valei păşind greoi ca un cal bătrîn prin noroiul din curte ; faţa cu pometii ieşiţi în afară i-i bosumflată. Se uită cu ochii mijiţi la cer, de unde soarele de toamnă îi trimite drept pe piept o rază albă, făcînd să lucească un nasture de alamă de la mundir ; tătarul se opreşte şi cu degetele-i strîmbe pipăie nasturele.

— Parcă-i o decoraţie, aşa-l admiră...

M-am legat repede şi tare cu „Bună treabă" ; aveam nevoie de el şi cînd sufeream umilinţi, şi cînd eram voios. Deşi era tăcut, nu mă împiedica să-i spun în voie tot ce-mi trecea prin cap, pe cînd bunicul mă întrerupea întotdeauna, strigînd cu asprime :

— Ia nu mai trăncăni atîta, meliţa dracului...

Bunica atît era de prinsă de treburile ei, încît n-avea urechi să audă şi nici vreme să se amestece în vorba celorlalţi.

„Bună treabă" asculta totdeauna flecărelile mele cu multă luare-aminte şi adesea îmi spunea zîmbind :

— Ei, frăţioare, asta n-o fi chiar aşa cum spui, asta ai născocit-o tu...

Observaţiile lui scurte veneau totdeauna la timp şi erau de trebuinţă ; ca şi cînd ar fi văzut ce se petrecea în sufletul şi în mintea mea, nici nu deschideam bine gura şi ştia îndată ce era neadevărat şi de prisos în ceea ce aveam de gînd să-i spun. Ştia şi mi-o tăia cu blîndeţe, parcă mi-ar fi dat uşor peste mînă :

— Minţi, frăţioare.

De multe ori îi puneam intr-adins la încercare această vrăjitorească însuşire a lui ; născoceam ceva din minte şi-i spuneam, chipurile, că s-a întîmplat întocmai, iar el, după ce mă asculta un timp, dădea din cap cu neîncredere, zicînd :

— Ehei, frăţioare, minţi...

— Da' de unde ştii ?

— Văd eu, frăţioare !...

Adesea, cînd bunica se ducea la apă în piaţa Sennaia, mă lua cu dînsa. Odată, am văzut cinci mahalagii bătînd pe un mujic ; îl doborîseră la pămînt şi-l băteau cum flocăieşte o haită un cîine singuratic. Bunica lăsă jos căldările şi, luînd cobiliţa de-un capăt, se repezi la mahalagii, strigîndu-mi :

— Fugi de-aici !

Eu însă, speriat, am pornit în goană după dînsa şi am început să zvîrl cu pietre în mahalagii, în vreme ce bunica îi împingea curajoasă cu cobiliţa şi-i croia peste spate şi peste cap. S-au mai găsit şi alţi oameni care au sărit în apărarea mujicului ; mahalagiii au fugit şi bunica s-a apucat să-l spele pe mujic de sînge. Faţa-i era zobită ; îl văd şi acum, cu aceeaşi scîrbă ca atunci, cum îşi apăra cu degetul murdar o nară ruptă, tuşind şi urlînd, în timp ce de sub deget îi ţîşnea sîngele, nimerind-o pe bunica drept în obraz şi-n piept. Bunica ţipa şi ea şi tremura toată.

Cum am ajuns acasă, am dat fuga la chiriaşul bunicii şi i-am spus toate de-a fir-a-păr ; el îşi lăsă treaba , se opri în faţa mea, ţinînd în mînă o raşpilă lungă, ridicată ca o sabie, uitîndu-se ţintă la mine, cu asprime ; apoi, deodată, îmi tăie vorba, spunîndu-mi cît se poate mai serios :

— Foarte bine. Într-adevăr, toate s-au întîmplat întocmai cum ai spus. Foarte bine !

Zguduit de cele ce văzusem, n-am avut răgaz să mă mir de spusele lui şi-mi turuia gura înainte ; el, însă, îşi petrecu braţul după gîtul meu, silindu-mă să umblu alături de dînsul în sus şi-n jos prin odaie şi-mi zise :

— Ajunge ! Nu-i nevoie să mai adaugi nimic. Ai spus, frăţioare, tot ce era de spus. Înţelegi ? Tot !

M-am supărat şi am tăcut. După o clipă de gîndire, mi-am dat seama cu o uimire de care îmi aduc şi azi aminte că mă oprise tocmai la timp.

Într-adevăr, spusesem tot ce aveam de spus.

— Tu, frăţioare, n-ar trebui să te gîndeşti prea mult la întîmplări de acestea. Mai bine ai face chiar să le uiţi de tot îmi spuse el.

Uneori îmi trîntea din senin cîte o vorbă care după aceea mi-a rămas în minte toată viaţa. Aşa, de pildă, i-am istorisit odată de un duşman al meu, Kliuşnikov, un grăsan cu capul mare şi bătăuş vestit, pe care nu-l puteam dovedi, cum de altfel nici el pe mine.

„Bună treabă" ascultă cu luare-aminte la necazurile mele şi-mi spuse :

— Fleacuri ! Păi crezi tu că-i vorba de putere ? Adevărata putere stă în repeziciunea mişcărilor. Cu cît eşti mai iute, cu atîta eşti mai tare. Ai înţeles ?

Duminica următoare m-am străduit să dau mai repede din pumni şi, ce-i drept, l-am învins cu uşurinţă pe Kliuşnikov. Asta

mă făcu să ascult cu mai multă luare-aminte la cele ce-mi spunea „Bună treabă".

— Orice lucru trebuie să știi cum să-l apuci, înțelegi ? Ca să apuci ceva cum trebuie, se cere cap.

N-am înțeles ce voia să spună, dar fără să vreau îmi aminteam de vorbele lui, fiindcă în simplitatea lor era o taină care mă înciuda. Căci ce mare pricepere era de trebuință ca să poți apuca o piatră, o bucată de pîine, o ceașcă, un ciocan ?

Pe zi ce trecea, toți ai casei îl răbdau pe „Bună treabă" din ce în ce mai anevoie ; chiar și motanul cel blajin al veselei noastre chiriașe nu mai venea să i se așeze pe genunchi ca la ceilalți locatari și nici măcar nu se apropia cînd el îl chema cu blîndețe. Din pricina asta am început să bat motanul, să-l trag de urechi și să mă rog de dînsul să nu se teamă de „Bună treabă".

— Îmi miros hainele a acizi, de asta nu vine motanul la mine, ne lămurea el. Știam însă că toți, pînă și bunica, lămureau asta altfel, într-un chip care arăta nedreapta și jignitoarea lor dușmănie față „de „Bună treabă".

— Ce tot stai mereu la dînsul ? mă întreba supărată bunica. Ia seama să nu te învețe cine știe ce...

Bunicul mă bătea crunt pentru fiecare vizită pe care i-o făceam lui „Bună treabă" și despre care afla el, dihorul cel roș. Bineînțeles că lui „Bună treabă" nu-i spuneam că mă opreau să mă duc la dînsul, însă îi spuneam deschis părerea pe care o aveau despre el toți ai casei.

— Bunica se teme de tine. Spune că ești vrăjitor, iar bunicul zice că ești împotriva lui Dumnezeu și c-ai fi primejdios pentru oameni.

„Bună treabă" scutura din cap, de parcă s-ar fi apărat de muște ; pe fața-i albă ca varul prindea a licări un zîmbet, care-i îmbujora ușor de tot obrajii. La zîmbetul acesta mi se strîngea inima și vedeam negru înaintea ochilor.

— Văd eu asta, frățioare, spunea el încetișor. Cam tristă treabă. Așa-i ?

— Așa-i.

— Cam trist, frățioare.

Pînă la urmă ai noștri i-au venit de hac și-a trebuit să se mute.

Într-o dimineață, după ceai, am venit la el ; l-am găsit șezînd pe jos, strîngîndu-și lucrurile în lăzi și cîntînd cu glas abia auzit *Trandafirul din Saron.*

— Ei, rămîi cu bine, frăţioare, că eu plec...

— Da' de ce pleci ?

Se uită la mine ţintă şi-mi spuse :

— Parcă tu nu ştii ? Au nevoie de odaia asta pentru maică-ta...

— Cine ţi-a spus ?

— Bunicul...

— Minte !

„Bună treabă" mă trase de mînecă şi cînd m-am aşezat pe podele, alături de el, mi-a spus în taină :

— Nu te supăra ! Credeam, frăţioare, că ştiai, dar nu voiai să-mi spui. N-ar fi fost frumos din partea ta...

Eram trist şi, nu ştiu de ce, dar parcă mi-era ciudă pe el.

— Ia ascultă, grăi el aproape în şoaptă, zîmbind : Îţi aduci aminte cînd ţi-am spus să nu mai vii pe la mine ?

Dădui din cap.

— Aşa-i că atunci te-ai supărat pe mine ?

— Da...

— Da' mie, frăţioare, nici prin gînd nu mi-a trecut să te mîhnesc. Ştiam numai că dacă ai să ajungi să te împrieteneşti cu mine, au să te certe. Parcă n-a fost aşa ? Ei, acuma vezi de ce ţi-am spus să nu mai vii ?

„Bună treabă" vorbea cu mine de parcă era un copil de seama mea şi vorbele lui m-au bucurat nespus ; ba mi s-a părut chiar că-l înţelesesem încă de pe atunci. Şi-aşa chiar i-am şi spus :

— Eu asta am înţeles-o de mult.

— Păi vezi, frăţioare ? Aşa-i treaba, puiule...

Am simţit un junghi în inimă.

— De ce nu ţine nimeni la tine ?

M-a cuprins în braţe, m-a strîns la piept şi, făcîndu-mi cu ochiul, mi-a spus :

— Sînt străin de ei, înţelegi ? Asta-i pricina. Înţelegi ? Nu-s de-al lor...

Nu mă pricepeam ce să-i spun şi nici nu eram în stare să-i spun ceva ; stăteam numai şi-l trăgeam de mînecă.

— Lasă, nu te mai necăji, îmi mai spuse el o dată şi adăugă în şoaptă, la ureche : Şi vezi de nu mai plînge.

Dar de sub ochelarii cu sticlele aburite îi curgeau şi lui lacrimi.

După aceea, am rămas ca de obicei tăcuţi şi numai la răstimpuri dacă mai schimbam cîte un crîmpei de vorbă.

Seara, după ce-şi luă rămas bun cu blîndeţe de la toţi, şi de la mine, îmbrăţişîndu-mă, plecă. Am ieşit în poartă şi l-am văzut depărtîndu-se, hurducat de telega care sfărîma bulgării de noroi îngheţat. Nu ieşise bine pe poartă şi bunica se şi apucă să spele şi să cureţe odaia murdară, iar eu mă foiam dintr-un colţ în altul anume ca s-o stînjenesc.

— Hai, pleacă odată de-aici ! strigă bunica, tot împiedicîndu-se de mine.

— Da' de ce l-aţi gonit, bunică ?

— Ţine-ţi gura !

— Sînteţi cu toţii nişte proşti, i-am spus.

Începu să deie în mine cu cîrpa udă şi să ţipe :

— Ai căpiat de tot, neastîmpăratule !

— Tu nu. Da' ceilalţi. Toţi îs nişte proşti, am încercat eu s-o îndrept, dar nici aşa n-am izbutit s-o liniştesc.

Seara, la cină, bunicul spuse :

— Ei, slavă Domnului ! Că de cîte ori îl vedeam, parcă mi se răsucea un cuţit în inimă. Şi-mi ziceam : lasă că tot te dau eu afară !

De furie am frînt lingura şi iarăşi am primit o chelfăneală.

Aşa s-a isprăvit prietenia mea cu cel dintîi din nesfîrşitul şir de oameni din ţara noastră care se simţeau străini în propria lor ţară şi care, în acelaşi timp, erau cei mai buni din toţi oamenii ei...

IX

CÎND MĂ GÎNDESC la copilăria mea, mă asemuiesc cu un stup de albine în care tot soiul de oameni simpli şi şterşi au adus întruna, ca şi albinele, mierea cunoştinţelor şi gîndurilor lor despre viaţă, îmbogăţindu-mi sufletul, fiecare cu ce se învrednicea. De multe ori, mierea pe care o aduceau era necurată şi amară, dar orice cunoştinţă tot miere este.

După plecarea lui „Bună treabă", m-am împrietenit cu moş Piotr. Semăna cu bunicul : era tot aşa de uscăţiv, de îngrijit şi de curăţel, doar mai mărunt decît dînsul şi mai slăbănog ; semăna cu un băietan care s-a îmbrăcat în glumă ca un moşneag. Faţa îi era ca o plasă făcută din şuviţe subţiri de piele, prin care priveau,

ca nişte scatii dintr-o colivie, ochii ageri şi poznaşi, cu albul bătînd în gălbui. Părul sur îl avea creţ, iar bărbuţa inelată. Pufăia întruna din lulea şi fumul ei, de-o culoare cu părul, se ridica tot în inele ; pînă şi vorba îi era încîrlionţată şi împestriţată cu tot felul de zicale. Cînd prindea a grăi, bîzîia, chipurile cu blîndeţe, dar mie mi se părea că-şi cam bătea joc de toată lumea.

— Pe vremea cînd eram doar un băietan, mi-a poruncit odată cucoana, luminăţia sa contesa Tatian Lexevna : „Tu ai să fii fierar !“ Nu mult după aceea mi-a spus : „Ajută-l pe grădinar !“ Bun şi asta ; numai că oriunde l-oi pune pe mujic, tot nu-i bine. Altă dată mi-a spus iarăşi : „Tu, Petruşka, ai să te apuci de pescuit !“ Fie şi la prins peşte, că mie totuna mi-era. Dar cum am îndrăgit îndeletnicirea asta, ia-ţi, băiete, rămas bun şi de la peşte. A trebuit să plec la oraş, să mă fac birjar, ca să am de unde-i plăti cucoanei contese obrocul. Chiteam acum ce dracu avea să mai vină, da' n-a mai dovedit să mă schimbe cucoana la altă treabă, fiindc-a venit eliberarea şi-am rămas cu iapa pe care acuma o îngrijesc ca pe o contesă.

Iapa era bătrînă şi din albă, cum fusese odată, părea că un zugrav beat se apucase s-o vopsească cu tot felul de culori şi se lăsase de treabă la mijloc ; era beteagă de picioare şi tot trupul parcă-i era cusut din cîrpe. Capul osos, cu ochi tulburi, legat de trup cu nişte vine umflate şi cu pielea veche şi roasă, îi spînzura cu tristeţe în jos. Moş Piotr, care îi spunea Tanka, se purta cumsecade cu dînsa, n-o lovea niciodată.

Într-o zi, bunicul l-a întrebat :

— Ce ţi-a venit, măi, să-i dai mîrţoagei tale nume creştinesc ?

— Ba deloc, cinstite Vasili Vasiliev. Deloc ! Tatiana-i nume creştinesc, însă Tanka, nu ştiu să fie.

Moş Piotr avea şi el ştiinţă de carte, cunoştea bine scriptura şi cărţile sfinte şi se ciorovăia întruna cu bunicul, care dintre sfinţi ar fi să fie cel mai sfînt. Judecau care mai de care şi cu multă asprime pe cei păcătoşi şi, mai cu seamă, aveau ei ce aveau cu Abessalom. Uneori certurile lor se porneau de la chestii de gramatică slovenească şi de terminaţii, bunicul ţinînd-o morţiş pe-a lui că unele cuvinte trebuiau rostite „hom“ la sfîrşit, pe cînd moş Piotr se străduia să-l încredinţeze că, dimpotrivă, ele au a fi rostite în „şa“.

— Nu-i cum spui tu, ci cum spun eu, se înfierbînta bunicul, se făcea stacojiu la faţă şi se scălămba după moş Piotr : „şa-şa !“

Însă moş Piotr se învăluia în rotocoale de fum şi spunea batjocoritor :

— Da' cu ce-s mai bune „hom"-urile tale ? Crezi că-s mai pe gustul lui Dumnezeu ? Deloc ! Dumnezeu îți ascultă rugăciunea și-și spune : roagă-te cum te-i ruga, că tot nu faci nici o para !

— Cară-te de-aici, Lexei, răcnea cu furie bunicul scăpărînd din ochii lui verzi.

Lui moș Piotr îi plăceau cu deosebire curățenia și rînduiala. Cînd trecea prin curte, zvîrlea totdeauna la o parte, cu o lovitură de picior, toate surcelele, cioburile, oasele pe care le întîlnea în drum, bodogănind în urma lor :

— După ce că nu ești bun de nimic, mi te mai pui în cale !

Era bucuros de vorbă, părea bun și vesel, dar uneori în ochi i se iveau vinișoare sîngerii, luminile i se tulburau și privirea îi încremenea, ca a unui mort. Cîteodată se așeza într-un ungher și se zgribulea acolo, posac și mut ca nepotu-său.

— Ce-i cu tine, moș Piotr ?

— Hai, pleacă de-aici ! îmi răspundea el aspru, cu glas înfundat.

Într-o casă de pe ulița noastră s-a mutat un boier care avea un cucui în frunte ; boierul ăsta avea un nărav foarte ciudat : în zilele de sărbătoare se punea la fereastră și trăgea cu pușca încărcată cu alice în cîini, în pisici, în găini, în ciori precum și în trecătorii care se întîmpla să nu-i fie pe plac. Odată îl împroșcase cu o ploaie de alice pe „Bună treabă" ; alicele n-au ajuns să-i găurească haina de piele, cîteva însă i-au nimerit în buzunar. Îmi aduc aminte cum se uita de atent chiriașul bunicii prin ochelari la alicele vinete ; bunicul stăruia să-l convingă să facă o plîngere împotriva boierului, însă „Bună treabă" aruncă alicele într-un colț al bucătăriei și spuse numai atît :

— Nu face să-mi bat capul !

Altă dată pușcașul acesta i-a trimis cîteva alice bunicului, în picior ; bunicul s-a mîniat, a făcut jalbă la judecătorul de pace și a început să-i strîngă pe toți de pe ulița noastră care pătimiseră de pe urma boierului, precum și martorii de trebuință, dar boierul pierise peste noapte.

De fiecare dată cînd răsunau în uliță împușcăturile acestea și se întîmpla ca moș Piotr să fie acasă, își punea în grabă șapca de sărbătoare cu cozoroc mare și cu fundul ieșit de soare și dădea fuga la poartă. Ajuns aici, își ascundea mîinile la spate, sub poalele caftanului, pe care le sălta de parcă erau o coadă de cocoș, își scotea burta afară și începea să se plimbe țanțoș pe trotuar, pe dinaintea ferestrei pușcașului. Astfel trecea moș Piotr o dată, se întorcea și mai trecea o dată. Noi, ai casei, eram cu toții la poartă ; la fereastră se ivea fața vineție a militarului și în spatele

lui capul bălai al nevesti-si, iar din curtea lui Betleng ieşeau de asemenea în poartă alţi oameni ; numai din casa cenuşie, moartă parcă, a lui Ovseannikov nu se arăta nimeni.

Cîteodată moş Piotr se plimba aşa fără să se aleagă cu nimic, fiindcă, pe cît se pare, vînătorul nu-l socotea vînat de soi, pe care făcea să strice o împuşcătură. Altă dată din puşca lui cu două ţevi tunau împuşcăturile, una după alta :

— Pooc-pooc !

Fără a grăbi cîtuşi de puţin pasul, moş Piotr se apropia de noi şi spunea, mulţumit cum nu se mai poate :

— M-a nimerit în pulpană.

S-a întîmplat odată ca alicele să-l nimerească în umăr şi în gît. Bunica i le-a scos c-un ac, certîndu-l :

— De ce te-apuci să-i faci gustul nebunului ? Într-o zi o să-ţi mai scoată şi ochii.

— Nu, Akulina Ivanovna. Asta n-o s-o facă, îi răspundea moş Piotr cu glas tărăgănat şi dispreţuitor. Aşa ţintaş, vai de capul lui...

— Da' tu de ce te potriveşti lui ?

— Nu mă potrivesc. Aşa-i gustul meu, să-l zădăresc pe boier.

Şi, uitîndu-se la alicele scoase de bunică, pe care le ţinea în palmă, adăugă :

— Acesta numai vînător nu-i. Iaca, la cucoana mea, la contesa Tatian Lexevna, se afla, vremelnic, drept soţ — că ea schimba bărbaţii, cum schimba şi lacheii — se afla vremelnic pe lîngă dînsa, cum spuneam, unul Mamont Ilici, militar de felul lui. Pe acela să-l fi văzut cum trăgea. Ehei, bunicuţă, acela trăgea numai cu gloanţe ! Îl punea pe Ignaşka-tontul cam la vreo patruzeci de paşi depărtare şi-i atîrna de cingătoare o sticlă, potrivind-o astfel încît să-i spînzure între picioare. Ignaşka răscrăcăna picioarele şi se strica de rîs, ca tot prostul. Mamont Ilici lua sticla la ochi cu pistolul şi — bang ! — o spărgea. O singură dată s-a întîmplat ca Ignaşka să mişte parcă l-ar fi înţepat un tăun şi glonţul l-a nimerit în genunchi, drept în ouşor. Au chemat doftorul şi doftorul i-a tăiat pe loc piciorul. Şi cu asta s-a isprăvit. Piciorul l-au îngropat în pămînt.

— Ei da' tontul ce-a făcut ?

— Ce să facă ? Nimic. Prostul n-are nevoie nici de mîini, nici de picioare. Lui îi dă de mîncare prostia. Toţi ţin la proşti, fiindcă prostia nu strică nimănui. Că doar nu degeaba se spune : fie diacon, fie diac, numai prost să fie, că nu-ţi vine de hac.

Istoriile lui moş Piotr n-o prea minunau pe bunica, fiindcă şi dînsa ştia zeci de poveşti de acestea, dar pe mine mă înfricoşau şi-l întrebam :

— Da' poate un boier să te omoare, dacă-i vine lui cheful ?

— Şi de ce n-ar putea ? Fireşte că poate. Se omoară chiar şi-ntre ei. La Tatian Lexevna s-a întîmplat o dată să vie un ulan, care s-a luat la ceartă cu Mamont. Numai ce au pus mîna pe pistoale, s-au dus în parc, lîngă heleşteu, şi acolo, pe o cărăruşă, ulanul l-a pocnit pe Mamont drept în ficat. Pe Mamont l-au dus la ţintirim, pe ulan l-au trimis în Caucaz şi gata treaba. Aşa fac ei între ei. Cît despre mujici şi ceilalţi, ce să mai vorbim ? Înainte tot le mai păsa de oameni, că deh ! oamenii erau bunul lor. Da' acuma, nici capul nu-i doare.

— Eh ! Nici atuncea nu le păsa de oameni, spuse bunica.

Moş Piotr încuviinţă :

— Şi asta-i adevărat ! Era bunul lor — da' vezi că era ieftin...

Cu mine moş Piotr se purta cu bunătate, îmi vorbea cu mai multă blîndeţe decît celor mari şi fără să-şi ascundă ochii, dar avea el ceva care nu-mi plăcea ; cînd împărţea tuturor dulceaţa lui preferată, felia mea era unsă mai din gros, îmi aducea din oraş turtă dulce cu malţ, plăcinţele cu mac, şi vorbea totdeauna cu mine serios şi cu glas scăzut :

— Ce vrei să te faci tu, domnişorule ? Te duci la oaste, sau te faci cinovnic ?

— Soldat.

— Bu-un. Acuma nici soldat să fii nu-i prea greu. Şi popă tot îi bine, îi tot dai înainte cu Doamne miluieşte, şi gata treaba ! Îi chiar mai uşor să fii popă decît soldat. Da' cel mai uşor îi să fii pescar ; pescarul n-are trebuinţă să ştie nimica, îi de ajuns să se deprindă.

Moş Piotr îmi arăta cu mult haz cum umblă peştii în jurul năzii, cum se zbat costrăşii, zglîvocii şi plăticile cînd muşcă nada şi se prind în cîrlige.

— Uite, tu te superi cînd te bate bunicu-tău, îmi spunea el vrînd să mă mai mîngîie. N-ai de ce te supăra, domnişorule. Dacă te bate, îi ca să te înveţe minte, şi te bate ca pe un copil. Da' Tatian Lexevna, cucoana mea, era vestită cum ştia dînsa să bată. Avea ea pentru treaba asta pe un om anume, căruia îi zicea Hristofor. Şi Hristofor aista aşa de bine se pricepea să bată, că se rugau boierii de pe moşiile învecinate de cucoana mea să li-l împru-

mute ! „Dă-ni-l, cucoană Tatian Lexevna, pe Hristofor, ca să bată slugile." Iar cucoana îi dădea voie să se ducă.

Moş Piotr îmi spunea din fir-a-păr şi fără răutate cum cucoana aceea, îmbrăcată cu o roche de tul alb şi-n cap c-o băsmăluţă subţire ca spuma şi albastră ca cerul, şedea într-un jilţ roş în cerdacul cu stîlpi, iar Hristofor biciuia în faţa ei femeile şi bărbaţii.

— Hristofor aista, domnişorule, măcar că era de loc din Riazan, sămăna a ţigan sau hohol. Avea mustăţile pînă la urechi şi faţa vînătă, fiindcă-şi rădea barba. Ori era prost, ori mai degrabă cred că făcea pe prostul, ca să nu-l întrebe oamenii lucruri care nu-i veneau la socoteală ; cîteodată, în bucătărie, punea apă într-o ceaşcă şi prindea cîte-o muscă sau un gîndac şi-l îneca pe-ndelete cu un beţişor. Altă dată îşi scotea cîte un păduche de după gît şi îl îneca tot aşa.

Poveşti de acestea, cum şi altele de acelaşi fel, ajunsesem să cunosc multe, de cînd le tot auzeam din gura bunicii şi a bunicului. Chiar dacă nu erau toate la fel, într-o privinţă aveau o ciudată asemănare : în fiecare din ele omul era batjocorit, chinuit, hăituit. Mă săturasem de ele, nu mai voiam să le aud şi mă rugam de căruţaş :

— Spune-mi alta !

Moş Piotr îşi aduna atunci toate creţurile spre buze, le ridica apoi spre ochi şi-mi împlinea rugămintea :

— Bine, măi nesăţiosule, am să-ţi spun alta. Iaca, aveam un bucătar...

— Cine avea bucătarul ?

— Cum cine ? Contesa Tatian Lexevna.

— Da' de ce-i spui Tatian ? Ce, era bărbat ?

Moş Piotr începu să rîdă, subţirel.

— Se-nţelege că era femeie, da' avea mustăcioară. O mustăcioară neagră, fiindcă se trăgea din nişte nemţi oacheşi, un fel de neam cum îs harapii. Va să zică avea cucoana un bucătar... Asta, domnişorule, are să fie o poveste hazlie...

Povestea hazlie era că bucătarul stricase o plăcintă, iar cucoana drept pedeapsă îl puse s-o mănînce singur toată. Bucătarul a mîncat-o şi-a căzut bolnav.

M-am îmbufnat.

— Povestea asta n-are nici un haz.

— Da' care poveste crezi tu că-i cu haz ? Haide, spune ?

— Nu ştiu.

— Dacă nu ştii, taci !

Şi iarăşi începea a ţese una din poveştile lui plictisitoare.

Cîteodată, la vreo sărbătoare, veneau la noi verii mei, Saşa al lui unchiu Mihail, trist şi lenevos, şi Saşa al lui unchiu Iakov, care se purta îmbrăcat curăţel şi nu era lucru să nu-l ştie.

Într-o zi, umblînd toţi trei pe acoperişul casei, am văzut la Betleng în curte pe un boier, îmbrăcat c-un surtuc verde, îmblănit ; era în capul gol, aşa că i se vedea bine capul mic, chel şi gălbui ; şedea pe o stivă de lemne, lîngă zid, şi se juca cu nişte căţei. Unul din verii mei ne-a îndemnat să furăm un căţel şi numaidecît am şi întocmit un plan bine chibzuit : verii mei urmau să iasă îndată în stradă şi să se aşeze lîngă poarta lui Betleng. Eu trebuia să-l sperii pe boier şi cînd boierul, speriat, avea să fugă, verilor mei nu le rămînea decît să se repeadă în curte şi să înşface căţelul.

— Da' cum să-l sperii pe boier ? i-am întrebat eu.

Unul din verii mei mi-a spus :

— Scuipă-l pe chelie !

Ce mare păcat poate fi să-l scuipi pe cineva în cap ? Auzisem de multe ori şi chiar văzusem cu ochii mei că oamenii se poartă cu semenii lor mai rău decît atîta şi se-nţelege că mi-am împlinit cu cinste sarcina.

S-a iscat un tărăboi şi un scandal nemaipomenit ; de la Betleng a venit în curtea noastră o armată întreagă de bărbaţi şi de femei, în cap c-un ofiţer tînăr şi frumos, şi, deoarece cînd se întîmplase fărădelegea asta verii mei se plimbau cuminţi pe stradă, fără să aibă cea mai mică ştiinţă de nemaipomenita mea obrăznicie, bunicul mă bătu numai pe mine, spre cea mai deplină satisfacţie a locatarilor casei Betleng.

Atunci cînd zăceam bătut în bucătărie pe polata cuptorului, s-a urcat lîngă mine moş Piotr, voios şi îmbrăcat în haine de sărbătoare.

— Straşnic ai mai născocit-o, domnişorule ! îmi spuse el în şoaptă. Aşa-i trebuie ţapului celui bătrîn, bine-ai făcut că l-ai scuipat ! Ba trebuia să-l pocneşti şi c-o piatră în scăfîrlia lui putredă.

Aveam înaintea ochilor faţa rotundă, spînă, copilăroasă a boierului, îmi aminteam cum scîncise tînguitor şi jalnic, ca un căţel, ştergîndu-şi cu mîinile lui micuţe chelia gălbejită ; mi-era ruşine de-mi venea să intru în pămînt şi-i uram de moarte pe verii mei; toate însă mi s-au şters din minte la vederea feţei căruţaşului, împletită parcă din şuşăniţe de piele : obrazul lui zvîcnea într-un chip tot atît de neplăcut şi mă înfricoşa ca şi faţa bunicului cînd mă bătea.

— Pleacă ! i-am strigat, împingîndu-l cu mîinile și cu picioarele.

Moș Piotr chicoti, clipi din ochi și coborî de pe polată.

De-atunci mi-a pierit cheful să mai stau de vorbă cu el ; am început să-l ocolesc și, în același timp, plin de bănuială, m-am pus să-l pîndesc pe căruțaș, așteptînd tulburat ceva.

Curînd după istoria cu boierul de la Betleng s-a întîmplat încă una. De mult îmi băteam eu capul să aflu ce-i cu casa cea liniștită a lui Ovseannikov ; mi se părea că în casa aceea cenușie oamenii trăiau altă viață, deosebită și plină de taine, ca din basme.

La Betleng se ducea o viață zgomotoasă și veselă ; acolo locuiau o mulțime de cucoane frumoase și la ele veneau ofițeri și studenți ; tot timpul răsunau rîsete, strigăte și cîntece, cînta și muzica. Pînă și fațada casei era veselă ; geamurile luceau de curățenie și verdele florilor din ghivecele rînduite în dosul geamurilor avea o neobișnuită semeție. Bunicului însă nu-i plăcea deloc casa aceea.

— Niște eretici, niște oameni fără Dumnezeu, spunea bunicul despre cei din casă, iar pe femei le numea cu un cuvînt tare urît al cărui înțeles mi l-a tălmăcit odată moș Piotr, într-un chip tot așa de urît și plin de venin.

Casa tăcută și austeră a lui Ovseannikov insufla bunicului respect.

Deși era fără etaj, clădirea se ridica înaltă, în ograda curată și pustie, năpădită toată de ierburi, în mijlocul căreia se afla o fîntînă cu acoperișul așezat pe doi stîlpi. Casa părea că se trăsese îndărăt, ca să se ascundă de vederea străzii. Cele trei ferestre ale ei, înguste și cu arcade, își ridicau sus, mult deasupra pămîntului, geamurile lor tulburi, pe care razele soarelui le vopseau în toate culorile curcubeului. De cealaltă parte a porții se afla hambarul, avînd fațada aidoma cu a casei, și, ca și ea, tot cu trei ferestre, însă oarbe : pe zidul cenușiu erau bătute în cuie trei pervazuri, iar înlăuntrul lor cercevelele erau trase cu vopsea albă. Ferestrele astea oarbe aveau ceva neplăcut și dădeau și ele a înțelege că această casă voia să se ascundă și să trăiască neobservată. Toată clădirea, cu grajdurile ei goale, cu saraiele ei cu porți uriașe, goale și ele, arăta liniștită și parcă supărată, sau poate că era numai liniștită și mîndră.

Cîteodată vedeai trecînd prin curte și șchiopătînd ușor un bătrîn înalt, ras și cu mustața albă, cu firele țepoase ca acele. Altă dată un alt bătrîn, acesta cu favoriți și cu nasul strîmb, scotea

din grajd un cal sur cu capul lung, cu pieptul îngust și cu picioarele subțiri. Cînd ieșea în curte, calul se pleca în fața tuturor celor din jur, ca o călugăriță plină de smerenie. Bătrînul cel șchiop plesnea calul cu podul palmei de răsuna, fluiera și ofta zgomotos ; după aceea calul era dus înapoi în grajdul întunecos. Mi se părea că bătrînul ar fi vrut să plece din casa ceea, dar nu putea din pricină că-l țineau cine știe ce tainice vrăji.

Mai în fiecare zi, începînd de la amiază și pînă seara, se jucau în curte trei băieți ; erau îmbrăcați la fel, cu surtucele și pantalonași cenușii, iar în cap aveau pălăriuțe, și ele tot la fel. Băieții aveau toți aceeași față, rotundă și cu ochii cenușii, și așa de bine semănau unul cu altul că nu-i puteam deosebi decît după înălțime.

Urmăream băieții printr-o crăpătură a gardului, așa că ei nu mă observau, însă tare aș mai fi vrut să mă bage în seamă. Îmi plăcea cît de frumos se jucau, plini de veselie și în bună înțelegere, tot felul de jocuri pe care nu le cunoșteam ; îmi plăceau hainele lor, grija pe care o aveau unul pentru altul și care se vedea mai cu seamă în felul cum se purtau cei doi mai mari cu cel mic, un prichindel caraghios, plin de vioiciune. De se întîmpla să cadă, ceilalți firește că rîdeau, cum rîzi totdeauna de unul care cade, dar rîsul lor nu era defel răutăcios. Îl ajutau numaidecît să se ridice, iar de-și murdărea mîinile ori genunchii, ei îi ștergeau degetele sau pantalonii cu frunze de brustur sau cu batista, iar băiețelul cel mijlociu îi spunea cu bunătate :

— Țe neîndemînatic !

Băieții aceștia nu se certau niciodată, nu se păcăleau și tustrei erau voinici, sprinteni și neobosiți.

Într-o zi, m-am cățărat într-un copac și de acolo am fluierat la ei ; s-au oprit locului, fiecare unde-l prinsese fluierătura mea, apoi s-au adunat fără grabă și, uitîndu-se mereu la mine, au început să se sfătuiască. M-am gîndit că or să arunce cu pietre în nine. De aceea am coborît, mi-am umplut buzunarele și sînul cu pietre și m-am cățărat înapoi în copac. Însă băieții se jucau acuma departe de gard, într-un colț al curții, și se vedea bine că și uitaseră de mine. Asta m-a cam întristat. Nu voiam totuși să-ncep eu cel dintîi războiul. Peste un răstimp, cineva strigă dintr-o fereastră :

— Copii, marș în casă !

Băieții plecară fără grabă și supuși ca niște gîște.

De multe ori stăteam cățărat în copac, deasupra gardului, și așteptam să mă cheme la joaca lor. Ei însă nu mă chemau. În

gînd mă şi jucam cu ei şi atîta mă luam cîteodată cu jocul lor, încît ţipam şi rîdeam şi eu tare ; atunci tustrei îşi ridicau ochii la mine, vorbeau încetişor între ei despre nu ştiu ce, iar eu, ruşinat, coboram din copac.

Într-una din zile, băieţii s-au apucat să se joace de-a v-aţi ascunselea ; îi venise tocmai rîndul fratelui mijlociu să-i caute pe ceilalţi ; copilul se aşeză în colţul hambarului, îşi puse cinstit mîinile la ochi, fără să tragă cu coada ochiului în lături, iar fraţii lui porniră în fugă să se ascundă. Cel mare, sprinten cum era, se vîrî degrabă într-o sanie largă, care se afla sub şopronul de lîngă hambar, pe cînd mezinul, zăpăcindu-se şi neştiind unde să se ascundă, începu să alerge caraghios de tot în jurul fîntînii.

— Una, strigă băiatul cel mare, două...

Cel mic sări pe ghizdurile fîntînii, se apucă cu mîinile de frînghie şi îşi vîrî picioarele în ciutura goală, care începu să se lovească de pereţi şi se mistui în fîntînă.

Am încremenit, uitîndu-mă cît de iute şi fără zgomot se învîrtea roata bine unsă ; înţelegînd însă îndată ce se întîmplase, am sărit repede în curtea lor şi am început să strig :

— A căzut în fîntînă !...

Băiatul cel mijlociu se repezi la fîntînă o dată cu mine şi-şi încleştă mîinile pe frînghia care-l smuci în sus şi-i juli pielea, eu însă izbutii să apuc frînghia. În clipa aceea veni şi fratele cel mare şi mă ajută să scot ciutura.

— Vă rog, mai încetişor, îmi spuse el.

L-am scos degrabă din ciutură pe cel mic, care se speriase şi el cumplit ; din degetele mîinii drepte îi picura sînge şi avea şi obrazul zgîriat ; ud pînă la brîu, vînăt de palid ce era, tremura tot, dar zîmbea cu ochii mari şi spunea cu glas tărăgănat :

— Vai ! Ţe-am mai căzu-ut !...

— Ai înnebunit de tot, asta-i... răspunse fratele său cel mijlociu îmbrăţişîndu-l, şi-i şterse cu batista sîngele de pe faţă. Cel mare se încruntă şi spuse către ceilalţi doi :

— Hai în casă. Că acuma-i totuna, de ascuns n-o mai putem ascunde.

— Au să vă bată ? l-am întrebat eu.

El încuviinţă din cap şi, întinzîndu-mi mîna, îmi spuse :

— Da' repede ai venit !

Bucuros de lauda asta, n-am mai apucat să-i iau mîna, că el şi începu a vorbi iarăşi cu frate-său cel mijlociu :

— Hai mai repede, să nu răcească. O să spunem că a căzut, da' nu în puţ.

— Da !. răspunse mezinul, dîrdîind. Am să spun că am căzut într-o băltoacă ? Bine ?

Fraţii plecară.

Toată întîmplarea asta se petrecuse atît de repede, încît cînd m-am uitat la craca de pe care sărisem în curtea lor, am văzut că încă se mai clătina şi-şi scutura frunzele galbene.

Timp de o săptămînă cei trei fraţi nu s-au mai arătat în curte, dar după aceea s-au întors mai zgomotoşi ca mai înainte; cel mare, cum dădu cu ochii de mine, în copac, îmi strigă cu prietenie :

— Vino la noi.

Ne-am strîns cu toţii sub şopronul hambarului, ne-am aşezat în sania veche şi am vorbit multă vreme, cercetîndu-ne din ochi.

— V-a bătut ? i-am întrebat eu.

— Destul ! mi-a răspuns fratele cel mare.

Îmi venea greu să cred că băieţii aceştia erau şi ei bătuţi ca şi mine şi-mi părea rău de ei.

— De ce prinzi păsărele ? mă întrebă mezinul.

— Cîntă frumos. De aceea le prind.

— Nu le mai prinde, lasă-le mai bine să zboare în voia lor.

— Bine, n-o să mai prind.

— Da' inainte de-a te lăsa, mai prinde una şi dă-mi-o mie.

— Da' de care vrei să fie ?

— Una veselă, într-o colivie.

— Va să zică vrei un scatiu.

— Are să-l mănînce mîţa, zise mezinul. Ş-apoi, nu ne dă voie tata.

Cel mare îi dădu dreptate.

— Nu ne dă voie.

— Da' mamă aveţi ?

— Nu, răspunse cel mare.

Cel mijlociu îl îndreptă.

— Ba avem. Numai că-i alta, nu-i a noastră. A noastră a murit.

— Dacă-i alta, atuncea-i spune maştihă.

Cel mare dădu din cap :

— Da.

Tustrei căzură pe gînduri şi se întunecară la faţă.

Ştiam din poveştile bunicii ce însemna maştihă ş-am înţeles îngîndurarea lor. Se înghesuiau unul în altul şi semănau între ei cum seamănă puii de găină. Atunci mi-am adus aminte de o poveste cu o maştihă care era şi vrăjitoare şi luase prin înşelătorie locul mamei celeia adevărate — şi le-am spus :

— Mai răbdaţi voi, că are să vi se întoarcă mama voastră bună.

Cel mare ridică din umeri :

— Păi dac-a murit !... Nu se mai poate întoarce.

Auzi vorbă ! Nu se poate ! Da de cîte ori nu înviau morţii — chiar şi cei tăiaţi în bucăţele înviau, trebuiau numai stropiţi cu apă vie ! Şi de cîte ori nu se întîmpla ca moartea să nu fie adevărată, să nu vină de la Dumnezeu, ci de la vrăjitori şi vrăjitoare!

M-am înfierbîntat şi am început să le spun poveşti de-ale bunicii. La început, fratele cel mare mă asculta zîmbind şi tot spunea încetişor :

— Acestea-s poveşti, le ştim şi noi...

Fraţii lui mă ascultau tăcuţi. Mezinul îşi umflase obrajii şi-şi strînsese buzele, iar cel mijlociu şedea aplecat spre mine, sprijinindu-se într-un cot pe genunchi şi cu mîna cealaltă trecută pe după gîtul celui mic, de-l încovoiase cu totul.

Se înserase de-a binelea şi nori roşii atîrnau deasupra acoperişurilor, cînd în faţa noastră se ivi bătrînul cu mustaţa albă, purtînd o haină lungă, cafenie, care semăna cu un anteriu preoţesc, şi cu o căciulă miţoasă în cap.

— Da' ăsta cine-i ? întrebă el, arătîndu-mă pe mine.

Băiatul cel mare se sculă şi arătă cu capul spre casa bunicului:

— E de-acolo.

— Cine l-a chemat ?

Fără să spună o vorbă, băieţii ieşiră din sanie, toţi deodată, şi o luară spre casă, amintindu-mi iarăşi de un cîrd de gîşte supuse.

Bătrînul mă apucă strîns de umăr şi mă duse spre poartă ; mă cuprinsese frica şi-mi venea să plîng, dar bătrînul mergea cu paşi aşa de mari şi aşa de repede, încît nici n-am apucat să plîng că m-am trezit în stradă ; el se oprise în poartă şi, ameninţîndu-mă cu degetul, se răsti la mine :

— Să nu te mai prind că pui piciorul în curtea mea !...

M-am înfuriat şi i-am răcnit :

— Da' nici n-am venit la tine, diavol bătrîn.

Mîna-i lungă mă înşfăcă iarăşi, şi, împingîndu-mă înaintea lui pe trotuar, mă-ntrebă apăsat, parcă mi-ar fi dat cu un ciocan în cap :

— Bunicu-tău i-acasă ?

Spre nenorocul meu, bunicul era acasă ; la vederea vajnicului bătrîn, bunicul se sculă în picioare, îşi dădu capul pe spate, îşi scoase bărbuţa înainte şi, uitîndu-se în ochii străinului, tulburi şi şterşi, rotunzi ca nişte gologani, se grăbi să-i spună :

— Maică-sa îi plecată, iar eu îs prins cu treburi. N-are cine să vadă de el. Vă rog să mă iertaţi, domnule polcovnic.

Polcovnicul mîrîi de se auzi în toată casa, se întoarse ţeapăn ca un trunchi de lemn şi plecă ; nu trecu mult şi mă trezii azvîrlit în curte, în telega lui moş Piotr.

— Iar ai păţit-o, domnişorule ? mă întrebă el în timp ce deshăma calul. De ce te-a bătut ?

Cînd i-am spus pricina, moş Piotr s-a aprins la faţă şi a început a şuiera printre dinţi :

— Ce ţi-a venit, mă rog, matale, să te împrieteneşti cu ei ? Aştia-s cuconaşi, pui de năpîrcă ! Uite ce-ai pătimit de pe urma lor. Acum nu mai ai ce aştepta ; încalte să-i baţi şi tu pe dînşii, să-i zvînţi.

Moş Piotr şuieră aşa îndelungă vreme ; la început, înfuriat de bătaia mîncată, îl ascultam, dîndu-i dreptate, dar pe măsură ce vorbea, faţa lui împletită din şuşăniţe de piele tremura tot mai neplăcut şi asta-mi aduse aminte că şi cei trei băieţi aveau să fie bătuţi şi că, faţă de mine, ei n-aveau nici o vină.

— Să-i bat ? Nu fac eu una ca asta ! Îs băieţi buni, iar tu eşti un mincinos, i-am zis eu.

S-a uitat la mine şi a răcnit deodată :

— Hai, cară-te din telega mea !

— Eşti un prost ! i-am strigat, sărind jos.

Începu să mă fugărească prin curte, căutînd să pună mîna pe mine, dar fără să izbutească, şi răcnea ca un apucat :

— Eu, prost ?... Eu, mincinos ?... Las' că-ţi arăt eu ţie !...

În pragul cerdacului de la bucătărie se ivi bunica ; m-am vîrît într-însa, iar moş Piotr a început să i se jeluiască :

— Nu mai este chip de trăit de răul lui ! De cinci ori îs mai bătrîn ca dînsul şi mă suduie de mamă şi mă face în tot felul... ba şi mincinos după toate celelalte...

Cînd cineva mă minţea în faţă, mă pierdeam şi rămîneam năuc ; aşa m-am zăpăcit şi de data asta, dar bunica i-a spus verde:

— Lasă, Piotr, că ştiu eu ! Minţi, nu te-a înjurat el de mamă.

Dacă era bunicul, l-ar fi crezut.

Din ziua aceea a început un război tăcut și aprig între noi: moș Piotr căuta să mă împungă și să mă lovească cu hățurile, chipurile din nebăgare de seamă, dădea drumul păsărelelor mele, odată a asmuțit pisica asupra lor și pentru orice fleac mă pîra bunicului, făcînd totdeauna din țînțar armăsar ; mă încredințam tot mai mult că era și el un copil, ca și mine, numai că își luase chip de moșneag. La rîndul meu îi despleteam opincile de scoarță, îi desfăceam și-i destrămam nojițele, fără să mă simtă, așa că atunci cînd și le punea, se rupeau. Într-o zi i-am pus în căciulă niște piper negru pisat, de l-am făcut să strănute un ceas întreg, și îndeobște căutam, cît mă pricepeam și eu mai bine, să nu-i rămîn dator cu nimica. Sărbătoarea nu mă slăbea din ochii lui ageri cît era ziulica de mare și nu o dată mă prindea făcînd vreun lucru oprit, de pildă vorind cu cei trei cuconași, și atunci se ducea pe loc să mă pîrască bunicului.

Prietenia mea cu domnișorii continua și-mi aducea tot mai multe bucurii. Între zidul casei bunicului și gardul lui Ovseannikov era un cotlon în care crescuseră cîțiva ulmi, tei și o tufă deasă de soc ; la rădăcina tufei de soc am tăiat în scîndurile gardului o gaură în semicerc la care veneau frații, cîte unul sau doi din ei, și stăteam la taifas cinchiți sau în genunchi. Unul rămînea totdeauna de pază, ca nu cumva să deie polcovnicul peste noi.

Băieții îmi vorbeau de viața lor plicticoasă pe care o duceau și, ascultîndu-i, mă întristam peste măsură ; îi întrebam cum o mai duceau păsărelele pe care le prinsesem pentru dînșii și despre multe altele la care se gîndesc de obicei copiii, dar nu mi-au spus niciodată o vorbă măcar de maștiha sau de tatăl lor. Cel puțin eu nu-mi aduc aminte să fi auzit de la ei așa ceva. Adeseori mă rugau să le spun povești ; mă apucam atunci să le istorisesc poveștile bunicii, întocmai cum le știam de la dînsa, iar de se întîmpla să uit cîte ceva, îi rugam s-aștepte și dam fuga la ea s-o întreb. Asta-i făcea totdeauna mare plăcere bunicii.

Le vorbeam băieților mult despre bunica. Cel mai mare mi-a spus o dată c-un oftat adînc :

— Pesemne că toate bunicile sînt tare bune. Și-a noastră a fost bună cum nu se mai poate...

În vorba lui veneau adesea cuvintele : „a fost", „era", „altă dată", și le spunea cu atîta tristețe încît îți venea a crede că trăia pe lumea asta de-o sută de ani, iar nu de unsprezece. Îmi aduc aminte că avea palmele înguste, degetele subțiri și tot trupul lui era de asemenea subțirel și plăpînd. Ochii îi erau foarte limpezi,

însă privirea lor era plină de sfiiciune, cum sînt luminițele candelelor din biserici. Frații lui erau drăguți și ei ; îmi stîrneau o mare încredere într-înșii și totdeauna căutam să le fac cîte o bucurie, dar tot cel mai mare îmi plăcea mai mult.

Ne luam cu vorba, așa că de multe ori nici nu prindeam de veste cînd venea moș Piotr și ne trezeam alungați de glasul lui tărăgănat :

— I-a-arăși ?

Băgasem de seamă că pe moș Piotr îl apucau din ce în ce mai des un fel de crize de înțepeneală, care îl făceau să se posomorască, și ajunsesem să-mi dau seama de mai înainte în ce ape se scaldă, cînd se întorcea de la lucru : de obicei deschidea fără grabă poarta, care scîrțiia în țițîni prelung și tărăgănat, dar dacă se întîmpla să aibă hachițe, atunci țițînile scîrțîiau scurt, parc-ar fi gemut de durere.

Mutul, nepotu-său, plecase la țară, să se-nsoare. Moș Piotr locuia singur deasupra grajdului, într-o chichineață cu tavanul jos și cu o ferestruică mică de tot, unde duhnea a piele mucedă, a dohot, a sudoare și a tutun ; din pricina mirosurilor acestora grele nu mă duceam niciodată la dînsul. Acum noaptea nu mai stingea lampa, lucru care nu era deloc pe placul bunicului.

— Ia seama, Piotr, c-ai să-mi mai dai foc casei.

— N-avea grijă. Nu se-ntîmplă nimic. Noaptea pun lampa într-o strachină cu apă, îi răspunse moșneagul, cătînd alături.

Ajunsese acum să se uite pieziș la toate cele și de mult nu mai venea pe la zaiafeturile bunicii ; nu ne mai dădea pîine unsă cu dulceață, fața i se uscase, dungile i se adînciseră și umbla clătinîndu-se și tîrșiind picioarele de parcă era bolnav.

Într-o zi de lucru, bunicul și cu mine ne apucarăm de dimineață să curățim zăpada din curte, care căzuse din belșug peste noapte, cînd auzirăm clampa de la portiță zăngănind altfel ca de obicei ; în ogradă intră un polițist, care împinse portița cu spatele și-i făcu semn bunicului c-un deget gros și cenușiu să vină la dînsul. Cînd bunicul s-a apropiat de polițist, acesta își plecă spre el fața-i năsoasă și, tot dînd din cap de parcă i-ar fi hăcuit fruntea, începu să-i spună nu știu ce anume. L-am auzit pe bunic răspunzînd repede :

— Aici ? Cînd asta ? Stăi să-mi aduc aminte...

Și deodată sări în sus, de-ți venea să rîzi, și începu să strige :

— Doamne, Dumnezeule ! Se poate una ca asta ?

— Mai încet ! îi spuse polițistul cu asprime.

Bunicul se întoarse şi dădu cu ochii de mine :

— Hai, strînge lopeţile şi cară-te-n casă.

M-am ascuns după colţul casei, iar ei s-au urcat în chichineaţa căruţaşului. Poliţistul care îşi scosese mănuşa din dreapta şi bătea cu ea peste palma mîinii stîngi, zise :

— Se vede că şi-a dat seama. A lepădat calul şi-a dispărut.

Am fugit numaidecît în bucătărie să-i spun bunicii tot ce văzusem şi auzisem. Bunica tocmai frămînta în copaie aluatul pentru pîine şi-şi clătina întruna capul plin de făină. După ce m-a ascultat pînă la capăt, mi-a spus :

— O fi furat ceva. Tu vezi-ţi d-ale tale, du-te de te joacă.

Cînd am zbughit-o iar în curte, bunicul sta lîngă portiţă. Îşi scosese şapca şi, cu ochii la cer, îşi făcea cruce ; era încruntat la faţă şi-i tremura un picior.

— Nu ţi-am spus să te duci în casă ? răcni el la mine, bătînd din picior.

Apoi a venit după mine şi, cum a intrat în bucătărie, a chemat-o pe bunica :

— Ia vină-ncoace, maică.

Au trecut amîndoi în odaia de alături, unde au şopăcăit multă vreme... Cînd bunica a ieşit în curte, am înţeles că se întîmplase ceva groaznic.

— De ce te-ai speriat, bunico ?

— Taci şi vezi-ţi de treabă, mi-a spus ea încet.

Toată ziua aceea se simţea în casă ca o apăsare şi mi-era frică. Bunicul şi bunica cătau unul la altul cu nelinişte, vorbeau în şoaptă, cu cuvinte scurte şi neînţelese pentru mine, care mă tulburau şi mai mult.

— Tu, maică, aprinde peste tot candelele, poruncea bunicul, tuşind uşor.

Am stat la masă în grabă, mîncînd fără nici un chef, ca în aşteptarea a cine ştie cărei întîmplări. Bunicul părea ostenit şi-şi umfla întruna obrajii, icnind şi bodogănind :

— Mare-i puterea diavolului asupra omului ! Smerit şi bisericos, nevoie mare. Şi cînd colo, poftim treabă ! Ce zici tu de asta ? Ha ?...

Bunica oftă.

Apăsător de încet se mistuia ziua aceea de iarnă, tulbure-argintie, iar în casă neliniştea creştea tot mai mare şi mai apăsătoare.

Către seară a venit iar un polițist, unul puhav și roșcovan, s-a așezat în bucătărie pe laiță, unde moțăi o vreme, legănîndu-se și smîrcîind pe nas. Iar cînd bunica l-a întrebat : „Cum de-ați aflat?“ el i-a răspuns după un răstimp, cu glas gros :

— N-avea dumneata grijă. La noi se află toate.

Țin minte că ședeam la fereastră și încălzeam în gură un gologan străvechi și încercam să tipăresc cu el pe florile de gheață de pe geam pe Sfîntul Gheorghe ucigînd balaurul.

Deodată s-au auzit pași grei în tindă, ușa s-a dat de perete și din prag începu să strige asurzitor Petrovna :

— Ia veniți să vedeți ce-i în dosul casei !

Văzîndu-l pe polițist, Petrovna dădu să fugă din tindă, însă el o și apucase de fustă și urla, speriat și el :

— Ia stai ! Da' tu cine ești ? Și la ce spui să ne uităm ?

Petrovna se împiedică de prag, căzu în genunchi și începu să se bîlbîie printre lacrimi :

— Mă duceam să mulg vaca. Cînd colo, văd ceva și zic : ce-o fi oare asta care seamănă c-o ciobotă în grădină la Kașirini ?

În aceași clipă bunicul prinse a bate cu furie din picior și-a răcni :

— Spui minciuni, nătîngo ! N-aveai ce vedea în grădină findcă gardul îi înalt și n-are crăpături. Nu-i nimica acolo.

— Așa-i, tătucule ! mugi ea, întinzînd o mînă către bunicul și ducînd pe cealaltă la cap. Așa-i, spun minciuni. Mergeam să mulg vaca, cînd colo văd niște urme care duceau la gardul vostru, iar într-un loc omătul bătucit. M-am uitat atunci peste gard și l-am văzut zăcînd în omăt.

— Pe ci-nee ?...

Țipătul dură îndelung ; nu puteai pricepe nimic. Dintr-o dată ca și cînd ar fi înnebunit din senin, toți țîșniră buluc pe ușă afară, înghiontindu-se și năpustindu-se în grădină. Acolo, într-o groapă plină de zăpadă afînată, zăcea moș Piotr, cu spatele rezemat de un capăt de bîrnă arsă și cu capul sprijinit în piept. Sub urechea dreaptă avea o crăpătură adîncă, roșie, ca o gură, din care atîrnau cheaguri vinete, ca niște dinți. De frică, am închis ochii și m-am uitat printre gene. Am văzut pe genunchii mortului un cuțit de curelar pe care îl cunoșteam bine, iar alături de cuțit degetele negre și închircite ale mîinii drepte. Stînga, pe care o ținea lepădată parcă la o parte, era îngropată în zăpadă. Sub mort omătul se topise, așa că trupul lui mic se înfundase adînc în puful moale

şi luminos şi avea o înfăţişare şi mai copilărească. În zăpadă, la dreapta lui, era o pată roşie ciudată, care semăna cu o pasăre ; în stînga, zăpada era neatinsă, netedă şi sclipitor de albă. Capul lui moş Piotr, înclinat, cu smerenie, se sprijinea cu bărbia în piept, turtind barba-i deasă şi creaţă. Pe pieptul gol, între şiroaiele roşii de sînge închegat, atîrna o cruce mare de aiamă. Larma de glasuri mă ameţea. Petrovna ţipa fără să contenească o clipă, urla şi poliţistul, care îl trimitea nu ştiu unde pe Valei, şi răcnea şi bunicul :

— Nu călcaţi urmele.

Deodată, însă, s-a încruntat şi-a plecat ochii în jos şi i-a spus poliţistului, cu glas tare şi hotărît :

— Degeaba urli, măi oştene ! Asta Dumnezeu a făcut-o, asta-i judecata dumnezeiască. Iar tu umbli cu tot felul de prostii. Ehei ! Vai de capul vos-tru !...

Cît ai clipi, au amuţit cu toţii, şi-au aţintit ochii la mort şi-au prins a ofta şi a-şi face semnul crucii.

Oamenii alergau din curte în grădină, săreau gardul de la Petrovna la noi, cădeau în zăpadă şi mormăiau ; totuşi era destulă linişte, pînă nu se uită bunicul în jurul lui şi începu să urle desperat :

— Oameni buni, cum de nu vi-e ruşine să-mi călcaţi tufele de zmeură ?

Bunica, plîngînd cu sughiţuri, m-a luat de mînă şi m-a dus în casă...

— Da' ce-a făcut, bunicuţo ? am întrebat-o.

Ea mi-a răspuns :

— Păi n-ai văzut ?...

Toată seara, pînă noaptea tîrziu, s-au foit în bucătărie şi în odaia de alături o mulţime de oameni străini ; poliţiştii dădeau tot felul de porunci şi un om, care semăna cu un diacon, îi întreba pe toţi, scria, şi iar îi întreba, măcăind ca o raţă :

— Cu-um ? Cu-um ?

În bucătătrie bunica le dădea la toţi ceai. La masă şedea un om rotofei, mustăcios, cu faţa ciupită de vărsat, care povestea cu glas scîrţîitor :

— Cum îl cheamă de-adevăratele, pe numele mic şi cel de familie, nu se ştie. Numai atîta am aflat : că-i de loc din Elatma. Iar Mutul nu-i deloc mut şi a recunoscut tot. A recunoscut şi cel de-al treilea, fiindcă mai este în treaba asta şi un al treilea. Se apucaseră de multă vreme să jefuiască bisericile. Asta le era meseria de căpetenie...

— Of, Doamne !... oftă Petrovna, cu fața roșie și asudată.

Eu stăteam culcat pe cuptor și de sus, de unde mă uitam la ei, toți mi se păreau scurți și grași și mă îngrozeau...

X

ÎNTR-O SIMBĂTĂ, dis-de-dimineață, m-am dus în grădina de legume a Petrovnei ca să prind niște botroși. Am zăbovit îndelung, dar păsăruicile cu pieptul purpuriu, mîndre, nu voiau cu nici un chip să cadă în lațurile mele, ci doar mă zădărau cu frumusețea lor, cînd plimbîndu-se pe întinsul bătut în argint al omătului înghețat, cînd zburînd pe crengile tufelor îmbrăcate în haină groasă de promoroacă, legănîndu-se ca niște flori vii și împroșcînd în toate părțile scînteioare albăstrii. Era așa de frumos încît îmi trecuse tot necazul că nu le puteam prinde ; nu eram păsărar prea pătimaș și-mi plăcea totdeauna mai mult vînătoarea în sine decît folosul pe care l-aș fi putut trage ; mi-era drag să privesc cum trăiesc și să cuget la viața lor.

E plăcut să stai singur la o margine de cîmp înzăpezit și să asculți în liniștea aerului înghețat ciripitul păsărelelor. Undeva departe, se auzea clinchet de zurgălăi venind în zbor, ca un cîntec peste întinderi : trecea o troică, această tristă ciocîrlie a iernii rusești...

După ce am înghețat bine în zăpadă ș-am simțit că mi-au degerat urechile, mi-am strîns lațurile și coliviile, am sărit gardul înapoi în grădina bunicului și am apucat-o spre casă ; poarta care dădea în stradă era deschisă și un mujic uriaș scotea tocmai atunci din curte o sanie mare cu covergă, ducînd de căpăstru caii înhămați la troică ; de pe spinarea lor se ridicau aburi groși, iar mujicul fluiera voios. Am simțit că-mi stă inima în loc.

— Pe cine ai adus ?

Mujicul s-a întors, s-a uitat la mine pe sub mîneca cojocului, a sărit pe capră și mi-a strigat :

— Pe popa !...

Asta nu era treaba mea ; dacă adusese un popă, fără îndoială că acesta venise la vreunul din chiriași.

— Ei, zmeilor ! strigă mujicul și smuci hățurile, fluierînd și umplînd liniștea cu voioșia lui.

Caii au prins a zbura deodată de-a lungul cîmpului. M-am uitat în urma lor ș-am închis poarta. Cum am intrat în bucătărie,

unde nu se afla nimeni, am auzit din odaia de alături glasul puternic al mamei care spunea lămurit :

— Ei, ş-acum trebuie să mă ucideţi ?

Nici n-am stat să-mi mai scot haina, am aruncat cît colo coliviile şi-am dat buzna în tindă, izbindu-mă de bunicul. El m-a înşfăcat de umeri, m-a privit în faţă cu ochii sălbăticiţi, a înghiţit în sec cu greutate şi mi-a spus cu glas răguşit ;

— Hai, du-te mai repede, c-a venit maică-ta... Da' stai puţin... Şi începu să mă zgîlţîie, încît abia mă puteam ţine în picioare. Apoi, răzgîndindu-se, m-a împins spre uşa odăii spunîndu-mi :

— Hai, du-te, du-te !...

M-am trezit cu nasul în uşa tapetată cu pîslă şi muşama ş-am bîjbîit multă vreme cu mîinile, tremurînd de tulburare şi de frig, pînă ce-am găsit clampa. În sfîrşit am putut deschide uşa ş-am rămas în prag orbit.

— Iacătă-l ! spuse mama. Doamne, ce-a mai crescut ! Ce ? Nu mă mai cunoşti ? Vai, cum îl purtaţi ! Da' urechile i-s albe ! Mamaie, ia dă-mi mai repede nişte untură de gîscă...

Mama sta în mijlocul odăii aplecată asupra mea, mă dezbrăca şi mă sucea în toate părţile ca pe o minge. Trupul ei mare era înfăşurat într-o rochie roşie, călduroasă şi moale, largă ca un suman şi încheiată cu bumbi mari, negri, care mergeau pieziş de la umăr la poale. Nu mai văzusem niciodată asemenea rochie.

Faţa mamei mi se păru mai mică şi mai albă decît o ştiam înainte ; ochii i se făcuseră mai mari, mai adînci, iar părul mai auriu. În timp ce mă dezbrăca şi arunca hainele de pe mine spre prag, îşi strîmba cu scîrbă buzele ca fraga şi nu contenea să poruncească cu glasul ei răsunător :

— Ia spune, de ce taci ? Îţi pare bine c-am venit ? Uf, da' murdară ţi-e cămaşa !...

După aceea mama se apucă să-mi frece urechile cu untură de gîscă. Mă durea, însă mirosul plăcut şi înviorător care se desprindea din făptura ei îmi alina durerea. M-am lipit de dînsa şi m-am uitat în ochii ei, mut de emoţie. Printre vorbele ei auzeam glasul moale şi nu tocmai voios al bunicii :

— Îşi face de cap. Ne-a scăpat din mînă ş-acu nici de bunicusău nu se mai teme... O, Varia, Varia !

— Ei, mamaie, lasă, nu te mai tîngui !

Dacă ar fi fost să le asemuieşti cu mama, toate fiinţele din jurul ei păreau mici, nenorocite şi îmbătrînite. Pînă şi eu mă simţeam tot aşa de bătrîn ca şi bunicul. Mama, care mă strîngea

tare între genunchi şi-mi netezea părul cu mîna-i grea şi caldă, zise :

— Trebuie tuns. S-a făcut timpul să se ducă la şcoală. Vrei să înveţi ?

— Păi am învăţat, mi-ajunge.

— Ei, mai ai oleacă de învăţat. Da' ştii că eşti puternic !

Se juca cu mine şi rîdea cu rîsul ei gros şi plin de căldură.

După un răstimp intră bunicul, pămîntiu la faţă, încruntat şi cu ochii roşii. Mama m-a dat la o parte cu o mişcare a mîinii şi a întrebat cu glas tare :

— Ei, ce zici, tataie ? Să plec ?

Bunicul s-a oprit la fereastră, unde a rămas îndelung, tăcut, ricîind cu unghia gheaţa de pe geam. În jur toate erau pline de încordare şi mă îngrozeau. Ca totdeauna, în asemenea clipe de încordare, simţeam cum creşteam în toată făptura mea. Îmi creşteau ochii, urechile, mi se lărgea în chip ciudat pieptul şi-mi venea să urlu.

— Lexei, hai, cară-te de-aici ! îmi spuse bunicul cu glas înăbuşit.

— Da' de ce să plece ? l-a întrebat mama, trăgîndu-mă iarăşi lîngă dînsa.

— N-ai să te duci nicăieri ! Nu-ţi dau eu voie să pleci...

Mama s-a ridicat, a plutit un răstimp în odaie ca un nor în răsărit de soare şi apoi s-a oprit în spatele bunicului :

— Ascultă tataie !...

Bunicul s-a întors şi a răcnit la dînsa :

— Taci din gură !

— Să ştii că nu-ţi îngădui să strigi la mine, i-a spus mama încet.

Bunica s-a ridicat de pe canapeaua unde şedea şi a ameninţat-o cu degetul pe mama.

— Varvara !

Bunicul se aşeză pe un scaun şi începu să mormăie :

— Ia spune, ce ţi-s eu ? Hai spune ! Cum vine asta ? Şi deodată răcni ca scos din minţi :

— M-ai făcut de ruşine, Varka-a...

— Tu şterge-o de-aici ! mi-a poruncit bunica.

M-am dus în bucătărie ; mi-era inima grea ; m-am urcat pe cuptor şi multă vreme am tras cu urechea la glasurile ce se auzeau prin peretele subţire ; ba vorbeau toţi laolaltă, tăindu-şi vorba unul altuia, ba tăceau toţi de parcă ar fi adormit deodată.

Era vorba de un copil, pe care îl născuse mama şi-l dăduse nu ştiu cui ; dar nu mă puteam dumiri ce-avea bunicul să se mînie ? Să fie din pricină că-l născuse fără voia bunicului, sau fiindcă nu i-l adusese lui ?

Mai tîrziu, bunicul a intrat în bucătărie, zbîrlit, roş la faţă şi ostenit. În urma lui venea bunica, ştergîndu-şi lacrimile cu poala bluzei. Bunicul s-a aşezat pe bancă, proptindu-se cu mîinile într-însa, gîrbovit, tresărind şi muşcîndu-şi buzele vinete, iar bunica s-a lăsat în genunchi dinaintea lui şi a început să-l roage fierbinte :

— Iart-o, taică ! Pentru Dumnezeu, iart-o ! Se-ntîmplă şi cu alţii mai vajnici. Oare la boieri, la negustori, nu se-ntîmplă tot aşa ? Nu vezi tu ce mîndreaţă de femeie îi ? Hai, iart-o. Avem toţi păcatele noastre...

Bunicul se rezemă de perete ; se uita în faţa bunicii şi bombănea, zîmbea strîmb şi plîngea încetişor, cu sughiţuri.

— D-apăi sigur, cum de nu ? ! Tu pe cine n-ai ierta ? Pe toţi i-ai ierta. Ehei, vai de capul vos-tru !...

Apoi se plecă spre dînsa, o apucă de umeri şi începu s-o zgîlţîie, vorbindu-i în şoaptă, pe nerăsuflate :

— Pînă şi Dumnezeu, nu vezi tu, nu iartă nimic. Aşa-i ? Sînt cu un picior în groapă şi încă mă mai pedepseşte. Ne trăim zilele ce ne-au mai rămas fără linişte, fără bucurie. De asta să-ţi iei grija. Şi să-ţi aduci aminte ce-ţi spun eu : avem să crăpăm ca cerşetorii ! Da, ca cerşetorii...

Bunica i-a luat mîinile între ale ei, s-a aşezat alături de dînsul şi a prins a rîde încetişor.

— Ma-are nenorocire ! De ce te sperii ? Avem să ajungem cerşetori. Ei şi ? Tu ai să rămîi acasă, iar eu m-oi duce la cerşit. Cred c-au să-mi deie cît de cît şi tot om avea ce pune-n gură. Nu-ţi mai fă tu griji degeaba.

Bunicul zîmbi deodată şi, întorcîndu-şi capul ca de ţap către bunica, o apucă de după gît şi, mic şi boţit cum era, plîngînd cu sughiţuri, se lipi de dînsa :

— Proastă mai eşti tu, dragă ! Ferice de tine că eşti proastă, eşti cea din urmă fiinţă care a mai rămas lîngă mine. Nu pricepi nimica şi nu-ţi pare rău de nimica. Adă-ţi aminte cît am muncit noi pentru dînşii, cît am păcătuit ! Măcar acu să ne fi putut bucura şi noi oleacă...

N-am mai putut răbda, m-au podidit lacrimile, am sărit de pe cuptor şi m-am repezit la ei. Plîngeam de bucurie fiindcă bunicii

vorbeau aşa de frumos, cum nu se mai află, fiindcă mă durea să-i ştiu amărîţi, fiindcă venise mama şi fiindcă m-au lăsat să plîng laolaltă cu ei. Amîndoi mă îmbrăţişau, mă strîngeau la piept şi mă udau cu lacrimile lor, iar bunicul îmi şoptea în ochi şi-n urechi :

— Măi, şolticule ! Aici erai ? Uite c-a venit maică-ta. De-acu ai să fii cu dînsa. Iar pe bunicu-tău, pe dracul bătrîn şi rău, ai să-l goneşti. Aşa-i ? Şi pe bunică-ta, care te răsfaţă şi veşnic îţi face toate voile, ai s-o alungi şi pe dînsa. Ehei, vai de capul vos-tru !...

Bunicul şi-a desfăcut apoi mîinile, ne-a dat la o parte şi s-a ridicat, spunînd tare şi cu necaz :

— Toţi se depărtează de noi, trag care încotro ; toate se duc de rîpă. Hai cheam-o, să isprăvim odată...

Bunica a ieşit din bucătărie, iar bunicul şi-a întors capul şi a rostit către colţul cu icoanele :

— Doamne, prea milostive, uită-te şi vezi-i ce fac !

În timpul acesta se bătu cu pumnul în piept de răsună şi asta nu mi-a plăcut. Şi, îndeobşte, nu-mi plăcea să-l aud vorbind cu Dumnezeu ca şi cînd s-ar fi lăudat întruna cu tot ce făcea dînsul.

A intrat mama şi din pricina rochiei ei roşii bucătăria s-a luminat deodată. Mama s-a aşezat pe laiţa de lîngă masă, iar de o parte şi de alta a ei stăteau bunicul şi bunica ; mînecile largi ale rochiei cădeau pe umerii celor doi bătrîni. Mama le vorbea încet şi serios despre nu ştiu ce, iar amîndoi o ascultau tăcuţi, fără s-o oprească. Acuma se făcuseră amîndoi mici şi părea că ea era mama lor.

Ostenit de atîtea frămîntări am adormit dus, pe polată.

Seara, bătrînii s-au îmbrăcat în haine de sărbătoare şi s-au dus la vecernie ; bunica era voioasă şi-i făcea mamei semn cu ochiul către bunicul, împopoţonat cu mundirul lui de staroste de breaslă, cu pantaloni lungi şi cu şuba de şop.

— Ian te uită cum s-a mai dichisit taică-tău — curat par-că-i un ţap.

Mama rîdea şi ea din toată inima.

Apoi cînd am rămas singur cu dînsa în odaia ei, mama s-a aşezat pe canapea, şi-a tras picioarele sub ea şi, bătînd cu palma pe locul de alături, mi-a spus :

— Hai, vină aici. Ei, cum o duci ? Prost, nu-i aşa ?

Cum s-o fi dus ?

— Nu ştiu.

— Bunicul te bate ?

— Acu, nu prea.

— Da ? Hai spune-mi ceva, ce vrei tu. Ei, spui ?

N-aveam chef să-i spun nimic de bunicul, aşa c-am început să-i istorisesc o poveste cu unul care locuise în odaia aceea, un om tare cumsecade, însă pe care nu-l iubea nimeni, iar de la o vreme bunicul n-a mai vrut să-i închirieze odaia. Se vede că mamei nu i-a plăcut povestea, fiindcă mi-a spus :

— Ei, mai istoriseşte şi altceva.

I-am spus de cei trei băieţi şi cum mă dăduse afară polcovnicul din curte. Mama m-a strîns în braţe :

— Ticălosul !...

Apoi tăcu ; îşi îngustă ochii şi-i aţinti în podea şi clătină din cap. Am întrebat-o :

— Mamă, de ce-i supărat bunicul pe tine ?

— Am greşit faţă de el.

— Trebuia să-i aduci copilul...

Intîi mama s-a tras înapoi şi s-a încruntat, muşcîndu-şi buzele ; apoi a început a rîde cu hohote, strîngîndu-mă tare în braţe :

— Măi dihanie !... Tu să-ţi ţii gura, auzi ? Să taci şi nici să nu te mai gîndeşti măcar...

Mama mi-a vorbit îndelung, încet, cu asprime şi fără să înţeleg nimic din tot ce-mi spunea ; după aceea s-a ridicat şi a început să umble prin odaie, bătînd toba cu degetele pe bărbie şi mişcînd întruna din sprîncenele dese.

Pe masă ardea o lumînare de seu, care pîlpîia şi curgea, şi a cărei flacără se răsfrîngea în pustia oglinzii ; umbre nelămurite se tîrau pe podele ; în colţ, dinaintea icoanei, juca flacăra candelei, iar lumina lunii arginta geamul îngheţat. Mama se uita în jurul ei, căutînd parcă ceva pe pereţii goi şi în tavan.

— Cînd te culci ?

— Ceva mai tîrziu.

— De altfel, ai dormit peste zi, şi-a adus aminte mama şi a oftat.

— Mamă, tu vrei cu adevărat să pleci ?

— Unde să plec ? mi-a răspuns dînsa mirată şi, ridicîndu-mi capul, m-a privit îndelung în faţă, pînă ce-au început să-mi dea lacrimile.

— Ce-i cu tine ?

— Mă doare gîtul.

Mă durea şi inima, fiindcă simţisem numaidecît că n-avea să rămînă mult în casa asta şi iar avea să plece.

— Ai să semeni cu taică-tău, mi-a spus ea, dînd la o parte cu piciorul covoraşul. Ţi-a vorbit bunica de dînsul ?

— Da.

— Bunica ţinea foarte mult la Maxim. Şi el ţinea mult la dînsa...

— Ştiu.

Mama s-a uitat la lumînare, s-a încruntat ş-a stins-o. Apoi a spus :

— Aşa-i mai bine.

Cei drept, aerul părea acum mai puţin îmbîcsit şi odaia mai curată ; pe podele nu se mai tîrau umbrele acelea nelămurite şi întunecate. În locul lor se aşternuseră pete de lumină albăstrii-deschise, iar pe geamuri se aprinseră scîntei de aur.

— Da' unde ai stat tu pînă acum ?

Aducîndu-şi parcă aminte de lucruri de demult uitate, mama, rotindu-se mereu prin odaie fără pic de zgomot, ca un uliu, îmi spuse cîteva nume de oraşe.

— Da' rochia asta de unde ai luat-o ?

— Mi-am cusut-o singură, toate cele mi le cos singură.

Mă bucuram că mama nu semăna cu nimeni, dar mă întrista că vorbea puţin, iar dacă n-aş fi întrebat-o eu, ar fi tăcut cu totul.

După aceea dînsa se aşeză iarăşi pe divan alături de mine ; am stat aşa ghemuiţi unul în altul, fără să scoatem o vorbă, pînă s-au întors bătrînii, plini de linişte şi de blîndeţe, cu un aer de sărbătoare şi răspîndind în jurul lor mireasmă de ceară şi de tămîie.

Am cîntat cu mare ceremonie, ca de sărbători, vorbind puţin şi cu băgare de seamă, de parcă ne-am fi temut să nu trezim pe cineva din somn.

Nu trecu mult şi mama începu să mă-nveţe alfabetul „laic", cumpărîndu-mi şi cărţi. Cu ajutorul uneia din aceste cărţi, *Limba noastră*, am biruit în cîteva zile greutăţile cititului slovelor de tipar şi îndată după aceea mama mi-a spus că de ce n-aş învăţa stihuri pe dinafară. De aici au pornit toate amărăciunile noastre reciproce.

Stihurile sunau aşa :

Drumule cel lung şi lat.
Mult loc Domnul ţi-a lăsat.
Nici cazma şi nici lopată

Nu te-au netezit vreodată.
Aşternut cu colb din plin
Moale eşti copitei, lin.

Însă eu le rosteam greşit, spunînd „foc" unde era „loc", „trezit" unde era „netezit", iar în loc de „copitei" spuneam „copită".

— Hai, gîndeşte-te oleacă. De ce „trezit", cînd e „netezit"? Hai, dihanie! „Ne-te-zit", pricepi?

Pricepeam, însă oricum eu tot „trezit" citeam, minunîndu-mă singur cum de mi se întîmpla una ca asta.

Mama se supăra şi-mi spunea că sînt nătîng şi îndărătnic; tare mă mai amăram auzind acestea, fiindcă mă străduiam foarte conştiincios să învăţ pe dinafară blestematele de stihuri. În gînd le spuneam fără greş, însă cînd trebuia să le rostesc cu glas tare, nu era chip să nu le încîlcesc. Am prins ciudă pe aceste stihuri, pe care nu le puteam ţine minte, şi, de furie, am început dinadins să le stîlcesc, îndrugînd la şir, cum îmi venea în minte şi fără nici o noimă, toate cuvintele care sunau cam la fel; îmi plăcea îndeosebi cînd blestematele de stihuri ajungeau aşa de pocite, încît nu mai era chip să înţelegi nimic din ele.

Dar distracţia asta a mea m-a costat scump: odată, după o lecţie care se isprăvise cu bine, venindu-i mamei în gînd să mă întrebe dacă izbutisem în sfîrşit să învăţ ca lumea stihurile, am început să îngăim fără să vreau:

Cale, vale, cazmale,
Copite, pite, ciupite...

Mi-am venit în fire prea tîrziu: mama s-a ridicat, s-a sprijinit cu amîndouă mîinile de masă şi m-a întrebat răspicat:

— Da' asta ce mai e?

— Nu ştiu, i-am răspuns eu, încremenind.

— Nu, dar totuşi ceva este. Ce-i?

— Asta-i aşa.

— Adică, cum aşa?

— Un caraghioslîc.

— Treci la colţ.

— Pentru ce să trec la colţ?

Cu glas plin de ameninţare, mama mi-a mai spus o dată:

— Treci la colţ!

— La care ?

Nu mi-a răspuns, însă mi s-a uitat în ochi în așa fel încît m-am zăpăcit de tot ; nu mă puteam dumiri ce anume voia de la mine. În colțul de sub icoane era pusă o măsuță pe care se aflau un vas cu ierburi și flori uscate care miroseau frumos ; în colțul din față se afla un sipet, așternut cu o scoarță, iar în cel din fund, patul. Odaia n-avea al patrulea colț în care să fi putut sta, fiindcă în acest colț ușorul era lipit chiar de zid.

— Nu știu ce vrei de la mine, i-am spus eu, deznădăjduit că nu înțelegeam ce vrea.

Mama s-a lăsat pe un scaun, a tăcut o clipă, și-a frecat fruntea și obrazul și apoi m-a întrebat :

— Te-a pus bunicul vreodată la colț ?

— Cînd să mă fi pus ?

— Așa, o dată, strigă dînsa, pocnind de două ori cu palma în masă.

— Nu. Nu-mi aduc aminte.

— Știi că-i o pedeapsă să fii pus la colț ?

— Nu. Da' de ce-ar fi asta o pedeapsă ?

Mama oftă.

— Uuff !... Ia vină-ncoace.

M-am apropiat de ea și am întrebat-o :

— Ce ai, mamă, de țipi așa la mine ?

— Da' tu de ce încurci înadins stihurile ?

I-am lămurit și eu cum am putut că, dacă închideam ochii, îmi aduceam aminte de stihuri așa cum erau tipărite, însă atunci cînd le citeam îmi veneau în minte, fără să vreau, alte cuvinte.

— Spune, nu cumva te prefaci ?

Am răspuns că nu, însă numaidecît m-am gîndit : „cine știe, poate că mă prefac ?" Deodată, fără să mă grăbesc, am spus versurile cum trebuie, fără nici o greșeală ; asta m-a uimit și m-a copleșit.

Am simțit deodată cum mi se umfla parcă fața, sîngele mi-a năvălit în urechi, îngreuindu-le, capul îmi vîjiia neplăcut. Stăteam dinaintea mesei, arzînd de rușine, și-i vedeam printre lacrimi fața tristă și întunecată, cu buzele strînse și sprîncenele încruntate.

— Cum vine asta ? m-a întrebat ea cu un glas care parcă nu era al ei. Va să zică tot prefăcătorie a fost ?

— Nu ştiu. N-am vrut să...

— Greu s-o scoată cineva la capăt cu tine ! mai spuse ea, plecînd capul. Hai, du-te !...

Mama începu să ceară de la mine să învăţ cît mai multe versuri pe dinafară, pe cînd eu ţineam minte tot mai prost strofele acelea egale şi în mine creştea şi se făcea tot mai stăruitoare dorinţa de a le schimba, de a le stîlci şi de a alege alte cuvinte în locul celor tipărite. Asta izbuteam s-o fac cu multă uşurinţă ; îmi veneau în minte roiuri întregi de cuvinte nelalocul lor, care mă făceau să încurc repede cuvintele din carte. Se întîmpla adesea ca un rînd întreg să mi se şteargă din faţa ochilor şi, oricît de cinstit căutam să-l prind, nu izbuteam să-l ţin minte. Multe amărăciuni mi-a adus o poezie plină de jale, dacă nu mă-nşel a cneazului Viazemski :

Devreme-n zori şi pe la asfinţit
Bătrîni, văduve şi orfani în cîrd
Cu băţu-n mînă, torba după gît,

Versul al patrulea care glăsuia :

Pe sub ferestre umblă la cerşit.

îl săream de fiecare dată. Mama era furioasă şi-i spunea bunicului de isprăvile mele, iar bunicul îi răspundea mînios :

— Îi arde de joacă — da' are cap bun. Rugăciunile le ştie mai bine decît mine. Dacă zice că nu ţine minte, spune minciuni. Are o memorie de fier. Ce i se întipăreşte în minte, acolo rămîne. Tu trage-i o bătaie bună !

Bunica mă dădea şi ea de gol :

— Poveştile le ţine minte, cîntecele le ţine minte. D-apoi cîntecele nu-s şi ele stihuri ?

Ce-i drept, toate acestea erau adevărate. Ştiam că-s vinovat, însă nu ştiu cum se făcea că îndată ce mă apucam să învăţ vreo poezie, numaidecît, pornind cine ştie de unde, veneau tîrîş alte cuvinte, care se aşezau şi ele tot în rînduri :

La noi în poartă-n orice zi,
Bat mulţi bătrîni şi mulţi copii.
Se milogesc neîncetat
Că sînt flămînzi şi n-au mîncat.

Dar pîinea toat-o pun în saci
Şi-o vînd Petrovnei pentru vaci.
Cu banii ce pe pîine iau,
Pe după garduri votcă beau.

Nopţile, stam întins pe polată, alături de bunica, şi o plictiseam recitîndu-i tot ce ţineam minte din cărţi şi tot ce mai născoceam singur ; cîteodată se întîmpla să rîdă cu hohote, dar de cele mai multe ori mă certa :

— Păi vezi ? Poţi să spui. Ştii. Iar de cerşetori să nu-ţi baţi joc. Dumnezeu ţine la ei. Şi Cristos a fost cerşetor, şi toţi sfinţii...

Mie nu-mi prea plac calicii,
Bunicul deloc nu-mi place.
Aşa-i treaba, n-am ce-i face !
Domnu-i bun şi m-o ierta :
Prea de tot cată bunicul
Pricini de-a mă scărmăna.

— Ce tot boscorodeşti acolo ? Uscaţi-s-ar limba ! spunea supărată bunica. Păi ştii tu ce are să iasă, dacă te-aude bunicul ?

— N-are decît !

— Rău faci că eşti obraznic şi că o superi pe maică-ta. Are ea destule pe capul ei şi fără tine, mă sfătuia cu bunătate bunica, cu gîndul dus.

— Bunică, da' de ce are mama atîtea pe capul ei ?

— Ia mai taci şi tu din gură. Nu poţi pricepe asta.

— Las' că ştiu eu. Bunicul o tot...

— Ţi-am spus să taci din gură.

Nimic nu mă mulţumea, mă aflam într-o stare cu deznădejdea, nu ştiu de ce căutam s-o ascund, îmi făceam curaj şi mă ţineam de năzbîtii. Lecţiile pe care le făceam cu mama erau tot mai multe şi mai greu de înţeles, cu aritmetica mă descurcam uşor, dar nu puteam să sufăr scrisul, iar la gramatică nu înţelegeam nimic. Ceea ce mă întrista însă mai mult decît orice era că vedeam şi simţeam cît de greu o ducea mama în casa bunicului ; dînsa era tot mai încruntată, se uita la toţi cu ochi străini, stătea ceasuri întregi în şir la fereastra care dădea în grădină, fără să scoată o vorbă, şi parcă se veştejea. La început, cînd venise, era sprintenă, plină de frăgezime, însă de atunci i se aşternuseră cearcăne sub ochi. Cît era ziua de mare umbla nepieptănată, cu rochia boţită, fără să-şi încheie bluza, ceea ce n-o prindea deloc ; pe mine asta mă supăra, fiindcă voiam ca mama să fie frumoasă, aşezată, curat îmbrăcată — ca nimeni altul.

Cît țineau lecțiile ei cu mine, mama, cu ochii duși în fundul capului, privea în neștire undeva, într-un punct din perete, din fereastră, îmi punea întrebările cu glas obosit, uita răspunsurile, se supăra și țipa la mine tot mai des, ceea ce mă umilea, căci o mamă trebuie să fie mai dreaptă ca oricine, cum se întîmplă în povești.

Cîteodată o întrebam :

— Mamă, nu te simți bine cu noi ?

Mama îmi răspundea supărată :

— Vezi-ți de treabă.

Îmi dădeam iarăși seama că bunicul punea ceva la cale de care bunica și mama se temeau. Adesea se încuia în odaia mamei și-l auzeam tînguindu-se și țipînd ascuțit, ca fluierul pe care nu-l puteam suferi, din care cînta Nikanor, ciobanul cel șoldit. În timpul uneia din acele sfezi, am auzit-o pe mama strigînd de-a răsunat toată casa :

— Nu ! Asta n-o să fie !

Și-a trîntit ușa, iar bunicul a început să urle.

Sfada s-a întîmplat seara ; bunica ședea în bucătărie și-i cosea bunicului o cămașă, boscorodind ceva îndesine. Cînd o auzi pe mama trîntind ușa, își aținti o clipă urechea, apoi spuse :

— Of, Doamne ! S-a dus la chiriași.

Deodată, bunicul dădu buzna în bucătărie, veni la bunica, îi dădu una peste cap și șuieră printre dinți, scuturîndu-și mîna la care se lovise :

— Nu trăncăni ce nu trebuie, zgripțuroaico.

— Bătrîn nătîng, spuse liniștită bunica, îndreptîndu-și scufia care-i lunecase. Crezi c-am să tac ? Cum să nu ! Am să-i spun totdeauna tot ce am să aflu că pui la cale.

Bunicul se repezi la dînsa și începu să-i cărăbănească la pumni în capul ei mare. Bunica nu se apăra, nu-l împingea într-o parte, ci-i spunea numai :

— Hai, dă în mine ! Dă în mine, nătîngule !

De pe polată, unde eram, am început să zvîrl într-înșii cu tot ce era pe cuptor : perne, oghialuri, cizme, însă bunicul, cuprins de furie, nici nu lua seama. Bunica se prăbuși pe podele, iar el o lovi în cap cu picioarele, pînă cînd, poticnindu-se, căzu în sfîrșit și el, răsturnînd căldarea cu apă. Dar numaidecît sări în picioare ; forăind, își roti în jur privirea rătăcită și fugi în odăița lui din pod. Bunica se ridică de jos oftînd, se așeză pe bancă și începu să-și

descîlcească părul. Am sărit de pe polată. Cum m-a văzut, s-a și răstit la mine :

— Ia strînge pernele și celelalte și pune-le înapoi pe cuptor. Auzi ce i-a venit în minte ? Să zvîrle cu pernele ! Păi asta-i treaba ta ? Și diavolul cel bătrîn și-a ieșit din minți de-a binelea, tîmpitul.

Deodată, bunica începu să geamă și să se strîmbe. Și-a plecat capul și m-a chemat la dînsa.

— Ia vezi tu ce-am aici, de mă doare ?

I-am dat la o parte părul des. Un ac de păr îi intrase adînc sub pielea capului. L-am scos. Apoi am descoperit încă unul, dar degetele mi s-au înțepenit.

— Bunicuță, mi-e frică. Mai bine o chem pe mama.

Bunica îmi făcu semn cu mîna să nu fac asta.

— Ce tot spui ? Las' că-ți arăt eu ! Auzi, s-o cheme ! Slavă Domnului că n-a văzut și n-a auzit nimic ! Și tu vrei s-o mai chemi. Hai, cară-te de-aici.

Și bunica se apucă să scormonească cu degetele ei mlădioase de horbotăreasă în coama-i neagră și deasă. Mi-am luat inima în dinți și i-am ajutat să-și scoată de sub piele încă două ace groase, care se încovoiaseră.

— Te doare ?

— Nu-i nimica, mîine facem foc la feredeu, am să mă spăl și are să-mi treacă.

Apoi începu să mă roage cu blîndețe :

— Tu, sufletelule, să nu spui mamei că m-a bătut bunicul. Și așa-s ei certați. N-ai să spui, da ?

— Nu, bunicuță !

— Să ții minte. Hai, strînge lucrurile de pe jos. Da' fața nu mi-a stîlcit-o ? Nu ? Atuncea-i bine. N-are să afle nimic...

Bunica începu să șteargă podelele, iar eu i-am spus cu durere în suflet :

— Bunicuță, parc-ai fi o sfîntă. Bunicul te canonește întruna, iar ție nici că-ți pasă...

— Ce tot îndrugi prostii ? Ți-ai găsit ! Eu și sfîntă.

Bunica bombăni multă vreme, tîrîndu-se în patru labe pe podele ; eu stăteam pe prichiciul cuptorului și mă tot gîndeam cam cum m-aș putea răfui cu bunicul ca s-o răzbun.

Era întîiași dată cînd bunicul o bătuse așa de groaznic și cu atîta josnicie de față cu mine. Vedeam în întuneric, în fața ochilor, cum i se aprindea mutra roșie și cum îi flutura părul roșcat.

În inimă îmi clocotea obida și mi-era ciudă că nu puteam născoci o răzbunare vrednică de isprava lui.

Peste vreo două zile, intrînd pentru nu mai știu ce treabă în odăița lui din pod, l-am găsit șezînd pe dușumea dinaintea unui sipet și scotocind printre niște hîrtii. Pe un scaun era calendarul sfinților, calendarul lui preferat, alcătuit din douăsprezece file de hîrtie groasă cenușie, împărțite în pătrățele, cîte unul pentru fiecare zi a lunii. În fiecare pătrățel era chipul unui sfînt. Bunicul ținea foarte mult la acest calendar și nu mă lăsa să mă uit prin el decît cînd era cu totul mulțumit de mine, ceea ce de altfel se întîmpla foarte rar. Mă uitam totdeauna cu un sentiment deosebit la toate acele chipuri cenușii, mici și frumușele, înghesuite unele în altele. Cunoșteam viețile unora dintre sfinți, ca de pildă viața Sfîntului Chiric și a Sfintei Ulita, a marii mucenice Varvara, a Sfîntului Pantelimon și a multor altora, dar mai mult decît toate îmi plăcea viața plină de tristețe a Sfîntului Alexei, robul lui Dumnezeu, și frumoasele stihuri în care era vorba de dînsul; le auzisem de multe ori de la bunica și de fiecare dată ele mă mișcau. Cînd se întîmpla să mă uit la sutele de oameni din acest calendar, mă alinam în tăcere cu gîndul că în toate vremurile au fost mucenici pe lume.

Acu însă hotărîsem să tai calendarul în bucățele și cînd bunicul s-a apropiat de fereastră ca să citească o hîrtie albastră, pe care erau niște vulturi, am pus mîna pe cîteva foi, am dat fuga jos, am șterpelit foarfeca de pe masa bunicii, m-am suit pe polată și m-am apucat să tai capetele sfinților. După ce am tăiat capetele unui întreg șir de sfinți, mi s-a făcut milă de ei și am început să tai numai pătrățele, urmînd liniile despărțitoare. N-apucai să sfîrșesc de forfecat căsuțele celui de-al doilea rînd de sfinți, cînd deodată se ivi bunicul. Cum intră se și urcă pe prichiciul cuptorului și mă întrebă :

— Ia spune, cine ți-a dat voie să iei calendarul ?

Cînd dădu cu ochii de pătrățelele de hîrtie risipite pe scîndurile polației, începu să le strîngă. Le ridica în dreptul feței, le arunca și iar le apuca. Falca de jos i se strîmbă și barba începu să-i tremure, iar de tare ce sufla, căpețelele de hîrtie începură a zbura jos.

— Ce-ai făcut ? izbucni el în sfîrșit să urle, înșfăcîndu-mă de picior și răsucindu-mă în aer. Bunica mă prinse în brațe din zbor, iar bunicul începu să ne care la pumni la amîndoi, în vreme ce răcnea :

— Te omo-or !

În aceeaşi clipă se ivi şi mama, şi m-am pomenit în colţul de lîngă cuptor. Mama, care se pusese scut în faţa mea, prindea şi dădea în lături mîinile bunicului care-i zburau pe dinaintea feţei, strigînd către dînsul :

— Ce înseamnă sălbăticia asta ? Vină-ţi în fire !

În sfîrşit, bunicul căzu gemînd pe banca de lîngă fereastră :

— M-aţi omorît ! Toţi sînteţi împotriva mea, a-a...

— Mă mir cum nu ţi-e ruşine ! răsună glasul înăbuşit al mamei. Ce te tot prefaci ?

Bunicul, cu ochii strîns închişi şi cu barba ridicată caraghios spre tavan, ţipa şi bătea cu picioarele în bancă ; mi se părea că-i era ruşine de mama, fiindcă în adevăr se prefăcea şi de aceea şi închisese ochii :

— Am să-ţi lipesc bucăţelele pe pînză, încît calendarul are să ţină mai bine ca pînă acu, spuse mama, uitîndu-se la pătrăţelele tăiate şi la foile rămase întregi. Nu vezi că-i boţit tot de cînd zace în sipet şi că-i curg foile ?

Mama vorbea cu bunicul cum vorbea cu mine la lecţie, cînd nu pricepeam ceva. Deodată, bunicul se ridică, îşi îndreptă grăbit rubaşca, jiletca, scuipă şi îi spuse :

— Să mi le lipeşti chiar azi. Aşteaptă, că-ţi aduc îndată şi celelalte foi...

Dădu să plece, dar se întoarse din prag şi, arătîndu-mă cu degetul lui cel strîmb, adause :

— Dar el trebuie bătut.

— Trebuie, încuviinţă mama. Şi, plecîndu-se spre mine, mă întrebă : De ce ai făcut asta ?

— Am făcut-o dinadins. Să n-o mai bată pe bunica. Că de nu, să ştii că-i tai şi barba...

Bunica tocmai îşi scotea bluza ruptă ; auzindu-mă, dădu din cap şi-mi spuse cu mustrare :

— Mai bine tăceai, aşa cum mi-ai făgăduit ! Apoi scuipă pe podele şi urmă : Umfla-ţi-ar limba, să n-o mai poţi nici măcar suci în gură.

Mama s-a uitat la dînsa, s-a plimbat un timp prin bucătărie şi a venit iar lîngă mine :

— Cînd a bătut-o pe bunica ?

— Zău, Varvara, ar trebui să-ţi fie ruşine să-ntrebi asemenea lucru. Da' ce, e treaba ta ? spuse cu supărare bunica.

Mama a cuprins-o în braţe.

— Of, mamaie... drăguța de tine...

— Ei, acum îmi mai spui și mamaie. Ia slăbește-mă, mă rog.

Un răstimp s-au uitat una la alta, și, cum se auzea din tindă tropăitul bunicului, s-au despărțit.

Chiar din primele zile cînd sosise la noi, mama se împrietenise cu chiriașa cea veselă, nevasta militarului, și mai în fiecare seară se ducea la ei în odăile din față, unde veneau cucoane frumoase și ofițeri, din cei care se duceau și la Betleng. Bunicului nu-i plăcea treaba asta și nu o dată, stînd seara la masă în bucătărie, bombănea, amenințînd cu lingura :

— Blestemații, iar s-au strîns ! De-acu nu te mai lasă să dormi pînă-n zori.

Nu trecu mult și-i rugă pe chiriași să se mute. După plecarea lor a adus nu știu de unde două cotiugi cu tot felul de mobilă, pe care a așezat-o în odăile din față, a bătut la ușă niște belciuge și a atîrnat un lacăt mare.

— N-avem nevoie de chiriași. De-acu încolo primesc singur musafiri.

De sărbători au prins a se ivi și musafiri. Venea Matriona Ivanovna, sora bunicii, o spălătoreasă guralivă, cu nasul mare, îmbrăcată cu o rochie de mătase în dungi și-n cap cu o scufie aurie, aducînd cu dînsa și pe feciorii ei, unul Vasili, desenator de meserie, bun la suflet și voios, cu părul lung și îmbrăcat din cap pînă-n picioare în cenușiu — celălalt, Viktor, cu un cap ca de cal și cu fața îngustă, stropită toată de pistrui, și îmbrăcat pestriț. Cum intra în tindă, în timp ce-și scotea galoșii, începea să cînte cu glas pițigăiat, ca la iarmaroc :

— Andrei — papà, Andrei — papà.

Asta mă uimea și mă speria peste măsură.

Mai venea unchiu-meu Iakov cu chitara, aducînd cu dînsul pe un ceasornicar chior și chel, îmbrăcat cu un surtuc negru, lung, om tăcut și liniștit, ce semăna cu un călugăr. Se așeza totdeauna într-un colț, își lăsa capul într-o parte, sprijinindu-l în chip ciudat într-un deget pe care-l proptea în bărbia rasă, cu gropiță la mijloc, și zîmbea. Fața-i era pămîntie și se uita la toți cu privirea neclintită a singurului ochi pe care-l avea. Vorbea puțin și spunea adesea aceleași cuvinte :

— Nu vă osteniți, mă rog, nu-i nimica...

Cînd l-am văzut întîiași dată, mi-am adus aminte că mai de mult, pe cînd locuiam încă pe ulița Novaia, auzisem într-o zi, din-

colo de poartă, bătăi de tobă asurzitoare, care îmi stîrniseră o neliniște. Pe strada care ducea de la închisoare la piață venea o telegă neagră, cu coșul înalt, înconjurată cu soldați și mulțime. În telegă, pe o bancă, ședea ferecat în lanțuri un om nu prea înalt, purtînd în cap o tichie de postav, rotundă. Pe piept îi atîrna o tăbliță pe care era scris ceva cu slove mari. Omul sta cu capul plecat, ca și cînd ar fi citit slovele de pe tăbliță, în vreme ce tot trupul i se hurduca și-i zăngăneau lanțurile. Și atunci cînd mama i-a spus ceasornicarului : „Uite și băiatul meu", m-am speriat și m-am dat înapoi cu un pas, ascunzîndu-mi mîinile la spate.

— Nu vă osteniți, mă rog, spuse el, strîmbîndu-și groaznic gura către urechea dreaptă.

Apoi mă cuprinse de mijloc, mă trase spre el, mă învîrti repede și cu ușurință, îmi dădu drumul și spuse mulțumit :

— N-am ce zice : voinic băiat !

M-am tras într-un colț, m-am urcat într-un jilț de piele, așa de adînc încît puteam sta și întins — jilț cu care bunicul se fălea, spunînd că fusese al cneazului Gruzinski — și de acolo priveam la plictisitoarea distracție a celor mari și la ceasornicar, a cărui față se schimba întruna în chipul cel mai ciudat, stîrnindu-ți nu știu ce bănuială. Fața aceea, unsuroasă și apoasă, parcă se topea și plutea ; cînd zîmbea, buzele-i groase alunecau spre obrazul drept, iar nasul mic îi aluneca și el într-acolo, ca un colțunaș pe o farfurie. Tot așa de ciudat i se mișcau și urechile mari și clăpăuge, care ba se ridicau, o dată cu sprînceana ochiului teafăr, ba se lăsau spre umerii obrajilor ; părea că, dacă ar fi vrut, și-ar fi putut acoperi cu ele nasul cum ți-l acoperi cu palmele. Cîteodată ofta și atunci își scotea limba vînătă și rotundă ca un pilug, umezindu-și buzele groase și unsuroase, cu care prilej trăgea cu multă iscusință un cerc cu desăvîrșire rotund. Toate acestea nu mi se păreau deloc de rîs, ci numai mă mirau și mă făceau să nu-mi iau ochii de la el.

Musafirii beau ceai cu rom, care mirosea a coji de ceapă arsă, beau din băuturile pregătite de bunica, una galbenă ca aurul, alta închisă ca dohotul, iar alta verde ; se îndopau cu dulceață, cozonac, turtișoare de miere cu mac. Oaspeții asudau, suflau din greu și lăudau pe bunica. După ce se ghiftuiau, de li se înroșeau și li se umflau fețele, se așezau cu un aer grav pe scaune și se sileau alene să-l convingă pe unchiu Iakov să le cînte ceva.

Unchiul Iakov se apleca asupra chitarei și începea a zdrăngăni și a cînta cu glasul lui neplăcut și plictisitor :

Trăiam cum se întîmpla,
Tîrgu-ntreg de noi huia ;
Iar cocoanei din Kazan
I-a spus tot un coblizan...

Mie unul, cîntecul mi se părea plin de tristeţe, însă bunica îi spunea :

— Ai face bine, ia-aşa, să ne cînţi alt cîntec, unul adevărat. Îţi mai aduci aminte, Motria, de cîntecele de pe vremea noastră ?

Spălătoreasa îşi netezea cu palma rochia, care prindea a foşni, şi spunea, dîndu-şi aere :

— Azi, măiculiţă, s-a schimbat moda...

Unchiu-meu se uita la bunica cu ochii micşoraţi, ca şi cum bunica ar fi stat foarte departe, şi ne împuia mai departe şi cu multă stăruinţă urechile cu sunete triste şi stihuri anoste.

Bunicul vorbea tainic cu ceasornicarul şi-i arăta ceva pe deget, iar acesta ridica dintr-o sprînceană, se uita înspre partea unde şedea mama şi dădea din cap. Valuri mici pe care abia de le puteai zări îi încreţeau faţa apoasă.

Mama şedea îndeobşte între Sergheievi şi vorbea serios cu Vasili, care ofta şi spunea :

— Da, ar trebui să ne mai gîndim la asta...

Viktor zîmbea satisfăcut, hîrşîia cu picioarele şi se pornea din senin să cînte cu glas ţipător :

— Andrei — papà, Andrei — papà...

Toţi amuţeau de uimire şi se zgîiau la el, iar spălătoreasa îi lămurea cu mîndrie :

— Asta a luat-o de la tiatru, aşa cîntă acolo...

După vreo două, poate trei seri de felul acesta, de neuitat prin apăsătoarea lor plictiseală, într-o duminică după-amiază, îndată după a doua liturghie, se înfiinţă la noi ceasornicarul. Stăteam la mama în odaie şi-i ajutam să desfacă nişte mărgele mărunte, cusute pe o broderie care se făcuse ferfeniţă, cînd, deodată, uşa fu crăpată în grabă, bunica îşi vîrî în odaie faţa speriată şi dispăru, şoptindu-i mamei destul de tare :

— Varia, a venit !

Mama nu se urni din loc, nici măcar nu tresări ; iar uşa se deschise din nou şi în prag se ivi bunicul, rostind cu semeţie :

— Îmbracă-te, Varvara, şi hai...

Fără să se scoale şi fără măcar să se uite la el, mama îl întrebă :

— Unde să viu ?

— Pentru numele lui Dumnezeu, vină dincolo. Nu te mai împotrivi. Omu-i așezat, meșter în meseria lui, și are să-i fie părinte bun lui Lexei...

Bunicul vorbea cu mult ifos și-și netezea șoldurile cu palma, iar coatele îndoite la spate îi tresărau, de parcă mîinile ar fi năzuit să se întindă în lături împotriva voinței lui.

Mama îl întrerupse liniștită :

— Ți-am spus că asta n-o să se întîmple niciodată...

Bunicul păși către dînsa, întinse mîinile ca un orb, se încovoie, se zburli și rosti cu glas răgușit :

— Du-te ! Că de nu, te duc eu de cozi...

— Ai să mă duci dumneata ? îl întrebă mama, ridicîndu-se. Fața i se făcu albă și ochii i se îngustară de te-apuca groaza. Începu să-și scoată în grabă bluza, fusta și, rămasă numai în cămașă, se apropie de bunic și-i spuse :

— Du-mă !

Bunicul rînji și o amenință cu pumnul :

— Varvara, îmbracă-te !

Mama îl dădu cu mîna la o parte și apucă clanța ușii :

— Ei, nu vii ? Haidem !

— Am să te blestem, șopti bunicul.

— Nu mă tem de asta. Mergem ?

Mama deschise ușa, dar bunicul o prinse de poala cămășii, se lăsă în genunchi și-i spuse iar în șoaptă :

— Varvara, diavolițo ! Te nenorocești... Nu mă face de rușine...

Și începu să cheme tînguitor :

— Maică, maică...

Bunica apucase să se pună în calea mamei și dădea din mîini ca s-o gonească înapoi, ca pe găini ; apoi o împinse îndărăt în ușă, mormăind printre dinți :

— Varka, proasto ! Ce faci ? Intră-n casă, nerușinato !

După ce-o băgă înapoi în odaie, închise ușa cu cîrligul, se aplecă asupra bunicului, îl apucă cu o mînă și-l ridică, iar cu cealaltă îl amenință :

— Oof ! Drac bătrîn și făr-de-minte !...

Apoi îl așeză pe divan, unde bunicul căzu ca o păpușă de cîrpă cu gura căscată și începu a bălăbăni din cap, iar bunica strigă către mama :

— Hai, îmbracă-te.

Mama ridică rochia de pe podea şi spuse :

— Nu mă duc la el, aţi înţeles ?

Bunica mă împinse jos de pe divan şi-mi zise aspru :

— Adă o cană de apă, da' repede !

Vorbea încet, aproape în şoaptă, cu glas liniştit şi poruncitor. Am dat fuga în tindă. În partea din faţă a casei se auzea tropăit măsurat de paşi grei, în vreme ce în odaia mamei răsuna glasul ei plin :

— Mîine plec !

Am intrat în bucătărie şi m-am aşezat la fereastră. Mi se părea că visam.

Bunicul plîngea cu sughiţuri şi gemea, bunica bombănea ; apoi se auzi o uşă trîntită, se făcu linişte şi mă cuprinse frica. Deodată mi-am adus aminte că bunica mă trimisese după ceva ; am luat apă într-o cană de alamă ş-am ieşit în tindă. Din partea din faţă a casei se ivi ceasornicarul. Mergea cu capul plecat, netezindu-şi cu palma căciula de blană. Bunica, cu mîinile împreunate pe burtă, se ploconea din urmă şi-i spunea încetişor :

— Ştii şi dumneata, dragoste cu sila nu se poate...

Meşterul se împiedică de pragul uşii care dădea în cerdac şi o zbughi în curte, iar bunica îşi făcu semnul crucii. Se cutremura toată şi, cum nu scotea un sunet, nu mă puteam dumiri dacă plînge sau rîde.

M-am apropiat repede de dînsa şi am întrebat-o :

— Ce-i cu tine, bunică ?

Ea îmi smulse cana cu apă din mînă, udindu-mă pe picioare, şi ţipă la mine :

— Unde ai zăbovit atîta cu apa ? Da' închide uşa !

Bunica a intrat în odaia mamei, iar eu m-am întors iar în bucătărie. Le auzeam pe amîndouă oftînd, gemînd şi bombănind, ca şi cum ar fi mutat din loc în loc nişte poveri peste puterile lor.

Era o zi senină. Prin geamurile îngheţate ale celor două ferestre se uitau în bucătărie razele piezişe ale soarelui de iarnă. Pe masa pusă pentru prînz luceau tulbure vasele de cositor, un clondir de cvas roşietic şi o garafă de votcă verde-negricioasă de ciuboţica cucului şi de sunătoare, votca bunicului. Printre florile de gheaţă de pe geamuri, care începuseră să se topească, se vedea zăpada de pe acoperişuri strălucind de-ţi lua ochii şi scufiţele argintii de pe stîlpii gardului şi căsuţa graurilor, scînteind în soare. În coliviile scăldate în soare, atîrnate la uşorii ferestrelor, se zben-

guiau păsărelele mele. Ciripeau voios scatii domesticiți, scîrțîiau botroșii și cîntau în triluri sticleții. În ziua argintie, veselă și răsunătoare nu mă bucura deloc. Mi se părea de prisos, cum mi se păreau toate de prisos. Îmi veni poftă să dau drumul păsăruicilor. Am început să scot coliviile. Tocmai atunci dădu buzna în bucătărie bunica, bătîndu-se cu palmele peste șolduri, repezindu-se la cuptor și blestemînd :

— Lua-v-ar naiba pe toți, afurisiților ! Vai de capul tău, Akulină ! Ai îmbătrînit și te-ai prostit.

Bunica scoase din cuptor plăcinta, îi ciocăni cu degetul coaja și scuipă cu furie în lături :

— Eh, s-a uscat de tot ! Cică am încălzit-o ! O-of, diavolilor ! Lua-v-ar aghiuță să vă ia !... Ce te tot holbezi la mine, bufniță ? V-aș buși pe toți la pămînt, să vă meargă peticile.

Bunica se bosumflă și începu să plîngă. Întorcea plăcinta cînd pe-o parte, cînd pe alta, ciocănea cu degetul coaja uscată și lacrimi mari i se rostogoleau pe obraz și picurau grele pe plăcintă.

Apoi au intrat în bucătărie bunicul și mama. Bunica zvîrli plăcinta pe masă așa de tare, încît farfuriile prinseră a zăngăni.

— Ia uitați-vă ce s-a întîmplat din pricina voastră, afurisiților...

Mama, veselă și liniștită, o cuprinse în brațe și o rugă să nu-și facă sînge rău : bunicul, cu fața răvășită și sleit de puteri, se așeză la masă, își legă șervetul la gît și își îngustă ochii umflați în care îi bătea soarele :

— Bine, nu-i nimica. Am mîncat noi și plăcinte bune. Domnu-i zgîrcit. Plătește pentru ani cu cîte o clipă, iar de dobînzi nici nu vrea să știe. Ia stai jos, Varia... Nu face nimica...

Bunicul parcă înnebunise. Tot timpul cît ținu masa, vorbi de Dumnezeu, de necredinciosul Ahab, de greutatea de a fi părinte. Bunica era supărată și-i tăia întruna vorba :

— Hai, taci odată și mănîncă.

Mama glumea, și ochii ei senini scînteiau :

— Te-ai speriat adineauri ? mă întrebă ea, ghiontindu-mă cu cotul.

Nu mă prea speriasem atunci, însă acu nu mă simțeam în apele mele și nu mai înțelegeam nimic.

Ca totdeauna sărbătoarea, masa nu se mai sfîrșea. Parcă nu erau aceiași oameni care, cu mai puțin de o jumătate de ceas mai înainte, strigaseră unul la altul, gata să sară la bătaie, și spumegaseră, plîngînd cu hohote. Nu mai puteam să cred că erau

serioşi cînd făceau toate acestea, nici că le era greu să plîngă la nevoie. Începusem să mă deprind cu lacrimile, cu ţipetele lor şi cu chinurile pe care şi le pricinuiau unii altora, izbucniri dese care se stingeau degrabă. Toate acestea mă tulburau din ce în ce mai puţin şi le puneam tot mai rar la inimă.

Abia mult mai tîrziu am înţeles că din pricina sărăciei şi a vieţii lor mizere, ruşilor le place îndeobşte să facă din durerea lor petrecere, să se joace cu ea ca nişte copii, şi rar de li se întîmplă să le fie ruşine de nenorocirile lor.

În nesfîrşita monotonie a zilelor, durerea-i sărbătoare şi focul petrecere ; pe o faţă lipsită de expresie, o zgîrietură îi şi ea o podoabă.

XI

DUPĂ ISTORIA ASTA, poziţia mamei în casa bunicului se întări şi dînsa ajunse adevărata stăpînă a casei, pe cînd bunicul îşi pierduse cu totul însemnătatea ; era mereu dus pe gînduri şi liniştit de parcă ar fi fost altul.

Nu mai ieşea aproape deloc din casă şi şedea toată ziulica în odăiţa lui din pod, citind o carte misterioasă al cărei titlu era *Însemnările tatălui meu.* Cartea asta o ţinea închisă sub lacăt într-un sipet şi nu o dată l-am văzut pe bunicul spălîndu-se pe mîini înainte de-a o scoate. Era o carte de format mic, groasă şi legată în scoarţe de piele roşcată. Pe foaia de hîrtie albastră care venea înaintea filei pe care era tipărit titlul abia se mai zărea următoarea dedicaţie, scrisă cu slove meşteşugite : „Din toată inima, cu mulţumiri, multstimatului Vasili Kaşirin, spre amintire", sub care era iscălitura cuiva cu un nume ciudat şi cu o parafă care semăna cu o pasăre în zbor. Bunicul deschidea cu grijă scoarţa grea a cărţii, îşi punea ochelarii cu ramă de argint, şi, în timp ce cîrnea cu nasul ca să şi-i potrivească, se uita îndelung la dedicaţie. De multe ori l-am întrebat ce fel de carte era, iar dînsul îmi răspundea cu ifos :

— N-ai nevoie să ştii acu ! Mai aşteaptă pînă mor, că ţie ţi-o las. Şi şuba mea de şop, tot ţie ţi-o las.

Bunicul vorbea acum cu mama mai puţin ca înainte şi mai domol, iar cînd dînsa îi spunea cîte ceva, o asculta cu luare-aminte, ochii îi sticleau ca ai lui moş Piotr şi mormăia nu ştiu ce, dînd din mînă, în semn că-i era totuna :

— Bine. Fă cum vrei...

Bunicul avea în sunducele lui o mulțime de straie ciudate : fuste de postav, pieptare de atlaz, sarafane de mătase, țesute cu fir de argint, găteli de cap cusute cu mărgăritare, scufii și broboade în culori vii, salbe grele mordvinești, șiraguri de mărgele colorate. Bunicul lua straiele și gătelile acestea cu brațele și le ducea în odăile mamei, unde le înșira pe scaune și pe mese. Mama se minuna de frumusețea lor, iar bunicul îi spunea :

— Pe vremea mea, îmbrăcămintea era mult mai bogată și mai frumoasă decît azi. Îmbrăcămintea era mai bogată, iar de trăit, trăiam mai simplu și mai bine. Vremurile acelea au trecut și nu se mai întorc. Ia încearcă straiele, dichisește-te !...

Într-una din zile, mama a trecut pentru cîteva clipe în odaia de alături și s-a întors îmbrăcată cu un sarafan albastru, cusut cu fir de aur, și-n cap cu o găteală cu mărgăritare. Se plecă dinaintea bunicului și-l întrebă :

— Mă prinde bine, stăpîne ?

Bunicul icni, întreaga lui făptură începu parcă să strălucească, porni să se învîrtă în jurul mamei, dînd din mîini și mișcînd din degete. Apoi îi spuse deslușit, ca și cînd ar fi vorbit din vis :

— Ehei, Varvară, de-ai avea tu bani mulți și oameni de treabă în jurul tău...

Mama locuia acum în cele două odăi din față, unde veneau adesea la ea musafiri ; mai des veneau frații Maximov ; Piotr, un bărbat voinic de toată frumusețea, cu ochi albaștri, cu o barbă bălaie, ofițer — tocmai acela în fața căruia mă bătuse bunicul, fiindcă-l scuipasem în cap pe boierul cel bătrîn — și Evgheni — înalt și el, însă cu picioarele subțiri, cu fața palidă și cu o bărbuță neagră, ascuțită. Ochii lui mari semănau cu niște prune și pe umerii înguști purta un mundir verde, cu nasturi de aur și cu însemne tot de aur. Scutura din cap, adesea aruncîndu-și cu iscusință de pe fruntea înaltă și netedă părul lung și ondulat, avea un zîmbet plin de îngăduință și istorisea totdeauna cîte ceva cu glas cam înfundat, începîndu-și vorba cu aceste cuvinte :

— Vezi, mata, după cîte cred eu...

Mama îl asculta, privind printre gene și zîmbind cu o ușoară ironie. Adesea îl întrerupea :

— Să mă ierți, Evgheni Vasilievici, dar ești încă un copil.

Ofițerul se pocnea cu palma-i lată peste genunchi și striga :

— Că bine zici, chiar așa, copil...

Crăciunul trecu plin de larmă și de veselie ; nu era seară să nu vină la mama oameni mascați. Mama se masca și ea, totdeauna mai bine decît toți ceilalți, și pleca împreună cu musafirii.

De fiecare dată cînd pleca mama pe poartă cu cîrdul pestriț de musafiri după dînsa, casa părea că se cufundă în pămînt, și peste toate se lăsa o liniște și o plictiseală apăsătoare. Bunica plutea prin odăi ca o gîscă bătrînă pe ape, punînd toate la locul lor, iar bunicul stătea cu spatele lipit de plăcile fierbinți ale sobei de faianță, vorbind singur :

— Bine, la urma urmei, fie ș-așa ! Să vedem ce mai iese și din asta...

După ce trecu Crăciunul, mama ne-a dus la școală pe mine și pe Sașa, al lui unchiu Mihail. Unchiu-meu se însurase de-al doilea și chiar de la început maștiha, care nu-l avea la inimă pe fiul ei vitreg, a început să-l bată ; la stăruințele bunicii, bunicul îl luase pe Sașa la noi. La școală să tot fi umblat timp de-o lună. Din toate cîte am învățat acolo, țin minte numai că la întrebarea : „Cum te cheamă ?" nu puteai răspunde cum era firesc : „Peșkov", ci trebuia să spui : „Mă cheamă Peșkov".

De asemenea, nu era voie să-i spui învățătorului :

„Măi frate, nu răcni la mine, că nu mă tem..."

Mie de la început nu-mi plăcu școala. Văru-meu a fost în zilele dintîi foarte mulțumit și-și găsi ușor prieteni. Însă, într-o zi, în timpul lecției, adormi și, deodată, începu să strige din somn :

— Nu mai fa-ac...

După ce l-au trezit, el ceru voie să iasă din clasă. Ceilalți au rîs de el. A doua zi, în drum spre școală, tocmai cînd coboram spre rîpa de lîngă piața Sennaia, Sașa se opri și-mi spuse :

— Tu du-te, eu unu nu merg ! Mai bine mă plimb.

Văru-meu se cinchi, îngropă cu grijă în zăpadă legăturica cu cărțile și plecă. Era o zi senină de ianuarie și peste toate sclipea soarele argintiu. Oricît îl pizmuiam eu pe văru-meu, am apucat-o totuși spre școală, fiindcă nu voiam s-o amărăsc pe mama. Bineînțeles că legăturica cu cărți îngropată de Sașa n-a mai fost găsită, așa că a doua zi a avut o pricină întemeiată să nu se ducă la școală. A treia zi însă, povestea a ajuns la urechile bunicului.

Ne-au chemat să ne judece. La masa din bucătărie ședeau bunicul, bunica și mama și ne descoseau ; îmi aduc aminte cît de caraghios răspundea Sașa la întrebările bunicului :

— Ia spune tu, cum se face că nu nimerești la școală ?

Sașa se uita drept în fața bunicului cu niște ochi supuși și răspundea fără grabă :

— Am uitat unde-i.

— Ai uitat ?

— Da. Am căutat-o și-am tot căutat-o...

— Da' de ce nu te-ai luat după Lexei ? Lexei ține minte.

— L-am pierdut.

— Pe Lexei ?

— Pe Lexei.

— Cum așa ?

Sașa se gîndi o clipă și răspunse :

— Păi viscolea și nu vedeam nimic.

Toți începură să rîdă, fiindcă timpul fusese liniștit și senin. Sașa zîmbi și el pe furiș. Bunicul rînji și-l întrebă cu răutate :

— De ce nu l-ai ținut de mînă ? Sau de cingătoare ?

— Eu l-am ținut, da' m-a smuls vîntul.

Sașa vorbea molcom și fără mare nădejde. Mă simțeam încurcat, ascultîndu-i minciunile neîndemînatice și de prisos, și tare mă miram de încăpățînarea lui.

Ne-a bătut pe amîndoi și bunicul a tocmit ca să ne ducă la școală pe un bătrînel cu mîna ruptă, un fost pompier, căruia i s-a dat sarcina de-a veghea ca Sașa să nu se abată cumva de la calea care duce la știință... Asta însă nu ajută la nimic. Chiar a doua zi, văru-meu, cum ajunse în dreptul rîpei, se opri, își scoase un pîslar și-l zvîrli cît colo, apoi își scoase și pe al doilea și-l aruncă și pe acela, însă în direcția opusă. Apoi, așa cum era, numai în ciorapi, o luă la fugă prin piață. Bătrînelul, văicărindu-se, se apucă să culeagă pîslarii și speriat mă aduse înapoi acasă.

Toată ziua bunicul, bunica și cu mama au cutreierat orașul să-l caute pe fugar. Abia către seară au dat de Sașa la cîrciuma lui Cirkov, de lîngă mănăstire, unde îi înveselea pe cei de față jucînd. L-au adus acasă și, speriați de tăcerea îndărătnică a băiatului, nici nu l-au mai bătut. Sașa s-a întins pe polată alături de mine, și-a ridicat picioarele și a început să hîrșcîie cu tălpile pe tavan, în timp ce-mi spunea încetișor :

— Maștiha nu mă iubește, nici tata nu mă iubește, nici bunicul. Pentru ce să mai rămîn la dînșii ? Iacă, am s-o întreb pe bunica unde-s haiducii ș-am să fug la ei. Atuncea aveți să aflați voi de mine... Vii și tu ?

Nu puteam să fug cu el : tocmai în zilele acelea mă frămînta alt gînd. Hotărîsem să mă fac ofițer și să-mi las o barbă bălaie, mare, iar pentru asta trebuia să învăț carte. Cînd i-am împărtășit vărului meu planul, el se gîndi puțin și-mi dădu dreptate :

— Și asta-i bine. Pînă te faci tu ofițer, am să ajung ataman, și au să te trimită să mă prinzi. Vrînd-nevrînd, unul o să trebuie să-l ucidă pe celălalt, ori să-l ia prizonier. Tu însă să știi că eu pe tine n-am să te ucid.

— Nici eu pe tine.

Și așa a rămas hotărît.

După aceea, a venit bunica, s-a urcat pe cuptor și, uitîndu-se la noi, ne-a spus :

— Ce-i cu voi, șoriceilor ? Oof, bieții de voi ! Mititei și orfani...

După ce ne căină așa un timp, se puse s-o înjure pe maștiha lui Sașa — mătușa Nadejda, o femeie grasă, fiica unuia c-o ceainărie ; apoi își vărsă năduful pe toate mamele și pe toți tații vitregi. Ajungînd aci, bunica ne istorisi o poveste cu pustnicul Ioan-cel-înțelept, care, încă băietan fiind, o trăsese pe maștiha lui în judecata lui Dumnezeu. Taică-său era de loc din Uglici, iar de meserie pescar de la Beloeozero.

Tînăra nevastă l-a gătat :
Cu o bragă tare l-a-mbătat,
Cu buruieni de somn aducătoare
L-a făcut buștean fără suflare...
Apoi, într-o lotcă l-a suit
Ca într-un coșciug negeluit,
Apoi vîsla de arțar luînd
O porni pe lac, în larg, vîslind
Spre bulboane-adînci, unde știa
Că e apa tulbure și rea.
La vînzoală-aici că mi s-a pus
Lotca răsturnînd cu fundu-n sus,
Iar bărbatul ei, încetișor,
Pîn' la fund s-a dus ca un topor...
— Pui de lele, tu, lepădătură !
Ce rostește scîrnava ta gură ?
Vreai cu a ta inimă pizmașă
Să mă faci pe mine ucigașă ?
    Ascultîndu-i, seama toți și-au dat
    Că-i la mijloc lucru necurat
    Și ținură sfat cum se cuvine,
Cum știau din pravile bătrîne.

Un pescar sfătos ieşi-nainte
Şi le spuse cu luare-aminte :
— Puneţi-mi în dreapta un jungher
Şi-am să-l zvîrl, măi oameni buni, în cer.
Cînd din nalturi va cădea încoace
El dreptatea singur o va face !
Un jungher în mînă că i-au pus
Şi-l zvîrli bătrînul drept în sus.
Ca o pasăre pieri în zbor grăbit
Acel fier, dreptăţii sorocit.
Stînd grămadă, cuşmele şi-au scos
Toţi privind spre cerul luminos
Pînă neagra noapte se lăsa,
Dar jungherul tot nu mai cădea...
Iată zorii purpurii se-aprind
Stă maştiha-n sinea ei rîzînd.
Dar deodată-n şuier ascuţit
Drept în inimă-i jungherul s-a oprit.
În genunchi cu toţi că s-au lăsat,
Rugi fierbinţi spre cer c-au înălţat :
— Slavă ţie, Doamne, slavă ţie,
Precum voia ta, aşa să fie !
Iar pe Ionuşka, acel bătrîn pescar
La un schit l-a dus, la cărturar,
Către mal înot porni apoi
Şi ieşind aici, ca un strigoi,
Să căină amarnic vidma rea
Pe bărbatul ei că mi-l bocea...
Oamenii cu sufletul blajin,
Înşelaţi de lacrimi şi suspin,
Mîngîind-o, îi spuneau mereu :
— Vede el preabunul Dumnezeu,
Tînără vădană, oful tău...
De-a lui milă îţi va face parte,
Că-i stăpîn pe viaţă şi pe moarte !
Doar Ionuşka, sărmanul orfan,
Nu-i dădu crezare nici de-un ban.
Mîna lui pe inimă-i punea
Şi maştihei sale că-i spunea :
— Of, maştihă, pasăre de noapte,
Cugetul ţi-e plin de rele fapte.
N-am să dau suspinelor crezare,
Că-ţi zvîcneşte inima prea tare !
Jude să ne fie Domnul Sfînt !
Peste cer stăpîn şi pre pămînt :

Un jungher, măi oameni, să luați
Și-n albastru cer să-l aruncați.
De-i cu ea dreptatea — știe cerul —
Mi-o pătrunde-n inimă jungherul,
De-i cu mine, apoi orice-o fi —
Inima din zbor i-o va găsi!
Cu ochi răi maștiha îl împunse,
Clocotul de ură nu-i ascunse,
Dreaptă înaintea-i se opri
Și cu ciudă mare-așa grăi :
Lîngă rîul Kerjeneț se pare,
Unde Kitejul se vede-n depărtare... [1]

A doua zi m-am trezit cu trupul plin de pete roșii, mă îmbolnăvisem de vărsat. Am fost pus în odăița din pod, care dădea spre spatele casei, și multă vreme am zăcut acolo, orb și legat zdravăn de mîini și de picioare cu niște fîșii late. Aveam vise care de care mai înfricoșătoare ; din pricina unui vis de acesta, o dată era cît pe ce să mă curăț. Nu venea la mine decît bunica, să-mi dea de mîncare cu lingura, ca la copiii mici, și să-mi spună povești veșnic noi care nu se mai isprăveau. Într-o seară, cînd începusem să mă întremez, așa că sloboziseră din fîșiile acelea, stăteam în pat, numai cu degetele înfășurate în benzi legate ca niște mănuși, ca să nu-mi pot zgîria fața. Dintr-o pricină pe care n-o mai știu — bunica întîrziase. Gîndindu-mă la ea cu îngrijorare, am zărit-o deodată zăcînd dincolo de ușă, pe dușumeaua colbăită a podului, cu fața în jos, cu mîinile cruce și cu beregata pe jumătate tăiată, așa cum îl văzusem odinioară pe moș Piotr, iar după colțul plin de praf și învăluit în întuneric, am zărit strecurîndu-se către ea o pisică mare cu ochii verzi, care se holba la dînsa cu lăcomie.

Am sărit din pat, am spart cu picioarele și umerii cele două rînduri de geamuri, cu cercevele cu tot, și m-am aruncat în curte, unde am căzut în niște troiene de omăt. În seara aceea întîmplarea făcuse ca mama să aibă oaspeți și nimeni n-a auzit zgomotul cercevelelor rupte și zăngănitul geamurilor, așa că a trebuit să zac mult și bine în zăpadă. Nu mi-am frînt nici un mădular, dar m-am ales cu o mînă scrîntită din umăr și m-am tăiat

[1] O altă variantă a acestei legende, în care cuțitul ucide pe fiul vitreg care își clevetește maștiha, am auzit-o în satul Koliupanovka, din județul Borisoglebsk, gubernia Tambov (n. a.).

adînc în cioburile de sticlă. De pe urma acestei întîmplări, însă, mi s-au paralizat picioarele şi timp de vreo trei luni am zăcut fără să le pot mişca. Zăceam şi trăgeam cu urechea la viaţa tot mai zgomotoasă a casei, la uşa de jos trîntită întruna şi la larma de glasuri a mulţimii de oameni care tot veneau şi plecau.

Viforniţa foşnea pe tabla acoperişului, tînguindu-se, şi dincolo de uşă, în tot cuprinsul podului, se plimba în voie, hăulind ; vîntul vuia a prohod în horn, uşiţele sobelor zăngăneau ; ziua croncăneau ciorile, iar în nopţile liniştite se auzea de pe cîmp urletul prelung al lupilor, şi muzica asta îmi hrănea sufletul. Apoi primăvara sperioasă, în ochii căreia luceau razele luminoase ale soarelui de martie, începu să se uite pe fereastră, mai întîi pe furiş şi cu sfială, apoi pe zi ce trecea tot mai prietenos. Pe acoperiş şi în pod mieunau şi urlau pisicile, freamătul primăverii pătrundea prin pereţi, ţurţurii de cleştar de sub streşini cădeau, zăpada se topea şi luneca de pe acoperiş, iar dangătul clopotelor era acum mai adînc decît în vremea iernii.

Bunica venea la mine şi cînd vorbea duhnea tot mai tare a votcă ; apoi începu să aducă cu dînsa un ceainic mare, alb, pe care-l ascundea sub patul meu şi, făcîndu-mi cu ochiul, îmi spunea :

— Tu, sufleţelule, nu cumva să scapi vreo vorbă către zgripţuroiul de bunicu-tău !

— Dar mata de ce bei, bunicuţo ?

— Gura ! Cînd te-i face mare, ai să afli...

După ce sugea cît sugea din gîtul ceainicului, îşi ştergea gura cu mîneca, zîmbea cu bunătate şi mă-ntreba :

— Aşa, domnişorule, mai ştii dumneata, rogu-te, despre ce ţi-am istorisit eu ieri ?

— Despre tata.

— Da-n ce loc m-am oprit ştii ?

Îi aduceam aminte şi şopotul molcom al glasului bunicii prindea iarăşi a curge ca o apă lină.

Bunica începuse să-mi vorbească de tata fără s-o fi rugat eu. Într-o zi a venit la mine trează, tristă şi istovită, şi s-a pornit să-mi spună :

— L-am visat pe taică-tău. Parcă umbla pe cîmp, c-un băţ de nuc în mînă şi fluiera. Iar în urma lui alerga un cîine tărcat, cu limba scoasă. De la o vreme îl visez cam des pe Maxim Savvateici, pesemne că sufletu-i stingher nu-şi găseşte liniştea...

Cîteva seri de-a rîndul bunica îmi istorisi povestea tatii, care era tot așa de plină de farmec ca toate poveștile ei.

Tata era feciorul unui soldat, care ajunsese ofițer și fusese apoi surghiunit în Siberia pentru cruzimea cu care se purta cu inferiorii. Undeva, acolo în Siberia, s-a născut și tată-meu. Cum o ducea prost în casa părintească, începuse încă de mic să fugă de acasă ; o dată taică-său l-a hăituit cu cîinii prin pădure ca pe iepuri. Altă dată, cînd l-a prins, s-a pus să-l bată așa de cumplit, încît vecinii i-au scos copilul din mîini și l-au ascuns.

— Bunică, toți părinții își bat copiii ? am întrebat-o eu.

Bunica mi-a răspuns liniștită :

— Toți.

Mama tatii a murit cînd tata era încă mic, iar cînd avea nouă ani a murit și taică-său. Pe tata l-a luat să-l crească nașu-său, un tîmplar care l-a înscris în breasla tîmplarilor din Perm și a început să-l învețe meseria ; tata însă a fugit de la el și s-a făcut călăuză de orbi, din cei care cutreieră iarmaroacele. La șaisprezece ani a venit la Nijni și a intrat la un antreprenor de lucrări de tîmplărie, care lucra pentru societatea de vapoare a lui Kolcin. La douăzeci de ani ajunsese bun tîmplar de mobilă, tapițer și decorator. Atelierul unde lucra tata se afla pe ulița Kovaliha, alături de casele bunicului.

— Gardurile la noi nu prea erau înalte, iar oamenii îndrăzneți, spunea bunica, zîmbind cu tîlc. Într-o zi, culegeam cu Varia zmeură în livadă, cînd iacătă că taică-tău s-azvîrle peste gard, de m-a speriat. Îndată-l și văd venind printre meri, de-a dreptul către noi, voinic cum era, cu rubașcă albă, cu pantaloni de catifea, da' desculț și-n capul gol, numai cu chica lungă strînsă c-o curelușă. Venise, mă rog, să pețească fata. Îl mai văzusem și-nainte, trecînd pe sub ferestre. De cîte ori îl vedeam, îmi spuneam : frumos flăcău ! Cum s-a apropiat, l-am întrebat : „Ce-ai pățit, voinice, de nu vii pe poartă, ca oamenii ?" El s-a lăsat în genunchi și mi-a spus : „Akulina Ivanovna, zice, am venit la mata cu inima deschisă... Iacăt-o aici și pe Varia. Noi am vrea să ne luăm. Pentru numele lui Dumnezeu, ajută-ne." Cînd am auzit asta, am înlemnit și mi s-a legat limba-n gură. Cînd mă uit, hoața de maică-ta se dăduse după un măr. Se înroșise ca zmeura și-i dăduseră lacrimi în ochi, dar tot făcea semne către el. „Ei, bătu-v-ar norocul ! Ce-ați pus voi la cale ? Da' ce-ai căpiat, Varvară ? Și tu, flăcăule, te-ai gîndit bine ? D-apoi asta-i fată de nasul tău ?" Pe vremea aceea bunicu-tău era bogat, nu

împărțise averea la copii, avea patru rînduri de case, avea și bani și era în mare cinste. Nu trecuse mult de cînd îi dăduseră o pălărie cu galoane ș-un mundir, fiindcă fusese nouă ani de-a rîndul starostele breslei. Tare fudul se mai ținea bunicu-tău pe-atunci ! Le-am spus eu ce se cuvenea, da' tremuram de frică și mi-era și milă de ei. Amîndoi se întunecară la față. Taică-tău mi-a spus : „Uite ce-i : eu știu că Vasili Vasilievici n-are să mi-o dea pe Varia de bună-voie și vreau s-o fur. Te-aș ruga pe mata să ne ajuți." Auzi ? Să-i ajut eu ! Ridicasem mîna să dau într-însul, da' el nici nu s-a ferit. „Chiar de-ai da cu pietre în mine, eu de Varia tot nu mă las." Veni și Varia lîngă noi, îmi puse mîna pe umăr și-mi spuse : „Păi noi ne-am luat de mult, încă din mai. Mai rămîne doar să ne cununăm." Doamne Dumnezeule ! Parcă mă lovise damblaua.

Bunica începu să rîdă de-i curgeau lacrimile și i se cutremura tot trupul. Își șterse ochii, trase tabac pe nas, oftă fericită și urmă :

— Tu ești mic și nu știi ce înseamnă să te iei și ce înseamnă să te cununi. Să ții minte însă că-i nenorocire mare cînd se-ntîmplă ca o fată să facă un copil necununată. Să-ți bagi bine în cap ce-ți spun și cînd te-i face mare să nu împingi fetele la treaba asta. Mare păcat ai să-ți iei pe suflet, fata are să fie ea nefericită, iar copilul, copil din flori. Vezi de ține minte și deschide ochii. Cînd ți-o veni vremea, să-ți fie milă de muieri : să le iubești din toată inima, nu să-ți faci doar gustul. Ți-o spun, fiindcă-ți vreau binele.

Un răstimp bunica se legănă pe scaun, îngîndurată. Apoi se dezmetici și începu iarăși :

— Ei, acu ce era să fac ? I-am dat una peste cap lui Maxim iar pe Varvara am tras-o de cozi. Dar Maxim, care era om cu judecată, mi-a spus : „Cu bătaia n-ai să-ndrepți mata nimica". Iar Varvara se amestecă și dînsa : „Mata mai bine te-ai gîndi întîi ce-i de făcut ș-ai lăsa bătaia pentru mai apoi". L-am întrebat pe Maxim : „Bani ai ?" „Am avut, mi-a răspuns, da' i-am cumpărat Variei un inel." „Da' cît ai avut ? Trei ruble ?" „Nu, zice, aproape o sută." Pe vremea aceea banii erau scumpi și lucrurile ieftine. Mă uit la maică-ta și la taică-tău și-mi zic : „Tare-s proști ! Niște copii !" Maică-ta zice : „Am ascuns inelul sub dușumea, ca să nu-l vedeți voi, da' s-ar putea vinde". Copii, nu alta ! Oricum ar fi fost, n-aveam încotro și pînă la urmă ne-am înțeles să se cunune peste o săptămînă, rămînînd să vor-

besc cu popa. Apoi m-am pus pe un plîns! Mi-era frică de bunicu-tău și tremuram ca varga. Variei i-era și ei teamă de dînsul. Și-a rămas să se cunune.

Taică-tău însă avea un dușman, un meșter, om rău din fire, care înțelesese de mult cum stă treaba și ne păștea. Și iacătă că mi-am gătit singură fata cu tot ce aveam eu mai frumos ș-am scos-o pe poartă. După un colț aștepta Maxim cu o troică. Maică-ta s-a așezat, Maxim a fluierat, ș-au plecat. Mă întorceam spre casă cu ochii-n lacrimi, cînd îmi taie calea omul acela și-mi spune ticălosul: „Nu vreau să le stric norocul, numai tu, Akulina Ivanovna, să-mi dai pentru asta o jumătate de sută". Eu bani n-aveam, că nu-mi plăceau și nu stringeam. De proastă ce eram, i-am spus: „Nici n-am bani, nici nu ți-oi da!" „Atunci să-mi făgăduiești c-ai să-mi dai, cînd îi avea." „Adicătă cum să-ți făgăduiesc? Și de unde să iau ca să-ți dau?" „Da' ce? Parcă tare-i greu să furi de la un bărbat cum i-al tău? Doar îi bogat." Bleaga de mine, în loc să-l țin de vorbă, l-am scuipat în obraz ș-am dat să intru în curte. Însă el s-a repezit pe portiță înaintea mea și a prins a face tărăboi.

Bunica închise ochii și, printre zîmbete, urmă:

— Ș-acu m-apucă groaza, cînd mă gîndesc cum de-am îndrăznit noi să facem una ca asta. Ce-a mai urlat bunicul, ca o fiară-njunghiată. Da' ce crezi tu? Era șagă pentru el una ca asta? Cînd se uita la Varvara, se fălea și zicea: „Eu pe Varvara am s-o dau după un boier, după un nobil". Și cînd colo, poftim boier, poftim nobil! Da' Maica Precista știe mai bine ca noi să-i găsească fieștecăruia perechea. Bunicu-tău alerga prin curte, de parcă luase foc. A chemat îndată pe Iakov și pe Mihailo, pe meșterul cel pistruiat, care-i pîrîse, și pe Klim, vizitiul. Îl văzui luînd o măciucă ș-o greutate legată de-o curea, iar Mihailo pusese mîna pe o pușcă; aveam cai buni și iuți, un tarantas ușor. Ei, zic, să știi că-i ajunge! Atunci îngerul păzitor al Varvarei m-a învățat ce să fac. Am luat un cuțit ș-am crestat hamul în dreptul hulubelor, gîndind că pe drum poate s-o rupe. Așa s-a și întîmplat. O hulubă s-a ridicat și s-a răsucit, de era cît pe ce să-i ucidă pe bunic, pe Mihailo și pe Klim. Asta i-a făcut să zăbovească. Pînă să dreagă hamul și să ajungă la biserică, Varia și cu Maxim stăteau, slavă Domnului, în pridvor, cununați.

Ai noștri au sărit asupra lui Maxim, dar Maxim era tare vînjos. Pe Mihailo l-a zvîrlit cît colo din pridvor, de și-a scrîntit o mînă, l-a plesnit și pe Klim, așa că, văzînd asta, bunicul, Iakov și meșterul acela s-au temut să mai sară la dînsul.

Bunica tăcu un răstimp, apoi urmă :

— Taică-tu nici la mînie nu-şi pierdea capul şi i-a spus bunicului : „Lasă, dumneata, măciuca, n-o mai avînta, că eu îs om paşnic ; ce-am luat mi-a fost dat de Dumnezeu şi nimeni nu-mi poate lua înapoi. Eu de altăceva de la dumneata n-am nevoie." Ceilalţi s-au tras înapoi, bunicu-tău s-a aşezat în tarantas ş-a strigat : „Rămîi sănătoasă, Varvara ! De-acu încolo nu mai eşti fata mea, să nu te mai văd în ochi ! De vei avea cu ce, o să trăieşti, de nu, o să crăpi de foame !" Apoi s-a întors acasă şi s-a pus cu bătaia şi cu înjurăturile pe mine. Da' eu oftam şi tăceam, chitind în sinea mea : „Astea toate au să treacă, da' ce-a fost să se-mplinească are să rămînă". După aceea bunicul mi-a spus : „Ei, Akulina, ia seama şi ţine minte — de-acu nu mai ai fată". Da' eu tot la ale mele mă gîndeam : „Îndrugă tu, roşcovanule, ce pofteşti. Că mînia-i ca gheaţa, atîta ţine, pînă dă căldura."

O ascultam pe bunica cu luare-aminte şi cu nesaţ. Unele amănunte din istorisirea ei mă mirau, fiindcă îmi vorbise şi bunicul de cununia mamei, dar cu totul altfel. Îmi spusese că a fost împotriva măritişului ei cu tata şi că, după ce s-a măritat, n-a mai primit-o în casă ; dar din spusele lui ieşea că mama nu s-ar fi cununat în taină şi că fusese şi el de faţă, la biserică. Nu voiam s-o întreb care din ei spunea adevărul, pentru că povestea bunicii era mai frumoasă şi-mi plăcea mai mult. Cînd istorisea ceva bunica se legăna, de parc-ar fi plutit cu barca pe valuri. Dacă era o întîmplare tristă sau din cele care îţi stîrnesc groaza, atunci se clătina mai tare şi întindea braţele înainte, ca şi cum ar fi ţinut ceva în aer. Adesea închidea ochii pe jumătate şi în zbîrciturile obrazului se ascundea un zîmbet nelămurit, plin de bunătate, iar sprîncenele groase îi tremurau încetişor. Cîteodată mă mişca pînă-n adîncul sufletului această bunătate oarbă a ei, care le împăca pe toate ; altă dată însă tare aş fi vrut să aud din gura ei o vorbă mai tare sau cel puţin să strige ceva.

— La început, vreme de cîteva săptămîni, n-am ştiut nici măcar unde locuiau Varia şi cu Maxim. După aceea a venit un băieţaş dezgheţat pe care îl trimisese ea şi mi-a spus unde şedeau. Am aşteptat pînă sîmbăta următoare, am spus acasă că mă duc chipurile la vecernie ş-am pornit-o la ei. Stăteau tare departe, undeva pe Suetinski Siezd, în aripa unei case dintr-o curte unde locuiau numai meseriaşi, o curte plină de gunoaie, de murdărie şi de larmă. Lor însă nici că le păsa. Trăiau ca doi pisoi, torcînd şi zbenguindu-se. Le-am adus şi eu ce-am putut : ceai, zahăr, nişte crupe, dulceaţă, făină, ciuperci uscate şi ceva bani — nu

mai știu bine cît ; banii îi șterpelisem de la bunicu-tău, fiindcă, vezi tu, dacă nu-i pentru tine, nu-i păcat să furi. Taică-tău nu voia să primească nimic, ba încă s-a mai și supărat : „Da' ce sîntem noi ? Cerșetori ?“ Iar Varvara îi bătea și ea în strună : „Vai, mamaie, de ce te-ai ostenit ?“ Eu i-am certat. „Prostule, eu ție ce ți-s ? Mamă dată de Dumnezeu. Iar ție, proasto, ți-s mamă bună. Se poate să-mi faceți obida asta ? i-am întrebat. Cînd își obijduiește careva mama pe pămînt, amarnic mai plînge Maica Domnului în ceruri.“ Ei, și deodată Maxim mă ridică în brațe și începu să mă poarte prin odaie. Pe deasupra mai și juca. Era tare, ursul, nu șagă. Iar mucoasa de Varka umbla mîndră ca o păuniță și se fălea cu bărbatu-său, cum s-ar fi fălit cu o păpușă nouă. Îi jucau ochii și cu atîta ifos vorbea de gospodăria ei, încît puteai crede că-i femeie în toată firea. Să te strici de rîs, nu alta, Brînzoaicele pe care mi le-a dat la ceai erau așa de tari că și-un lup și-ar fi rupt colții în ele, iar brînza de vaci era zgrunțuroasă ca rumegușul de lemn.

Așa a mers treaba destul de lungă vreme. Se apropia nașterea ta, da' bunicu-tău tăcea întruna — îndărătnic, strigoiul. Eu mă duceam la dînșii pe ascuns și el știa asta, da' se făcea că nu știe. Nimeni din casă n-avea voie să vorbească de Varia și toți tăceau. Tăceam și eu, da' știam bine că inima unui părinte nu poate rămîne multă vreme mută. Și iacătă că veni și ceasul multașteptat. Era noapte și vuia viscolul în geamuri de parcă se grămădeau urșii, iar în hornuri urla vîntul. Ziceai că toți dracii s-au slobozit din lanțuri, și alta nu ! Stăteam întinși în pat, dar nu se lipea somnul de noi. I-am spus bunicului : „Rău îi de omul sărac într-o noapte ca asta. Da' și mai rău e de cel ce n-are liniște în inima lui.“ Deodată mă întrebă : „Cum or mai fi ducînd-o dînșii ?“ „Cum s-o ducă ? Bine o duc.“ „Da' despre cine te-am întrebat ?“ zice el. „De fata noastră Varvara și de ginerele nostru Maxim.“ „Și de unde ai știut tu că de ei te întreb ?“ „Destul ai tot făcut pe prostul, taică ! Mai bine te-ai lăsa de jocul ăsta. N-are nici un haz !“ Bunicu oftă și zise : „Oof, dracilor ! Draci împieliţaţi !“ Apoi începu să mă descoasă dacă era adevărat că prostul de găligan — așa-i spunea lui taică-tău — era cu adevărat prost. Eu i-am răspuns : „Prost îi cine nu vrea să muncească și stă pe capul altuia ! Ian te uită la Iakov și la Mihailo, nu stau ca niște proști ? De muncit, cine muncește ? Și cine aduce toate în casă ? Tu, că ei tare mult te mai ajută !“ Cînd i-am spus asta, unde începe să urle la mine, să mă facă proastă, vicleană, codoașă, și cîte și mai cîte. Eu tăceam. Iar el : „Cum de

te-a putut îmbrobodi pe tine un om care nici nu știi de unde vine, nici ce-i de capul lui ?“ Eu tăceam. Da' cînd bunicu-tău a ostenit, i-am spus : „Mai bine ai merge să vezi cum o duc. Trăiesc bine !“ „Asta ar fi prea mare cinste pentru dînșii. Să vină ei aici...“ Cînd am auzit vorba asta, am început să plîng de bucurie. Iar el prinse să-mi desfacă cozile, că tare-i plăcea să se joace cu ele și mormăia : „Ia nu mai scînci, proasto ! Da' ce, credeai că eu nu mai am suflet ?“ Tare bun era bunicul nostru înainte vreme, da' de cînd și-a vîrît în minte că nu-i nimeni mai căpos ca dînsul, s-a prostit de tot și s-a înrăit.

Și iaca-așa au venit maică-ta și taică-tău la noi în Sfînta duminică de lăsata secului. Erau amîndoi chipeși, îmbrăcați curat. Maxim se opri în fața bunicului, care-i venea pînă la umăr, se opri și-i spuse : „Vasili Vasilievici, să nu crezi c-am venit să-ți cer zestrea Varvarei. Ferit-a sfîntul ! Am venit să-i dau cinstea cuvenită părintelui nevestei mele.“ Asta i-a plăcut bunicului și a zîmbit : „Ehei, măi zdrahonule, măi banditule ! Ajunge cît ați făcut pe nebunii. De-acum încolo să veniți să stați la mine.“ Maxim s-a încruntat, chipurile că lui îi e totuna și să facă Varia ce-o crede. Și-ndată au început să se ciorovăiască. Nici unul n-o lăsa mai moale. Eu îi tot făceam semn din ochi lui taică-tău și-l loveam cu piciorul pe sub masă, da' el tot pe-a lui o ținea. Avea ochi frumoși, veseli, limpezi și sprîncene negre. Cînd se încrunta, ochii nu i se mai vedeau, iar fața i se împietrea, se îndărătnicea și atunci nu mai asculta de nimeni, numai de mine. Mi-era drag, chiar mai mult decît copiii mei. Și el știa asta și mă iubea și el. Cîteodată se lipea de mine, mă strîngea în brațe, alteori mă ridica în sus și mă purta prin odaie, spunîndu-mi : „Tu ești mama mea cea adevărată, cum îi pămîntul mama noastră a tuturora, și te iubesc mai mult decît pe Varvara“. Maică-ta era pe atunci veselă și poznașă. S-a repezit la el, țipînd : „Măi permeacule, măi berechetule, cum de cutezi tu să spui una ca asta ?“ Am început să ne zbenguim tustrei. De-ai ști, sufletelule, ce bine trăiam noi ! Strașnic mai juca taică-tău și știa o mulțime de cîntece frumoase, pe care le învățase de la orbi, iar cîntăreți mai buni ca orbii nici că se află.

Și s-au mutat în aripa casei care da în livadă. Acolo te-ai născut tu, taman la vremea amiezei ; cînd a venit taică-tău la masă, a dat cu ochii de tine. Ce s-a mai bucurat ! Ce s-a mai zbânțuit ! Iar pe maică-ta a înnebunit-o tot dezmierdînd-o, parcă cine știe ce mare scofală îi să naști un copil ! Pe mine m-a pus pe un umăr și m-a dus prin toată curtea la bunicul, să-i dea știre

c-a mai dobîndit un nepot. Bunicu-tău a prins a rîde şi i-a spus : „Mare zurliu mai eşti şi tu, măi Maxime".

Dar unchii tăi nu-l iubeau — de băut nu bea, clonţos era, se pricepea nevoie mare la tot felul de şotii — şi-i purtau sîmbetele. Odată, în postul mare, s-a dezlănţuit un vînt cumplit şi toată casa a început să urle şi să vuiască, de te apuca groaza. Toţi au înmărmurit. Se întrebau ce-o mai fi pacostea asta ? Bunicul o sfeclise de tot. Porunci să se aprindă toate candelele, fugea de colo-colo şi răcnea : „Trebuie să facem o molitvă". Deodată s-a făcut linişte şi atunci şi mai rău s-a speriat. Unchiul Iakov a cam ghicit ce era : „Asta-i, se vede, isprava lui Maxim". După aceea, taică-tău a mărturisit că pusese în ferestruica podului tot felul de borcane şi de sticle în care sufla vîntul şi le făcea să vuiască fiecare în felul ei. Bunicu-tău l-a ameninţat pe Maxim : „Bagă de seamă, Maxime, glumele istea să nu te întoarcă iar în Siberia !"

Într-un an au fost geruri mari şi lupii de pe cîmp au început să vină pînă-n oraş ; ba rupeau un cîine, ba speriau un cal, ba s-a întîmplat chiar să mănînce pe un paznic care se îmbătase. Mare spaimă pricinuiau ! Taică-tău lua puşca, îşi punea tălpălugile şi o pornea noaptea pe cîmp. Nu tîrzie vreme se întorcea cu un lup, ba cîteodată şi cu doi. Îi jupuia de piele, le deşerta căpăţînile, le punea nişte ochi de sticlă şi puteai să juri că-s lupi vi[i] Într-o seară iese unchiu-tău Mihailo în tindă să-şi facă nevoil[e] cînd deodată îl vedem dînd buzna înapoi în odaie, cu părul mă[ciucă] şi cu ochii holbaţi. I se pusese un nod în gît şi nu putea s[ă] scoată o vorbă ; era cu nădragii-n vine. Se împiedică în ei şi căzu şoptind : „Lupul !" Toţi au pus mîna pe ce-au apucat şi s-a[u] repezit în tindă cu lumini. Ce să vezi, adevărat, de după o lad[ă] scotea capul un lup. Au început să dea într-însul, să tragă cu puşc[a] dar lupul nici nu se sinchisea. S-au uitat mai bine ş-au văzut c[ă] era numai o blană cu capul golit şi cu labele dinainte prinse î[n] cuie de ladă. Atunci bunicu-tău s-a supărat foc pe Maxim. Pe deasupra a început şi Iakov să se ieie după Maxim. Maxim făcea un cap de mucava, cu nas, ochi şi gură, îi lipea nişte cîlţi în loc de păr, îl lua pe Iakov şi porneau amîndoi pe uliţi, arătînd mutrele acelea fioroase pe la ferestre ; fireşte că lumea se înspăimînta şi ţipa. Noaptea îşi puneau cearşafuri în cap şi plecau aşa pe uliţă. Au băgat groaza pînă şi în popă, care s-a repezit în ghereta vardistului, speriindu-l şi pe el şi făcîndu-l să strige după caraulă. Multe şotii de felul acesta au făcut ! Să-i opreşti nu era chip. Cît nu m-am rugat eu de dînşii să se lase de năzbîtiile lor. I-a rugat şi Varia, da' ei nici gînd. Maxim rîdea şi spunea : „Prea îi hazliu

să vezi oamenii speriindu-se de-o nimica toată și rupînd-o la fugă cît îi țin picioarele !“ Ei, poftim de te înțelege cu ei !

Din toate acestea mai să nu i se fi tras moartea ! Unchi-tău Mihailo îi leit tată-su : arțăgos și răzbunător ; astfel și-a pus în minte să-l piardă pe taică-tău cu orice preț. Și iacătă cum a fost întîmplarea : pe la începutul iernii, veneau de undeva unde fuseseră poftiți ; erau patru : Maxim, amîndoi unchii tăi și un cîntăreț de la biserică, pe care după cîtăva vreme l-au dat afară din slujbă, fiindcă ucisese în bătaie pe-un birjar. Veneau de pe ulița Iamskaia și l-au momit pe Maxim să meargă cu ei la Iazul lui Diukov, chipurile să se dea pe gheață ca băietanii ; acolo l-au împins într-o copcă. Ți-am mai spus eu ție odată istoria asta...

— Bunică, da' de ce-s unchii așa de răi ?

— Nu-s răi, răspunse bunica liniștită, trăgînd tabac pe nas. Îs numai proști. Mișka-i șiret, da' prost. Iakov îi blînd, da' sărac cu duhul. Ei, și l-au îmbrîncit pe Maxim în apă, da' el a ieșit deasupra și s-a agățat cu mîinile de marginile copcii ; atunci au început amîndoi să-i deie peste mîini de i-au strivit degetele sub călcîie. Norocul lui că era trez, iar ei beți. Și nu știu nici eu cum, pesemne cu ajutorul lui Dumnezeu, a întins picioarele sub gheață, și numai capul și-l ținea afară, în mijlocul copcii, ca să poată răsufla. Neputînd ajunge pînă la el, i-au zvîrlit cît i-au zvîrlit în cap cu bulgări de gheață și apoi au plecat, spunîndu-și că, oricum, el tot avea să se înece. După aceea Maxim a ieșit din copcă ș-a dat fuga la poliție. Știi tu că poliția-i alături, în piață. Subcomisarul îl cunoștea, cum cunoștea toată familia noastră, și l-a întrebat cum s-a întîmplat toată treaba asta.

Bunica își făcu cruce și spuse recunoscătoare :

— Dă-i, Doamne, lui Maxim Savvateici veșnică odihnă alături de cei drepți, că vrednic îi de mila Ta... La poliție el a ascuns cum s-au petrecut lucrurile. Le-a spus : „Eram cam beat, am nimerit pe iaz și am căzut într-o copcă“. Subcomisarul i-a spus : „Nu-i adevărat, tu nu bei“. Ce mai la deal, la vale, l-au frecat cu spirt, i-au dat niște haine uscate, l-au înfășurat într-un cojoc și subcomisarul împreună cu alți doi l-au adus acasă. Iașka și cu Mișka nu se întorseseră încă. Umblau prin crîșme și cinsteau. Ne uitam noi, maică-ta și cu mine, la Maxim. Nici că-l puteai recunoaște. Era roș ca racul, îi curgea sînge din degetele zdrobite, iar pe tîmple parcă-l ninsese și omătul nu se topise încă — îi albiseră tîmplele.

Varvara striga ca ieșită din minți : „Ce-au făcut cu tine ?“ Subcomisarul, care adulmecase ceva, îi descosea pe toți. Inima îmi spunea că nu-i a bine. Am pus-o pe Varia să-l țină de vorbă

pe subcomisar, iar eu l-am întrebat încetișor pe Maximușka cum a fost toată întîmplarea. „Ieși mata în calea lui Iakov și a lui Mihailo, mi-a șoptit el, și învață-i să spună că s-au despărțit de mine pe Iamskaia ; de acolo ei s-au dus la Pokrovka, iar de mine știu doar atît c-am apucat-o pe ulicioara Preadilnaia. Ia seama numai de nu încurca lucrurile, că mai iese un bucluc și cu poliția asta." Dau fuga la bunic și-i zic : „Du-te și ia-l cu vorba pe subcomisar, iar eu ies s-aștept băieții în poartă", și-i spun de nenorocirea care-a căzut pe capul nostru. Bunicul s-a îmbrăcat în grabă. Tremura vargă și bîiguia întruna : „Mă așteptam eu la una ca asta". Aiurea !... Nu știa nimic. Cum s-au ivit băieții, i-am luat în palme. Mișka s-a trezit îndată, iar lui Iașenka, drăguțul de el, i se împleticea limba în gură ! „Da, bîiguia el, de știut nu știu nimica. Mihailo îi de vină de asta, că el îi mai mare." Cu chiu cu vai l-am putut liniști pe subcomisar. Era om de treabă. „Băgați de seamă, că de se-ntîmplă vreun bocluc în casa voastră, apăi am să știu eu a cui e vina", ne-a spus el și-a plecat. Iar bunicu-tău s-a apropiat de Maxim și i-a zis : „Ei, îți mulțumesc. Îmi dau seama că altul să fi fost în locul tău n-o făcea. Cît despre tine, fată, îți mulțumesc și ție c-ai adus un om bun în casa părintească." Bunicu-tău numai să fi vrut, c-altminteri tare frumos știa să vorbească. Abia mai tîrziu, din prostie, a început să-și pună lacăt la inimă. Cînd am rămas numai noi trei, Maxim Savvateici a început să plîngă și să vorbească parcă aiurea : „De ce mi-au făcut ei una ca asta ? Ce rău le-am făcut eu ? Mamă, spune tu, de ce mi-au făcut-o ?" Nu-mi spunea mamaie, ci, cum spun copiii mici, mamă. Și chiar după toată firea lui era ca un copil. „De ce ?" mă tot întreba el. Eu plîngeam cu hohote, că alta ce puteam face ? Erau copiii mei și mi-era milă de ei. Maică-ta își rupsese toți nasturii bluzei, ședea cu părul ciufulit, ca după o bătaie și urla : „Hai să plecăm de aici, Maxime. Frații mei mi-s dușmani și mă tem de ei. Hai să plecăm !" Eu am sărit la dînsa : „Ia nu mai turna și tu gaz pe foc, că ș-așa-i destulă pălălaie în casă". Pe deasupra, bunicu-tău îi trimisese tocmai atunci pe prostălăii aceia să ceară iertare. Maică-ta a sărit la Mișka și l-a pocnit peste obraz : „Poftim iertare !" Pe cînd taică-tău se tot tînguia : „Cum de-ați putut face una ca asta, fraților ? Puteam să rămîn beteag. Ce lucrător aș mai putea fi eu fără mîini ?" De bine, de rău, s-au împăcat. Taică-tău a zăcut vreo șapte săptămîni. Mereu îmi spunea : „Hai ș-om pleca în alt oraș, mamă, că aicea ne-apasă urîtul pe suflet". Nu mult după aceea a trebuit să plece la Astrahan. În vara aceea așteptau să vină acolo țarul, și taică-tău avea de ridicat un arc de triumf. Au plecat cu cel dintîi vapor. Tare greu îmi venea să mă despart de ei. Și lui taică-tău i-era jale și mă tot ruga să vin cu dînșii la Astrahan. Iar Varvara se bucura cum nu

se poate şi nici măcar nu-şi ascundea bucuria, neruşinata !... Ş-au plecat. Asta-i tot.

Bunica bău un gît de votcă din ceainic, trase tabac pe nas şi, în timp ce, dusă pe gînduri, se uita pe fereastră la cerul vînăt, spuse :

— Nu eram de acelaşi sînge cu taică-tău, da' sufletele ne erau la fel...

În vreme ce dînsa povestea, mai intra cîteodată bunicul, îşi înălţa capul cu chip de dihor, adulmeca aerul cu nasul lui ascuţit, se uita bănuitor la bunica, asculta ce spunea şi mormăia :

— Dă-i înainte cu minciunile, dă-i...

Apoi din senin, mă-ntreba :

— Ia spune, Lexei, nu cumva a băut votcă ?

— Nu.

— Minţi, te cunosc după ochi.

Şi, neştiind ce să facă, pleca.

Bunica făcea cu ochiul după el şi spunea vreo zicală :

— Vezi de drumul tău, Avdei, lasă caii, ce-ai cu ei...

Într-o zi bunicul, stînd în mijlocul odăii, cu ochii în podele, o întrebă încetişor pe bunica :

— Maică ?

— Ce-i ?

— Tu nu vezi ce se întîmplă în preajma ta ?

— Ba văd.

— Şi tu ce crezi ?

— Soarta, taică ! Îţi mai aduci aminte ? Tot vorbeai tu odinioară de-un boier.

— M-da.

— Iacătă, ai un boier.

— Un terchea-berchea !

— Ei, asta-i de-acu treaba ei.

Bunicul ieşi. Simţind că nu-i a bine, am întrebat-o pe bunică :

— Spune, bunică, despre ce-aţi vorbit ?

— Toate vrei să le ştii, bombăni bunica şi începu să-mi frece picioarele. Dac-ai să le afli pe toate la tinereţe, ce-o să mai întrebi la bătrîneţe ?... Şi rîse, dînd din cap. Ehei, bunicule, bunicule ! În ochii lui Dumnezeu abia dacă eşti cît un firicel de colb. Leonka, am să-ţi spun ceva, da' vezi numai de-ţi ţine gura. Bunicu-tău a sărăcit de tot. A dat un maldăr de miişoare unui boier şi boierul acela a scăpătat.

Bunica zîmbi și rămase mult timp tăcută. Fața i se brăzdase și se făcuse pămîntie.

— La ce te gîndești, bunicuțo ?

— Mă gîndeam ce poveste să-ți mai spun, îmi zice ea, dezmeticindu-se. Hai să-ți spun povestea cu Evstignei. Da ? Cică :

Era odată unul, un boier învățăcel,
Care credea că nimeni nu-i mai mintos ca el.
Și că nici printre clerici și nici printre boieri,
Că-s vulpi bătrîne, n-avea pereche nicăieri.
Și-nchipuia diacul că-i pasărea Sirin,
Ca un păun, de ifos așa era de plin.
Își dăscălea vecinii, cum unul intîlnea,
Și nu-i plăcea nimica din cele ce vedea.
Biserica, de pildă, o găsea prea joasă,
Ulița tare strîmtă și deloc frumoasă,
Merele nu le gusta, c-ar fi cam necoapte,
De soare zicea că răsare de cu noapte.
Pe scurt, orice lucru i-arătai lui Evstignei,
Îți răspundea pe dată :

Bunica își umflă deodată obrajii, își holbează ochii, fața ei blîndă se face caraghioasă și tîmpă, și ea-și deapănă mai departe povestea cu glas leneș, cleios :

— Mare ispravă ! Ce-i ?
Păi asta pot și eu, și încă foarte bine,
Dar de așa ceva, n-am timpul cînd mă ține.

Tace un răstimp scurt, zîmbește și urmează încetișor :

Și iată că-ntr-o noapte au venit la diac
Cîțiva draci ! — Ia zi, diece, aici nu ți-e pe plac ?
Atunci poftim, dragă, cu noi, ceva mai jos,
Să vezi acolo jarul cum arde de frumos.
N-apucă să se-ncalțe căposul de diac,
Căciula să-și pună, că i-au și venit de hac.
Îl gîdilă unul, altul la pumni îi cară,
Doi îl înșfacă de-umeri și-i fac vînt în pară.
— Ei, Evstignei, drăguță, îți place-aici la noi ?
Copt și prăjit, bietul diac tot nu se lasă,

Se umflă-n pene și parcă nici că-i pasă.
Cu mîna-n șold, cîrnind din nas le spune :
— Or fi, că n-am ce zice, tare bune,
Numai că-i dogoare mare aici, la voi, în iad.

După ce isprăvi basmul, pe care-l spusese cu glasul prefăcut, molcom și îngroșat, bunica își luă iar înfățișarea obișnuită, rîse încetișor și mă lămuri :

— Evstigneiușka nu se dădea bătut. El tot pe-a lui o ținea, că era tare încăpățînat ! Așa cum îi și bunicul nostru ! Ei, de-acu dormi, că-i tîrziu...

Mama venea rar în odăița mea din pod, vorbea repede și nu rămînea mult cu mine. Se făcea tot mai frumoasă, se îmbrăca tot mai bine, însă, atît din înfățișarea ei, cît și din a bunicii, simțeam că se întîmplă un lucru nou, pe care mi-l ascundeau amîndouă. Și nu numai simțeam, dar ghiceam chiar despre ce anume era vorba.

Poveștile bunicii începură să-mi placă din ce în ce mai puțin și pînă ce-mi istorisea despre tata nu-mi împrăștia neliniștea nelămurită care creștea în mine zi cu zi.

— De ce spui, bunicuță, că sufletul tatii n-are pace ? o întrebam eu.

— Da' de unde să știu eu asta ? îmi răspundea dînsa, închizînd ochii. Asta-i treaba Domnului, treabă cerească, de care noi nu știm nimica...

Nopțile nu aflam somn. Mă uitam prin geamurile albastre la stelele care pluteau încet pe cer și născoceam niște istorii triste, în care locul de seamă îl avea tata. Mergea întotdeauna singur, cu un băț în mînă, iar în urma lui venea un cîine flocos...

XII

ÎNTR-O ZI PE ÎNSERATE, am adormit ; cînd m-am trezit din somn, am simțit că mi s-au trezit și picioarele la viață, le-am lăsat în jos din pat, dar iarăși s-au înțepenit ; se iscase însă în mine încredințarea că picioarele mi s-au înzdrăvenit și c-am să pot să umblu. Mă cuprinse o simțire așa de plăcută, încît am slobozit un chiot de bucurie, am pus picioarele în podea, m-am lăsat cu toată greutatea trupului pe ele ș-am căzut jos, dar numaidecît m-am tîrît spre ușă, apoi pe scară, închipuindu-mi într-o clipă cum au să se mire cei de jos, cînd mă vor vedea.

Nu-mi mai aduc aminte cum am nimerit în odaia mamei şi de acolo pe genunchii bunicii. În faţa ei stăteau cîţiva oameni străini, iar o bătrînă uscăţivă şi verde vorbea aspru, cu un glas care acoperea vorbele tuturor celorlalţi :

— Trebuie să-i daţi ceai cu zmeură şi să-l îmbrobodiţi bine, cu cap cu tot.

Bătrîna era verde toată ; verde îi erau şi rochia, şi pălăria, şi faţa cu un neg sub ochi. Pînă şi smocul de păr de pe neg era şi el verde ca iarba. Buza de jos o ţinea răsfrîntă, cea de sus ridicată, şi se uita la mine cu dinţii ei verzi ţinînd streaşină la ochii mîna cu mănuşa de dantelă neagră, fără degete.

— Cine-i asta ? am întrebat eu fîstîcit.

Bunicul îmi răspunse cu un glas care nu-mi plăcu :

— Asta-i altă bunică a ta.

Mama începu să rîdă şi-l împinse pe Evgheni Maximov către mine :

— Iacătă-l şi pe tată-tău...

Mama mai spuse repede lui Maximov ceva ce n-am înţeles ; acesta îşi miji ochii, se aplecă spre mine şi spuse :

— Am să-ţi dăruiesc nişte culori.

Odaia era luminată din plin ; pe masă, în colţul din faţă, ardeau candelabre de argint cu cîte cinci lumînări, iar între candelabre se afla icoana „Nu mă boci, maică"... icoana cea mai dragă bunicului ; mărgăritarele încrustate în îmbrăcămintea de argint luceau şi parcă se topeau la flacăra lumînărilor, iar granatele zmeurii ardeau sclipind în mijlocul coroniţelor de aur. De cealaltă parte a ferestrelor întunecate, o sumedenie de dihănii cu nasurile turtite îşi lipeau de geamuri feţele rotunde şi întinse ca nişte clătite ; toate în jur parcă pluteau, iar bătrîna cea verde mă tot pipăia după ureche, cu degetele ei reci, repetînd întruna :

— Neapărat, neapărat...

— A adormit, spuse bunica şi mă duse afară.

Eu însă nu dormeam deloc, ci închisesem numai ochii şi, pe cînd mă căra sus pe scară, am întrebat-o :

— Bunică, da' mie de ce nu mi-ai spus nimica pînă acu' ?

— Bine, bine. Ia mai taci şi tu !

— Mincinoşilor !...

Bunica m-a pus în pat, şi-a înfundat capul în pernă şi-a început să tremure toată şi să plîngă. Umerii i se cutremurau, se îneca în sughiţuri şi bîiguia :

— Plîngi... plîngi şi tu.

N-aveam chef de plîns. În cămăruţa din pod era întuneric şi frig ; tremuram ; patul se legăna scîrţiind ; bătrîna cea verde îmi stătea necontenit în faţa ochilor ; m-am făcut că dorm şi bunica a plecat.

Cîteva zile searbede s-au scurs plictisitoare ca un fir de apă care se tîrîie subţirel şi monoton ; îndată după logodnă, mama a plecat nu ştiu unde şi în casă domnea o linişte apăsătoare.

Într-o dimineaţă, bunicul veni în cămăruţa mea, ţinînd în mînă o daltă ; se apropie de fereastră şi începu să scoată chitul cu care era lipit al doilea rînd de cercevele, cele de iarnă. Cînd se ivi bunica cu un lighean cu apă şi cu nişte cîrpe, bunicul o întrebă încetişor :

— Ce-i, maică ?

— Ce să fie ?

— Eşti bucuroasă ?

Bunica îi răspunse cum îmi răspunsese şi mie, atunci pe scară :

— Bine, bine. Ia mai taci şi tu !...

Aceste cuvinte simple aveau acum un anume tîlc, şi sub tîlcul acesta se ascundea ceva însemnat şi trist, de care toţi ştiau, dar nu trebuiau să vorbească.

Bunicul scoase cu grijă cercevelele şi le duse afară, iar bunica deschisese fereastra ; în grădină cînta un graur şi ciripeau vrăbii ; mirosul îmbătător de pămînt abia dezgheţat năvăli în odaie ; de sfială, plăcile albăstrii ale sobei se făcură mai albicioase şi, uitîndu-te la ele, te cuprindea frigul. Mă dădui jos din pat.

— Nu umbla desculţ, îmi spuse bunica.

— Mă duc în grădină.

— Nu s-a zbicit încă bine pămîntul, mai rabdă şi tu.

N-aveam chef s-o ascult şi, îndeobşte, mi-era lehamite de oamenii mari.

În livadă iarba dăduse în colţ şi se vedeau firicelele verzui, subţiri ca nişte ace ; mugurii umflaţi ai merilor stăteau gata să plesnească, pe acoperişul casei Petrovnei înverzise frumos muşchiul şi peste tot locul zburdau păsăruicile ; ciripitul lor voios şi aerul proaspăt de miresme îmi dădeau o dulce ameţeală. În groapa în care se înjunghiase moş Piotr zăceau încîlcite buruieni roşcate, frînte de zăpadă ; privind-o te cuprindea un simţămînt neplăcut ; groapa n-avea nimic primăvăratic, capetele arse ale taracilor luceau trist şi tot ce se afla acolo mă sîcîia, cum te sîcîie ce-i de

prisos. Mă apucă o furie să rup şi să smulg buruienile, să scot bucăţile de cărămidă şi capetele de taraci, să strîng tot ce era murdar, nefolositor, şi să fac în groapă un bîrlog curat, în care să-mi petrec vara singur, departe de cei mari. M-am apucat îndată de treabă şi asta mă făcu numaidecît să uit pentru o bună bucată de vreme cele ce se petreceau în casă; şi, cu toate că întîmplările acelea mă dureau cumplit, ele mă interesau pe zi ce trece tot mai puţin.

— De ce eşti bosumflat ? mă întreba cînd bunica, cînd mama; nu-mi plăcea să mă întrebe întruna ce am, fiindcă nu eram necăjit pe ele, ci mă întrista tot ce se întîmpla în casă. La prînz, la ceaiul de după-amiază şi la cina de seară, se înfiinţa adesea bătrîna cea verde, care semăna cu un bulumac putred dintr-un zăplaz vechi. Ochii, cusuţi pe obraz cu nişte fire nevăzute, îi ieşeau cu uşurinţă din orbite şi se mişcau cu multă sprinteneală, vedeau tot şi băgau de seamă orice, se ridicau în tavan cînd bătrîna vorbea de Dumnezeu şi coborau pe obraji cînd era vorba de ale casei. Sprîncenele îi erau parcă făcute din rumeguş şi lipite cu clei. Dinţii mari, aproape dezghiocaţi din gingii, mestecau pe tăcute tot ce vîra în gură mîna arcuită în chip caraghios şi cu degetul cel mic ţinut mai deoparte; cînd mînca, îi umblau parcă încolo şi-ncoace pe sub piele, lîngă urechi, nişte bile de os, urechile i se mişcau, i se mişca şi smocul de păr verde de pe neg, fremătînd pe pielea gălbuie şi atît de curată de m-apuca greaţa. Bătrîna era tot aşa de curată ca şi fecioru-său şi ţi-era parcă silă să te apropii de ei. La început tot încercase să-mi vîre sub buze mîna-i de mort, care mirosea a tutun galben de Kazan şi a tămîie, dar eu întorceam capul şi fugeam.

Bătrîna îi spunea adesea lui fecioru-său :

— Înţelegi, Jenea ? Băiatul trebuie neapărat crescut ca lumea.

El îşi pleca supus capul, încrunta din sprîncene şi tăcea. Toţi se încruntau cînd era de faţă baba asta verde.

Îi uram pe bătrînă şi pe fecioru-său cu o ură adîncă, şi multe bătăi mi s-au tras din pricina acestui simţămînt apăsător. Într-o zi, la masă, bătrîna s-a holbat groaznic şi mi-a spus :

— Vai de mine, Aleoşenka, de ce mănînci aşa de repede şi înghiţi bucăţi atît de mari ? Ai să te îneci, drăguţă !

Am scos bucata de carne din gură, am înfipt-o iar în furculiţă şi i-am întins-o :

— Luaţi-o dacă vă pare rău...

Mama mă smuci de la masă, mă ocărî, mă batjocori și mă alungă în cămăruța mea din pod ; bunica veni după mine sus ; rîdea în hohote, cu palma la gură.

— Vai de mine, obraznic mai ești ! Dumnezeu să te aibă-n paza lui...

Nu mi-a plăcut că ținea palma la gură ș-am fugit de ea, m-am urcat pe acoperișul casei, unde am stat multă vreme, ascuns după horn. Mare poftă mai aveam să mă țin de obrăznicii, să le spun tuturor tot felul de vorbe urîte ; mi-era greu să-mi stăpînesc dorința asta, dar pînă la urmă n-am avut încotro și tot a trebuit să mi-o stăpînesc ; într-o bună zi, am uns cu clei de vișin fundul scaunelor pe care trebuiau să șadă viitorul meu tată vitreg și bunica mea cea nouă, și amîndoi s-au lipit de scaune ; a fost un caraghioslîc fără pereche. După ce mi-a tras bunicul o chelfăneală, a venit la mine în pod mama, m-a cuprins în brațe, m-a strîns tare între genunchi și m-a întrebat :

— Ia să-mi spui, de ce ești mereu urîcios ? De-ai ști tu ce durere-i asta pentru mine !

Ochii i se umpluseră de lacrimi ca de cleștar și își lipi capul de obrazul meu ; eram atît de îndurerat, încît mai bine m-ar fi lovit... I-am făgăduit că n-o să-i mai necăjesc niciodată pe Maximovi, numai să n-o mai văd plîngînd.

— Da, da, îmi spunea ea încetișor, nu te mai ține de obrăznicii. Uite, în curînd o să ne cununăm, apoi plecăm la Moscova, iar cînd ne-om întoarce, ai să stai la noi. Evgheni Vasilievici e foarte bun și deștept, să vezi cît de bine ai să te împaci cu el. Ai să înveți la liceu, după aceea ai să fii student, cum e și el acum, și după ce vei isprăvi învățătura ai să ieși doctor. La urma urmei, ai să fii ce-ai să vrei, fiindcă, dacă înveți, te poți face orice. Ei, acuma du-te de te joacă.

Toți acești „după“ pe care-i tot înșira mama îmi apăreau ca o scară care cobora undeva din adîncuri, în întuneric și singurătate, depărtîndu-mă tot mai mult de dînsa. Nu mă bucuram deloc să pornesc pe scara asta și tare îmi venea să-i spun mamei :

„Nu te mai mărita, mamă, c-am să-ți port eu de grijă !“

Dar de spus nu i-am putut-o spune. Mama îmi stîrnea totdeauna multe gînduri duioase, însă niciodată nu cutezam să i le spun.

În livadă treburile mele mergeau bine : tăiasem cu secera buruienile și plivisem locul ; pe margini, unde pămîntul se prăbușise, am căptușit groapa cu bucăți de cărămidă, și tot din cărămidă am făcut în fund un fel de pat, pe care puteam să stau,

ba chiar să mă şi întind ; am adunat tot soiul de cioburi de sticlă colorată şi de alte sfărîmături, le-am vîrît printre rosturile dintre cărămizi şi le-am lipit cu lut. Cînd soarele se uita în groapă, din fărîmele de sticlă colorată scăpărau toate luminile curcubeului, ca într-o biserică.

— Uite ce i-a dat prin minte ! Frumos ! îmi spuse într-o zi bunicul, uitîndu-se la ce făcusem. Numai că buruienile au să năpădească iarăşi locul, fiindcă ai lăsat rădăcinile. Las' că-ţi desfund eu pămîntul cu hîrleţul, du-te de mi-l adă.

Am adus un hîrleţ. Bunicul scuipă în palme şi, gemînd, înfipse adînc cu piciorul hîrleţul în pămîntul gras.

— Ia zvîrle încolo rădăcinile ! Am să semăn aici floarea-soarelui şi nalbă. Ai să vezi ce frumos are să fie... Straşnic...

Deodată, aplecat peste hîrleţ, tăcu şi rămase încremenit ; cînd m-am uitat mai bine la el, văzui că-i picurau din ochii mici şi deştepţi ca de cîine lacrimi mărunţele care cădeau pe pămînt.

— Da' ce ai, bunicule ?

Bunicul îşi scutură capul, îşi şterse faţa cu dosul palmei şi mă privi cu ochi tulburi :

— Am asudat. Ia te uită ce de-a mai rîme !

Apoi se apucă iar de săpat, spunîndu-mi :

— Degeaba te-ai muncit tu să clădeşti asta aici ! Degeaba, măi băiete ! N-o trece mult şi o să vînd casa. Trag nădejde s-o vînd la toamnă. Am trebuinţă de bani, ca să-i dau maică-ti zestrea. Aşa-i treaba. Las' să trăiască măcar dînsa bine. Dumnezeu s-o aibă în paza lui.

Bunicul aruncă hîrleţul, făcu semn cu mîna că-i e lehamite de toate şi plecă spre colţul livezii de dincolo de feredeu, unde era răsadniţa, iar eu m-am apucat să desfund mai departe pămîntul şi îndată mi-am stîlcit cu hîrleţul un deget de la picior.

Asta m-a împiedicat să merg şi eu cu mama la biserică, în ziua cununiei. N-am putut să ies decît pînă-n poartă, de unde am văzut-o pe mama la braţ cu Maximov, mergînd cu capul plecat şi călcînd cu băgare de seamă pe cărămizile trotuarului şi pe iarba care dăduse printre rosturi, parc-ar fi umblat pe vîrfuri de cuie.

Nunta au făcut-o fără tămbălău ; după ce s-au întors de la biserică, am băut cu toţii ceai fără nici o veselie. Mama şi-a schimbat îndată rochia şi s-a dus în odaia ei să-şi strîngă lucrurile în lăzi, iar tată-meu vitreg s-a aşezat lîngă mine şi mi-a spus :

— Ți-am făgăduit să-ți cumpăr niște culori, dar aici în oraş nu se găsesc bune, iar pe ale mele nu ți le pot da. Așa că rămîne să-ți trimit de la Moscova.

— Ce să fac eu cu culorile ?

— Da' ție nu-ți place să desenezi ?

— Nu știu să desenez.

— Atunci am să-ți trimit altăceva.

Mama se apropie de noi :

— O să ne întoarcem repede. Uite, tata dă examenele, isprăvește cu învățătura și venim înapoi.

Eram bucuros s-o aud vorbind cu mine cum ar fi vorbit cu un om în toată firea. Mi se părea însă oarecum ciudat să aflu că un om cu barbă mai învață încă. L-am întrebat :

— Și ce înveți ?

— Să mă fac hotarnic.

Mi-era lene să-l întreb ce anume treabă o mai fi și asta, să fii hotarnic. O liniște plictisitoare, plină de foșnete moi, umplea casa și abia așteptam să se lase noaptea. Bunicul sta cu spatele lipit de sobă și se uita cu ochii micșorați pe geam ; bătrîna cea verde moțăia și ofta, ajutînd-o pe mama să-și strîngă lucrurile. Bunica se îmbătase încă de la amiază și, de rușine pentru dînsa, o duseseră în odăița din pod, încuindu-i ușa.

A doua zi, dis-de-dimineață, mama a plecat ; la plecare m-a ridicat ca pe o pană de la pămînt, m-a strîns în brațe, mi s-a uitat în ochi cu o privire pe care nu i-o știam și, după ce m-a sărutat, mi-a spus :

— Ei, rămîi cu bine...

— Spune-i s-asculte de mine, îi zise posomorît bunicul, cu ochii la cerul încă trandafiriu.

— Vezi de-ascultă de bunicul, mi-a spus mama, făcînd asupră-mi semnul crucii.

Mă așteptam să-mi fi spus altceva și eram necăjit pe bunicul care o împiedicase.

S-au așezat în trăsură ; mama era supărată și tot căuta să-și desprindă poala rochiei care i se aninase de ceva.

— Da' tu nu vezi ? Ajută maică-ți, îmi spuse bunicul. Copleșit de tristețea care mă țintuia locului, n-am sărit s-o ajut.

Maximov își așeza tacticos în trăsură picioarele lungi, în pantaloni albaștri strîmți, iar bunica îi tot vîra în mînă niște legă-

turele, pe care el le pusese pe genunchi ţinîndu-le cu bărbia, ca nu cumva să cadă ; faţa palidă i se încreţise de teamă şi-i spunea mereu bunicii, tărăgănînd vorba :

— Destu-ul !

În trăsura a doua s-au urcat bătrîna cea verde cu fecioru-său mai mare, ofiţerul. Bătrîna şedea ţeapănă ca împăiată, iar ofiţerul îşi scărpina barba de mînerul sabiei şi căsca alene.

— Va să zică pleci la război ? l-a întrebat bunicul.

— Neapărat.

— Bine faci. Turcii trebuiesc puşi cu botul pe labe.

Şi-au plecat. Mama s-a întors de cîteva ori, fluturîndu-şi batista ; bunica, înecată în plîns, se sprijinise cu o mînă de zidul casei şi cu cealaltă făcea semne în aer, iar bunicul îşi storcea cu degetul lacrimile din ochi, bombănind cu răstimpuri între cuvinte :

— Nici o... scofală... din toată... treaba asta... Nici una !...

Şedeam pe un tarac şi mă uitam după cele două trăsuri care se hurducau prin hîrtoape. Cînd le-am văzut mistuindu-se după colţ, am simţit că mi se închide ceva în inimă, ca o uşă trîntită cu putere.

Era dis-de-dimineaţă, obloanele de la ferestre erau încă închise şi uliţa pustie. N-o mai văzusem niciodată aşa de moartă şi pustie. Undeva, departe, se auzea sunet monoton de fluier ciobănesc.

— Hai la ceai, mi-a spus bunicul, luîndu-mă de umăr. Se vede că aşa ţi-e scris, să stai cu mine. Ai să te freci întruna de mine, ca chibritul de perete.

De dimineaţă pînă seara ne vedeam în tăcere de treabă prin livadă. Bunicul săpa răzoarele, lega tufele de zmeură, scotea ciupercile de pe coaja merilor, strivea omizile, în vreme ce eu îmi tot aşezam şi-mi dichiseam colţişorul meu. După aceea bunicul a retezat capătul unui tarac ars, a bătut în pămînt cîţiva pari mai subţiri, de care am aninat coliviile mele cu păsăruici, am mai împletit din buruieni uscate o plasă deasă şi am pus-o deasupra băncii, ca să ne apere de soare şi de rouă ; în colţişorul meu era acum cum nu se poate mai bine.

Bunicul mi-a spus :

— Are să-ţi prindă bine că-ţi baţi singur capul cum să le rînduieşti pe toate, ca să-ţi fie mai la îndemînă.

Prețuiam mult vorbele bunicului. Cîteodată se întindea pe laița mea pe care o acoperisem cu mușchi și mă povățuia, vorbind anevoie, smulgîndu-și parcă cuvintele :

— Acu tu ești ca o felie ruptă de maică-ta ; ea are să aibă alți copii, care au să-i fie mai aproape decît îi ești tu. Uite, și bunică-ta... a început să bea...

Bunicul tăcu îndelungă vreme, ascultînd parcă ceva. Apoi începură iar să-i scape vorbe greoaie, pe care le rostea fără nici un chef :

— Asta-i a doua oară cînd se apucă ea de băutură. Mai începuse o dată, cînd venise vremea ca Mihail să plece la oaste. Atunci m-a înduplecat bătrîna asta proastă să-i cumpăr o dovadă de recrut. Dacă se ducea la oaste, ieșea poate alt om din el. Ehei ! Vai de capul vostru... Eu nu mai am mult și am să mor. Care va să zică, ai să rămîi de capul tău ș-are să trebuiască să-ți porți singur de grijă. Mă-nțelegi ? Așa că vezi de învață să muncești pentru tine și nu lăsa să te ducă alții de cap. Trăiește pașnic și liniștit, dar fii îndărătnic. De ascultat, ascultă-i pe toți, însă de făcut, să faci cum crezi tu că-i mai bine...

Toată vara, bineînțeles afară de zilele cu ploaie, am petrecut-o în grădină iar în nopțile calde dormeam tot acolo, pe o pătură de pîslă pe care mi-o dăruise bunica ; se întîmpla adesea să doarmă și dînsa în livadă. Își aducea un braț de fîn, îl așternea alături de laița mea, se culca și începea să-mi istorisească îndelung de una și alta, apoi deodată schimba vorba și spunea :

— Uite, a căzut o stea ! Asta-i sufletul curat al cuiva, care și-a adus aminte de maica lui, glia, și l-a cuprins dorul. Înseamnă că în clipa asta s-a născut undeva un suflet bun.

Sau, arătînd spre cer :

— Iacătă c-a mai răsărit o stea. Da' ochioasă-i ! Ehei, cerule-ceruțule, mantie luminoasă a Domnului...

Bunicul bodogănea :

— Proștilor, aveți să răciți și să damblagiți. Ba au să mai deie și hoții peste voi ș-au să vă sugrume...

Uneori, la asfințitul soarelui, se revărsau pe cer rîuri de foc, care se stingeau cu încetul, presărînd pe verdeața catifelată a livezii o cenușă roș-aurie ; apoi jur împrejur toate cele prindeau a se întuneca, se lărgeau, se umflau tot mai mult, cufundîndu-se încetul cu încetul în întunericul cald. Frunzele, sătule de atîta soare, se plecau în jos ; iarba se încovoia la pămînt și toate se făceau mai mari, mai bogate, și împrăștiau lin în jurul lor tot felul de miresme care te înduioșau ca o muzică, iar de

departe venea peste cîmp chiar un sunet stins de... muzică : se suna stingerea în tabără. Se lăsa noaptea şi, o dată cu ea, se revărsa în piept o învăluire puternică şi înviorătoare, ca binefăcătoarea mîngîiere a unei mame. Liniştea îţi alina domol inima cu mîna-i caldă şi catifelată, ştergîndu-ţi din minte tot ce trebuia să uiţi, tot colbul fleacurilor sîcîitoare de peste zi. Te cuprindea un farmec negrăit, cînd stăteai tolănit cu faţa în sus şi cu ochii la cer, urmărind cum se aprindeau stelele, adîncindu-l la nesfîrşit. Adîncimea aceea, tot mai mare, în care se iveau întruna alte stele, te ridica parcă de pe pămînt. Aveai un simţămînt nespus de ciudat, neştiind bine dacă pămîntul s-a închircit, ajungînd prea mic pentru tine, sau dacă tu însuţi ai crescut ca prin minune, te-ai desfăşurat şi te topeşti, contopindu-te cu toate cele din jurul tău. Întunericul se făcea tot mai des şi liniştea tot mai mare. Peste tot erau întinse nevăzute coarde sensibile şi de cînta o pasăre în somn, de trecea în fugă un arici sau de şuşotea încet un glas omenesc, fiecare din sunetele acestea avea un răsunet neobişnuit de tare, altfel decît ziua, fiindcă pe toate le făcea să vibreze mai adînc liniştea gingaşă.

Cînta undeva o armonică, răsuna un rîs de femeie, zăngănea o sabie pe cărămizile trotuarului, schelălăia un cîine, şi toate aceste sunete de prisos erau cele din urmă petale ale zilei care se scuturase.

În unele nopţi răsunau pe cîmp sau pe stradă strigăte de beţivi, se auzea zdupăitul îndesat al cuiva care fugea, dar acestea erau lucruri obişnuite şi nu atrăgeau luarea-aminte a nimănui.

Bunica rămînea trează multă vreme ; sta întinsă cu mîinile sub cap şi liniştită, deşi răscolită în adîncul ei, îmi istorisea cîte ceva, fără să-i pese cîtuşi de puţin de-o ascultam sau ba. Totdeauna ştia să aleagă o poveste, care făcea ca noaptea să fie mai plină de tîlc, mai frumoasă.

Sunetul măsurat al vorbelor ei mă adormea pe nesimţite şi mă trezeam o dată cu păsările ; soarele mi se uita drept în faţă ; aerul dimineţii, încălzindu-se, unduia lin ; frunzişul merilor îşi scutura roua ; pînze de pîclă străvezii se ridicau deasupra ierbii şi verdele ei jilav lucea tot mai puternic, pînă căpăta o limpezime de cleştar. Pe bolta liliachie creştea evantaiul razelor soarelui, albăstrind cerul. Sus de tot, nevăzută, cînta ciocîrlia. Toate culorile şi sunetele îţi pătrundeau în suflet ca roua, trezind în tine o bucurie liniştită, dorinţa să te scoli cît mai repede, să te apuci de ceva şi să trăieşti în bună pace cu toate vietăţile din jurul tău.

Vremea aceea a fost cea mai liniştită şi mai plină de contemplaţie din toată viaţa mea ; în vara aceea s-a făurit şi s-a întărit în mine simţămîntul de siguranţă şi de încredere în puterile mele. M-am sălbăticit şi fugeam de oameni. Auzeam pe copiii lui Ovseannikov strigîndu-mă, dar nimic nu mă mai îndemna să-i văd, iar cînd verii mei veneau la mine, nu mă bucuram deloc, ba chiar dimpotrivă stîrneau în mine teama că mi-ar putea strica ceea ce durasem eu în livadă — cel dintîi lucru făcut de mîna mea.

Nici vorbele bunicului, care erau tot mai uscate, mai cicălitoare şi mai pline de oftaturi, nu mă mai interesau. Acuma bunicul se certa tot mai des cu bunica ş-o alunga din casă, iar dînsa pleca uneori la unchiu Iakov, altă dată la unchiu Mihail. Cîteodată se întîmpla să nu se întoarcă acasă cîteva zile la rînd ; bunicul se apuca să gătească singur, se frigea, urla, înjura, spărgea farfuriile şi vedeam bine că se făcea din ce în ce mai lacom.

Uneori venea la coliba mea, se aşeza în voie pe brazdele de iarbă, mă urmărea îndelung din ochi, fără să scoată o vorbă, şi deodată îmi spunea :

— De ce taci ?

— Aşa. Da' ce-i ?

Şi iar începea cu învăţăturile :

— Noi nu sîntem boieri. Pe noi n-are cine ne învăţa. Singuri trebuie să ne dăm seama de toate. Pentru alţii s-au scris cărţi, s-au clădit şcoli, da' pentru noi n-au apucat să mai facă de nici unele. Caută şi învaţă singur !...

După aceea bunicul cădea pe gînduri, se închircea şi rămînea aşa, închis în muţenia lui, aproape fioros.

Toamna a vîndut casa. Într-o dimineaţă, la ceai, nu mult înainte de a o vinde, i-a spus din senin bunicii, cu glas posac şi hotărît :

— Ei, maică, ţi-am dat de mîncare cît ţi-am dat ; ajunge ! De-acuma încolo mai agoniseşte-ţi şi singură.

Bunica a primit cu linişte vorbele acestea, ca şi cînd ar fi ştiut de mult că ele aveau să fie rostite cîndva şi le aştepta. Scoase pe îndelete tabachera, îşi îndesă tabac în nasu-i ca un burete şi răspunse :

— Ei, ce să-i faci ? Dacă aşa e treaba, fie ş-aşa.

Bunicul luă cu chirie două odăiţe întunecoase în subsolul unei case vechi, dintr-o fundătură aşezată sub un deal. În timpul mu-

tatului, bunica a luat o opincă veche cu nişte nojiţe, a zvîrlit-o sub cuptor, apoi s-a chincit la pămînt şi a început să cheme spiridușul casei :

— Spiridușule, uite sania ! Hai cu noi la casă nouă și la alt noroc.

Bunicul își aruncă ochii pe fereastră și începu să zbiere la dînsa :

— Las' că-ți arăt eu să cari duhul după tine, eretico ! Încearcă numai să mă faci de rîs, c-apoi...

— Văleu, taică, să vezi că are să fie rău ! îl preveni ea serioasă... Dar bunicul era plin de mînie şi nu i-a îngăduit să ia cu dînsa spiridușul.

Timp de trei zile bunicul vîndu mobilele și tot felul de calabalîcuri unor tătari, negustori de vechituri, tocmindu-se cu furie și înjurîndu-i, iar bunica se uita pe geam, cînd rîzînd, cînd plîngînd și, din timp în timp, striga, dar nu prea tare :

— Așa ! Cară, sparge !...

Mie îmi părea rău de livada și de coliba mea și-mi venea să plîng.

Am plecat cu lucrurile încărcate în două telegi. Teleaga în care ședeam eu printre vechituri de tot felul mă hurduca groaznic, ca și cînd ar fi vrut să mă arunce jos.

Hurducăturile acestea îndîrjite, care voiau cu tot dinadinsul parcă să mă zvîrle jos, le-am simțit după aceea necontenit vreme de doi ani, pînă la moartea mamei.

Curînd după ce se mutase bunicul în subsol, se ivi și mama, palidă la față, slăbită, cu niște ochi enormi, în care sclipea o privire arzătoare și mirată. Se uita în jurul ei cu luare-aminte, parcă ne-ar fi văzut pe toți, pe bunicul, pe bunica și pe mine, pentru întîiași dată și nu scotea o vorbă. Tată-meu vitreg se tot plimba prin odaie, jucîndu-și degetele mîinilor împreunate la spate, tușind și fluierînd încetișor.

— Doamne, ce repede mai crești ! mi-a spus mama, strîngîndu-mi obrajii între palmele ei fierbinți. Era îmbrăcată urît, cu o rochie roșcată, umflată pe burtă.

Tată-meu vitreg mi-a întins mîna :

— Bine te-am găsit, frate ! Ia spune, cum o mai duci ?

Adulmecă aerul și urmă :

— Da' știți, e mare umezeală aici la voi.

Amîndoi arătau osteniţi ca după o goană lungă, iar hainele le erau boţite şi ponosite şi păreau că nu mai vor nimic alt decît să se culce şi să se odhinească.

La ceai eram toţi plictisiţi. Bunicul, cu ochii la ploaia care spăla geamurile, îl întrebă pe tată-meu vitreg :

— Va să zică a ars tot ?

— Tot ! încuviinţă cu hotărîre tată-meu vitreg. Abia de-am putut scăpa noi...

— Da. Cu focul nu-i de glumit.

Lipită de umărul bunicii, mama îi şoptea nu ştiu ce la ureche, iar bunica clipea din gene, parc-ar fi bătut-o soarele drept în faţă. Plictiseala sporea clipă cu clipă.

Deodată bunicul rosti cu glas muşcător şi liniştit, dar foarte tare :

— Eu însă am auzit, Evgheni Vasiliev, domnule, că n-ar fi fost nici un foc şi că toţi banii i-ai pierdut la cărţi...

Se făcu linişte ca într-un mormînt. Se auzea numai fîsîitul samovarului şi ropotul ploii în geamuri ; după aceea mama spuse cu glas rugător :

— Tataie !...

— Ce tataie ? urlă bunicul de ne asurzi. Ce-o să fie mai departe ? Nu ţi-am spus că la treizeci de ani nu se mai cade să iei pe unul de douăzeci ? Poftim ! Ziceai că-i om subţire. Te-ai văzut boieroaică, ai ? Ei, fată, acu ce mai spui ?

Tuspatru începură să ţipe, însă cel mai tare răcnea tată-meu vitreg. Am ieşit în tindă, m-am aşezat pe nişte lemne şi-am rămas încremenit de uimire. Mama era cu totul schimbată, parcă nici n-ar fi fost dînsa. Cît stătusem în odaie nu-mi dădusem seama, dar acolo, în întuneric, mi-am amintit-o cu limpezime, aşa cum fusese ea înainte.

Nu-mi mai aduc aminte cum m-am trezit deodată în Sormovo, într-o casă unde toate erau nou-nouţe. Pereţii n-aveau tapete, falţurile dintre bîrne erau astupate cu cîlţi, în care se cuibăriseră o mulţime de gîndaci. Mama şi tată-meu vitreg stăteau în două odăi cu ferestrele la stradă, iar eu cu bunica în bucătărie, a cărei singură fereastră dădea pe acoperiş. De după acoperişuri se ridicau spre cer, ca degetele unei mîini uriaşe, coşurile fabricii, care scoteau colaci de fum gros, risipiţi de vîntul de iarnă peste tot satul. În odăile noastre reci mirosea tot timpul a fum gros. Dis-de-dimineaţă sirena urla ca lupul :

— Huu, uu-uu-u...

Cînd mă urcam pe laiță, vedeam pe ochiurile de sus ale ferestrei, dincolo de acoperișuri, poarta uzinei, luminată de felinare și deschisă vraiște, ca o gură neagră și știrbă de cerșetor bătrîn. Pe poarta aceea se îmbulzeau o mulțime de omuleți. La amiază se auzea iarăși sirena. Buzele negre ale porții se deschideau, dezvăluind o gaură adîncă, și uzina, îngrețoșată parcă, revărsa în stradă puhoiul întunecat de oameni pe care-i înghițise dimineața, iar vîntul alb, flocos, zbura de-a lungul uliței, mînîndu-i și împrăștiindu-i pe la casele lor. Rar de tot se vedea cerul deasupra satului. Zile după zile, peste acoperișurile caselor, peste troienele presărate cu funingine, atîrna alt acoperiș, plumburiu și jos, care îți apăsa închipuirea și a cărui culoare monotonă și tristă îți lua ochii.

Seara se clătinau deasupra uzinei răsfrîngerile roșii și tulburi ale luminilor, aprinzînd vîrfurile hornurilor. Și atunci ți se părea că hornurile acelea nu se ridicau de pe pămînt către cer, ci, dimpotrivă, ele coborau parcă din norii de fum, scoțînd fum pe nări, urlînd și gemînd. Mă cuprinsese o neînchipuită scîrbă uitîndu-mă întruna la toate acestea și o tristețe plină de furie îmi rîcîia inima. Bunica vedea de bucătărie, gătea, spăla dușumelele, despica lemne și aducea apă. Muncea de dimineața și pînă seara, cînd se culca, obosită și gemînd. Cîteodată, după ce isprăvea de gătit, își punea o jachetă scurtă, vătuită, își sufleca fusta pînă sus de tot și o pornea la oraș.

— Mă duc să văd ce-o mai fi făcînd bătrînul...

— Ia-mă și pe mine, bunicuțo.

— Nu vezi cum mai viscolește afară ? Ai să îngheți !

Și bunica bătea cale de șapte verste, pe drumul pierdut prin cîmpiile troienite. Mama, însărcinată și galbenă la față, tremura mereu de frig și se înfofolea într-un șal cenușiu, rupt, cu franjuri pe margine. Nu puteam suferi șalul acela care-i urîțea trupul mare și zvelt, și, neputîndu-l suferi, îi rupeam întruna vîrfurile franjurilor. De asemenea, nu puteam suferi nici casa, nici uzina, nici satul. Mama umbla încălțată cu niște pîslari scofîlciți și tușea. Cînd tușea i se scutura groaznic pîntecul mare, iar ochii cenușii cu luciri albastre aveau o scînteiere rece și necăjită și adesea se opreau nemișcați, ațintiți asupra pereților goi, de parcă s-ar fi lipit de ei. Cîteodată se uita ceasuri de-a rîndul pe fereastra care dădea în uliță. Ulița semăna cu o falcă ai cărei dinți parte s-au înnegrit și strîmbat de bătrînețe, parte au căzut și au fost înlocuiți fără îndemînare cu alții, dar nu pe măsura fălcii.

— Mamă, de ce stăm noi aici ? o întrebam eu.

Ea îmi răspundea :

— Of ! Taci din gură !...

Mama vorbea cu mine puţin şi numai cînd avea să-mi poruncească :

— Du-te, dă-mi, adă-mi...

Rareori se întîmpla să mă lase să ies pe stradă, fiindcă de fiecare dată mă întorceam acasă bătut. Încăierările cu băieţii de-o seamă cu mine erau singura şi marea mea plăcere şi mă dedam lor cu toată patima. Mama mă bătea cu cureaua, pedeapsă care mă întărîta şi mai mult ; data următoare mă războiam şi mai vajnic cu copiii, iar mama mă pedepsea şi mai aspru. Într-o zi, am vestit-o că dacă mai dă în mine am s-o muşc de mînă ş-am să fug pe cîmp, unde am să îngheţ. Cuprinsă de mirare, mama mă împinse în lături, începu să se plimbe prin odaie şi, gîfîind de oboseală, îmi spuse :

— Pui de fiară !

Curcubeul viu şi dătător de fiori al simţămîntului căruia îi zice dragoste mi se veştejea în suflet, iar în locul lui răbufneau micile limbi de foc albăstrii ale furiei otrăvitoare, în timp ce în inimă îmi mocneau o nemulţumire apăsătoare şi conştiinţa singurătăţii mele în harababura asta cenuşie şi moartă.

Tată-meu vitreg se purta aspru cu mine, iar cu mama nu prea vorbea. Fluiera întruna, tuşea, iar după-masă se aşeza dinaintea oglinzii şi se scobea îndelung şi cu de-amănuntul în dinţii lui neregulaţi. Ajunsese să se certe tot mai des cu mama, căreia îi spunea înrăit : „dumneata". Acest „dumneata", repetat mereu, mă înfuria îngrozitor. Cînd se certa cu dînsa avea totdeauna grijă să închidă bine uşa care dădea în bucătărie, nevrînd, pesemne, să aud ce spune, dar cum îi auzeam glasul gros şi înfundat, şedeam cu urechea la pîndă.

Odată l-am auzit mai întîi bătînd din picior şi apoi răcnind :

— Din pricina pîntecului dumitale tîmpit, nu pot să poftesc pe nimeni la mine. Vacă ce eşti !

Uimit la culme şi turbînd de obidă, am zvîcnit în sus pe polata unde mă aflam, lovindu-mă cu capul de tavan şi muşcîndu-mi limba pînă la sînge.

Sîmbăta, veneau la tată-meu vitreg zeci de muncitori să-i vîndă bonurile de alimente pe care urmau să le capete de la prăvălia uzinei. Muncitorii primeau bonurile în contul salariului, iar tată-meu vitreg le cumpăra de la ei cu jumătate de preţ. Mun-

citorii intrau în bucătărie, unde tată-meu vitreg şedea la masă, ţanţoş şi încruntat. Lua bonurile şi spunea :

— O rublă şi jumătate,

— Evgheni Vasiliev, nu te temi de Dumnezeu...

Viaţa asta întunecoasă şi fără nici un rost nu dură mult ; cînd veni vremea ca mama să nască, m-au dus la bunicul. Acum bunicul stătea la Kunavino, pe uliţa Pescianaia, într-o casă cu un cat, unde avea o odăiţă strîmtă cu un cuptor mare rusesc şi cu două ferestre care dădeau în curte. Uliţa cobora la vale spre gardul cimitirului bisericii Napolnaia.

— Cu-um ? mă întîmpină el şi se porni pe un rîs de parcă schelălăia. Se spunea odată că nimeni pe lume nu ţi-e mai aproape ca mama. Dar de-acu-ncolo mă tem c-o să se spună că nu mama ţi-e mai aproape, ci diavolul bătrîn de bunic ! Ehei, vai de capul vostru !...

Nici n-am dovedit să mă aciuiez bine în noul meu adăpost, c-au şi sosit la noi bunica şi mama cu pruncul nou-născut, deoarece pe tată-meu vitreg îl dăduseră afară de la uzină, fiindcă jecmănea pe muncitori. El însă s-a dus nu ştiu unde şi a căpătat îndată un loc de casier la gară.

După aceea am lîncezit o bucată bună de vreme, fără nici o întîmplare deosebită, şi iar m-am mutat la mama, care locuia acum în subsolul unei case de piatră. Mama se grăbi să mă dea la şcoală. Încă din prima zi, şcoala mi-a stîrnit sila.

Venisem la şcoală încălţat cu ghetele mamei, cu un paltonaş prefăcut dintr-o scurtă a bunicii, cu o rubaşcă galbenă şi cu nişte pantaloni lungi cu manşete. Toate acestea au dezlănţuit numaidecît batjocura tuturor copiilor, iar din pricina rubaşcăi galbene m-au poreclit „as de tobă“. Cu băieţii m-am înţeles eu repede, însă cu învăţătorul şi cu popa am avut de furcă.

Învăţătorul era un om chel, galben la faţă, căruia îi curgea tot timpul sînge din nas, din care pricină venea la şcoală cu nările înfundate cu vată. Se aşeza la masa lui, ne întreba fonfănind lecţia şi, deodată, se oprea în mijlocul vreunui cuvînt, îşi scotea şomoioagele de vată din nas, se uita la ele şi clătina din cap. Avea faţa turtită ca o farfurie de aramă coclită, verzuie printre cutele ce o brăzdau şi urîţită şi mai tare de nişte ochi plumburii, cu totul de prisos ; simţindu-i cum se lipesc parcă de obrazul meu, mi se făcea scîrbă şi-mi tot venea să mă şterg cu palma.

Cîteva zile am stat în clasa întîi şi în banca întîi, care era aproape lipită de masa lui. Faptul acesta era de nesuferit pentru

mine, fiindcă tot timpul mi se părea că şedea cu ochii numai pe mine. Întruna îl auzeai fonfăind :

— Peskov, schimbă rubaşca-a ! Peskov, nu hîrşcîi cu picioarele ! Peskov, iar ai făcut cu cizmele tale o băltoacă-ă !

La rîndul meu îi plăteam toate acestea cu nişte obrăznicii nemaipomenite : o dată am făcut rost de undeva de o jumătate de harbuz îngheţat, l-am scobit şi l-am legat cu o aţă de scriptele uşii. În tindă era aproape întuneric. Cînd învăţătorul a deschis uşa, harbuzul a fost tras în sus, iar cînd a închis-o după el, harbuzul i s-a aşezat, ca o căciulă, drept pe chelie. Am fost trimis acasă cu paznicul şcolii, cu un bilet din partea învăţătorului, şi am plătit năzbîtia asta pe pielea mea.

Altă dată i-am turnat în sertarul mesei tabac de tras pe nas. Învăţătorul a început să strănute aşa de tare, încît a fost nevoit să plece din clasă. În locul lui ne-a trimis pe gineri-său, un ofiţer care ne-a pus să cîntăm în cor *Doamne, ocroteşte-l pe ţar* şi *Ah, libertate, scumpă libertate.* Pe cei care cîntau fals îi trăsnea în cap cu o riglă ; se auzea un pocnet puternic şi caraghios, dar nu durea defel.

La religie, aveam un popă tînăr şi frumos, cu o chică bogată ; acesta a prins pică pe mine din pricină că n-aveam *Sfînta Scriptură a vechiului şi noului testament* şi că-l maimuţăream cum vorbea. Cînd intra în clasă, cea dintîi grijă a lui era să mă întrebe :

— Peşkov, ai adus cartea, sau n-ai adus-o ? Da. Cartea.

Îi răspundeam :

— Nu. N-am adus-o. Da.

— Ce da ?

— Nu.

— Ei, dacă-i aşa, du-te acasă. Da. Acasă. Pentru că n-am de gînd să fac lecţie cu tine. Da. N-am de gînd.

Treaba asta nu mă mîhnea prea tare ; plecam de la şcoală şi pînă la vremea cînd se isprăveau orele de clasă, hoinăream pe uliţe, urmărind viaţa zgomotoasă a mahalalei.

Popa avea o faţă ca a lui Hristos, ochi blajini ca de femeie şi mîini mici cu care mîngîia cu blîndeţe tot ce apuca. Orice lucru lua în mînă, fie că era o carte, o linie sau o peniţă, îl apuca cu o neasemuită gingăşie, ca şi cînd ar fi fost viu, plăpînd şi tare drag, şi s-ar fi temut ca nu cumva să-l vatăme dacă n-ar umbla cu el cu destulă băgare de seamă. Cu copiii nu se purta tocmai blînd, dar copiii ţineau la el.

Cu toate că învăţam destul de bine, mi s-a spus că aveam să fiu dat afară din şcoală din pricina purtării mele proaste. Vestea asta m-a mîhnit, deoarece avea să-mi aducă necazuri mari. Mama, tot mai nervoasă, mă bătea din ce în ce mai des.

Scăparea mi-a venit din senin ; într-o bună zi a sosit la şcoală episcopul Hrisanf [1], care semăna cu un vrăjitor şi, după cîte îmi aduc aminte, era şi ghebos.

Mic de stat, purta o rasă neagră, largă şi avea în cap un fel de găleată caraghioasă. Cum s-a aşezat la masă, şi-a scos mîinile din mîneci şi a spus : „Ei, fiilor, ia să stăm noi olecuţă de vorbă" ; clasa s-a încălzit şi s-a înveselit deodată şi în aer a început să adie o voie bună cu care nu eram obişnuiţi.

După ce a scos la catedră mai mulţi copii, m-a chemat şi pe mine şi m-a întrebat cu seriozitate :

— Cîţi ani ai ? Numai atît ? Da' lungan mai eşti, frăţioare ! Ia spune, te-o fi plouat cam des ?

Episcopul şi-a pus pe masă o mînă osoasă, cu unghii mari şi ascuţite, iar cu cealaltă, strînsă pumn, şi-a cuprins bărbuţa cam răruţă, mi s-a uitat drept în faţă cu nişte ochi plini de bunătate şi mi-a zis :

— Ia să-mi spui tu, ce-ţi place mai mult din *Sfînta Scriptură* ?

Cînd i-am răspuns că n-am carte şi că nu învăţ Sfînta Scriptură, şi-a îndreptat camilafca şi a rostit :

— Cum se poate una ca asta ? Păi *Sfînta Scriptură* trebuie s-o înveţi ! Da' poate că tot ştii ceva ? Aşa, măcar din auzite ? Cunoşti *Psaltirea* ?... E, atuncea-i bine. Dar rugăciunile ?... Şi rugăciunile ? Păi, vezi ! Oi fi ştiind poate şi *Vieţile Sfinţilor* ? Şi încă în stihuri ? Ei, dar văd că ştii multe.

Tocmai în clipa aceea se ivi şi popa nostru, roş la faţă şi gîfîind ; vlădica îl binecuvîntă. Cînd însă popa începu să-i vorbească de mine, îl opri cu un semn din mînă şi-i spuse :

— Dă-mi voie, te rog. O clipă... Ia spune-mi ce ştii despre Alexei, robul lui Dumnezeu... Ce zici, frăţioare ? Aşa-i că-s tare frumoase stihurile ? m-a întrebat el, cînd, uitînd nu ştiu ce stih, m-am oprit. Mai ştii ceva ?... Despre regele David ?... Te ascult cu mare plăcere...

---

[1] Autorul lucrării în 3 volume *Religiile lumii vechi* şi a dizertaţiilor *Metempsihoza la egipteni* şi *Femeia şi căsătoria*. Dizertaţia din urmă, pe care am citit-o în tinereţe, m-a impresionat mult. Am impresia că titlul articolului pe care îl dau aici e greşit. Dizertaţia a apărut într-o revistă teologică în anii 1870 şi 1880 (n. a.).

Vedeam că vlădica mă asculta într-adevăr şi că-i sînt dragi stihurile. M-a ascultat aşa multă vreme ; apoi, deodată, m-a oprit şi m-a întrebat :

— Le-ai învăţat după *Psaltire* ? Da' cine, mă rog, te-a învăţat ?... Un bunic bun ?... Zici că-i rău ? Chiar aşa o fi ? Dar ia spune — de năzbîtii te ţii ?

M-am fîstîcit, însă i-am răspuns : da. Învăţătorul şi popa mi-au întărit mărturia cu o ploaie de cuvinte ; episcopul îi asculta cu ochii plecaţi, apoi a oftat şi mi-a spus :

— Ai auzit ce spun de tine ? Ia vino mai aproape.

Vlădica mi-a pus pe cap mîna care mirosea a lemn de chiparos şi m-a întrebat :

— De ce te ţii de năzbîtii ?

— Tare mă mai plictiseşte învăţătura !

— Te plictiseşte ? Nu-mi prea vine a crede, frăţioare. De te-ar plictisi învăţătura, ai învăţa prost. Dar învăţătorii tăi spun că înveţi bine. Înseamnă că e altceva la mijloc.

Zicînd acestea, scoase din sîn o cărţulie şi-mi trecu numele într-însa :

— Peşkov Alexei ! Aşa-a... Dar, măi frăţioare, ai face bine să te mai potoleşti. Şi să mai laşi năzbîtiile. Aşa cîte una, treacă-meargă ! Dar dacă te ţii întruna de drăcării, necăjeşti oamenii. Aşa-i, copii, că am dreptate ?

O mulţime de glasuri răspunseră voioase :

— Aşa-i !

— Dar voi, ceilalţi, cred că nu prea faceţi obrăznicii.

Băieţii începură a rîde cu şiretenie şi-i răspunseră :

— Ba, facem şi noi multe, destul de multe !

Episcopul se rezemă de spătarul scaunului, mă strînse spre el şi grăi cu mirare, încît toţi, pînă şi învăţătorul şi popa au prins a rîde :

— Mare comedie, fraţilor ! Nu ştiu, dar şi eu, cînd eram de seama voastră, tare mai eram neastîmpărat ! De ce-o fi aşa, fraţilor ?

Copiii rîdeau, iar episcopul îi tot întreba şi-i încurca cu îndemînare, lăsîndu-i să sporovăiască între ei şi să se înveselească tot mai mult. În sfîrşit, se ridică şi spuse :

— Tare bine mă simt eu cu voi, neastîmpăraţilor, dar a venit vremea să plec.

Ridică mîna, își aruncă cu o mișcare mîneca peste umăr și ne blagoslovi pe toți, făcînd asupra noastră, cu gesturi largi, semnul crucii :

— În numele tatălui, al fiului și al sfîntului duh, vă binecuvîntez pe toți, să aveți spor la învățătură. Rămîneți cu bine.

Toți strigară într-un glas :

— Drum bun, preasfinţite. Să mai vii pe la noi !

Vlădica își clătină camilafca și le spuse :

— Vin, vin neapărat ! Și v-aduc și cărți.

În timp ce ieșea din clasă, plutind parcă, îi spuse învățătorului :

— Dă-le drumul acasă.

Vlădica m-a scos de mînă în sală. Acolo s-a aplecat către mine și mi-a spus încetișor :

— Nu-i așa c-ai să cauți să te mai stăpînești ? Știi, eu înțeleg de ce ești așa de neastîmpărat. Ei, acu' rămîi cu bine, frățioare.

Eram foarte mișcat și un simțămînt pe care nu-l cunoscusem încă îmi clocotea în piept, încît atunci cînd învățătorul dădu drumul celorlalți copii și cînd, oprindu-mă la urmă, îmi spuse că de-acum încolo să iau seama și să mă port mai așezat, l-am ascultat cu luare-aminte și cu bunăvoință.

Popa își puse șuba și rosti blînd, cu glasul lui gros :

— De-aci înainte să stai și tu la lecțiile mele. Da. Neapărat ! Da' să stai cuminte. Da. Cuminte !

La școală treburile mele s-au îndreptat ; acasă însă mi s-a întîmplat o istorie urîtă. Am furat o rublă de la mama. Fărădelegea asta o făcusem fără precugetare.

Într-o seară, mama s-a dus nu știu unde, lăsîndu-mă să văd de copil. Cum mă plictisem, am deschis o carte a tatălui meu vitreg. Erau *Însemnările unui medic* a lui Dumas-tatăl. Între file am dat de două hîrtii. Una de zece ruble, cealaltă de o rublă. Din ce am citit în carte n-am înțeles nimica și-am închis-o. Deodată mi-am dat seama că din rubla aceea puteam să-mi cumpăr nu numai *Sfînta Scriptură,* ci și cartea despre Robinson. De existența unei asemenea cărți auzisem eu de altfel nu de mult, la școală ; într-o zi geroasă, în recreație, le povesteam băieților un basm. Deodată, unul din ei spuse cu dispreț :

— Basmele-s aiureală, pe cînd istoria lui Robinson e adevărată.

S-au mai găsit cîțiva băieți care citiseră și ei pe Robinson și toți lăudau cartea care mai de care. M-am simțit jignit că basmul

bunicii nu le plăcuse şi de aceea m-am hotărît pe loc să-l citesc şi eu pe Robinson, ca să pot spune după aceea că-i o aiureală.

A doua zi am adus la şcoală *Sfînta Scriptură*, două cărticele vărzuite cu poveştile lui Andersen, trei funturi de pîine albă şi un funt de cîrnat. Într-o băcănioară întunecoasă, lipită de gardul bisericii Sfîntului Vladimir, l-am găsit pe Robinson ; era o cărtulie subţire, cu coperta galbenă. Pe întîia filă era zugrăvit un om bărbos cu căciula în cap şi c-o blană de fiară pe umeri. Asta nu mi-a plăcut deloc, în timp ce cartea cu poveştile lui Andersen, chiar aşa cum era, cu scoarţele ferfeniţite, mi-era dragă.

În timpul recreaţiei celei mari am împărţit pîinea şi cîrnatul cu ceilalţi băieţi şi am început să citim minunata poveste a privighetoarei, care ne-a cîştigat numaidecît inimile.

„În China toţi locuitorii sînt chinezi şi pînă şi împăratul tot chinez este." Îmi aduc aminte şi astăzi ce plăcută uimire mi-a stîrnit această frază, prin melodia ei simplă, plină de veselie şi de zîmbet şi prin nu ştiu ce negrăită frumuseţe care izvora dintr-însa.

N-am izbutit să citesc pînă la capăt *Privighetoarea* la şcoală, din lipsă de timp, iar cînd m-am întors acasă, am găsit-o pe mama în picioare lîngă vatră, cu tingirea în mînă, făcînd nişte scrob. Cum m-a văzut, m-a întrebat c-un glas ciudat, stins :

— Tu ai luat rubla ?

— Eu. Iacă, aicea-s şi cărţile...

Mama m-a bătut cu multă rîvnă cu tingirea şi mi-a luat cărţile lui Andersen, ascunzîndu-le nu ştiu unde, de nu le-am mai găsit, ceea ce pentru mine a fost o pedeapsă mai amarnică decît bătaia.

Cîteva zile n-am mai dat pe la şcoală. Între timp se vede că tată-meu vitreg istorisise isprava mea colegilor lui, care, la rîndul lor, au spus-o copiilor lor, iar unul din aceştia a povestit-o la şcoală. Cînd m-am întors în clasă am fost întîmpinat cu o nouă poreclă : hoţul. Porecla asta era scurtă şi cuprinzătoare, dar nu era deloc îndreptăţită, fiindcă nu ascunsesem faptul că luasem rubla. Am încercat să-i lămuresc, dar cum nu m-a crezut nimeni, m-am întors acasă, unde am spus mamei că nu mă mai duc la şcoală.

Mama, care era iarăşi însărcinată, şedea lîngă fereastră, pămîntie la faţă, cu privirea chinuită şi rătăcită, alăptîndu-l pe frate-meu Saşa. Se uită la mine cu gura căscată ca de peşte.

— Minți, îmi spuse ea încet. Nimeni nu putea ști că tu ai luat rubla.

— Du-te și întreabă.

— Te-o fi luat gura pe dinainte. Hai, răspunde ! Nu-i așa că tu le-ai spus-o ? Bagă de seamă ! Mîine aflu eu cine a adus vestea asta la școală.

I-am spus atunci numele colegului care o adusese. Fața i se încreți jalnic și începură să-i picure lacrimi.

M-am dus în bucătărie și m-am trîntit pe patul meu de după cuptor, făcut din niște lăzi, de unde o auzeam pe mama gemînd încetișor în odaia de alături.

— Doamne, Dumnezeule !..

Nemaiputînd suferi mirosul grețos de cîrpe soioase, înfierbîntate, m-am sculat și-am ieșit în curte. Mama însă m-a strigat ;

— Unde te duci ? Încotro ? Vină aici la mine !

După un răstimp ședeam împreună pe podele ; eu și mama cu Sașa pe genunchi ; Sașa o apuca mereu de bumbii rochiei, se pleca și gîngurea întruna :

— Bub-bub, ceea ce însemna bumbi.

Ședeam lipit de șoldul mamei și ea mă îmbrățișa, spunîndu-mi :

— Sîntem săraci de tot și la noi fiecare copeică, fiecare copeică...

Mă tot strîngea cu mîna ei fierbinte, fără să isprăvească ceea ce voia să-mi spună...

Deodată o auzii rostind un cuvînt pe care îl mai auzisem și altă dată din gura ei :

— Ce scîrbă !... Ce scîrbă !...

Sașa îngîna după dînsa :

— Bă-bă.

Sașa era un copil ciudat, neîndemînatic, cu capul mare, și se uita la toate lucrurile din jur cu niște ochi albaștri, nespus de frumoși, cu un zîmbet blînd, de parc-ar fi așteptat ceva. Începuse să vorbească foarte de timpuriu, nu plîngea niciodată și se afla necontenit într-un fel de veselie molcomă. Era așa de firav, că abia se putea tîrî și se bucura foarte mult cînd mă vedea, cerînd să-l iau în brațe ; îi plăcea cu deosebire să-mi frămînte urechile cu mînuțele lui moi care, nu știu nici eu de ce, miroseau totdeauna a toporași. Sașa a murit pe neașteptate, fără să fi fost bolnav ; dimi-

neața se arătase tot așa de vesel și de molcom ca de obicei, iar cînd au sunat clopotele de vecernie, zăcea întins pe masă. Asta s-a întîmplat nu mult după ce mama născuse pe al doilea copil, pe Nikolai.

Mama făcuse ceea ce-mi făgăduise ; la școală m-am descurcat bine și de data asta, numai că am fost nevoit să mă întorc iarăși la bunicul.

Într-o seară, la vremea ceaiului, veneam din curte și, intrînd în bucătărie, o auzii pe mama țipînd sfîșietor :

— Evgheni, te rog ! Te rog !...

— Prostii ! îi răspunse tată-meu vitreg.

— Știu doar că te duci la ea.

— Ei și ?

Un scurt răstimp tăcură amîndoi. Mama, pe care o apucase tusea, îi spuse :

— Ce scîrbă fără suflet ești !...

Apoi am auzit cum o lovește ; am dat buzna în odaie și am văzut-o pe mama prăbușită în genunchi, cu pieptul gol, cu capul dat pe spate, sprijinindu-se cu spinarea și coastele de un scaun și horcăind, în timp ce ochii deschiși îi luceau de groază. Iar dînsul, ferches, îmbrăcat cu un mundir nou, o izbea în piept cu piciorul-i lung. Am luat de pe masă un cuțit cu prăsele de os încrustate în argint cu care tăiam pîinea, singurul lucru care-i mai rămăsese mamei de la tata, și l-am lovit din răsputeri în coastă. Din fericire mama a mai putut apuca să-l dea la o parte pe Maximov, încît tăișul i-a lunecat pe coastă, spintecînd larg mundirul și zgîriindu-i numai pielea. Îngrozit, tată-meu vitreg țipă și o zbughi pe ușă afară ; mama mă ridică în sus și, urlînd, mă aruncă pe dușumele. Tată-meu vitreg, care se întorsese din curte, m-a scos din mîinile ei.

Seara tîrziu, după ce el a plecat totuși de acasă, mama a venit la mine, după cuptor, și a început să mă strîngă la piept cu grijă, sărutîndu-mă și plîngînd.

— Iartă-mă, eu îs de vină ! Da' cum de te-ai încumetat, dragul mamei, să faci una ca asta ?... Cu cuțitul ?...

Deplin pătruns de ceea ce spuneam, i-am răspuns deschis că o să-l înjunghii și după aceea o să mă înjunghii și pe mine. Și sînt încredințat că aș fi făcut-o. Oricum, de încercat aș fi încercat-o. Pînă și azi mai văd piciorul acela lung, cu vipușca roșaprinsă de-a lungul pantalonului, legănîndu-se în aer și lovind mișelnic cu vîrful ghetei în pieptul unei femei.

Cînd îmi amintesc de aceste apăsătoare ticăloşii ale vieţii ruseşti plină de sălbăticie, mă întreb uneori dacă face să vorbesc de ele. Şi, de fiecare dată, îmi răspund cu o convingere mereu nouă : face, deoarece ele-s un adevăr adînc înrădăcinat, care n-a fost stîrpit nici pînă în ziua de azi. Şi acesta-i adevărul pe care trebuie să-l cunoşti temeinic, ca să-l poţi smulge cu rădăcină cu tot din mintea şi din sufletul omului şi din viaţa noastră apăsătoare şi ruşinoasă.

Mai este încă o pricină, mai pozitivă, care mă face să zugrăvesc aceste ticăloşii. Deşi ele sînt dezgustătoare, deşi ne apasă, strivind de moarte o mulţime de suflete minunate, rusul este totuşi un om sufleteşte atît de sănătos şi de tînăr, încît le înlătură şi are să le biruie pînă la urmă.

Viaţa noastră te uimeşte nu numai prin faptul că stratul de bestială ticăloşie e aşa de rodnic şi de gros, dar şi prin faptul că prin stratul acesta răzbate totuşi biruitor elementul viu, sănătos şi creator, şi, o dată cu el, cresc bunătatea şi omenia, care trezesc nădejdea neclintită în renaşterea noastră la o viaţă omenească, luminoasă.

XIII

SÎNT IARĂŞI la bunicul.

— Ce-i cu tine, măi banditule ? m-a întîmpinat dînsul, bătînd cu palma în masă. Află că acuma nu-ţi mai dau de mîncare. Să-ţi deie bunică-ta !

— Am să-i dau ! răspunse bunica. Parcă-i cine ştie ce scofală, mă rog !

— Poftim de-i dă ! strigă bunicul, însă pe loc se linişti şi mă lămuri :

— Ne-am despărţit gospodăria. Acu' fieştecare îşi poartă singur de grijă...

Bunica şedea la geam şi împletea de zor la o dantelă ; ciocănelele sunau cu voioşie, perniţa în care erau înfipte unul lîngă altul acele de aramă lucea în soare ca un arici de aur. Chiar şi bunica, cu înfăţişarea ei care rămăsese neschimbată, părea şi dînsa turnată tot din aramă. Bunicul însă era mai uscăţiv ca odinioară, faţa i se zbîrcise, părul roş îi încărunţise şi încetineala plină de gravitate a mişcărilor lui făcuse loc unei înfrigurări fără de astîmpăr, iar ochii verzi aveau o privire bănuielnică. Bunica îmi

istorisi zîmbind cum şi-au împărţit averea între dînşii ; bunicul îi dăduse toate oalele, străchinile şi farfuriile, spunîndu-i :

— Astea-s ale tale, mai mult să nu-mi mai ceri.

După aceea i-a luat toate rochiile şi lucrurile vechi, paltonul îmblănit cu vulpe, şi le-a vîndut pe şapte sute de ruble. Banii i-a dat cu camătă unui fructar, evreu, pe care îl botezase el. Bunicul căzuse cu desăvîrşire la boala zgîrceniei şi pierduse orice ruşine ; umbla pe la vechii lui cunoscuţi, foşti colegi din comitetul breslei, şi pe la ceilalţi negustori bogaţi, tînguindu-se că l-au ruinat feciorii şi c-a ajuns aşa de rău, încît e silit să ceară de pomană ca să-şi poată duce zilele. Bucurîndu-se de stima tuturor, căpăta bani din gros, numai hîrtii mari. Bunicul se lăuda cu aceste isprăvi ale sale, fluturînd hîrtiile sub nasul bunicii şi dîndu-i un sîc, ca un copil :

— Ai văzut, toanto ? Ţie nu ţi-ar da nici a suta parte din ce-mi dau mie !

Banii pe care îi strîngea îi dădea tot cu camătă unui nou prieten al său, un cojocar înalt şi chel, poreclit în mahala Hlîst [1], şi unei surori a acestuia, care ţinea o băcănie, o femeie dolofană, cu obrajii rumeni şi ochii căprui, galeşă şi mieroasă.

În casă toate erau împărţite cu străşnicie ; o zi gătea bunica din proviziile cumpărate cu banii ei, o zi cumpăra bunicul pîine şi de-ale gurii, şi totdeauna în zilele acestea mîncarea era mai proastă, fiindcă bunica aducea carne bună, în timp ce bunicul cumpăra numai burtă, ficat, bojoci şi rînză. Fiecare îşi avea zahărul şi ceaiul lui, dar de opărit îl opăreau în acelaşi ceainic, iar bunicul spunea totdeauna, plin de nelinişte :

— Ia stăi ! Stăi niţel ! Cît ai pus ?

Scutura cîteva fire de ceai în palmă, le număra cu grijă şi spunea :

— Ceaiul tău îi mai mărunt decît al meu. Al meu, avînd firul mai mare, îi mai cu spor, aşa că se cuvine să pun mai puţin.

Cînd bunica turna ceaiul, bunicul cerceta cu multă luare-aminte ca să vadă dacă al lui era tot aşa de tare ca al ei şi ţinea socoteala nu cumva să bea unul mai multe ceşti decît celălalt.

— Ei, bem acum ceaşca din urmă ? întreba bunica înainte de a turna ce mai rămăsese din ceai.

Bunicul se uita în ceainic şi spunea :

---

[1] Bici (n. t.).

— Bine, fie ! Încă asta şi gata !

Pînă şi untdelemnul pentru candelă îl cumpărau în parte, şi asta după o jumătate de veac de muncă împreună !

Toate aceste apucături ale bunicului mi se păreau caraghioase, ba uneori mă umpleau de scîrbă ; bunica însă le lua în rîs :

— Lasă-l, încerca dînsa să mă liniştească. Parcă-i mare lucru ! A îmbătrînit omul şi s-a prostit. Ce vrei ? Are optzeci de ani ! Aşteaptă s-ajungi şi tu la vîrsta asta şi-apoi să judeci ! Ţină-se de prostii, că nimeni nu se sinchiseşte. Nu te teme, că pentru noi doi mai cîştig eu un codru de pîine !

Am început şi eu să cîştig bani. Duminica luam un sac şi porneam dis-de-dimineaţă să colind curţile şi uliţele, strîngînd oase de vită, cîrpe, hîrtii şi cuie. Negustorii de vechituri plăteau cîte două grivne pe pudul de cîrpe sau de hîrtii şi tot atît pentru fierul vechi, iar pentru pudul de oase cîte o grivnă sau numai opt copeici. Mă ţineam de treaba asta şi în zilele de lucru, după ce ieşeam de la şcoală ; sîmbăta vindeam marfa de tot soiul pe care o strîngeam, cîştigînd treizeci de copeici sau un poltinic[1], ba uneori chiar mai mult, dacă se întîmpla să am noroc. Bunica îmi lua banii, îi vîra repede în buzunarul fustei, îşi pleca ochii în pămînt şi mă lăuda :

— Mulţumesc, sufleţelule ! Păi cum să nu ne cîştigăm noi doi pîinea ? Parcă-i mare treabă ?

Odată am surprins-o pe bunica ţinînd în palmă pitacii mei, la care se uita plîngînd tăcut, în timp ce o lacrimă tulbure i se prelingea de pe nasul buretos.

O meserie mai bănoasă decît strînsul de cîrpe şi de fier vechi era furtul de lemne şi de scînduri de la depozitul de cherestea de pe malul Okăi sau din Peski, o insulă de nisip pe care în timpul iarmarocului se vindea fierărie veche în barăci înjghebate la iuţeală. După ce trecea iarmarocul, barăcile erau desfăcute, iar prăjinile şi scîndurile erau clădite în stive şi lăsate pe loc, pînă veneau apele cele mari de primăvară. Pentru o scîndură bună gospodarii din mahala plăteau cîte o grivnă, iar într-o zi puteai şterpeli două, ba chiar şi trei bucăţi. Dar ca să izbuteşti, trebuia să pîndeşti vremea rea, cînd viforul sau ploaia îi alungau pe paznici, silindu-i să-şi caute adăpost.

Ne potrivisem o ceată de prieteni, alcătuită din : Sanka Veahir, feciorul unei mordvince care cerşea, un băieţaş de zece ani, drăguţ

---

[1] Jumătate de rublă de argint (n. r.).

și blajin, totdeauna vesel și liniștit ; Kostroma, un copil al nimănui, numai pielea și osul, cu o chică zbîrlită și cu niște ochi negri, enormi ; mai tîrziu, cînd avea treisprezece ani, s-a spînzurat într-o colonie de delincvenți minori, unde nimerise din pricină că furase doi porumbei ; Habi, un tătăruș voinic de doisprezece ani, naiv și bun la suflet ; Iaz, fiul unui paznic și gropar la cimitir, un băiat de vreo opt ani, cu nasul turtit, tăcut ca un pește și care suferea de „ducă-se pe pustii". Cel mai măricel dintre noi era Grișka Ciurka, feciorul unei croitorese văduve, un băietan cu scaun la cap, cu simțul dreptății și care n-avea altă patimă decît să se bată cu pumnii cu ceilalți copii ; toți locuiam pe aceeași uliță.

În mahalaua noastră hoția nu era socotită ca un păcat, ci mai degrabă ca un fel de nărav și aproape ca singurul mijloc prin care oamenii din partea locului, pe jumătate lihniți de foame, puteau să-și mai ducă zilele. Într-o lună și jumătate cît ținea iarmarocul, nimeni nu cîștiga atît cît îi trebuia ca să trăiască tot anul, așa că foarte mulți din preacinstiții gospodari „lucrau suplimentar pe rîu", pe vremea inundațiilor, pescuind lemnele și buștenii aduși de apă și ducînd poveri mai mici cu luntrile lor cu fundul întins, făcute din scînduri vechi : îndeletnicirea lor de căpetenie era însă furtul de pe șlepuri. Îndeobște „adulmecau" pe Volga și pe Oka, strîngînd tot ce nu era bine păzit. În zilele de sărbătoare, ei se făleau cu isprăvile lor, iar copiii ascultau și învățau.

Primăvara, cînd zorul cel mare dinaintea deschiderii iarmarocului era în toi la ceasul serii, ulițele mahalalei erau din belșug presărate cu meșteri, birjari și tot felul de muncitori beți, cărora copiii le scotoceau tot timpul în voie prin buzunare, îndeletnicire socotită drept legiuită și cu care copiii se ocupau fățiș, sub ochii celor vîrstnici.

Dulgherilor li se furau sculele, birjarilor cheile de înșurubat piulițele bucșelor de la roți, iar căruțașilor cuiele de la butuci și brățările osiilor. Ceata noastră nu se ținea de asemenea treburi ; într-o zi, Ciurka ne-a spus cu hotărîre :

— Eu, de furat, nu fur. Nu-mi dă voie mama.

— Mie mi-e frică să fur, a zis Habi.

Kostroma se uita cu scîrbă la borfași. Cuvîntul hoț îl rostea deosebit de tare și, cînd îi vedea pe copii scotocind prin buzunarele celor beți, îi alunga, iar de se întîmpla să pună mîna pe vreunul, îl bătea de-l stingea. Acest băiat trist și cu ochi enormi își închipuia că-i om în toată puterea vîrstei, pășea într-un fel

anume legănat, cum păşesc hamalii, se silea să-şi îngroaşe glasul şi în toată făptura lui avea ceva încordat, nefiresc şi bătrînesc. Cît priveşte pe Veahir, el era deplin încredinţat că furtul e un păcat.

Dar căratul scîndurilor şi prăjinilor de pe insula Peski nu era socotit ca un păcat, nici unul dintre noi nu avea nici cea mai mică teamă şi am statornicit chiar o seamă de rînduieli, care ne uşurau în mare măsură treaba. Pe înserate, sau chiar şi ziua, dacă era vremea rea, Veahir şi Iaz se îndreptau spre insulă, trecînd pe la cotul rîului, unde gheaţa era umflată şi udă ; băieţii mergeau fără a se feri, căutînd anume să-i vadă paznicii, pe cînd noi, ceilalţi patru, ne strecuram pe furiş, unul cîte unul. Stîrniţi de Veahir şi de Iaz, paznicii se ţineau scai de ei, iar noi ne adunam la stiva de scînduri de mai înainte hotărîtă, ne alegeam prada şi, în timp ce sprintenii noştri tovarăşi aţîţau paznicii, silindu-i să alerge după dînşii, noi ne şi întorceam înapoi. Fiecare dintre noi avea o frînghie la capătul căreia era legat un cui mare, încovoiat ca un cîrlig. Agăţam scîndurile sau prăjinile şi le tîram pe zăpadă şi pe gheaţă. Paznicii nu ne vedeau mai niciodată şi chiar de se întîmpla să ne vadă eram prea departe ca să ne mai poată ajunge. După ce ne vindeam poverile, împărţeam cîştigul în şase părţi egale, dobîndind cîte un pitac, ba cîteodată chiar şapte copeici de căciulă.

Cu banii aceştia puteai trăi foarte bine o zi întreagă, mîncînd pe săturate. Dar pe Veahir îl bătea maică-sa dacă nu-i aducea de o litră sau măcar de un pahar de votcă ; Kostroma strîngea copeică cu copeică ca să-şi facă hulubăria la care visa. Mama lui Ciurka era bolnavă şi el căuta să cîştige cît mai mult. Habi aduna şi el bani, ca să poată pleca în oraşul unde se născuse şi de unde îl adusese un unchi al lui care, nu mult după ce sosise la Nijni, se înecase. Habi uitase numele oraşului de baştină, dar îşi mai aducea aminte că era undeva pe Kama, nu departe de locul unde fluviul se varsă în Volga.

Fără să ştim bine de ce, făceam haz de oraşul acesta şi-l cîriiam pe tătăraşul cu ochi oblici, cîntîndu-i :

Este-un oraş pe undeva
Pe malul rîului Kama.
Cu mîna nu pot să-l ajung,
Iar cu piciorul drumu-i lung.

La început Habi se supăra pe noi, dar într-o zi Veahir ii spuse, gîngurind din guşă, ca hulubii, ceea ce-i îndreptăţea porecla :

— Da' ce-ai tu cu noi ? Frumos îți șade să te superi pe tovarășii tăi ?

Tătărașul se rușină și începu și el să cînte cîntecul cu orașul de pe Kama.

Noi însă eram mai bucuroși să strîngem cîrpe și oase, decît să furăm scînduri. Îndeletnicirea asta era mai cu seamă interesantă primăvara, după ce se topea zăpada, cînd începeau ploile care spălau caldarîmul ulițelor pustii ale iarmarocului. În șanțurile de pe marginea acestor ulițe puteai strînge totdeauna destule cuie și fiare, și nu rar se întîmpla să găsești chiar și bani, fie de aramă, fie de argint. Dar ca să nu ne alunge și să nu ne ieie sacii paznicii de sectoare, trebuia să le plătim și lor cîte un gologan de două copeici, sau să ne ploconim îndelung înaintea lor. Îndeobște nu cîștigam prea ușor banii, dar trăiam în bună prietenie și chiar cînd se întîmpla să ne certăm nu-mi aduc aminte să ne fi bătut vreodată.

Cel care ne împăca era totdeauna Veahir ; el știa să ne spună tocmai cînd era nevoie cîteva cuvinte simple care ne umpleau de mirare și ne făceau să ne simțim stînjeniți. El însuși rostea aceste cuvinte oarecum mirat. Șolticăriile răutăcioase ale lui Iaz nu-l jigneau, nici nu-l speriau. Veahir găsea că tot ce era rău era de prisos și nu se împăca nicidecum cu răul, împotrivindu-i-se cu liniște și convingere.

— Ei, și ce rost are, mă rog, să faci asemenea lucruri ? ne întreba el și ne dădeam limpede seama că, într-adevăr, n-avea nici un rost.

Pe maică-sa o poreclise „mordvinca mea“, ceea ce nu ni se părea deloc caraghios.

— Aseară mordvinca mea iar mi-a venit acasă beată criță, ne spunea el voios, în timp ce-i sclipeau ochii aurii și rotunzi. A trîntit ușa de perete, s-a așezat în prag și s-a pus pe cîntat, cloșca.

Ciurka, totdeauna dornic să cunoască fiecare lucru pînă în cele mai mici amănunte, îl întreba :

— Și ce cînta ?

Veahir începea să cînte cu glas subțire cîntecul maică-si, bătîndu-se cu palmele peste genunchi :

Aoleu, auzi : cioc-cioc !
În geam oare cine bate ?
— Ia, un ciobănaș, măi frate,
Toți în uliță-au ieșit.

Borka cîntă-n asfinţit.
Cînd din fluier el jeleşte,
Satu-ntreg încremeneşte.

Ciurka ştia o sumedenie de cîntece de acestea, pline de voioşie, şi le cînta cu mult meşteşug.

— Da, urma el. A adormit acolo, pe prag, şi a răcit de tot odaia. Tremuram vargă şi mare minune că n-am îngheţat. S-o urnesc însă de-acolo nu era chip. Dimineaţa am întrebat-o : „De ce bei atîta ?" Iar dînsa mi-a răspuns : „Nu-i nimica. Mai rabdă şi tu, că nu mai am mult şi am să mor."

Ciurka întări cu seriozitate :

— Asta aşa-i : în curînd are să moară, că-i toată buhăită.

— Şi are să-ţi pară rău ? l-am întrebat pe Veahir.

— Păi cum să nu-mi pară rău ? mi-a răspuns el cu mirare. Că-i bună.

Toţi eram încredinţaţi că maică-sa era bună, cu toate că ştiam că-l snopea în bătăi. Chiar mai mult : cînd se întîmpla să nu cîştigăm mare lucru, Ciurka ne propunea :

— Hai să-i dăm fiecare cîte o copeică lui Veahir, să-i cumpere rachiu mă-si. Că altfel îl bate.

Numai doi din ceata noastră ştiam carte : Ciurka şi cu mine. Din pricina asta Veahir ne pizmuia mult şi bombănea mereu, trăgîndu-se de urechea ascuţită ca de şoarece.

— După ce oi îngropa-o pe mordvinca mea, am să mă duc la şcoală şi am să cad în genunchi dinaintea învăţătorului, rugînd-l să mă primească şi pe mine. Cînd oi ajunge să ştiu carte, m-oi tocmi grădinar la arhiereu, ba chiar şi la ţar...

În primăvară, o stivă de lemne s-a prăvălit peste mama lui Veahir şi peste un cerşetor bătrîn care strîngea bani ca să clădească o biserică, şi peste un şip de votcă pe care-l aveau cu ei, zdrobindu-i pe toţi laolaltă. Pe femeie au dus-o la spital, iar Ciurka, băiat aşezat cum era, i-a spus lui Veahir :

— De-acum poţi veni să stai la noi ş-are să te înveţe maică-mea carte.

Nu trecu mult, şi Veahir umbla cu capul sus, citind firmele de pe uliţă :

— Căbănie :

Ciurka îl îndrepta :

— Zi băcănie, măi caraghiosule !

— De văzut, văd bichile, numai că-mi joacă pe dinaintea ochilor.

— Zi buchile !

— Îmi sar buchile pe dinaintea ochilor, de voioase ce-s că le citesc.

Veahir ne minuna pe toţi şi ne făcea să rîdem din pricina dragostei lui pentru copaci şi ierburi.

Mahalaua, cu căsuţele ei împrăştiate pe nişte locuri nisipoase, era săracă în verdeaţă, doar ici-colo, prin cîte-o curte, dacă se ivea cîte o biată salcie singuratică sau vreo tufă strîmbă de soc, iar pe sub garduri se ascundeau sfioase nişte firişoare firave de iarbă cenuşie şi uscată ; cum ne aşezam pe iarba aceea, Veahir se supăra şi începea să ne bombăne :

— Păi de ce stricaţi iarba ? Aşezaţi-vă mai bine alături, pe nisip. Ce, parcă nu-i totuna ?

Cînd era Veahir de faţă, ne sfiam să rupem o crenguţă de soc înflorită sau de salcie, sau să ne tăiem o nuia de răchită de pe malul Okăi. Totdeauna se mira, ridica din umeri şi desfăcea braţele în lături :

— Măi, dracilor, ce-aveţi voi de rupeţi toate ?

Şi tuturor ne era ruşine de uimirea lui.

Sîmbăta ne îndeletniceam cu o joacă pentru care ne pregăteam toată săptămîna, strîngînd de pe uliţe opinci de scoarţă, scîlciate, pe care le ascundeam în nişte cotloane întunecoase. Sîmbătă seara, cînd cetele de hamali tătari începeau să se întoarcă de la Cheiul Sibirski spre casă, ne aşezam pe la răscruci şi prindeam a arunca într-înşii cu opincile. La început treaba asta îi scotea din sărite şi se luau după noi, înjurînd, dar după o vreme au prins şi ei gust de joacă şi, cum ştiau ce-i aşteaptă, se iveau pe cîmpul de luptă înarmaţi şi ei cu o mulţime de opinci şi, ca şi cum atît nu le era de ajuns, ne pîndeau să vadă unde ascundem muniţiile şi cîteodată ni le furau, drept care ne jeluiam chiar lor :

— Păi numai joc nu-i ăsta !

Atunci împărţeau opincile pe din două, ne dădeau o jumătate şi lupta începea. De obicei tătarii se aliniau într-un loc deschis, iar noi alergam în jurul lor, strigînd şi aruncînd într-înşii cu opincile. Cînd se întîmpla ca vreunul dintre noi să se împiedice de-o opincă pe care i-o aruncaseră cu îndemînare sub picioare şi să cadă cu capul în nisip, urlau şi hohoteau de te asurzeau.

Jocul clocotea așa multă vreme, pînă se întuneca de-a binelea ; mahalaua se aduna toată pe la colțuri și, ca să se afle în treabă, bombănea. Opincile cenușii, pline de colb, zburau prin aer ca niște ciori și se întîmpla să ne pocnească destul de tare, dar plăcerea noastră era mai presus de orice durere și jignire.

Tătarii se aprindeau la joc la fel cu noi ; de multe ori, după ce isprăveam lupta, ne luau cu ei la artelul lor, unde ne dădeau să mîncăm carne de cal, cu gust dulceag, și un fel de fiertură de zarzavat ; după ce mîncam, beam ceai tare făcut din tablete de ceai comprimat și mîncam niște gogoșele din aluat de cozonac. Ne plăceau acești uriași voinici, aleși unul și unul, care aveau într-înșii ceva copilăresc și foarte de înțeles pentru noi, iar ceea ce mă uimea cu deosebire era bunătatea lor, statornica lor blîndețe, cum și purtarea serioasă și plină de grijă pe care o aveau unii față de alții.

Aveau cu toții un rîs strașnic și sănătos și rîdeau pînă le dădeau lacrimile ; era unul printre ei — un calmuc din Kasim, cu nasul turtit, om cu o putere ca din povești — a descărcat odată dintr-un șlep un clopot de douăzeci și șapte de puduri și l-a dus în spate o bună bucată de drum de la mal — și care rîdea, urla și răcnea :

— Huu, huu ! Una cuvînt este ca iarba, alta ca gologan ; alta ca galbena de aur.

Într-o zi l-a pus pe Veahir în palmă, l-a ridicat sus și, arătîndu-i cerul, i-a spus :

— Uite acolo trăiește tu, în cer !

Cînd era vreme urîtă, ne strîngeam la Iaz, la cimitir, în ghereta lui taică-său, un om cam berghelit, cu picioarele strîmbe și cu mîinile lungi ; pe capul mic și pe fața pămîntie îi creșteau tufe de păr murdar ; capul era ca o măciulie de cornățel uscat, iar gîtul lung și subțire era ca un vrej. Cu o mutră dulceagă își îngusta ochii cu albul gălbui și mormăia repede :

— Of ! Doamne ferește de nesomn !

Cumpăram trei dramuri de ceai, un sfert de funt de zahăr, pîine și, neapărat, o jumătate de litră de votcă pentru tatăl lui Iaz. Ciurka îi poruncea cu asprime :

— Măi, terchea-berchea, ia pune samovarul !

Omul zîmbea și se apuca să pună samovarul de tablă. Pînă să fiarbă ceaiul, vorbeam de-ale noastre, iar el ne dădea tot felul de sfaturi folositoare :

— Nu cumva să uitați, mîine-i parastas de patruzeci de zile la Trusovi. Fac praznic mare, așa că o să găsiți oase.

— La Trusov oasele le adună bucătăreasa, răspundea Ciurka, știind toate cele, cum îi era obiceiul.

Veahir privea visător pe fereastra care dădea în cimitir :

— S-apropie vremea să mergem la pădure. Grozav are să mai fie !

Iaz, tăcut ca totdeauna, ne privea cu luare-aminte, cu ochii lui triști, și ne arăta, fără să scoată o vorbă, jucăriile lui : soldați de lemn, culeși dintr-o groapă de gunoaie, cai fără picioare, bucăți de tablă de alamă și nasturi.

Taică-său punea pe masă tot soiul de cești și de căni desperecheate și aducea samovarul. Kostroma turna ceai tuturor. După ce-și bea paharul cu votcă, bătrînul se urca pe cuptor, de unde-și întindea gîtul lung ca să se uite la noi cu niște ochi de bufniță și bodogănea întruna :

— Uf ! Dare-ar strechea în voi, parcă nici n-ați fi copii ! Of, doamne ferește de nesomn ! Măi, hoților !

Veahir îi răspundea :

— Da nu sîntem deloc hoți.

— Atunci sînteți hoțomani !...

Cînd se-ntîmpla ca tatăl lui Iaz să ne plictisească din cale-afară, Ciurka răcnea la el cu glas mîniat :

— Ia mai lasă-ne-n pace, măi, terchea-berchea.

Nici lui Veahir, nici lui Ciurka și nici mie nu ne plăcea defel cînd omul acesta începea să socotească în care case anume se aflau bolnavi și care din mahalagii trăgea să moară. Vorbea fără nici o milă, ba chiar cu plăcere despre toate acestea, iar cînd băga de seamă că ne era silă să-l ascultăm, ne sîcîia și ne stîrnea într-adins :

— Aha ! Vi-e frică, golanilor. Iacătă să vedeți : acu trage să moară unul gras. Are să zacă mult și bine pînă o putrezi.

Noi încercam să-l oprim, dar el nu se lăsa :

— Păi ce credeți voi ? O să vină vremea să muriți și voi, că, trăind de pe urma gropilor de gunoi, mult n-o s-o duceți.

— Ei și ce ? Mare lucru ! Om muri și gata, îi răspundea Veahir. Da' noi, cînd om muri, o să fim îngeri.

— Voi, îngeri ? ! spunea tatăl lui Iaz, crucindu-se. Voi, îngeri ? !

Și pornea a rîde în hohote și iarăși ne stîrnea, istorisind tot felul de bazaconii despre morți.

Uneori însă omul acesta începea deodată să ne spună, murmurînd încetișor, unele întîmplări ciudate :

— Ia stați ș-ascultați, copii ! Să vă istorisesc ceva... Acu trei zile am îngropat o muiere, am aflat apoi, măi băieți, ce-a fost cu dînsa — da-s tot nedumerit : ce fel de muiere să fi fost ?

Tatăl lui Iaz ne vorbea adesea despre femei și totdeauna folosea cuvinte urîte, însă în istorisirile lui era ceva jalnic și întrebările pe care și le punea ne făceau să gîndim și noi ca dînsul și-l ascultam cu luare-aminte. N-avea nici o îndemînare, nici șir la vorbă și își întrerupea povestea cu tot felul de întrebări, dar din toate istoriile lui îți rămîneau frînturi de gînduri și vorbe care te neliniștеau.

— Au întrebat-o : „Cine a pus focul ?“ „Eu l-am pus“, răspunse ea. „Cum, tu, toanto ? Doar în noaptea aceea nu erai acasă, erai la spital !“ „Ba eu am pus focul !“ De ce-o fi spus ea așa ? Of ! Doamne ferește de nesomn...

Știa istoria fiecăruia din mahalagiii pe care îi îngropase în nisipul țintirimului pustiu și jalnic. Ni se părea că ne deschide ușile caselor, în care intram, vedeam traiul oamenilor și simțeam gravitatea și însemnătatea vieții. Cred c-ar fi putut vorbi tot așa toată noaptea, pînă la ziuă. Dar îndată ce prindea a se tulbura geamul gheretei, învăluindu-se în umbrele serii, Ciurka se scula de la masă, spunînd :

— De-acu mă duc acasă, că i-i frică maică-mi. Cine merge cu mine ?

Atunci plecam toți. Iaz ne petrecea pînă la zidul cimitirului, închidea poarta după noi, și, lipindu-și de gratii fața întunecată și jigărită, ne spunea cu glas înfundat :

— Noapte bună !

Îi strigam și noi noapte bună. Dar nu ne prea simțeam în apele noastre, lăsîndu-l pe Iaz la cimitir.

Într-o seară, Kostroma, care-și întorsese capul să se uite în urmă, ne-a spus :

— Iaca să știți, s-ar putea ca mîine, cînd ne-om trezi, să aflăm că Iaz a murit.

— Din noi toți, el o duce cel mai prost, spunea adesea Ciurka.

— Da' noi n-o ducem deloc prost, răspundea Veahir.

Nici eu nu găseam c-o duceam prost ; viața asta de stradă, fără să atîrni de cineva, îmi plăcea nespus de mult. Îmi plăceau și tovarășii aceștia care stîrneau în mine niște simțăminte mari, înalte, încît ardeam de dorința de a săvîrși o faptă bună pentru dînșii.

Cu școala o duceam iarăși rău. Băieții își băteau joc de mine, strigîndu-mi negustor de vechituri și cerșetor, și într-o bună zi,

după ce m-am ciondănit cu ei, s-au plîns învăţătorului că duhnesc a lături şi că nu-i chip să stea cineva alături de mine. Îmi aduc aminte şi astăzi cît m-am simţit de obijduit după plîngerea asta a lor şi cît de greu mi-a venit apoi să mă mai duc la şcoală. Copiii scorniseră plîngerea din răutate. În fiecare dimineaţă mă spălam cu mare grijă şi niciodată nu veneam la şcoală în straiele pe care le purtam cînd mă duceam să strîng cîrpe.

În sfîrşit, am dat şi examenul de clasa a treia şi am primit ca premiu *Evanghelia şi Fabule* de Krîlov, amîndouă legate, şi o altă carte nelegată, *Fata Morgana*, titlu pe care nu l-am înţeles. Mi-au mai dat pe deasupra şi un atestat de laudă. Cînd am adus acasă toate aceste daruri, bunicul s-a bucurat foarte mult. Era tare mişcat şi a spus că toate trebuiesc păstrate şi că are să le închidă în sipetul lui. Bunica zăcea bolnavă de cîteva zile şi n-avea un ban. Bunicul ofta şi ţipa :

— Mi-aţi mîncat şi capul, mi-aţi supt măduva din mine. Vai de capul vos-tru !...

Am dus cărţile la o dugheniţă unde le-am vîndut pentru cincizeci şi cinci de copeici, banii i-am dat bunicii, iar atestatul l-am mîzgălit cu tot felul de drăcovenii, după care l-am dat bunicului, care a ascuns hîrtia cu grijă, fără s-o mai despăturească, aşa că n-a mai văzut mîzgăliturile.

După ce am isprăvit şcoala, am început iarăşi viaţa de stradă ; acuma era şi mai bine. Primăvara era în toi şi cîştigul sporise. Duminica plecam de dimineaţă cu toată ceata noastră, fie la cîmp, fie la o pădurice de pini şi ne întoarcem în mahala abia seara tîrziu, simţind o oboseală plăcută şi parcă mai legaţi unul de altul.

Viaţa asta însă nu ţinu mult ; tată-meu vitreg, dat afară din slujbă, a dispărut nu ştiu unde, iar mama şi cu frăţiorul meu Nikolai s-au mutat la bunicul. Bunica se mutase în oraş, unde stătea la un negustor bogat şi cosea la un sfînt aer, aşa că eu trebuia să fac pe dădaca.

Mama, tăcută şi numai pielea şi osul, abia se mai ţinea pe picioare şi se uita în jurul ei cu nişte ochi înspăimîntători. Frăţiorul meu era scrofulos, spuzit tot la glezne şi aşa de slab, încît nici să plîngă nu putea. Cînd i se făcea foame scîncea de ţi se rupea inima, iar cînd era sătul, moţăia torcînd ca o pisicuţă şi oftînd ciudat din somn.

Bunicul îl pipăi cu luare-aminte şi spuse :

— Ar trebui hrănit ca lumea, da' vezi că n-ajunge mîncarea pentru toţi...

Mama, care sta ghemuită într-un colț al patului, oftă cu glas răgușit :

— Păi lui nu-i trebuie cine știe ce...

— Apăi acestuia puțin, celuia puțin, așa se adună mult...

Bunicul dădu din mînă și-mi spuse :

— Nikolai trebuie ținut în nisip, la aer și la soare...

Am cărat cu sacul niște nisip curat și uscat, pe care l-am pus sub fereastră, în plin soare, și în care îl îngropam pe frățiorul meu pînă la gît, după cum mă învățase bunicul. Copilului îi plăcea să stea în nisip. Își cobora pleoapele de plăcere și-mi lumina sufletul cu niște ochi cum nu mai văzusem, fără un pic de alb, tot ochiul numai pupila albastră, înconjurată de-un cerc luminos.

M-am legat sufletește îndată și nespus de tare de frate-meu ; mi se părea că înțelege tot ce gîndeam eu ; stam întins alături de el pe nisipul așezat sub geamul prin care ajungea pînă la noi glasul scîrțîitor al bunicului :

— Nu-i nici o deșteptăciune să mori, totu-i să știi să trăiești.

Mama tușea prelung...

Nikolai își scotea mîinile din nisip și se trăgea spre mine, legănîndu-și căpșorul bălai. Părul firav părea albicios, iar fețișoara deșteaptă avea ceva bătrînesc.

Cînd vreo găină sau vreo pisică se apropia ceva mai mult de dînsul, Kolea se uita îndelung la ele și apoi la mine, zîmbind ușor. Zîmbetul acesta mă stînjenea. Oare n-o fi simțit frate-meu că mă plictiseam cu dînsul și că tare aș mai fi vrut să-l las singur și s-o tulesc pe uliță ?

Ograda mică și îngustă era murdară : începînd de la poartă, se întindea un șir de magazii făcut din lătunoaie, șuri de lemne și beciuri, care mai departe coteau către fundul curții și se sfîrșeau cu feredeul. Acoperișurile erau pline de frînturi de bărci, de cioate de scînduri, de șipci jilave, toate pescuite din Oka de către mahalagii în timpul dezghețului sau cînd venea apa mare. Curtea era și ea plină de stive de tot felul de lemnărie jilavă, care, uscîndu-se la soare, răspîndea un miros greu de mucegai. Alături era un abator de vite mici ; mai în fiecare dimineață veneau dintr-acolo mugetele viteilor, behăitul berbecilor și un miros pătrunzător de sînge, încît uneori mi se părea că mirosul acesta se legăna ca o plasă roșie, străvezie, în văzduhul încărcat de colb...

Cînd răsuna mugetul vitelor lovite între coarne de muchea toporului, Kolea, vrînd pesemne să repete sunetul, mijea ochii, își umfla buzele, dar nu izbutea decît să sufle aer :

— Ffu-u...

La amiază bunicul scotea capul pe fereastră și striga :

— La masă !

Bunicul, care îi dădea el însuși de mîncare copilului, îl lua pe genunchi, mestcca întîi el cartofii și pîinea și apoi îi vîra lui Kolea în gură cu degetul strîmb dumicatul acesta, murdărindu-i buzele subțiri și bărbia ascuțită. După ce-l hrănea un timp scurt, îi sumețea cămeșuica, îl împungea cu degetul în pîntecul umflat și chibzuia cu glas tare :

— Ei, o fi ajungînd ? Sau să-i mai dau ?

Din ungherul întunecat de lîngă ușă se auzea glasul mamei :

— Mata nu vezi că se întinde după pîine ?

— Apăi, copilu-i prost. El nu poate ști cît trebuie să mănînce...

Și iar mai vîra un dumicat în gura lui Kolea. Felul acesta de a hrăni copilul îmi stîrnea atîta greață, încît mi se punea în gît un nod, care mă înăbușea și mi-era rușine de nu mai puteam...

— Ei, de-acu ajunge ! spunea în sfîrșit bunicul. Ia-l și du-l maică-ti.

Îl luam pe Kolea, care scîncea și se întindea către mamă-sa. Mama se ridica horcăind din așternut ca să mi-l ieie și, deșirată și slabă cum era, cu mîinile numai pielea și osul, părea un brad cu ramurile frînte.

Mama parcă amuțise de tot. Rar dacă scotea cîte o vorbă, cu un glas din pieptul care clocotea. Toată ziulica zăcea tăcută în ungherul ei și murea cu încetul. Că murea, nici vorbă că-mi dădeam seama, o știam prea bine, dar, și fără asta, bunicul vorbea prea des și prea stăruitor de moarte, mai cu seamă seara, cînd afară se întuneca și pe fereastră pătrundea în casă un miros călduț și gras de putregai, ca mirosul de usuc.

Patul bunicului se afla în colțul din față, lîngă fereastră, aproape sub icoane, și el dormea cu capul către ele ; se culca și multă vreme după aceea bodogănea în întuneric :

— Iată că vine vremea să murim și noi ! Cu ce mutră ne-om înfățișa acum înaintea Domnului ? Ce-o să-i spunem ? Toată viața ne-am zbuciumat, ne-am spetit muncind... și unde am ajuns ?

Eu dormeam pe podele, între cuptor și fereastră. Locul era prea mic pentru măsura mea, așa că-mi vîram picioarele în cotruță, iar gîndacii îmi umblau pe tălpi și mă gîdilau. Ungherul acela îmi dădea, dealtfel, destule prilejuri de bucurie răutăcioasă.

Bunicul, care gătea singur, spărgea întruna geamul cu coada cociorvei sau a cîrligului cu care apuca oalele. Era ciudat și caraghios cum de nu-i venise în minte unui om atît de deștept ca dînsul să reteze coada cîrligului.

Odată, cînd se întîmplase să dea în foc o oală, a tras-o așa de tare cu cîrligul, încît nu numai că a sfărîmat cu coada cîrligului cele două rînduri de geamuri și cercevele, dar a răsturnat și oala pe vatră și a spart-o. Așa l-a amărît întîmplarea asta pe bătrîn, încît s-a așezat pe podea și a început a plînge :

— Doamne, Dumnezeule !

Peste zi, după ce a plecat bunicul de acasă, am luat cuțitul de tăiat pîine și am scurtat coada cociorvei și a cîrligului cam cu un sfert. Cînd văzu bunicul treaba pe care o făcusem, începu să mă ocărască :

— Drac afurisit ! Trebuia să le fi tăiat cu ferestrăul. M-auzi tu ? Cu ferestrăul ! Din capete ieșeau niște sucitoare pe care le-am fi putut vinde. Pui de drac !

Furios, bunicul începu să dea din mîini și ieși în tindă. Mama îmi spuse :

— Mai bine nu te băgai...

Mama muri într-o duminică de august, către amiază. Tată-meu vitreg se întorsese nu demult din călătoria lui și iar intrase undeva într-o slujbă. Bunica și cu Kolea se mutaseră la el, într-o căsuță curată de lîngă gară și dintr-o zi pe alta trebuia s-o mutăm acolo și pe mama.

În dimineața zilei în care a murit, mama mi-a spus încet, dar cu glasul mai limpede și vorbind mai ușor ca de obicei :

— Dă o fugă pînă la Evgheni Vasilievici și spune-i că-l rog să vină pînă aici.

Mama se săltă în pat, sprijinindu-se cu mîna de perete, și se așeză, adăugînd :

— Hai, fugi mai repede !

Mi se păru că zîmbește și că are nu știu ce sclipire nouă în ochi.

Tată-meu vitreg era la biserică. Bunica m-a mai trimis după niște tabac la băcănia pe care o ținea o evreică. Neavînd tabac gata, am fost silit s-aștept pînă ce negustoreasa l-a pisat și abia după aceea l-am dus bunicăi.

Cînd m-am întors acasă la bunicul, am găsit-o pe mama șezînd pe un scaun la masă. Era îmbrăcată cu o rochie liliachie cu-

rată, frumos pieptănată și tot așa de mîndră cum o știam odinioară.

— Ți-e mai bine ? am întrebat-o eu, fîstîcindu-mă fără să știu de ce.

Mama s-a uitat la mine furioasă și mi-a spus :

— Ia vină-ncoace ! Unde mi-ai umblat ? ! Spune !

N-am apucat să-i răspund, că m-a și înșfăcat cu o mînă de păr și, apucînd cu cealaltă de pe masă un cuțit lung și mlădios, făcut dintr-o pînză de ferăstrău, mi-a tras cîteva cu latul, cît o ținură puterile. Apoi scăpă cuțitul din mînă și-mi porunci :

— Ridică-l ! Dă-l încoa...

Am ridicat cuțitul și l-am trîntit pe masă. Mama m-a îmbrîncit la o parte. M-am așezat pe prispa cuptorului, de unde, speriat, am urmărit-o din ochi.

Mama s-a ridicat încet de pe scaun și a trecut în colțul ei ; s-a întins pe pat și a început să-și șteargă cu batista sudoarea de pe față. Mîna i se mișca nesigură și de două ori nici nu i-a atins fața, ci a lunecat alături, pe pernă, peste care a trecut cu batista.

— Dă-mi apă...

Am luat cu o ceașcă apă din căldare. Mama a ridicat cu greu capul, a sorbit cîteva înghițituri, mi-a dat la o parte mîna cu mîna ei rece și a oftat adînc. Apoi își mută privirea către ungherul unde se aflau icoanele, își întoarse ochii la mine, mișcă din buze, ca și cînd ar fi vrut să-mi zîmbească, și lăsă să-i cadă încet genele lungi peste ochi, coatele i se lipiră strîns de șolduri, în timp ce mîinile, cu degetele ce abia mișcau, se tîrau spre piept, încercînd să se apropie de gît. Peste față îi flutură o umbră care-i adîncea tot mai mult trăsăturile, întinzîndu-i pielea galbenă a obrazului și ascuțindu-i nasul. Gura i se deschise puțin ca și cînd s-ar fi mirat de ceva, dar răsuflarea nu i se mai auzea.

Am rămas îndelungă vreme cu ceașca în mînă lîngă pat, uitîndu-mă cum i se împietrea fața și se făcea tot mai pămîntie.

Apoi a intrat bunicul. I-am spus :

— A murit mama.

El s-a uitat spre pat.

— Ce tot spui minciuni ?

S-a îndreptat către cuptor, din care a scos o plăcintă, făcînd zgomot asurzitor cu capacul cuptorului și cu tava. Știam că mama murise și stam și mă uitam la dînsul să văd cînd își va da și el seama de asta. După aceea a venit tată-meu vitreg, îmbrăcat cu un surtuc de dril și-n cap cu un chipiu alb. A luat fără zgomot

un scaun și l-a pus lîngă patul mamei cînd, deodată, pocni cu scaunul de podea și urlă tare, ca dintr-o trîmbiță de alamă :

— Păi a murit ! Uitați-vă...

Bunicul holbă ochii și porni încetișor de lîngă cuptor cu capacul în mînă, poticnindu-se ca un orb.

După ce nisipul uscat a acoperit sicriul mamei, bunica a pornit razna printre morminte, de parcă era oarbă și, împiedicîndu-se de o cruce, căzu și-și stîlci fața. Tatăl lui Iaz a luat-o la el în gheretă ; în timp ce bunica se spăla, el îmi spunea încetișor cuvinte de mîngîiere :

— Măi băiete, doamne ferește de nesomn ! Ce să-i faci ? Asta așa este, n-ai ce-i face. Spune, bunicuță, nu grăiesc eu adevărat ? Și sărac, și bogat, la toți li-e dat să moară. Nu-i așa, bunică ?

Bătrînul se uită pe fereastră ș-o zbughi pe ușă afară, dar numaidecît se întoarse cu Veahir.

— Ian te uită ! îmi spuse el vesel și cu fața lucind de bucurie, întinzîndu-mi un pinten rupt. Ian te uită ce frumusețe. Ți-l dăruim amîndoi — Veahir și cu mine. Iaca și rotița. Trebuie să fie al vreunui cazac care l-a purtat la cizmă și l-a pierdut. Am vrut să cumpăr de la Veahir șmecheria asta pentru două copeici...

— De ce minți ? grăi Veahir încet, dar supărat.

Tatăl lui Iaz, însă, țopăia dinaintea mea și-mi făcea din ochi către Veahir :

— Ce zici de Veahir ? O fi el rău, dar să știi că nu eu, ci dînsul ți-l dăruiește...

Bunica se spălase, își îmbrobodise fața vînătă și umflată cu basmaua și acuma mă chema să viu acasă. Nu voiam să merg cu dînsa, știind că acolo, la praznic, aveau să bea votcă și să se ia la harță. Încă la biserică unchiu Mihail îi spusese oftînd lui unchiul Iakov :

— Ce zici, bem azi ?

Veahir căuta să mă înveselească. Își agățase pintenul de bărbie și se străduia să ajungă cu limba la rotița zimțată, iar tatăl lui Iaz rîdea dinadins cu hohote și țipa întruna :

— Ia te uită ce face ! Ia te uită !

Văzînd, însă, că toate acestea erau de prisos și că tot nu mă înveseleam, îmi spuse :

— Ei gata, ajunge ! Vină-ți în fire ! Toți avem să murim. Pînă și pasărea moare. Știi una ? Am să acopăr mormîntul maică-ti cu brazde de iarbă. Vrei ? Hai ș-om merge acuma toți la cîmp, Veahir,

tu şi cu mine. Sanka al meu o să vină şi el cu noi. Las' că tăiem brazde şi facem mormîntul cum nu se poate mai frumos.

Asta mi-a plăcut şi am plecat cu toţii la cîmp.

Cîteva zile după ce-am înmormîntat-o pe mama, bunicul mi-a spus :

— Ei, Lexei, nu eşti medalie să te port la gît. Du-te şi tu de-ţi găseşte un stăpîn.

Şi-am intrat la stăpîn.

La Editura Ion Creangă
în colecţia Biblioteca pentru toţii copiii au apărut :

1. **Ion Creangă**	Amintiri din copilărie
2. **Mark Twain**	Tom Sawyer detectiv. Tom Sawyer în străinătate
3. **Mihai Eminescu**	Basme
4.-5. **Jules Verne**	Căpitan la 15 ani
6. **Mihail Sadoveanu**	Măria sa Puiul Pădurii
7. **I. Turgheniev**	Din povestirile unui vînător
8. **Ionel Teodoreanu**	Ulița copilăriei
9. **Jack London**	Colţ Alb
10. **Daniel Defoe**	Robinson Crusoe
11. **E.T.A. Hoffmann**	Urciorul de aur
12. **Emil Gârleanu**	Cea dintîi durere
13. **Ion Agârbiceanu**	File din cartea naturii
14. **Edmondo de Amicis**	Cuore
15. * * *	Voinicul Ineluş
16. **I.L. Caragiale**	Cănuţă, om sucit
17. **Benedek Elek**	Capra năzdrăvană
18-19. **Jules Verne**	Copiii căpitanului Grant
20. **Ioan Slavici**	Florița din Codru
21. **Calistrat Hogaş**	Pe drumuri de munte
22. **Mihail Sadoveanu**	Nada florilor
23. **Mark Twain**	Aventurile lui Tom Sawyer
24. **Kenneth Grahame**	Vîntul prin sălcii
25. **V. Voiculescu**	Căprioara din vis
26. **Friedrich Wolf**	Basme
27. **Ionel Teodoreanu**	Hotarul nestatornic
28. **Asztalos István**	De ce mărul e rotund
29. **Arkadie Gaidar**	Comandantul cetății de zăpadă
30. **Victor Ion Popa**	Sfîrlează cu fofează

31. **Panait Istrati**	Căpitan Mavromati
32. **H. Ch. Andersen**	Crăiasa zăpezii
33. **Al. I. Odobescu**	Doamna Chiajna
34. **Jules Verne**	800 de leghe pe Amazon
35. **Jules Verne**	Testamentul unui excentric
36. **V. Kataev**	O pînză în depărtare
37. **Ion Creangă**	Povești, povestiri, amintiri
38. **Mark Twain**	Aventurile lui Huckleberry Finn
39. **Petre Ispirescu**	Aleodor împărat
40. **J.R. Tolkien**	O poveste cu un hobbit
41. **N. Nosov**	Vitea Maleev la școală și acasă
42. ***	Zîna Onda
43-44. **Victor Hugo**	Oamenii mării
45. **Cezar Petrescu**	Fram, ursul polar
46. **Lewis Carroll**	Peripețiile Alisei în Țara minunilor
47-48. **Ch. Dickens**	Aventurile lui Oliver Twist
49. **Barbu Delavrancea**	Palatul de cleștar
50. **Eusebiu Camilar**	Povestiri eroice
51. **Mark Twain**	Prinț și cerșetor
52. **Anton Bacalbașa**	Moș Teacă
53. **I.M. Sadoveanu**	Taurul mării
54. **Octav Pancu-Iași**	Mai e mult pînă diseară ?
55. **I.L. Caragiale**	Momente, schițe, povestiri
56-57. **H. Beecher-Stowe**	Coliba unchiului Tom
58. **A. Daudet**	Frumoasa Nivemeză
59. ***	Vestea cea mare
60-61. **Al. Mitru**	Legendele Olimpului
62. **Frații Grimm**	Povești
63. **N. Batzaria**	Povești de aur
64. **Ionel Teodoreanu**	În casa bunicilor
65. **Jules Renard**	Morcoveață
66. **Gala Galaction**	La Vulturi
67-68. **Radu Tudoran**	Toate pînzele sus
69. **I. Al. Brătescu-Voinești**	Niculăiță Minciună
70. **Al. I. Odobescu**	Doamna Chiajna
71. **Anatole France**	Povestiri

72.	* * *	Fuga în spațiu-timp
73.	**Maxim Gorki**	Copilăria
74.	**Aziz Nesin**	Covrigi, covrigi proaspeți !
75.	**Mihai Eminescu**	Poezii
76.	**Alexandre Dumas**	Laleaua neagră
77.	**Costache Negruzzi**	Fragmente istorice
78.	**Dumitru Almaş**	Un om în furtună
79.	* * *	Balade populare româneşti
80.	**Lucian Blaga**	Hronicul şi cîntecul vîrstelor
81.	**Zaharia Stancu**	Să nu uiți, Darie...
82.	**Emile Zola**	Povestiri pentru Ninon
83.	**Vasile Alecsandri**	Poezii
84.	**Conan Doyle**	O lume dispărută
85.	**Gica Iuteş**	O stea din toate e a mea

Lector DELIA DAMIRESCU
Tehnoredactor AURICA IORDACHE

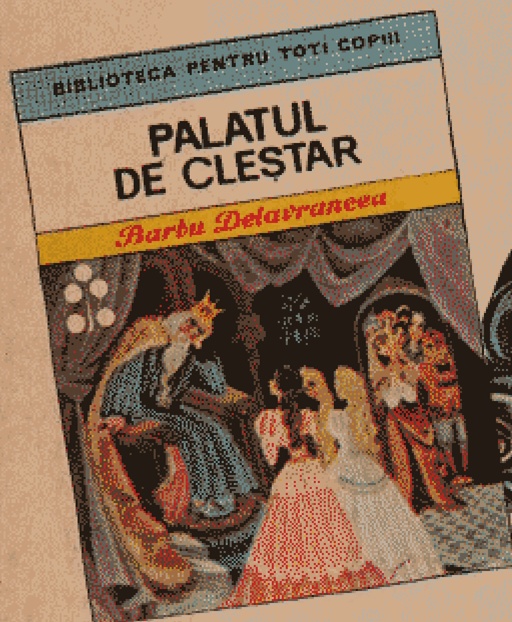
Bun de tipar 23 mai 1988
Apărut 1988
Data edițiilor anterioare 1981
Coli de tipar 13

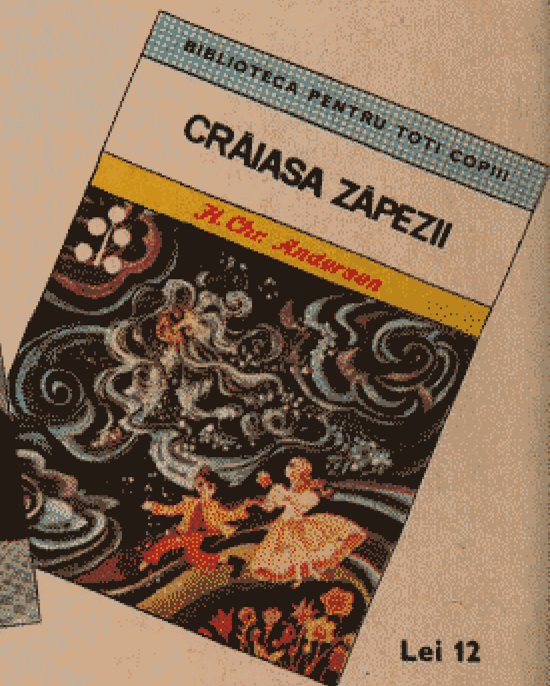
Comanda nr. 80 087
Combinatul poligrafic „Casa Scinteii",
Piața Scînteii nr. 1, Bucureşti,
Republica Socialistă România

Proeminentul scriitor sovietic Maxim Gorki (pseudonimul lui Alexei Maximovici Peşkov) s-a născut în anul 1868 la Nijni Novgorod (azi oraşul Gorki). A scris romane, nuvele şi piese de teatru, printre care trilogia **«Copilăria»**, **«La stăpini»** şi **«Universităţile mele»**, apoi **«Makar Ciudra»**, **«Mama»**, **«Viaţa lui Klim Samghin»**, **«Azilul de noapte»** şi altele. A murit în anul 1936.

Lei 12

EDITURA ION CREANGĂ - BUCUREŞTI